

მერაბ ვაჩნაძე, ვახტანგ გურული

რუსეთის ისტორია

XX საუკუნე

ნაწილი პირველი
1900-1937

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 2005

უაკ (UDC) 9470
3265

წინამდებარე სახელმძღვანელო მოქმედი სასწავლო პროგრამის მიხედვითაა შედგენილი. მასში განხილულია რუსეთის ისტორია 1900 წლიდან 1937 წლამდე. სახელმძღვანელო ეყრდნობა უახლეს გამოკვლევებსა და დოკუმენტური მასალების პუბლიკაციებს. მასში შექმნილია დაგეგმვად გათვალისწინებულია ის მეთოდური სიახლენი, რაც რუსეთის ისტორიის სწავლებაში დამკვიდრდა ბოლო ხანებში.

განკუთვნილია სტუდენტების, ასპირანტებისა და, საერთოდ, რუსეთის ისტორიით დაინტერესებული მკითხველისათვის.

რედაქტორი პროფ. დიმიტრი შველიძე

რეცენზენტები: პროფ. ნინო ჩიქოვანი

დოც. რამაზ ვაჟბედაშვილი

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეთოდსაბჭოს მიერ რეკომენდებულია
სახელმძღვანელოდ სტუდენტებისათვის

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2005
ISBN 99940 – 38-19-2 (ორივე ნაწილის)
ISBN 99940 – 38-26-5 (პირველი ნაწილის)

სპტირპბონსბს

ivane javaxiSvilis saxelobis Tbilisis saxelmwifo universitetSi ruseTis istoriis swavlebas didi tradicia aqvs. am TvalsazrisiT gansakuTreb iT aRsaniSnavia profesor **mixeil polievqtovis** Rvawli, romelic ivane javaxiSvilma sagangebod moiwvia Tbilisis universitetSi. ruseTis istoriis, rogorc saswavlo disciplinis Camoyalibebasa da am profilit specialistTa momzadebis saqmeSi didi roli Seasrules **mixeil polievqtovma, aleqsandre firexalaiSvilma, giorgi xaWapuriZem, iason xuciSvilma, iase cincaZem, akaki surgulaZem, valerian maWaraZem, avTandil menTeSaSvilma** da sxvebma. aTwleulebis manZilze dagrovili gamocdilebis kvalobaze Seiqmna pirveli saxelmZRvaneloebi. am umniSvnelovanes

saqmes safuZveli Cauyares profesorma **iase cincaZem** da saqarTvelos mecnierebaTa akademiis wevr-korespondentma, profesorma **akaki surgulaZem**. maT mier ramdenime aTeuli wlis win Seqmnil saxelmZRvaneloebiT dResac sargeblobs studentoba.

komunisturi ideologiis kraxma da sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris daSlam aucilebeli gaxada ruseTis istoriaSi axali sauniversiteto saxelmZRvaneloebis Seqmna. ruseTis istoriis kaTedras ganzraxuli aqvs ruseTis istoriis disciplinaSi saxelmZRvanelo gamosces sam tomad. pirveli tomi moicavs periods uZvelesi droidan 1801 wlamde, meore _ XIX saukunes, mesame _ XX saukunes (gamodis or nawilad).

თავი I. რუსეთის მოსახლეობა XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისს

1. მოსახლეობის ზრდა. XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისს რუსეთის იმპერიის მოსახლეობა მნიშვნელოვნად გაიზარდა. 1858 წელს მოსახლეობის რაოდენობა 68 მილიონს უდრიდა, 1897 წლისათვის _ 116 მილიონს, ხოლო 1914 წლისათვის _ 163 მილიონს (მოსახლეობის ზრდა ნაკლებია ფინეთისა და პოლონეთის მოსახლეობის გარეშე). იმპერიის მოსახლეობა იზრდებოდა როგორც სობაობის ამარტების, ისე სიკვდილიანობის შემცირების ხარჯზე. ამრისნულ პერიოდში იმართა ყალაყის მოსახლეობის რაოდენობამ. 1858 წელს ყალაყებში ცხოვრობდა მთელი მოსახლეობის 9,2%, 1897 წელს _ 12,5%, ხოლო 1914 წელს _ 14,3%. 1897 წლისათვის რუსეთის იმპერიაში 865 ყალაყი და 1600 ყალაყის ტიპის დასახლება არსებობდა. თუ 1863 წელს რუსეთის იმპერიაში მხოლოდ 3 ყალაყის მოსახლეობა ამრამებოდა 100 ათასს, 1897 წლისათვის უკვე 17 ასეთი ყალაყი არსებობდა, 1914 წლისათვის კი _ 29. 1914 წელს 29 დიდ ყალაყში 9,4 მილიონი ადამიანი ცხოვრობდა, რაც ყალაყის მთელი მოსახლეობის 40%-ს უდრიდა. 1914 წელს პეტერბურგში ცხოვრობდა 2,3 მილიონი, ხოლო მოსკოვში _ 1,6 მილიონი ადამიანი. რუსეთის იმპერიის მთელი მოსახლეობის 80% სოფლად ცხოვრობდა.

2. მოსახლეობის მიგრაცია. რუსეთის იმპერიის ყველა რეგიონი ერთნაირად არ ყოფილა დასახლებული. ყვეყნის ცრდილოეთში მოსახლეობის სიმრავლე გაცილებით ნაკლები იყო ცენტრალურ რეგიონებთან შედარებით, ხოლო იმპერიის აზიური ნაწილი ტიტყმის ნახევრად დასახლებული რცებოდა. თუ XIX საუკუნის 60-90-იან წლებში სწრაფი ტემპით მიმდინარეობდა რუსეთის ევროპული ნაწილის _ **ნოვოროსიის, კავკასიის მთისუბნებისა და ყვემო ვოლგისპირეთის** _ დასახლება, 90-იანი წლების დასაწყისიდან ინტენსიურად დაიყო იმპერიის აზიური ტერიტორიის _ ციმბირისა და ცრდილო ყაზახეთის სტეპის ზონის ამტვისება. 1860-1914 წლებში რუსეთის ცენტრალური და დასავლეთის გუბერნიების მოსახლეობა 90%-ით გაიზარდა, მაშინ როცა იმავე პერიოდში კავკასიის მთისუბნების მოსახლეობამ 700%-ით, ნოვოროსიაში 340%-ით, ციმბირში 300%-ით, ხოლო ყვემო ვოლგისპირეთში 250%-ით იმართა. სულ 1897-1914 წლებში ცენტრალური რეგიონებიდან იმპერიის განაპირა მხარეებში 6 მილიონზე მეტი კაცი გადასახლდა. გადასახლების პროცესი ხელისუფლებას არეგულირებდა, თუმცა იყო ტვიტნებური გადასახლების შემტხვევებიც.

ამრსანიშნავია, რომ რუსეთის იმპერიის ტერიტორიაზე ხელისუფლების ნებარტვის გარეშე შემოდიოდნენ და სახლდებოდნენ სხვა ყვეყნების ყვესევრდომები. მაგალიტად, 1890-1914 წლებში ციმბირში ტვიტნებურად დასახლდა 200 ათასზე მეტი **ჩინელი** და **კორეელი**. ჩინელები სახლდებოდნენ შუა აზიის ტერიტორიაზეც. იმავდროულად რუსეთის იმპერიის მოსახლეობაც გადინებოდა სხვა ყვეყნებში. 1900-1913 წელს რუსეთის სხვა ყვეყნებში გადასახლდა 3 მილიონი ადამიანი. მათი უდიდესი ნაწილი (2,7 მილიონი ადამიანი) **ამერიკის შერთებულ შტატებში** დასახლდა, დანარცენი კი _ **კანადაში, შვეიცარიაში, გერმანიაში** და სხვა ყვეყნებში. ემიგრანტთა შორის უარბობდნენ **ებრალები** (41%) და **პოლონელები** (29%), შემდეგ მოდიოდნენ: **ლიტველები** და **ლათვიელები** (9%), **ფინელები** და **ესტონელები** (7%), **გერმანელები** (6%), **რუსები, უკრაინელები** და **ბელორუსები** (7%).

რუსეთის იმპერიაში მარალი იყო როგორც სობაობის, ისე სიკვდილიანობის მარცნელები. სწორედ ამან განსარვრა მოსახლეობაში ტაობათა ასეთი შეფარება. 1897 წლისათვის იმპერიის მთელი მოსახლეობის 33%-ს შეადგენდა 14 წლამდე ბავსვები, 32%-ს _ 14 წლიდან 32 წლამდე მცხოვრებნი, ხოლო 7%-ს _ 60 წელს გადაცილებული მოხუცები. ამდენად, სრომისუნარიანი მოსახლეობა (14 წლიდან 60 წლამდე ასაკის) მთელი მოსახლეობის 60%-ს უდრიდა.

3. მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობა. XX საუკუნის დასაწყისისათვის რუსეთის იმპერიაში დაახლოებით 200 ერი და ეროვნება ცხოვრობდა. 1897 წლის ამრერის მიხედვით იმპერიაში 146 ენა და დიალექტი არსებობდა. მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი **სლავები** შეადგენდნენ, რომლებიც 16 ენა და დიალექტზე საუბრობდნენ. 1917 წლამდე ტერმინი **რუსი** გამოიყენებოდა როგორც საერთო სახელწოდება სამი ამრმოსავლეთსლავური ხალხისა _ **რუსების (ველიკოროსების), უკრაინელებისა (მალოროსების) და ბელორუსებისა (ბელოროსების)**. ველიკოროსების რაოდენობა 1897 წლის ამრერის მიხედვით უდრიდა 55,4 მილიონს (47,8%), მალოროსებისა _ 22 მილიონს (19%), ბელოროსებისა _ 5,9 მილიონს (6,1%). მთლიანად კი ისინი შედგენდნენ 83,3 მილიონს, ანუ მთელი მოსახლეობის 71,9%-ს. სხვა სლავი ხალხებიდან რუსეთის იმპერიის ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ: **პოლონელები, სერბები, ბულგარელები, ცეხები** და სხვ. სლავი ხალხების შემდეგ იმპერიის ტერიტორიაზე ყველაზე მრავალრიცხოვანი **ტურკული** მოდგმის

xalxebi iyvnen _ 4 milioni **yazaxi** da 3,7 milioni **TaTari**. garda amisa, ruseTis imperiaSi cxovrobda 3,8 milioni **ebraeli**, 1,4 milioni **latvieli**, 1,4 milioni **germaneli**, 1,2 milioni **moldoveli**, 1,2 milioni **somexi**, 1 milioni **mordveli**, 1 milioni **estoneli** da sxv.

ruseTis imperiis mosaxleoba religiuri aRmsareblobis mixedviT erTferovani ar yofila. 1897 wlisaTvis ruseTSi 87,1 milioni **marTImadidebeli** cxovrobda, rac mTeli mosaxleobis 76%-s udrida. garda amisa, imperiaSi cxovrobda 13,9 milioni **muslimi** (11,9%), 3,6 milioni **iudeveli** (3,1%), 1,5 milioni **kaTolike** (1,2%), 2,4 milioni **protestanti** (2%). imperiis mosaxleobis nawili aRiarebda **budizms**, **Samanizms** da sxv.

4. mosaxleobis socialuri Semadgenloba. 1897 wlis aRweris mixedviT ruseTis imperiis mosaxleoba Semdeg socialur fenebad iyofoda: **Tavadaznauroba, samRvdeloeba, sapatio moqalaaqeebi, vaWrebi, glexebi, meSCanebi, kazakebi.** maTi ricxobrivi da procentuli Semadgenloba aseTi iyo: Tavadaznauroba _ 1800 aTasi (1,5%), samRvdeloeba _ 600 aTasi (0,5%), sapatio moqalaaqeebi pirveli da meore gildiis vaWrebTan erTad _ 620 aTasi (0,5%), glexoba 97 milioni (77%), meSCanebi 13,4 milioni (10,6%), kazakebi 2,9 milioni (2,3%). 97 milioni glexidan 7 milioni qalaqad cxovrobda, maT ZiriTad saqmianobas soflis meurneoba aRar Seadgenda. 1897 wlis aRwerisas **muSaTa klasi** da **burJuazia** rogorc damoukidebeli socialuri fena aRricxuli ar yofila.

1897 wliidan 20 wlis ganmavlobaSi ruseTis imperiis mosaxleobis socialur struqturaSi mniSvnelovani cvlilebebi moxda. 1917 wlisaTvis igi aseT suraTs izleoda: Tavadaznauroba da burJuazia mTeli mosaxleobis 5%-s Seadgenda, glexebi da xelosnebi _ 66,7%-s, kulakebi (mdidari glexebi) _ 11,4%-s, inteligencia _ 2,2%-s.

ruseTis imperiaSi gabatonebuli mdgomareoba ekava **Tavadaznaurobas** (1800 aTasi ojaxis wevrebTan erTad). aqedan ori mesamedi **STamomavlobiT** (ZirZvel) Tavadaznaurobas ganekuTvneboda, xolo danarCens (600 aTass) wodeba piradi damsaxurebisaTvis hqonda miRebuli. STamomavlobiT Tavadaznaurobis mxolod naxevars (erTad aRebuls) Seadgendnen **rusebi, ukrainelebi** da **belorusebi**, xolo erT mesameds _ **polonelebi**. raodenobis mixedviT Semdeg modiodnen: **qarTvelebi, TaTrebi,**

Turqebi, litvelebi, latvielebi, germanelebi (sul 8%). Tavadaznaurobis Semosavlis wyaros warmoadgenda: miwa, jamagiri saxelmwifo da samxedro samsaxuridan, fasiani qaRaldebi, bankebsa da saaqcio sazogadoebesSi dakavebuli Tanamdebobebidan miRebuli Semosavali. **Tavadaznaurobis ekonomikuri siZlieris upirveles wyaros warmoadgenda miwa.** batonymobis gauqmebis Semdgom Tavadaznaurobis xelT arsebuli miwebis Semcireba aRiniSna. XIX saukunis 60-iani wlebisaTvis Tavadaznauroba 87 milion desetina miwas flobda, 1877 wlisaTvis _ 73 milion desetas, 1905 wlisaTvis _ 53 milion desetas, 1914 wlisaTvis _ 40 milion desetas. Semcirda memamuleTa raodenobac. 1877 wels ruseTis imperiaSi 118 aTasi memamule iyo, xolo 1905 wels _ 107 aTasi.

ekonomikuri dauZlurebis miuxedavad, **Tavadaznauroba** wamyvan rols asrulebda saxelmwifo mmarTvelobasa da armiaSi. XX saukunis damdegisaTvis saxelmwifo mmarTvelobis umaRles moxeleTa Soris (rangTa tabelis mixedviT I-IV klasi) 72% STamomavlobiT Tavadaznaurobidan iyo. armiis oficerTa korpusis naxevarze meti STamomavlobiT Tavadaznaurobas ganekuTvneboda. generalTa 90%, xolo polkovnikTa 75% aseve STamomavlobiT Tavadaznaurobas ganekuTvneboda.

XX saukunis damdegs damoukidebel socialur fenad yalibdeba **msxvili burJuazia.** am periodisaTvis ruseTis imperiis 25 aTasi mcxovrebis wliuri Semosavali 10 aTas maneTs aRemateboda. 1914 wlisaTvis 10 aTas maneTze meti wliuri Semosavali hqonda 40 aTas kacs, anu ojaxis wevrebianad 250-300 aTas kacs. mosaxleobis es nawili msxvil burJuazias Seadgenda. 1914 wlisaTvis ekonomikuri da finansuri TvalsazrisiT msxvili burJuazia ruseTis imperiis yvelaze Zlieri socialuri fena iyo.

ruseTis imperiis yvelaze mravalricxovan socialur fenas **glexoba** warmoadgenda. batonymobis gauqmebis Semdeg glexobis cxovrebaSi didi cvlilebebi moxda. 1897 wlisaTvis ruseTis evropuli nawilis 50 guberniis soflebsi cxovrobda 81,4 milioni adamiani, anu mTeli mosaxleobis 87%. aqedan soflis meurneobas misdevda 69,4 milioni adamiani (74%). danarCeni 12 milioni dakavebuli iyo vaWrobaSi, mrewvelobasa da sxva sferoebSi, anu isini aRar ekuTvnodnen miwaTmoqmedTa

kategorias. 1905 wlis monacemebiT ukve 17 milioni glexi aRar iyo soflis meurneobaSi dasaqmebuli.

XX saukunis damdegisaTvis gaumjobesda glexTa materialuri mdgomareoba. 1900-1914 wlebSi mniSvnelovnad gaizarda glexur meurneobebSi xorblis, xorcisa da rZis warmoeba. glexuri meurneobis ekonomikur siZliereze miuTiTebis is, rom XIX saukunis dasarulsa da XX saukunis damdegs gaizarda glexobis mier pirad sakuTrebaSi Sesyiduli miwebis raodenoba. 1905 wlisaTvis glexobas Sesyiduli hqonda 24 milioni desetina miwa, 1906-1913 wlebSi es cifri 10 milioni desetiniT gaizarda. Tu gaviTvaliswinebT imas, rom 1913 wlisaTvis 10 milioni desetina miwis sabazro Rirebuleba 1,5 miliard maneTs Seadgenda, cxadi gaxdeba glexobis finansuri mdgomareobis simtkice.

XIX saukunis miwurulidan da XX saukunis damdegidan ruseTis imperiis socialur fenaTa Soris SesamCnevi aqtiurobiT gamoirCeva **muSaTa klasi**. 1900 wlisaTvis ruseTSi arsebul fabrikebsa da qarxnebsi 1536 aTasi muSa iyo dasaqmebuli. 1913 wlisaTvis es cifri 2467 aTasamde gaizarda. muSaTa sxva kategoriebis ricxobrivi zrda aseT suraTs iZleoda: samTo mompovebel da gadamamuSavebel warmoebaSi 1900 wels dasaqmebuli iyo 506 aTasi kaci, 1913 wels _ 648 aTasi; rkinigzaze _ 1900 wels dasaqmebuli iyo 506 aTasi kaci, 1913 wels _ 648 aTasi, mSeneblobaze _ 1900 wels 1000 aTasi, 1913 wels _ 1500 aTasi. sul 1900 wlisaTvis ruseTis imperiaSi muSis socialur kategorias ganekuTvneboda 12181 aTasi kaci, xolo 1913 wlisaTvis _ 18239 aTasi.

Tavdapirvelad muSaTa klasis raodenobrivi zrdis umTavres wyaros soflis mosaxleoba (glexoba) warmoadgenda. XX saukunis damdegisaTvis suraTi icvleba. muSaTa didi nawili ukve **STamomavlobiTi muSa** iyo.

XX saukunis damdegisaTvis mniSvnelovnad gaizarda **inteligenciis** roli. am periodisaTvis ruseTis imperiis inteligenciis raodenobam 800 aTass miaRwia, xolo ojaxis wevrebTan erTad misi raodenoba mTeli mosaxleobis 2,2%-s udrida. inteligencia ZiriTadad did qalaqebSi iyo Tavmoyrili. 1897 wlis monacemebiT peterburgsa da moskovSi cxovrobda mecnierta da mweralta 46%, inJinerTa 30%, msaxiobTa da mxatvarTa 31%.

5. socialur fenaTa materialuri mdgomareoba. sanam ruseTis imperiis sxvadasxva socialuri fenis materialuri mdgomareobis mimoxilvas SevudgebodeT umjobesia gavecnoT 1913 wlisaTvis arsebul **sabazro fasebs**. qvemoT motanili monacemebi exeba mxolod moskovs. aqve davZenT, rom moskovTan SedarebiT samxreT raionebSi soflis meurnebis produqcia iafi iyo, xolo CrdiloeTSi _ odnav Zviri. 1913 wlisaTvis moskovSi erTi kilogrami Savi puri Rirda 5 kapiki, TeTri puri _ 12 kapiki, kartofili _ 2 kapiki, umaRlesi xarixsis saqonlis xorci _ 50 kapiki; erTi litri rZe Rirda 8 kapiki, mcnareuli zeTi _ 32 kapiki, arayi _ 30 kapiki, Rvino _ 40 kapiki; erTi metri CiTi _ 18 kapiki, maudi _ 2,8 maneTi; qalis fexsacmeli _ 4 maneTi; mamakacis fexsacmeli _ 3 maneTi, Ceqma _ 7 maneTi; erTi bileTi did TeatrSi _ 32 kapiki, xolo kinoSi _ 18-20 kapiki; miReba eqimTan _ 20 kapiki; skolaSi swavlis qira _ TveSi 2 maneTi.

sabazro fasebTan SedarebiT sakmaod didi iyo kvalificirebuli muSis **xelfasi**. 1900 wlisaTvis muSis saSualo wliuri xelfasi udrida 194 maneTs, xolo 1913 wlisaTvis _ 263 maneTs. metalurgiaSi dasaqmebuli da liTonis dammuSavebeli sawarmoebis muSebis wliurma xelfasma 1913 wels 500 maneTs miaRwia, xolo peterburgSi moqmedi putilovis qarxnis liTonis dammuSavebeli saamqros muSebis xelfasi 610 maneTs aRwevda. yvelaze dabali saSualo wliuri xelfasi hqondaT feiqrebs (215 maneTi) da kvebis mrewvelobis muSebs (240 maneTi). amrigad, 1913 wlisaTvis muSaTa saSualo Tviuri xelfasi meryeobda 18 maneTidan 50 maneTamde.

saSualod uzrunvelyofili inteligenciis Tviuri xelfasi meryeobda 50 maneTidan 150 maneTamde, xolo wliuri xelfasi 600 maneTidan 1800 maneTamde. kargad uzrunvelyofili inteligenciis Tviuri xelfasi udrida 150-160 maneTs, xolo wliuri xelfasi 2000 maneTs aWarbebda. profesorTa wliuri xelfasi 2000 maneTidan 3000 maneTamde meryeobda, rac TveSi 166-250 maneTs udrida. inJinris wliuri xelfasi 2000 maneTidan iwyeboda da 4000 maneTs aRwevda.

maRali xelfasebi iyo armiaSi. polkovnikis wliuri xelfasi 4500 maneTs, xolo generlis 6700 maneTs udrida.

maRali rangis saxelmwifo moxeleebis (departamentebis direktorebi da sxv.) wliuri xelfasi 8000 maneTs Seadgenda. ministris wliuri

xelfasi 20 aTas maneTs udrida, ministrTa
sabWos Tavmjdomarisa _ 30 aTas maneTs.

1913 wlisaTvis msxvili burJuaziis raodenoba,
romlis wliuri Semosavali 10 aTas maneTs
aRemateboda, 1504 kaciT ganisazRvreboda.

glexi, romelic flobda 3 desetina miwas,
hyavda erTi Zroxა da ar hyavda cxeni, siRaribes
Tavs ver aRwevda. glexi, romelic flobda 3-9
desetina miwas, erT an or cxens, da erTidan sam
Zroxამდე, kargad cxovrobda. iyvnen ufro Raribi
da ufro mdidari glexebic.

**zogadad ase warmogvidgeba XX saukunis
damdegis ruseTis imperiis mosaxleoba, misi
socialuri da erovnuli Semadgenloba, socialuri
fenebis materialuri mdgomareoba.**

თავი II. რუსეთის ეკონომიკა XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისს

§1. მრეწველობა

XIX საუკუნის მიწურულსა და XX საუკუნის დასაწყისში რუსეთის იმპერიის მრეწველობამ მნიშვნელოვანი წინსვლა განიცადა.

1. სამრეწველო არმავლობა 1893-1900 წლებში. XIX საუკუნის მიწურულს დასრულდა რუსეთის მრეწველობის არწვრვა ახალი ტექნიკით. მრეწველობის გადართობის გარეშე უმჯობესდა იყო დიდი სარეწველო მწარმოებლის, მსხვილი სამრეწველო ობიექტებისა და ფართომასშტაბიანი საკადასტრო მწარმოებლის უმჯობესება.

სამრეწველო არმავლობა კარგად განვითარდა სარეწველო მწარმოებლის მაგალითზე, რომელსაც სახელმწიფო აფინანსებდა. 1893-1904 წლებში ფინანსური სიზღვივების მიუხედავად უმჯობესდა სარეწველო მწარმოების ფართომასშტაბიანი პროგრამა. 1892 წლის რუსეთის იმპერიის რეწვევის საერთო სიგრძე 31 ათას კილომეტრს უდრდა. 1893-1902 წლებში ახალი 27 ათასი კილომეტრი სიგრძის ახალი სარეწველო ხაზი, ახალი სარეწველო ხაზების მწარმოებელს გაზარდა მოთხოვნილება ლითონზე, რამაც თავისთავად მეტალურგიის არმავლობა გამოიწვია. თავის მხრივ, მეტალურგიის არმავლობა უმჯობესდა იყო რკინის მადნის, კვანახსისა და მარგანცის მოპოვების გაზრდის გარეშე. რეწვევის მწარმოებელს განაპირობებდა ხე-ტყის დამუშავების მნიშვნელოვანი ზრდა. ყოველი ეს იწვევდა სამუსაო ადგილების მატებას, ახალი სამრეწველო სიმწვანეების აგებასა და ზღვის რეკონსტრუქციას.

სამრეწველო არმავლობის განაპირობებდა საკადასტრო მწარმოების სწრაფი ტემპი. ახალი სამრეწველო სიმწვანეების მწარმოებელს განაპირობებდა ზღვივების ზრდა, ახალი დაბებისა და კადასტრების არმონებება. ეს თავისთავად განაპირობებდა სამწარმოო მასალებზე (ცემენტი, აგური, ხე-ტყე და ა.შ.) მოთხოვნილების ზრდას.

სამრეწველო არმავლობის წლებში დიდი ინტენსივობით მიმდინარეობდა რუსეთის განაპირი მხარეების (რუსეთის სამხრეთი, კავკასია, ვოლგისპირა, შუა აზია) აწესება. ამ რეგიონებში გაიზარდა ნავთობის, კვანახსის, მარგანცის მოპოვება, გაიზარდა სარეწველო მწარმოებლობა. არსაინავია, რომ იმპერიის განაპირი მხარეები სამრეწველო არმავლობის დონით უწინდელ რუსეთის ცენტრს, დასავლეთსა და ცენტრ-დასავლეთს სამრეწველო რეგიონებს.

2. სამრეწველო კრიზისი და დეპრესიის პერიოდი (1901-1908 წწ.).

საერთო-ევროპული სამრეწველო კრიზისი XX საუკუნის დასაწყისში რუსეთის იმპერიას მოიცვა. უსალოდ რუსეთის სამრეწველო კრიზისი მიზეზი გახდა დიდი სარეწველო მწარმოებლის დასრულება, რაც მოხდა სეკვენტური შემცირებისა და მნიშვნელოვანი სამრეწველო საწარმოების ნაწილობრივი ან მთლიანად გახრება. ევროპაში დაწყებული სამრეწველო კრიზისი გამოიწვია რუსეთში უცხო ქვეყნებიდან შემოსული აუცილებელი კრედიტი, მნიშვნელოვანი შემცირება უცხოელ კაპიტალისტთა მიერ რუსეთის დაბანდებული კაპიტალის რაოდენობა. დაწყებული იყო სამრეწველო არმავლობის წლებში დაგროვილი ნედლეულითა და საწვავით, რომელიც ტიტანის არარსებობის გამო იწვევდა. ამ ეპოქის რუსეთის ეკონომიკური განვითარების პროგრამის შემსახებასა და განხორციელებას დიდი წვლილი მიუზღვივდა ფინანსთა მინისტრს გრაფს **სერგეი ვიტს**.

სერგეი ვიტი (1849-1915) იყო XIX საუკუნის დასაწყისში და XX საუკუნის დასაწყისში რუსეთის დიდი სახელმწიფო მოღვაწე. ს. ვიტი დაიბადა თბილისში, სახელმწიფო მოხელის ოჯახში. მისი უმჯობესი ჰოლანდიური იყვნენ გარდასახლებული რუსეთის. ს. ვიტის დედა რიურიკების დინასტიის დანათესავებული თავადის გვრიდან იყო. ნოვოროსიის (ოდესის) უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ ს. ვიტს რეწვევის ინჟინრის კარიერა აირჩია და მალე გახდა სამხრეთ-დასავლეთის რეწვევის მმართველი. ამ დროის დროს ს. ვიტს მნიშვნელოვანი უმჯობესების მიაღწია. 1889 წელს იმპერატორმა ალექსანდრე III-მ ს. ვიტს რეწვევის რეწვევის დეპარტამენტის დირექტორად დანიშნა. 1892 წელს თბილისში ს. ვიტს გზათა მინისტრად, ხოლო იმავით აგვისტოში ფინანსთა მინისტრად დანიშნა. იმპერატორის მხარდაჭერით ს. ვიტს გერმანიის ტანსაცმლის ს. ვიტს ვაჭარის, რაც საკონტრაქტო ტარიფების ორმხრივ გაზრდას გულისხმობდა. ს. ვიტს პოლიტიკა უმჯობესების გამოდგა. 1894 წელს დაიწყო რუსეთ-გერმანიის სავაჭრო ურთიერთობების, რომელიც ზალზე უმჯობესების იყო რუსეთისთვის.

ს. ვიტს მიაღწია ფინანსთა მინისტროს ავტორიტეტის არსებობის ზრდას. ფინანსთა მინისტროს მალე იქცა ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის განმარტაველი უმჯობესების რეგულატორად. 1897 წელს ს. ვიტს გაატარა ზღვივების სისტემის რეფორმა. რუსეთის იმპერიის ოგროს მარაგის გაზრდის მიზნით ს. ვიტს 1894 წელს რვინით ვაჭარზე სახელმწიფო მონოპოლია შემოიღო, იმავდროულად გაზარდა არაპირდაპირი გადასახადები. ვალუტის მარაგის გაზრდის მიზნით ს. ვიტს ყოველწლიურად ამცირებდა უცხო ქვეყნებიდან შემოსული საკონტრაქტო რაოდენობა და,

Sesabamisad, zrdida ruseTidan gatanili saqonlis moculobas. s. vites finansuri politikis wyalobiT rusuli maneTi msolfioSi erT-erT myar valutad iqca, rac dadebiT zegavlenas axdenda mrewvelobisa da vaWrobis aRmavlobaze. s. vite yovelmxriv uwyobda xels ruseTSi ucxouri kapitalis dabandebas. imavdroulad s. vite fasebs zrdida saxelmwifos mier ruseTis samrewvelo sawarmoebisaTvis micemul SekveTebze, riTac xels uwyobda ruseTis mrewvelobis aRmavlobas. amave mizniT saxelmwifo SekveTeb Rebulobda yvelaze perspeqtiuli samrewvelo sawarmoebi. saxelmwifo Semosavlebis gazrdis mizniT xdeboda momgebiani kerZo sarkinigzo xazebis Sesyidva saxelmwifos mier, xolo axal sarkinigzo xazebis mxolod saxelmwifo aSenebda. s. vites kargad esmoda, rom mis mier SemuSavebuli ekonomikuri programis ganxorcieleba mZime tvirTad awva glexobasa da memamuleebs. swored amitom iyo, rom igi daufaravad acxadebda: `didi mizani did msxverpls iTxovs~. XIX saukunis miwuruls s. vite agraruli reformis gatarebis iniciativiT gamovida. 1902 wels igi am mizniT Seqmnil sagangebo komitetsac Caudga saTaveSi.

s. vite didi diplomatiuri niWiTac iyo dajildovebuli misi monawileobiT daido 1896 wlis ruseT-CineTis xelSkruleba da portsmutis zavi (1905 w.). s. vite iyo 1905 wlis 17 oqtombris manifestis erT-erTi avtori da ministrTa sabWos pirveli Tavmjdomare.

1906 wels, pirveli saxelmwifo saTaTbiros gaxsnis win, nikoloz II-m, romelic s. vites qameleonad da masonad Tvliida, igi Tanamdebobidan gadaayena. sicocxlis bolomde s. vite saxelmwifo sabWos wevrad darCa.

1901-1903 wlebis samrewvelo krizisi, pirvel rigSi, Seexo rkinis madnis mompovebel sawarmoebsa da Savi metalurgiis qarxnebs. samrewvelo krizisis periodSi Semcirda navTobisa da qvanaxSiris mopoveba. SedarebiT naklebad dazaralda msubuqi mrewveloba, radgan misi warmoebis done ar dacemula.

1901-1903 wlebis samrewvelo kriziss mohyva depresiis periodi, romelic 1908 wlamde gagrZelda. depresiis periodSive SeimCneoda zogierTi dargis nawilobrivi gamococxleba.

3. samrewvelo aRmavloba 1909-1913 wlebsi. 1909 wlidan daiwyo samrewvelo aRmavloba, rac ramdenime mizezma ganapiroba. p. stolipinis agraruli reformis wyalobiT aRmavlobas ganicdida glexuri meurneoba. gaizarda moTxovnilleba sasoflo-sameurne teqnikaze, samSeneblo masalebze, sasueqebze da sxv. xorblisa da sxva sasoflo-sameurne produqciis eqsportma 1898-1913 wlebsi qveyinis biujets 17,4 miliardi maneTi Semata.

samrewvelo aRmavlobis pirvel xanebSive, 1909 wels, samrewvelo produqciis zrdis tempebi TiTqmis gautolda XIX saukunis 90-iani wlebis tempebs. warmoebis zrdis tempebiT ruseTi msolfioSi pirvel adgilze gavida. 1909-1913 wlebsi msolfioSi Tujis warmoeba 32%-iT gaizarda. calkeuli qveynebis mixedviT warmoebis zrdis maCveneбели aseTi iyo: amerikis SeerTebul StatebSi _ 20%, germaniaSi _ 50%, ruseTSi _ 64%. ruseTSi liTonis warmoeba 82%-iT gaizarda, germaniaSi ki _ 50%-iT. aseve swrafad izrdeboda manqanaTmSeneblobis produqcia.

1909-1913 wlebis samrewvelo aRmavlobis periodSi Cqari tempiT mimdinareobda mrewvelobis monopolizacia da finansuri kapitalis formireba. monopolizacia Seexo metalurgias, manqanaTmSeneblobas, qvanaxSiris mopovebas, orTqlmavlebisa da vagonebis

sergei vite

mSeneblobas, msubuq mrewvelobasa da sxv. monopolizirebuli iqna gasaRebis (vaWrobis) sferoc. Seiqmna mZlavri gaerTianebebi _ **sindikatebi**, romlebic batonobden mrewvelobis calkeul dargebsa da gasaRebis sferoSi. aseT sindikatTa ricxvs ganekuTvneboda: `prodameta~, `krovlia~, `produgoli~, `prodparavozi~, `prodvagoni~ da sxv. sul ruseTSi Seiqmna daaxloebiT 50 sindikati. garda

amisa, kidev arsebobda ramdenime monopolisturi gaerTianebea. 1912 wels Seiqmna **`ruseTis navTobis generaluri korporacia~**, romelsac SemoklebiT **`oils~** an **`navTobs~** uwodebdnen. **`navTobi~** warmoadgenda umsxviles samrewvelo-safinanso korporacias. male umsxvilesi bankebis egidiT daiwyo didi trestebisa da koncernebis Camoyalibeba. sabanko sferos monopolizaciis Sedegad daiwyo umsxvilesi **sabanko monopoliebis** Seqmna. aseT **sabanko monopoliebs** warmoadgenda: **ruseT-aziis banki, peterburgis saerTaSoriso banki, azov-donis banki, ruseTis savaWro-samrewvelo banki.**

pirveli msolfio omis win ruseTSi Camoyalibda **finansuri oligarqia**, romelic ganagebda ruseTis ekonomikis beds. ruseTis finansuri oligarqiis warmomadgenlebi iyvnen: **a. putilovi, a. viSnegradski, n. vetrovi, p. riabuSinski, b. kamenka, n. avdakovi, i. staxeevi** da sxvebi. finansur magnatTa wres ganekuTvnebodnen ruseTis imperiis ministrebi: **v. timiriazevi, p. barki**, aseve ruseTis umaRlesi aristokratiis warmomadgenlebi: Tavadi **a. golicini**, baroni **g. gincburgi**, grafi **v. tatiScevi**, grafi **v. bobrinski** da sxvebi.

§ 2. soflis meurneoba

batonymobis gauqmebis Semdeg ruseTis soflebSi, socialuri da ekonomikuri ganviTarebis TvalsazrisiT, didi cvlilebebi aRiniSna.

1. soflis meurneobis produqciis zrda. XX saukunis damdegisaTvis ruseTi soflis meurneobis produqciis warmoebis TvalsazrisiT msolfioSi pirvel adgilze iyo da am pozicias 1914 wlamde inarCunebda. 1901-1905 wlebSi ruseTSi saSualod wliurad mohyavdaT 3,8 miliardi fuTi xorbali, 1909-1913 wlebSi ki _ 5 miliardi fuTi. 1913 wels moweuli xorblis raodenobam 5,6 miliardi fuTi, anu 86 milioni tona Seadgina. es imas niSnavda, rom ruseTSi erT sul mosaxleze 550 kilogrami xorbali modioda.

soflis meurneoba saxelmwifos did Semosavals aZlevda. 1900 wliidan 1913 wlamde xorblisa da teqniki kulturebidan miRebuli Semosavali 1,8 miliardi maneTidan 3,4 miliard maneTamde gaizarda. amave wlebSi soflis erT sul mcxovrebe miRebuli Semosavali 30 maneTidan 43 maneTamde gaizarda, xolo sufTa mogebe _ 22 maneTidan 33 maneTamde. 1900-1913 wlebSi soflis meurneoba mTliani erovnuli Semosavlis 52%-s izleoda.

ruseTis soflis meurneobis ganviTarebas gansazRvavda ori tipis meurneoba _ **memamuluri** da **mdidari glexebisa (kulakebisa)**. amasTan, mdidari glexebis (kulakebis) meurneobis xvedriTi wili xorblis damzadebaSi sul ufro izrdeboda. kulakebi sul ufro didi raodenobiT yidulobdnen memamulis miwebs. maSin, rodesac mdidari glexebi (kulakebi) glexobis saerTo raodenobis mxolod 20%-s Seadgendnen, sasaqonlo puris 50%-s isini amzadebdnen.

2. petre stolipinis agraruli reforma. agraruli reformis gatarebis sakiTxi jer kidev XIX saukunis 90-ian wlebSi daisva, Tumca misi praqtikuli realizeba XX saukunis damdegidan daiwyo. agraruli reformis aucileblobas 1898 wels **s. vite** imiT asabuTebda, rom ruseTis glexobis gadaxdisunarianoba Zalze dabali iyo. ruseTis soflis mosaxleoba erT sulze gaangariSebiT oTxjer nakleb gadasaxads ixdida, vidre safrangeTisa. amasTan, rusi glexis cxovrebis done gacilebiT dabali iyo, vidre safrangeTisa. 1901 wlis mousavlianobam da misgan gamowveulma SimSilobam imperatori aiZula daeCqarebina agraruli reformis gatareba.

1902 wels Seiqmna agraruli reformis SemmuSavebeli **sagangebo organo**, romelsac saTaveSi finansTa ministri s. vite Caudga. guberniebsa da mazrebSi Seiqmna specialuri komisiebi, romelTac sakiTxis Seswavlis Semdeg unda SeemuSavebinaT konkretuli winadadebebi. paralelurad agraruli reformis proeqtis SemuSavebis mizniT komisiebi Seiqmna Sinagan saqmeTa saministrosa da miwaTmoqmedebis saministroSi.

SemuSavebuli proeqtebi iTvaliswinebda Semdegs: 1) glexobisaTvis Temidan gasvlis uflebis miniWebasa da saTemo miwis kerZo sakuTrebaSi gadacemas; 2) cimbirSi glexTa Tavisufal gadasaxlebas; 3) saglexo bankis saSualebiT glexobisaTvis miwis miyidvis gaadvilebas. 1904 wels agraruli reformis sakuTari proeqti wamoayena saratovis gubernatorma **petre stolipinma**. p. stolipinis azriT, saxelmwifos dasayrdeni unda yofiliyo ara meTeme glexi, aramed kerZo mesakuTre glexi. **kerZo glexuri meurneobis Seqmna da ganmtkiceba unda gamxdariyo agraruli reformis umTavresi mizani.** p. stolipini xelisuflebas sTavazobda zogierTi administraciuli da ekonomikuri RonisZiebis gatarebas glexobis Temidan gamosvlis daCqarebis mizniT.

rogorc davinaxeT, agraruli reformisaTvis mzadeba 1902 wldan erTbaSad ramdenime uwyebaSi daiwyo da 1904 wlis CaTvliT intensiurad mimdinareobda. swored amitom mcdaria mosazreba imis Sesaxeb, TiTqos agraruli reforma imperatorma nikoloz II-m 1905 wels dawyebuli revoluciis gaRrmavebisa da axali agraruli moZraobis azvirTebis SiSiT gaatara.

nikoloz II-m imTaviTve kargad dainaxa petre stolipinis didi saxelmwifoobrivi niWi, sworad Seafasa agraruli reformis ganxorcielebis stolipiniseuli gegmis sikeTe. 1906 wlis aprilSi petre stolipini ruseTis imperiis Sinagan saqmeTa ministrad, xolo imave wlis ivlisSi ministrTa sabWos Tavmjdomared dainiSna.

petre arkadis Ze stolipini (1862-1911) iyo didi rusi saxelmwifo moRvawe da reformatori. xalasi niWiT dajildoebuls kargad esmoda ruseTis imperiis politikuri, ekonomikuri da socialuri safuZvlebis ganmtkicebis aucilebloba. p. stolipinma SesaniSnavad gaiziara ruseTis imperiis saSinao da sagareo politikis ZiriTadi mimarTulebani da energiuad Seudga mis realizebas. saSinao politikis umTavres mimarTulebad p. stolipini farTomasStabiani reformebis gatarebas, qveyanaSi mtkice wesrigis dacvasa da kanonierebis damyarebas miiCnevda.

p. stolipini iyo uSiSari adamiani, hqonda

mtkice da Zlieri xasiaTi, SeeZlo urTules

viTarebaSi erTaderTi swori gamosavlis

povna. igi mtkice xeliT marTavda

uzarmazar imperias, daundoblad ebrZoda

revolucias. amave dros p. stolipini momxre

iyo kompromisebis politikisa, Rrmad iyo

darwmunebuli imaSi, rom ruseTs ixsnida

ara Zalmomreoba da represiebi, aramed

dasabuTebuli, kargad gaazrebuli, yvela

socialuri fenisaTvis misaRebi reformebi.

logikuri azrovnebis unariT dajildoebuli p.

stolipini amave dros kargi oratoric iyo.

petre stolipini

sayovelTaod gaxda cnobili memarcxene

(radikaluri) Zalebis misamarTiT saxelmwifo

saTaTbiroSi warmoTqmuli misi sityvebi:

`maT surT didi ryevebi, Cven gvsurs didi

ruseTi~.

p. stolipini iyo agraruli sakiTxebis didi mcodne. kargad esmoda saxelmwifo mmarTvelobis meqanizmis funqcionirebis kanonzomiereba da Taviseburebani, dajildoebuli iyo diplomatiuri niWiT.

1906 wlis 25 agvistos petre stolipinma gamoaqveyna mis mier SemuSavebuli reformebis programa, romelic iTvaliswinebda Semdegs: 1) moqalaxeobrivi Tanasworoba; 2) pirovnebis xelSeuxebloba; 3) glexuri miwaTmflobelobis formebis mowesrigeba; 4) muSaTa sayofacxovrebo pirobebis gaumjobeseba; 5) adgilobrivi TviTmmarTvelobis reforma; 6) adgilobrivi sasamarTlos reforma; 7) saSualo da umaRlesi skolis reforma; 8) progresuli saSemosavlo gadasaxadis SemoReba; 9) sayovelTao dawyebiTi ganaTlebis dakanoneba da sxv.

reformebis programaSi sagangebo adgili eTmoboda agrarul sakiTxs. p. stolipini Tvliდა, rom agraruli reformis gatareba unda dawyebuliyo dauyovnebliv. es iyo metad gabeduli mosazreba, radgan saxelmwifo sabWo da ministrebis umravlesoba miiCnevda, rom agraruli reformis gatareba SeuZlebeli iyo saxelmwifo saTaTbiros

gareSe. p. stolipins kargad esmoda, rom aseTi masStabis agraruli reforma sakmaod gaWianurdeboda, amitom aucilebeli iyo misi dauyovnebliv dawyeba. p. stolipinis azriT, agraruli reforma unda gatarebuliyo imperatoris brZanebulebis saxiT saxelmwifo saTaTbiroSi ganxilvis gareSe. aRsanisnavia, rom p. stolipinis mier momzadebuli ZiriTadi kanoni 87 muxlisagan Sedgeboda da mTlianad amowuravda avtoris Sexedulebas reformis arssa da misi realizebis gzebze. p. stolipins mTlianad uWerda mxars nikoloz II, magram meore saxelmwifo saTaTbiro mzad ar aRmoCnda p. stolipinis agraruli reformis misaRebad. saTaTbiroSi p. stolipins daupirispirdnen rogorc memarjvenebi (konservatorebi), ise memarcxenebi (radikalebi). p. stolipini iZulebuli gaxda nikoloz II-Tan SeTanxmebiT 1907 wlis 3 ivniss saxelmwifo gadatrialeba ganexorcielebina _Pmeore saxelmwifo saTaTbiro gaereka. mesame saxelmwifo saTaTbirom p. stolipinis agraruli reforma miiRo.

p. stolipinis agraruli reformis arsi mdgomareobda imaSi, rom glexobisaTvis **Temidan gasvlis** ufleba mieca. Temidan gasvlasTan erTad glexs unda SesZleboda misi wili saTemo miwa **kerZo sakuTrebaSi** daemtkecbina. garda amisa, reforma iTvaliswinebda sxva mravali sakiTxis gadaWras. upirveles yovlisa, reforma ori mTavari (ekonomikuri da socialuri) sakiTxis gadaWras isaxavda miznad: 1) ekonomikuri mizani mdgomareobda soflis meurneobis aRmavlobis safuZvelze glexobis materialuri mdgomareobis gaumjobesebaSi; 2) socialuri mizani mdgomareobda soflad kerZo mesakuTre glexobis saxiT xelisuflebisatvis Zlieri dasayrdenis SeqmnaSi.

1906 wlisaTvis ruseTis sasoflo TemebSi (kazakebis garda) 9,2 milioni glexuri komli iricxeboda. es iyo mTeli glexuri komlebis saerto raodenobis (12,5 milioni) 77%. unda aRiniSnos, rom ruseTSi am periodisatvis sasoflo Temebis nawili ukve veRar asrulebda Tavis ZiriTad funqcias _ glexebs Soris miwis yovelwliur gadanawilebas. didi xnis manZilze glexuri komli erTsa da imave miwas flobda. marTalia, es miwa glexuri komlis kerZo sakuTrebas ar warmoadgenda, magram arc gadanawilebas eqvemdebareboda. 1913 wlisaTvis ruseTis evropul nawilSi aseT TemebSi cxovrobda 3,7 milioni glexuri komli, anu mTel glexur komlTa 58%.

p. stolipinis agraruli reformis umTavres sakanonmdeblo aqts warmoadgenda imperatoris 1906 wlis 9 noembris brZanebuleba, romelic zemoT xsenebuli 87 muxlisagan Sedgeboda. agraruli reformisatvis sakanonmdeblo baza ki Seqmna nikoloz II-is 1905 wlis 3 noembris manifestma. manifestis ZaliT, 1907 wlis 1 ianvridan miwis kerZo mflobeli erTbaSad xdeboda is 2,8 milioni glexuri komli, romelTac gamosasyidis gadauxdelobis gamo 1861 wlidan (batonymobis gauqmebis Semdeg) ver SeZles miwis kerZo sakuTrebaSi damtkiceba. 1906 wlis 9 noembris brZanebulebiT glexur komlebs ufleba miecaT gasuliyvnen sasoflo Temidan da maTi kuTvnili saTemo miwa kerZo sakuTrebaSi daemtkecbinaT. brZanebuleba glexs uflebas aZlevda, rom moeTxova sxvadasxva adgilze arsebuli miwebis erT nakveTad gaerTianeba, raTa am gziT Seeqmna xutoruli meurneoba.

1906 wlis 9 noembris brZanebuleba saxelmwifo saTaTbiroSi ganxilvas eqvemdebareboda, Tumca igi cxovrebaSi 1907 wlis 1 ianvridan, saxelmwifo saTaTbiros mier mowonebamde, tardeboda. mesame saxelmwifo saTaTbirom da saxelmwifo sabWom 1910 wels moiwona 1906 wlis 9 noembris brZanebuleba da amave wlis 14 ivniss nikoloz II-m kanonproeqts xeli moawera. igi ZalaSi Sevida.

agraruli reformis ganxorcieleba swrafi tempebiT daiwyo. 1907-1915 wlebSi 2755 aTasma glexurma komlma moiTxova sasoflo Temidan gasvla da miwis kerZo sakuTrebaSi damtkiceba. garda amisa, im sasoflo Temebidan, sadac miwis yovelwliuri gadanawileba aRar warmoebda, 618 aTasma glexurma komlma moiTxova miwis kerZo sakuTrebaSi damtkiceba. e.i. sul 3373 aTasma glexurma komlma moiTxova miwis kerZo sakuTrebis uflebiT miReba. praqtikulad mxolod 2478 aTasma glexurma komlma, anu sasoflo TemebSi mcxovrebi glexuri komlebis 26,9%-ma miiRo miwa kerZo sakuTrebaSi.

petre stolipinis mkvlelobis (1911 w.) Semdeg agraruli reformis cxovrebaSi gatarebas xelmZRvanelobda **aleqsandre krivoSeini (1857-1921)**, romelic 1908 wlidan p. stolipinis upirvelesi Tanamoazre iyo.

p. stolipinis agraruli reforma iTvaliswinebda **glexTa Tavisufal gadasaxlebas** uralis mTebis aRmosavleTiT _ cimbris teritoriaze. uralis aRmosavleTiT gadasaxlebulTaTvis gamoiyo 12 raioni. gadasaxlebul komlis kanoni uflebas aZ-

levda kerZo sakuTrebaSi komlis TiToeul mamrobiTi sqesis srulwlovan sulze ufasod mieRo 15 desetina miwa da 3 desetina tye. oficialuri monacemebiT sul cimbirSi gadasaxlda 3 milion 730 aTasi suli, romelTagan 3 milionze meti axial sacxovrebel adgilze darCa. gadasaxlebulTa ZiriTadi masa (60%) pirveli oTxi wlis (1907-1910 ww.) ganmavlobaSi gadasaxlda, SemdegSi migraciis tempma iklo. garkveul periodSi xelisuflebam droebiT gadasaxlebac ki SeaCera, radgan miwaTmowyobis mxriv garkveuli sirTuleebi Seiqmna.

gadasaxlebulebma cimbirSi aTasobiT axali sofeli daarses. 1911 wlisaTvis ukve aTvisibili iyo 30 milioni desetina saxnavi miwa.

petre stolipinis agraruli reformis Sedegad 8 wlis ganmavlobaSi sasoflo Temebidan gamovida glexuri komlis meoTxedi (25%), kerZo mesakuTre gaxda 2,8 milioni glexuri komli, Seiqmna 1,6 milioni xutoruli meurneoba. **agrarul reformas mohyva soflis meurneobis mZlavri aRmavloba.** mesakuTre glexobam didi daintereseba gamoiCina soflis meurneobis ukeT mowyobis TvalsazrisiT. 1906 wels ruseTSi Semotanil iqna 39 milioni maneTis, xolo 1912 wels 131 milioni maneTis saerTo Rirebulebis sasoflo-sameurneo teqnika. 1906-1910 wlebSi naTesi farTobis raodenoba gaizarda 4 milioni desetiniT, xolo 1911-1915 wlebSi _ 7 milioni desetiniT. marcvleulis yvela saxeobis mosavlianobam saSualod 12-15%-iT imata. gaizarda xorblis eqsporti. 1909-1913 wlebSi yovelwliurad ruseTidan saSualod 637 milioni maneTis xorbali gahqondaT, maSin roca es maCvenebeli 1904-1908 wlebSi 470 milion maneTs udrida. **p. stolipinis agraruli reformis wyalobiT ruseTSi Seiqmna kerZo mesakuTre glexTa Zlieri fena, romelic xelisuflebis dasayrdens warmoadgenda.**

amrigad, p. stolipinis reformis orive (ekonomikuri da politikuri) mizani miRweul iqna.

თავი III. რუსეთის საზღვარო პოლიტიკა XIX საუკუნის დასასრულიდან 1914 წლამდე

§ 1. რუსეთის საზღვარო პოლიტიკა XIX საუკუნის დასასრულიდან XX საუკუნის დასაწყისამდე

XX საუკუნის დასაწყისამდე რუსეთის იმპერია კვლავ **ტვიტყობილი** სახელმწიფო რეგია _ უზენაესი ხელისუფლება **იმპერატორი (მეფე)** ეკუთვნოდა. მიუხედავად ამისა, ტვიტყობილების ხასიათი მნიშვნელოვნად შეცვალა. ფაქტობრივად, იმპერატორი უზარმარ ვეყანას ერტყროვნულად არ მართავდა. კანონპროექტები დიდხანს იხილებოდა **დეპარტამენტებსა** და **სამინისტროებს**, ხოლო შემდეგ _ **სახელმწიფო საბჭოს**. მხოლოდ ამის შემდეგ ავრდა ხელს იმპერატორი კანონპროექტს, რაკ კანონის ზალას ანიშებდა მას. ტუმკა იმპერატორს შეეზოყრად არ ერო სახელმწიფო საბჭოს აზრი, ან მისი ვეყრების უმცირესი ნაწილის შედეგება გეყარებინა, მაგრამ ასეთი რამ იშვიათად ხდებოდა. იმპერატორის მანფესტებიც საგანგებო ორგანოებს (ტაბრებსა და კომიტეტებს) მზადებოდა მოწვეული ავტორიტეტული სპეციალისტების მონაწილეობით, ტუმკა ამ შემთხვევაშიც გადამწყვეტი სიტყვა ისევ იმპერატორს ეკუთვნოდა.

1. ნიკოლოზ II _ ადამიანი და მონარქი. 1894 წელს რუსეთის იმპერიის ტახტზე ავიდა უკანასკნელი მონარქი რომანოვების დინასტიიდან, ალექსანდრე III-

ნიკოლოზ II

ის უფროსი ძვილი ნიკოლოზ II (1868 წ. 6 მაისი _ 1918

წ. 17 ივლისი). ნიკოლოზ II-ს ბავშვობიდანვე ამაზებდნენ მათეფო ტახტზე ასავლელად. იგი შესანიშნავად იყო აზრდელი, ზგონდა ბრყინვალე განათლება. ტახტის მემკვიდრე ბავშვობის ხუთი წინა შესვალა: რუსული გარდა ტავისუფლად ფობდა ინგლისურს, ფრანგულს, გერმანულს, დანიურს. მოგვიანებით იმპერატორი ტავის უახლოეს გარემოებაში არნიშნავდა: `რუსული წინა იმდინად მდიდარია, რომ ყველა შემთხვევაში შესაძლებელია უცხოური გამოტყმების შეცვლა რუსულით~. მისთვის უარდგენილ ანგარიშებსა და მოწმენებებს ნიკოლოზ II უცხო სიტყვებს გადაავდა ხოლმე და დოკუმენტის ავტორს აიშლებდა იგი რუსული სიტყვებით შეცვალა.

მომავალმა იმპერატორმა რმად და საფუძვლიანად შესვალა გიმნაზიის გარდატეხილი პროგრამით გატავისუფლებული ყველა დისციპლინა, ხოლო შემდეგ ასევე უარმატებით დაზღია უარესი სკოლის რული პროგრამა ორ სპეციალობაში. პირველად ნიკოლოზ II-მ შესვალა უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის პროგრამა, მასში უარმოდგენილი ყველა დისციპლინით, ხოლო ისტორიისა და ეკონომიკის შესვალას გაცლებით მეთი დრო დაუტმო, ვიდრე ამას იურიდიული ფაკულტეტის პროგრამა იტავისუფლებდა. საუნივერსიტეტო განათლების მიწების შემდეგ ტახტის მემკვიდრე მირო უარესი სამხედრო განათლება _ შესვალა გენერალური შტაბის აკადემიის პროგრამით გატავისუფლებული დისციპლინები. ნიკოლოზ II-ის მასვალელები იყვნენ ცნობილი მკვლევარები და პროფესორები: კ. პობედონოსევი, ნ. ბუნგე, ვ. კლიუცევსკი, ე. ზამისლოვსკი, გენერლები: მ. დრაგომიროვი, გ. ლერი, მუსიკალური განათლებას კომპოზიტორი ა. კიუი აშლევდა.

ნიკოლოზ II სულიერად და ფიზიკურად კარგად იყო განვითარებული. მას გატაცებით უყვარდა ლიტერატურა, უკრავდა ფორტეპიანოსა და ვიოლინოზე, ხატავდა, ხსირად დადიოდა ტეატრში, ცდილობდა საშვიდომოდა ხელოვნების საიდუმლოებებს, დიდ დროს უტმობდა სპორტსა და ნადირობას, უყვარდა ფიზიკური შრომა (შესის დაერყვა, ტოვლის უმდინა და სხვ.), არტაცებული იყო რუსული ოპერითა და ბალეტით, დიდ აფაშებდა მ. მუსორგსკის, მ. გლინკასა და პ. ჩაიკოვსკის შემოქმედებას, რუსი კლასიკოსი მწერლებიდან განსაკუთრებით უყვარდა ა. პუშკინი და ნ. გოგოლი. ნიკოლოზ II რულიად გულგრილი იყო ფუნქციისა და კომფორტისადმი, საგანგებოდ არ

arCevda sakvebsa da Cacmulobas, uyvarda mogzauroba.

momavali imperatori bavSvobidanve SeaCvies Tavdadebul Sromasa da sagangebo reJimiT cxovrebas. swored amitom samefo taxtze asvlis Semdeg mas ar gasWirvebia didi datvirTviT muSaoba. imperators SeeZlo saaTobiT TavauRebliv emuSava: mieRo da moesmina ministrebisaTvis, waekiTxa uamravi moxsenebiTi baraTi, angariSi da sxva dokumenti.

taxtze asvlis droisaTvis nikoloz II-s saxelmwifo marTvis sakmao gamocdileba hqonda. igi iyo saxelmwifo sabWos wevri, eswreboda ministrTa komitetis sxdomebs, monawileobda kanonproeqtebis ganxilvaSi, iyo cimbris rkinigzis komitetis Tavmjdomare, 1891-1892 wlebSi xelmZRvanelobda SimSilobis winaaRmdeg brZolis komitets. kidev ufro didi gamocdileba hqonda taxtis memkvidres samxedro saqmeSi. igi ramdenime wlis ganmavlobaSi gadioda samwyobro momzadebas gvardiul polkSi, meTaurobda aseulsa da eskadrons. 1887 wels momaval imperators mieniWa Stabs-kapitnis, 1891 wels _ kapitnis, xolo 1892 wels gvardiis polkovnikis wodeba. taxtze asvlis Semdeg nikoloz II-m Tavs ufleba ar misca misTvis ufro maRali samxedro wodeba mieniWebinaT, Tumca atarebda ucxo qveynebis umaRles samxedro wodebebs. magaliTad, 1915 wels mas mieniWa inglisis armiis umaRlesi samxedro wodeba _ feldmarSali.

ruseTis imperiis taxtze asvlis Semdeg nikoloz II swrafad daeufla saxelmwifos marTvis xelovnebas. amaSi mas xeli Seuwyo safuZvlianma ganaTlebam, naTelma gonebam da didma fizikurma gamZleobam. imperatoris garemocvis (ministrebis) nawili amtkicebda, rom, marTalia, nikoloz II iyo Rrmad ganaTlebuli da saRad moazrovne adamiani, magram ar gaaCnda imperatorisaTvis aucilebeli mtkice nebisyofo, ris gamoc mudmivad imyofeboda ama Tu im pirovnebis gavlenis qveS. imperatorTan Zalze daaxloebuli adamianebe ki amtkicebdnen, rom nikoloz II iyo rbili xasiaTis, arasdros aimaRlebda xmas, qveSevrdomebs uxeSad ar epyroboda. swored es qmnida imis STabeWdilebas, rom imperators mtkice nebisyofo ar gaaCnda. sinamdvilleSi, nikoloz II-s hqonda Sinagani simtkice da SeeZlo dasaxuli miznisaTvis bolomde principulad ebrZola. rogorc Cans, imperatoris uaxloesi adamianebe

ufro sworad afasebdnen mis pirovnul Tvisebebs, vidre ministrebi.

nikoloz II-is msofilmxedvelobas mTlianad gansazRvravda rwmena RmerTisadmi. imperatori Rrmadmormwune marTImadidebeli iyo da mtkiced swamda, rom mefis (imperatoris) misia mas swored RvTisagan hqonda dakisrebuli. nikoloz II-s sjeroda, rom yvelaferi xdeba **`RmerTis nebiT~** da **`yvelaferi RmerTis xelSia~**. magram ruseTis ukanasknel imperators ar hqonda bevri iseTi Tviseba, rac aucilebeli iyo saxelmwifos meTaurisaTvis. mas, rogorc politikoss, aklda praqticizmi da kritikul viTarebaSi swrafi orientirebis unari. mas ar SeeZlo politikur ZalTa obieqturi Sefaseba da mosalodneli socialuri afeTqebis winaswari ganWvreta. Zalze erideboda radikaluri RonisZiebebis gatarebas, Tavs ikavebda kritikul viTarebaSi gadamWreli moqmedebisagan. mizans rom daisaxavda, nikoloz II dasZenda xolme: **`RvTis nebiT TandaTanobiT yvelafers ase gavakeTebT~**. dauyovnebliv gadasaWreli sakiTxebis gacnobis Semdeg imperatori xSirad ityoda xolme: **`bevri ramaa gasaumjobesebeli da mosawesrigebeli, magram iqonieT moTmineba~**.

nikoloz II ar iyo moqnili politikosi da arc organizatoris talantiT iyo dajildoebuli. igi principuli winaaRmdegi iyo rogorc lavirebisa da kompromisebisa, ise radikaluri RonisZiebebis gatarebisa. yovelive amis gareSe ki SeuZlebeli iyo uzarmazari imperiis marTva.

2. nikoloz II-is uaxloesi garemocva. nikoloz II-s arasodes hyolia kargad organizebuli da erTguli Tanamoazreebis jgufi, anu, Tanamedrove terminologia rom vixmaroT, imperators ar hyolia Tavisi Zlieri gundi. ar hyolia igi uaRresad kritikul viTarebaSic ki _ 1905 welsa da 1917 wels. amis mizezi is iyo, rom imperators ar surda Seeqmna TanamoazreTa jgufi da miT ufro politikuri partia. petre stolipinma scada Seeqmna raRac politikuri partiisa Tu gaerTianebebis msgavsi ram, magram imperatoris sastik winaaRmdegobas waawyda. nikoloz II-s swamda, rom imperatori partiuli interesebiT ar unda SezRuduliyo. igi umaRles saxelmwifo Tanamdebobebze adamianebs niSnavda imis gaTvaliswinebiT, Tu ramdenad SeeZloT maT saxelmwifosa da taxtis erTguli samsaxuri. am principidan gamomdinare, mefobis pirvel periodSi, nikoloz II-m dauSva sabediswero Secdoma, roca umaRles saxelmwifo Tanamdebobebze uaxloesi naTesavebi daniSna.

dedofali aleqsandra

1894 wli danve axalgazrda imperatori uaxloesi adamianebis _ samefo saxlis wevrebis gavlenis qveS moeqca. maT Soris yvelaze didi gavleniT sargeblobda nikoloz II-s deda **maria**, Zlieri nebisyo fis mqone da Zalauflebis moyvaruli adamiani. imperators yvela mniSvnelovani gadawyvetileba dedasTan unda SeeTanxmebina. dedis gavlena imperatorze TandaTan Sesustda nikoloz II-is meuRlis, ruseTis dedoflis **aleqsandras (1872-1918)** politikur arenaze gamosvlis Semdeg. Tu nikoloz II-is deda _ maria dasavlur liberalur ideebisa da TviT konstituciur monarqiasac ki TanaugrZnobda, dedofal aleqsandras eSinoda, rom liberaluri moZraoba miaRwevda ruseTis imperatoris Zalauflebis SezRudvas da ruseTis monarqi inglis is monarqiviT umweo mdgomareobaSi aRmoCndeboda. aleqsandra nikolozs urCevda, ufro energiulad daecva TviTmpyroblobis principebis Seuvaloba, Tumca politikaSi aqtiurad mxolod pirveli msofliu omis dawyebis Semdeg Caeria. manamde igi dakavebuli iyo Svilebis aRzrdiT.

mefobis pirvel xanebSi nikoloz II-ze did gavlenas axdendnen didi mTavrebi, aleqsandre III-is Zmebi (nikolozis biZebi): **vladimiri, aleqsi, sergei** da **pavle**. vladimirs, aleqsisa da pavles didi saxelmwifo Tanamdebobebi jer kidev aleqsandre III-is mefobis wlebSi ekavaT da nikoloz II izulebuli gaxda uari eTqva maT gadayenebaze. vladimiri 1884-1905 wlebSi iyo gvardiis mTavarsardali da peterburgis samxedro olqis jarebis sardali; aleqsi 1880-1905 wlebSi

saTaveSi edga flotsa da sazRvao uwyebas; sergei 1891-1905 wlebSi iyo moskovis general-gubernatori da moskovis samxedro olqis jarebis sardali. biZebi nikolozze bevrad ufrosebi iyvnen, isini imperators mudam raRacas sTxovdnen (ZiriTadad es Seexeboda fuls), xolo TavianT samsaxurebriv movaleobas gulgrilad ekidebodnen. swored es gulgriloba da upasuxismgebloba gaxda ramdenime ubedurebis mizezi. moskovis general-gubernatori, didi mTavari sergei aleqsandres Ze iyo mTavari damnaSave imaSi, rom 1896 wels, moskovSi, nikoloz II-is koronaciasTan dakavSirebuli zeimisas, xodinis mindorze saCuqrebis darigebis dros zedaxoraSi 1282 adamiani daiRupa, xolo asobiT daSavda. 1905 wlis 9 ianvris `sisxlani kvira~ peterburgis samxedro olqis jarebis sardlis, didi mTavris vladimir aleqsandres Zis windauxedavi moqmedebis Sedegi iyo, radgan nikoloz II-is carskoe seloSi yofnis gamo peterburgSi gadawyvetilebebs swored vladimir aleqsandres Ze iRebda. sazRvao uwyebis xelmZRvaneli, didi mTavari aleqsi aleqsandres Ze saTanado yuradRebas ar uTmobda samxedro flotis reorganizebas, rac mizezi gaxda ruseT-iaponiis omis dros cusimasTan brZolaSi gancdili didi katastrofisa.

imperatoris sxva naTesavebidan saxelmwifo saqmianobaSi mniSvnelovan rols asrulebda didi mTavari **nikoloz nikolozis Ze**, romelic 1914-1915 wlebSi iyo umaRlesi mTavarsardali, xolo Semdeg kavkasiis ukanaskneli mefisnacvali.

1905 wlis Semdeg imperators biZebi did saxelmwifo Tanamdebobebze aRar dauniSnavs. aman nikoloz II da dedofali aleqsandra aSkarad daapirispira samefo saxlis wevrebTan. imperatoris opozicia TavS iyrida didi mTavris vladimir aleqsandres Zis meuRlis _ **maria**s salonSi. opoziciis ideuri sulisCamdgmeli iyo didi mTavari **nikoloz mixeilis Ze**. TxuTmeti didi mTavridan 1917 wlisaTvis nikoloz II-is erTguli darCa mxolod ori _ Zma **mixeili** da biZa **pavle**.

nikoloz II-m verc ministrebisagan Seqmna TanamoazreTa Zlieri jgufi. drodadro gamoCndebodnen iseTi medroveebi, ro gorebic iyvnen: d. trepovi, a. bezobrazovi, v. meSCerski da sxvebi. isini sxvadasxva mizeziT maleve qrebodnen politikuri asparezidan. ministrTa Soris iyvnen didi saxelmwifo moRvaweebic (s. vite, p. stolipini, a. krivoSeini), gamocdili da Wkviani administratorebi (v. pleve, p. durnovi da sxv.), magram maT ar hyofnidaT gambaoba TavS

Tavze aeRoT iniciativa da ar dalodebodnen imperatoris miTiTebebs. nikoloz II yovelive amas kargad xedavda da iZulebuli iyo xSirad Seecvala ministrebi.

nikolozsa da aleqsandras hyavdaT ramdenime uaxloesi megobari, magram isini saxelmwifos marTvaSi did rols ar asrulebdnen. maT Soris iyvnen freilina **ana virubova** da mamamisi, imperatoris kancelariis ufrosi **s. tancevi**, imperatoris iaxtis kapitani **sablini** da sxvebi.

imperatoris ojaxSi didi sevda trialebda. 1904 wels dabadebuli taxtis memkvidre **aleqsi** hemofiliit iyo daavadebuli. maSindeli medicina uZluri iyo am avadmyofobis winaaRmdeg. imperatori da dedofali imeds ar kargavdnen da xalxur medicinaSi eZebdnen xsnas. sasaxleSi qveynis sxvadasxva kuTxidan xSirad mohyavdaT TviTnaswavli eqimebi. ase moxvda imperatoris ojaxSi cimbireli glexi **grigol rasputini**. ufliswuli **aleqsi** avadmyofobis Setevis dros autaneli tkivilisagan xmamaRla yviroda. g. rasputinis dauZinebeli mtrebic ki (magaliTad, sasaxlis komendanti v. voeikovi) aRiarebdnen, rom cimbireli glexis aleqsis sawolTan misvlisTanave ufliswuli wynardeboda da tkivili uqreboda. amitom gasagebia, Tu rogor ufrTxildebodnen avadmyofobit datanjuli Svilis mxsnels nikoloz da aleqsandra. SemdegSi grigol rasputinis siaxlove imperatoris ojaxTan gamoiyenes samefo karis diskreditaciisaTvis, Tumca droebiTi mTavrobis sagangebo sagamomZieblo komisiyam ver ipova g. rasputinis saxelmwifo saqmeebSi Carevis damamtkicebeli masala. gamogonili iyo isic, TiTqos grigol rasputini saTaveSi edga sasaxlis kamarilias. isini, vinc gavrcelebuli xmebis mixedvit sasaxlis kamarilias ganekuTvnebodnen, sinamdvilleSi imperatorisa da dedoflis opozicias Seadgendnen da verc grigol rasputins itandnen.

3. saSinao-politikuri kursis SemuSaveba. saSinao-politikuri kursis gansazRvras TviTon imperatori xelmZRvanelobda, xolo praqtikulad misi SemuSaveba Sinagan saqmeTa saministros daevala. 1899-1905 wlebSi Sinagan saqmeTa saministros morigeobit saTaveSi edgnen **d. sipiagini** (revolucionerebma mokles daniSvniidan weliwadnaxevris Semdeg), **v. pleve** (mokles daniSvniidan ori wlisa da sami Tvis Semdeg), **p. sviatopolk-mirski** (imperatorma gadaayena oTxi Tvisa da ori kviris Semdeg, 9 ianvris `sixliani kviris~ ambebTan dakavSirebit).

d. sipiagini axlo urTierTobaSi iyo Jurnal `graJdaninis~ redaqtorTan Tavad v. meSCerskisTan. swored am ukanasknels ekuTvnoda idea momavali gardaqmnebis programis _ imperatoris manifestis saxiT _ gamoqveynebis Sesaxeb. manifestis proeqti v. meSCerskisa da d. sipiagins mzad hqondaT 1902 wlis TebervlisaTvis, nikoloz II_m manifestis proeqti mTlianobaSi moiwona, amasTan erTad, gamoTqva SeniSvnebi. 1902 wlis aprilSi d. sipiagini mokles da manifestis proeqtze imperators xeli aRar mouweria.

1902 wels nikoloz II-m Sinagan saqmeTa ministrad v. pleve daniSna da d. sipiaginis dawyebuli saqmis pagrZeLeba mas daavala.

viaCeslav konstantines Ze pleve (1846-1904) iyo ruseTis imperiis erT-erTi gamoCenili saxelmwifo moRvawe, Wkviani da energiuli ministri. v. pleve xangrZlivad muSaobda Sinagan saqmeTa saministroSi, iyo policiis departamentis ufrosi. mogvianebit dainiSna fineTis didi samTavros ministrad. v. pleves SemuSavebuli hqonda saxelmwifo gardaqmnebis sakuTari koncepcia. marTalia, igi TviTmpyroblobis SenarCunebis Tavgamodebuli momxre iyo, magram amave dros aucileblad miaCnda saxelmwifo mmarTvelobis sistemis gardaqmna. v. pleves swamda, rom 30-50 wlis Semdeg ruseTis saxelmwifo wyobileba usaTuod Seicvleboda. mosalodneli revoluciis Tavidan acilebis mizniT, v. pleve aucileblobad miiCnevda saSinao politikis gamkacrebas, antisaxelmwifoobrivi propagandisa da gamosvlebis aRkveTas. Sinagan saqmeTa ministrad daniSvnis Semdeg v. pleve xSirad imeorebda, rom misi cxovrebis mizania revoluciis winaaRmdeg brZola da ruseTis saxelmwifo mmarTvelobis ganaxleba. v. pleves mier SemuSavebuli reformebis proeqti iTvaliswinebda ruseTSi saxelmwifo saTaTbiros dawesebas da erobaTa saerTo-saruseTo organizaciis Seqmnas. mkacri politikuri kursis aucileblobis aRiarebasTan erTad, v. pleve kompromisebis politikasac uWerda mxars da Tanaxma iyo, rom sazogadoebis warmomadgenlebs monawileoba mieRoT saxelmwifo mmarTvelobis reformebis proeqtis SemuSavebaSi. v. pleve emxroboda adgilobrivi TviTmmarTvelobis organoebis Seqmnas da maTTvis realuri uflebebis miniWebas. masve ekuTvnis idea xelisuflebis decentralizaciis Sesaxeb. v. pleve aRniSnavda: `mTeli ruseTisaTvis peterburgSi kanonebis SemuSaveba SeuZleblad mimaCnia~.

v. pleve Sinagan saqmeTa ministrad daniSvnisTanave v. meSCerskisTan erTad energiulad Seudga momavali gardaqmnebis Sesaxeb imperatoris manifestis proeqtze muSaobas. proeqtis Sedgenas piradad imperatori

xelmZRvanelobda. nikoloz II_m manifests xeli moawera 1904 wlis 26 Tebervals. masSi aRniSnuli iyo, rom soflis Sesaxeb kanonmdeblobas safuZvlad unda dasdeboda **Temuri wyobilebis xelSeuxebloba~**, Tumca calkeul glexebs miecemodaT Temidan Seuferxeblad gasvlis ufleba. imperatori acxadebda, rom gaizrdeboda kreditebi soflad rogorc Tavadaznaurobis, ise glexobis mdgomareobis gaumjobesebis mizniT. manifesti iTvaliswinebda glexobis uflebrivi mdgomareobis sasikeTod Secvlas, sagubernio da samazro mmarTvelobis gardaqmnas, adgilobrivi TviTmmarTvelobis ganviTarebas, marTlmadideblobis gavlenis gaZlierebas da sxv.

imperatoris manifestSi dasaxuli programis realizebis mizniT v. plevem Seqmna ramdenime komisia. am komisiebs unda SeemuSavebinaT Sesabamisi kanonproeqtebi. v. pleves mkvlelobamde saxelmwifo sabWom mxolod erTi kanonproeqti moiwona. igi exeboda Sinagan saqmeTa saministrosTan **adgilobrivi meurneobis sabWos** Seqmnas. brZanebulebas sabWos Seqmnis Sesaxeb nikoloz II-m xeli moawera 1904 wlis 22 marts. SemuSavda kanonproeqti **guberniebis sabWoebis** Seqmnis Sesaxeb, romlis proeqtic gansaxilvelad daigzavna guberniebsi. 1904 wlis 6 ivniss nikoloz II-m xeli moawera kanons glexTa gadasaxlebis Sesaxeb. kanonis ZaliT gubernatorebs SeeZloT glexobisaTvis sacxovreblad sxva adgilebSi gadasaxlebis nebarTva miecaT.

1904 wlis 15 ivliss revolucionerebma v. pleve mokles. mis sikvdils erTnairad zeimobdnen revolucionerebica da liberalebic, romlebic v. pleves reaacionerad da antisemitad miiCnevden. v. pleve ar imsaxurebs aseT Sefasebas. ar SeiZleba eWvi SevitanoT imaSi, rom **viaCeslav pleve iyo XX saukunis damdegis gamoCenili saxelmwifo moRvawe, igi arc reaacioneri da arc antisemiti yofila, igi iyo Tavdajerebuli konservatori, magram, amave dros, kargad grZnobda ruseTis saxelmwifo mmarTvelobis ganaxlebis aucileblobas.** v. plevem jer kidev XX saukunis damdegis cxadad SeigrZno is damRupveli safrTxe, rasac revolucia uqadda ruseTs da yvelafers akeTebda imisaTvis, rom qveyana didi katastrofisagan exsna.

4. glexTa sakiTxi. 1901 wlis mousavli-anobam da SimSilobam, rasac 1902 wels glexTa

didi mRelvareba mohyva, glexTa sakiTxi saSinao politikis umniSvnelovanes sakiTxad aqcia. 1902 wlis agvistoSi v. plevem **kurskSi** eqvsi guberniis (kurskis, poltavis, xarkovis, Cernigovis, oriolis, voroneJis) gubernatorebi, Temisa da soflis mamasaxlisebi Sekriba. kurskSi samxedro manevrebTan dakavSirebiT myofma nikoloz II cal-calke Sexvda Tavadaznaurobis, erobebisa da glexobis warmomadgenlebs. samive gamosvlisas imperatori reformebis aucileblobaze laparakobda. 1903 wlis martSi nikoloz II-m specialuri brZanebulebiT moawesriga glexobidan zogierTi gadasaxadis amoRebis wesi. 1904 wlis agvistoSi imperatorma Temis mosamarTlebs aukrZala glexisaTvis garozgvis misja. rac Seexeba glexobisaTvis yvelaze mtkivneuli _ miwaTsargeblobis sakiTxi da mciremiwianoba _ kvlav gadauWreli rCeboda. glexobisaTvis garkveul Svebas warmoadgenda 1904 wlis zemoT xsenebuli kanoni erTi adgilidan meoreze gadasaxlebis Sesaxeb.

5. zubatovSCina da misi mniSvneloba. XX saukunis damdegisaTvis muSaTa sakiTxi ori kuTxiT ganixileboda: 1) brZola muSaTa moZraobis winaaRmdeg; 2) brZola socialuri orientaciis partiebis antisaxelmwifoerivi moRvaweobis aRSakveTad. am TvalsazrisiT sainteresoa Sinagan saqmeTa saministros sazogadoerivi wesrigis dacvisa da uSiSroebis ganyofilebis (oxrankis) ufrosis, Jandarmeriis polkovnikis **s. zubatovis** moRvaweoba. s. zubatovi iyo ruseTis policiis gamoCenili moRvawe, unariani administratori da TviTmppyroblobis erTguli damcveli. s. zubatovma Seqmna politikur damnaSaveTa devnis axali sistema, rac iTvaliswinebda **saidumlo agenturis qselis** Seqmnas, aralegaluri revoluciuri organizaciebis gamomJRavnebas rogorc garedan TvalTvaliT, ise organizaciaSi agentebis Segzavnis saSualebiT. mTeli imperiis masStabiT revoluciur organizaciebTan brZolis mizniT Seiqmna e.w. `mfrinavi razmebi~, romlebic konkretuli davalebiT igzavnebodnen qveyanis sxvadasxva kuTxeSi. v. plevem s. zubatovi daniSna Sinagan saqmeTa saministros sagangebo departamentis ufrosad da daavala **politikuri samZebro samsaxuris** reorganizaciis dasruleba. v. pleves kargad esmoda politikuri samZebro samsaxuris mniSvneloba qveyanaSi simSvidisa da wesrigis SenarCunebis saqmeSi.

s. zubatovis moRvaweobis meore mxare kidev ufro mniSvnelovani iyo. saqme exeboda

muSaTa moZraobis warmarTvas mxolod ekonomikuri mdgomareobis gaumjobesebis moTxovnis niSniT. am mizniT muSebs unda SeeqmnaT legaluri organizaciebi, romlebic policiis mudmivi da faruli meTvalyureobis qveS imoqmedebdnen. aseTi sistema XIX saukunis bolodan moqmedebda germaniaSi. 1901 wels moskovis general-gubernatoris, didi mTavis sergei aleqsandres Zisa da moskovis policmaisteris d. trepovis xelSewyobiT s. zubatovma Seqmna **meqanikuri warmoebis muSebis urTierTdaxmarebis sazogadoeba**~. male aseTi organizaciebi Seiqmna sxva qalaqebSi, gansakuTrebiT imperiis dasavleT da samxreT regioneSi. policia mxars uWerda muSaTa ekonomikur moTxovnebs, riTac Tavidan icilebda politikuri xasiaTis gamosvlebs.

s. zubatovma germaniis gamocdilebis ruseTSi danergva bolomde ver SeZlo. policiis mier muSaTa ekonomikuri moTxovnebisadmi mxardaWeram aRaSfoTa qarxnebis da fabrikebis mflobelebi, zogierTma maTganma sarCelic ki Seitana sasamarTloSi. s. vite da d. sipiagini fabrika-qarxnebis mepatroneTa mxareze dadgnen, v. pleve s. zubatovs uWerda mxars. miuxedavad v. pleves aseTi poziciisa, s. vite moiTxovda, rom policia ar Careuliyo muSebisa da kapitalistebis urTierTobaSi. **zubatovSCinis gavrcelebis mTavar xelSemSlel pirobad mainc socialisturi orientaciis partiebi aRmoCndnen.** socialistur partiebs surdaT muSaTa organizaciebSi gabatoneba da muSaTa moZraobis warmarTva politikuri moTxovnebis niSniT. odesisa da samxreT regionebs sxva qalaqebis muSebma gaficvis dros socialisturi partiebis agitaciis gavleniT politikuri moTxovnebi wamoayenes. es s. zubatovis marxad iqna miCneuli. s. zubatovi Tanamdebobidan gadaayenes da moskovidan gadaasaxles.

zubatovSCinis marcxii xelisuflebis seriozuli warumateblobis maCvenebeli iyo. am mniSvnelovani wamowyebis dasamareba orma konkretulma mizezma ganapiroba: 1) xelisuflebam muSaTa moZraobis Tavisi gavlenis qveS moqceva maSin scada, roca iq socialistur partiebs poziciebi ukve mopovebuli hqondaT, anu xelisuflebam ramdenime wliT gvian daiwyo am mimarTulebiT moqmedeba; 2) rusma kapitalistebma zubatovSCina, kerZod ki, policiis mier muSaTa ekonomikuri moTxovnebis mxardaWera, misi politikuri mniSvnelobiT ver

aRiqves da masSi mxolod TavianTi ekonomikuri interesebis Selaxva dainaxes.

zubatovSCinis marcxii socialisturi partiebis gamarjebasa da muSaTa moZraobis politizacias moaswavebda.

rusi kapitalistebis brZola s. zubatovis winaaRmdeg arasaxelmwifoebri azrovnebis gamovlineba iyo, romelmac Sedegad mogvca fabrika-qarxnebis mepatroneTa brZola muSaTa kanonmdeblobis miRebis winaaRmdeg. s. vitem da v. plevem Tavisi gaitanes da 1903 wels ori mniSvnelovani kanoni daamtkecibines saxelmwifo sabWosa da imperators. 1903 wlis 2 ivnisis kanonis ZaliT sawarmoo procesis dros ubeduri SemTxvevis gamo dainvalidebul muSas warmoebis (fabrikis, qarxnis) xarjze **pensiis** saxiT unarCundeboda saSualo xelfasis ori mesamedi. 1903 wlis 10 ivnisis kanoni muSebs uflebas aZlevda TavianTi rigebidan **mamasaxlisebi** aerCiaT. mamasaxlisebis movaleobas muSaTa interesebis dacva Seadgenda.

6. xelisufleba da sazogadoeba 1904 wels. v. pleves mkvlelobis miuxedavad nikoloz II-m gadawyvita reformebis kursi gaegrZelebina. metic, imperators ramdenime aSkara liberaluri xasiaTis reformis gatarebac ki hqonda ganzraxuli. 1904 wlis 25 agvistos nikoloz II-m Sinagan saqmeTa ministrad daniSna liberaluri azrovnebiT cnobili Tavadi **p. sviatopolk-mirski.** axalma ministrma Tavisi moRvaweobis miznad gamoaxada rjulTSemwynareblobis garantia, TviTmmarTvelobis gafarToebs, presis uflebebs dacva da sxv. p. sviatopolk-mirski xSirad aRniSnava, rom politikur damnaSaveebad mxolod teroristebi unda yofiliyven miCneulni. axalma ministrma Sinagan saqmeTa saministrodan daiTxova memarjvene Sexedulebebis mqone ramdenime maRaCinosani moxele (a. stiSinski, b. Sturmeri da sxv.).

1904 wlis ianvarSi dawyebuli ruseT-iaponiis omi ruseTisaTvis marcxiani gamodga. rig warumateblobas 1904 wlis agvistoSi **liaolianTan** iaponelTa mier ruseTis armiis sastiki damarcxeba da Semdeg **port-arturis** dakargva mohyva. nikoloz II xvdeboda, rom marcxianma omma xelisuflebas sazogadoebaSi avtoriteti Seulaxa, Tanac am `sazogadoebaSi~ ukve ara marto inteligencia igulisxmeboda, aramed didi aristokratiuli sagvareuloebis warmomadgenlebi, saimperatoro karTan naTesavur kavSirSi myofi **dolgorukovebi, obolenskebi, trubeckoebi,**

Seremetievi da sxvebi. v pleves mkvlelobis Semdeg iusticiis ministrma **n. muraviovma** imperators uTxra: `sazogadoebis gareSe marTva SeuZlebelia~. igive esmoda nikoloz II-s dedisagan, s. vitesagan da sxva maRali rangis moxeleebisagan. p. sviatopolk-mirski imperators daJinebiT urCevda, rom sazogadoebisagan revolucionerebis gariyvis mizniT sazogadoebis warmomadgenlebi unda CaerTo reformatorul saqmianobaSi, kompromisebiTa da rigi liberaluri reformebiT miemxro sazogadoeba da amiT Tavidan aecilebina liberalur moZraobaSi dawyebuli radikalizacia, revolucionerTa da sazogadoebis liberaluri nawilis blokis Seqmna xelisuflebis winaaRmdeg.

XIX saukunis miwurulidan da XX saukunis damdegidan SeiniSneboda ruseTis liberaluri moZraobis gaZliereba da radikalizacia. amas xels uwyobda revoluciuri moZraobis gaZliereba, aralegaluri revoluciuri organizaciebis aRmoceneba, socialisturi orientaciis partiebis Seqmna, revolucionerTa mier mSromelTa masisa da sazogadoebis liberaluri nawilis mimxrobisaTvis dawyebuli farTo propagandistuli moRvaweoba. revolucionerTa moRvaweobis warmatebas xeli Seuwyo aleqsandre III-is sikvdilis Semdeg politikuri reJimis Serbilebam. liberaluri suliskveTeba, romelic winaT ZiriTadad saerobo organizaciebSi igrZnoboda, amjerad farTo gavrclebas poulobs. 1899-1905 wlebSi moskovSi Tavad dolgorukovebis saxlSi moqmedebda naxevradlegaluri organizacia `beseda~. organizacia daaxloebiT 60-mde wevrs aerTianebeda, maT Soris iyo 9 Tavadi, 8 grafi da 2 baroni. `beseda~ **konstituciuri monarqiis** ideis propagandas eweoda. konstituciuri monarqiis ideas iziarebda guberniebisa da mazrebis saTavadaznauro sakrebuloebis winamZRoITa didi nawili. organizacia `besedas~ wevrebis statiebi Jurnal `pravosa~ da sxva gamocemebSi sazogadoebis liberaluri nawilis mxardaWerIT sargeblobda. 1904 wlis seqtemberSi Jurnal `pravoSi~ daibeWda **e. trubeckois** statia `omi da **biurokratia~**. e. trubeckoi atarebda Semdeg ideas: **biurokratia misawvdomi unda iyos sazogadoebrivi kontrolisaTvis, biurokratiam qveyana unda marTos sazogadoebasTan erTad da igi ar unda moqmedebdes sazogadoebis interesebis winaaRmdeg.** organizacia `besedam~ didad Seuwyo xeli ruseTis sazogadoebis zeda fenebSi liberaluri

Sexedulebebis gavrclebas. **sul ufro popularuli xdeboda TviTmпыrobeluri sistemis SezRudvisa da konstituciuri monarqiis SemoRebis idea.** organizacia `beseda~ XX saukunis damdegisaTvis nel-nela gadavida radikalur poziciaze. organizaciis wevrebSi Caisaxa aralegaluri iatakqveSa organizaciis Seqmnis idea. 1902 wlis ivnisidan qalaq **StutgardtSi** (germania) gamosvla daiwyo orkvireulma Jurnalma `osvoboJdeniem~, romlis gamosvla 1904 wlidan parizSi gagrZelda. Jurnalis redaqtori iyo **petre struve**. `osvoboJdenies~ damaarseblebi miznad isaxavdnen ruseTis gaTavisuflebas TviTmпыrobelobisagan. 1903 wels SveicariaSi Seikribnen Jurnalis Semqmnelebi da maTi

petre struve

Tanamoazreebi da daaarses organizacia `soiuz osvoboJdenia~ (**ganTavisuflebis kavSiri~**). organizacias `kavSiri~ da ara `partia~ SemTxveviT ar uwodes. organizaciis mizani iyo TviTmпыrobelobisadmi opoziciurad ganwyobili yvela arasocialisturi Zalis gaerTianeba. `ganTavisuflebis kavSiri~ miznad ar isaxavda TviTmпыrobelobis Selamazebas da ruseTis mmarTvelobis formebis gaumjobesebas. organizaciis mizani iyo ruseTSi daemyarebina `axali wyobileba~.

petre berngardis Ze struve (1887-1944) _ gamoCenili politikuri moRvawe, ekonomisti, filosofosi, istorikosi, e.w. `legaluri marqszimis~

odeologi. didi avtoriteti T sargeblobda evropisa da ruseTis socialistTa Soris. 1896 wels monawileobda londonSi gamarTul saerTaSoriso socialistur kongresSi. 1898 wels rsdmp centraluri komitetis wevrebis TxovniT dawera `rsdmp I yrilobis manifesti~. iyo v. leninis principuli mowinaaRmdege, gansakuTreb iT ar eTanxmeboda burJuaziuli wyobilebis revoluciis gziT Secvlisa da proletariatis diqtaturis ideas. p.struves ideali iyo burJuaziul-demokratiuli xasiaTis reformebis gatareba. darwmunebuli iyo, rom proletaruli socializmi da proletariatis diqtatura daRupavda ruseTs, igi winaaRmdegi iyo yovelgvvari radikalizmisa da eqstremizmisa, ruseTis momavals liberalur demokratiuli ideebis xorcSesxmaSi xedavda. yovelive amis gamo p. struve daupirispirda v. leninsa da bolSevizms. 1905-1907 wlebis revoluciis Semdeg ruseTis konstituciur-demokratiuli partiis memarjvene frTas miemxro, redaqtorobda Jurnal `russkaia misls~. 1917 wlis oqtomberSi bolSevikebis mier Zalauflebis dapyroba Seafasa reaquiul movlenad, bolSevikebs ar miiCnevda socialistebad. aqtiurad TanamSromlobda TeTr moZraobasTan, kerZod, a. denikinTan da p. vrangelTan. TeTri moZraobis damarcxebis Semdeg emigraciaSi wavida. sikvdilamde ar Serigebia bolSevizmsa da sabWoTa wyobilebas.

`ganTavisuflebis kavSirma~ 1902-1905 wlebSi ruseTSi oTxi aralegaluri yriloba Caatara. misive iniciativiT 1904 wels parizSi mowveul iqna opoziciuri da revoluciuri organizaciebisa da partiebis TaTbiri. memarcxene partiebidan TaTbirSi social-demokratebi da socialist-revolucionerebi monawileobdnen. TaTbirma miiRo rezolucia `TviTmppyrobelobis mospobisa~ da `Tavisufali demokratiuli wyobilebis~ damyarebis Sesaxeb.

sul ufro radikaluri xdeboda **erobebis** moRvaweoba. es cxadad daadastura 1904 wels gamarTulma **ruseTis erobebis warmomadgenelTa yrilobam**, romelmac Ziri-Tadi yuradReba politikur sakiTxebs dauTmo.

liberaluri moZraobis radikalizacia da saerTod sazogadoebis opoziciuri ganwyobileba, cxadia, SeumCneveli ar darCenila xelisuflebisatvis. Sinagan saqmeTa saministros **policiis departamenti** da guberniebSi misadmi daqvemdebarebuli **Jandarmeriis sammarTveloebi, gubernatorebi** miTiTebebs elodnen, xelisufleba ki aseT miTiTebebs ar izleoda. nikoloz II, mTavroba da Sinagan saqmeTa ministri gadamwyveti RonisZiebebis gatarebisagan Tavsv ikavebdnen. **xelisuflebis sisuste kidev ufro met stimulsaZlevda radikalurad ganwyobil Zalebs.** didma

mTavarma, moskovis general-gubernatorma **sergei aleqsandres Zem,** moskovis policmaisterma **d. trepovma,** tveris gubernatorma **a. Sirinski-Sixmatovma** Sinagan saqmeTa ministris p. sviatopolk-mirskis politikis winaaRmdeg protesti gamoTqves da imperators misi gadadgomis Sesaxeb TxovniT mimarTes. dedofalma aleqsandram imperators ganuxxada: Tu p. sviatopolk-mirskis gadaayenebdnen, igi samudamod datovebda ruseTs. ministrebTan da did mTavrebTan TaTbiris Semdeg nikoloz II-m gadawyvita reformebis gagrZeLeba, Tumca opoziciuri Zalebis alagmvac aucileblad iqna miCneuli. **nikoloz II darwmunda, rom imperia qaosisaken miemarTeboda, reformebTan da kompromisebTan erTad saWiro iyo gadamWreli zomebis miReba wesrigis aRsadgenad qveyanaSi.** am or momentze iyo yurad-Reba gamaxvilebuli imperatoris mier 1904 wlis 12 dekembers xelmoweril manifestSi. manifestSi dasaxul programas ganxorcieleba ar ewera. manifestis xelmoweridan erTi Tvec ar iyo gasuli, rom, ruseTSi revolucia daiwyo.

§ 2. politikuri partiebis aRmoceneba (XIX saukunis 80-iani wlebi _ 1904 weli)

ruseTSi politikuri partiebis aRmoceneba XIX saukunis 80-iani wlebis dasarulis da 90-iani wlebis damdegidan iwyeba.

XIX saukunis 80-90-ian wlebSi ruseTSi aralegalurad iqmneba social-demokratiuli jgufebi da wreebi, mZaddeba niadagi social-demokratiuli partiis Seqmnisatvis. rusi socialistebis erTma jgufma **giorgi plexanovis** xelmZRvanelobiT saz-RvargareT, JenevaSi, 1883 wels Seqmna social-demokratiuli organizacia **`Sromis ganTavisuflebis~** jgufi. organizaciis damaarseblebi da aqtiuri wevrebi iyvnen **p. aqselrodi, l. deiCi, v. zasuliCi** da sxvebi. `Sromis ganTavisuflebis~ jgufis mizani iyo social-demokratiuli ideebis propaganda. paralelurad sakuTriv ruseTSic iqmneba social-demokratiuli jgufebi da wreebi. maT ricxvs ganekuTvneboda **d. blagoev**is jgufi peterburgSi (1883 w.), **p. toCiskis** wre peterburgSi (1885 w.), **m. brusnevis** wre peterburgSi (1889 w.), **v. leninisa** da **l. martovis** `muSaTa klasis ganTavisuflebisatvis brZolis kavSiri~ peterburgSi (1895 w.) da sxv. 1898 wels minskSi mowveul ruseTis social-demokratiuli muSaTa partiis I yrilobaze Seecadnen politikuri partiis Seqmnas, magram ideur da organizaciul sakiTxebze uTanxmoebis gamo imxanad partiis Seqmna ver moxerxda. 1900

wlidan **g. plexanovis, l. martovis, v. leninisa** da sxvaTa xelmZRvanelobiT ruseTsa da sazRvargareT gaweuli didi muSaobis Sedegad 1903 wels briuselSi (xolo Semdeg londonSi) mimdinare II yrilobaze Seiqmna **ruseTis social-demokratiuli muSaTa partia (rsdmp)**. imave yrilobaze rsdmp ideur da organizaciul sakiTxebe uTanxmoebis gamo or fraqciad _ **bolSevikebad** (umravlesobad) da **menSevikebad** (umciresobad) gaiTiSa.

ruseTis social-demokratiuli muSaTa partia ar iyo imxanad dasavleT evropasi arsebuli social-demokratiuli partieb is gavs i partia. am partiis ideuri platforma Camoyalibda rusuli narodnikuli socializmis, saerTaSoriso anarqizmisa da blankizmis ideur memkvidreobaze. ruseTis socialur-demokratiuli muSaTa partiis saprogramo debulebebi Zalze scildeboda socializmis tradiciul gagebas. partiis mizani iyo ara socialisturi sazogadoebis aSeneba, aramed Zalauflebis xelSi Cagdeba da politikuri Zalauflebis gziT ekonomikuri da socialuri procesebis regulireba. am SemTxvevaSi sruliad ugulebelyofili iyo sazogadoebis ganviTarebis kanonzomiereba.

XIX saukunis 90-iani wlebidan iwyeba narodnikuli moZraobis axali etapi _ **ne-onarodnikuli** jgufebisa da wreebis Seqmna. 1902 wels neonarodnikuli wreebis gaerTianebis safuZvelze Seiqmna **ruseTis socialist-revolucionerTa (eserTa) partia**. eserTa partiis mTavari ideologi iyo **v. Cernovi**. eserTa partia orientirebuli iyo socialistur revoluciaze, romlis mTavar mamozravebel Zalad glexoba iyo miCneuli.

ruseTSi politikuri partieb is Seqmnis axali etapi 1905 wlidan daiwyo.

§ 3. 1905-1907 wlebis revolucia ruseTSi.

1905-1907 wlebis revoluciam mniSvnelovanwilad gansazRvra ruseTis imperiis bedi. rogorc ar unda Sefasdes revolucia, erTi ram cxadia: revoluciis Semdgomi ruseTi aRar hgavda revoluciamdel ruseTs.

1. revoluciis dasawyisi. revolucia xelisuflebisaTvis sruliad moulodnelad daiwyo. mZlavr socialur afeTqebas ar elodnen sazogadoebis radikalizaciis imgvar viTarebaSic ki, rac ruseTSi aRiniSna 1904 wlis dasarulisatvis.

1904 wels policiis nebarTviT da nawilobriv policiis finansuri mxardaWeriT Seiqmna organizacia **`rusi safabriko-saqarxno muSebis**

kreba~. organizacias saTaveSi edga axalgazrda, Wkviani, magram Zalze eSmaki da pativmoyvare mRvdeli **giorgi gaponi**. g. gaponi SesaniSnavi oratori da amave dros didi demagogic iyo. am Tvisebebma igi muSebSi Zalze popularuli gaxada. g. gaponi, cxadia, policiasTan TanamSromlobda, xolo TviT `rusi safabriko-saqarxno muSebis kreba~ tipuri zubatovuri organizacia iyo. 1904 wlis bolosaTvis g. gaponis mier Seqmnil organizaciaSi SeaRwies social-demokratebma da socialist-revolucionerebma (eserebma), ramac misi radikalizacia gamoiwvia. `rusi safabriko-saqarxno muSebis krebas~ hyavda meore lideric _ putilovis qarxnis saamqros ufrosi, inJineri **p. rutenbergi**. p. rutenbergi eserTa partiis wevri iyo da organizaciaSi swored am partiis davalebiT muSaobda.

1904 wlis bolos `rusi safabriko-saqarxno muSebis krebam~, rogorc Cans, p. rutenbergis iniciativiT, putilovis qarxanaSi gaficvis organizeba SeZlo. es gaficva male saerTo-saqalaqo gaficvaSi gadaizarda. 1905 wlis 5 ianvars ukve gaponis iniciativiT gadawyda, peterburgel muSebs mSvidobiani msvleloba moewyoT da imperatorisaTvis peticia mierTmiaT. gaficvis mSvidobiani msvlelobiT dasruleba xels aZlevda policias, magram ar SeiZleba imis mtkiceba, rom g. gaponi am SemTxvevaSi maincadamainc policiis miTiTebiT moqmedebda. social-demokratebma da eserebma SemTxveva xelidan ar gauSves da imperatorisaTvis misarTmev peticiaSi ekonomikur moTxovnebtan erTad politikuri moTxovnebic (sayovelTao da faruli kenWisyris safuZvelze damfuZnebeli krebis arCeva, politikuri patimrebis amnistia, xalxisaTvis miwis gadacema, omis Sewyveta, saxelmwifosagan eklesiis gamoyofa da sxv.) Seitanes. peticiaSi politikuri moTxovnebis Setana moulodneli iyo policiisa da konkretulad peterburgis policmaister **i. fultovisaTvis**. peterburgis policmaisteri sul cota xnis win, 1904 wlis dekemberSi, sityviT gamovida `rusi safabriko-saqarxno muSebis krebis~ erT-erT RonisZiebaze da muSebs usurva kapitalistebze gamarjveba. imxanad i. fultovs organizaciis mier politikuri moTxovnebis wamoyenebis saSiSroeba ar SeuniSnavs. xelisuflebisaTvis peticiis Sinaarsi mxolod 1905 wlis 7 ianvars gaxda cnobili. peticiaSi Setanili politikuri moTxovnebis Sesaxeb araferi icodnen mSvidobiani msvlelobis monawileebma.

1905 wlis 9 ianvars zamTris sasaxlisaken daiZra 300-aTasiani mSvidobiani demonstracia. cxadi gaxda, rom peterburgis policiis Zalebi ver uzrunvelyofdnen demonstraciis usafrTxoebas. SeiZleboda xodinze didi tragedia peterburgSi datrialebulyo. xelisuflebam scada demonstratebis raodenoba qalaqis quCebSi garkruli gancxadebebiT SeeCerebina, romelic iuwyeboda, rom imperatori qalaqSi ar imyofeboda (nikoloz II carskoe seloSi brZandeboda) da misTvis peticiis gadacema praqtikulad SeuZlebeli iyo. am Sinaarsis gancxadebebi da isic mcire raodenobiT mxolod 8 ianvars gaCnda qalaqSi da, cxadia, sasurveli Sedegi ver gamoiRo. gadawda: zamTris sasaxlisaken mimavali demonstrantebi jaris gamoyenebiT SeeCerebinaT. peterburgis gubernatorisa da peterburgis samxedro olqis jarebis sardlis, didi mTavris **vladimir aleksandres Zis** brZanebiT, Tu demonstrantebi gamafTxilebeli gasrolis Semdeg ar SeCerdebodnen, maSin jariskacebs demonstrantTa kolonebisaTvis cecxli unda gaexsnaT. asec moxda. 9 ianvars oficialuri monacemebiT 130 kaci daiRupa, xolo ramdenime aseuli daiWra. gazeTebSi gamoqveynebuli cnobebis mixedviT moklulTa ricxvi 1000-1200 kaciT ganisazRvreboda. rogorc Cans, gazeTebSi motanili masala Sorsaa realobisagan, sinamdviles ar Seefereba arc oficialuri statistika. varaudoben, rom 9 ianvars ar SeiZleboda 500 kacze meti daRupulyo.

9 ianvris ambebs warmoudgenlad didi gamoZaxili hqonda ruseTis imperiasa da sazRvargareTis qveynebsi. 1905 wlis ianvarSi protestis niSnad ruseTSi gaifica 440 aTasi kaci, TebervalSi _ 300 aTasi.

mRvdeli giorgi gaponi cocxali gadarCa da p. rutenbergTan erTad, rogorc Cans, policiis xelSemweobiT, sazRvargareT miimala. g. gaponi ruseTSi 1905 wlis oqtombris amnistiis Semdeg dabruna. mowmebis TandaswrebiT policiisaTvis micemul Cvenebsi g. gaponi aRniSnavda, rom 9 ianvars p. rutenbergi imperatoris mokvlas gegmavda, ris Sesaxebac man mogvianebiT Seityo. gamoricxuli ar aris, rom g. gaponi simarTles ambobda. SesaZloa, eserTa partia marTlac amzadebda teroristul aqts. Tu p. rutenbergi marTlac gegmavda nikoloz II-is mkvlelobas, cxadia, policiasTan kavSirSi myof g. gapons arafers etyoda. eserebma g. gapons policiaSi micemuli CvenebsaTvis sikvdilis

ganaCeni gamoutanes. 1906 wlis aprilSi p. rutenbergma giorgi gaponi moakvlevina.

2. revoluciis meore etapi (1905 wlis marti-agvisto). 1905-1907 wlebis revolucia stiqiurad, araTanabrad da zigzagebiT viTardeboda. magaliTad, 1905 wlis martSi gaficuli iyo 70 aTasi kaci, anu oTxjer naklebi vidre TebervalSi. socialisturi orientaciis partiebi gulmodgineT emzadebodnen 1 maisisaTvis _ saerTaSoriso proletaruli dResaswaulisaTvis. am droisaTvis igegmeboda didi demonstraciebi da gaficvebi. 1905 wlis gazafxulisaTvis socialistur partiebs sakmaod Zlieri organizaciebi hqondaT. magaliTad, social-demokratebs moskovSi 1435 wevri hyavdaT, minskSi _ 600, ekaterinoslavSi _ 200, rigaSi _ 250, vilnoSi (vilniusSi) _ 400. kargad organizebuli agitaciis wyalobiT 1905 wlis maisSi ruseTSi kvlav daiwyo didi gaficvebi. maisSi gaficuli iyo 220 aTasi kaci, ivnisSi _ 155 aTasi, agvistoSi 104 aTasi. kargad iyo organizebuli gaficva **ivanovo-vozesenskis** samrewvelo raionSi, sadac feiqarTa gaficva 72 dRe grZeldeboda. swored aq Seiqmna revoluciis istoriaSi **muSaTa deputatebis saqalaqo sabWo.** umniSvnelovanes movlenas warmoadgenda javSnosani kreiseris **potiomkinis** ekipajis ajanyeba. gaZlierda glexTa gamosvlebi. 1905 wlis maisSi ruseTis soflebSi aRiniSna 299 mRelvareba, ivnisSi _ 492, ivlisSi _ 248.

xelisufleba revoluciuri gamosvlebis CasaxSobad policiasTan erTad aqtiurad iyenebda jars. 1905 wlis agvistosaTvis muSaTa gaficvebi da glexTa gamosvlebi Senelda.

3. revoluciis mZlavri aRmavloba (1905 wlis oqtomber-dekemberi). revolucurma moZraobam piks 1905 wlis Semodgomaze miaRwia. am periodis sagaficvo moZraobaSi wamyvan rols rkinigzis muSebi asrulebdnen. 1905 wlis 7 oqtombers gaifica **moskov-yazanisa** da **iaroslavlis** rkinigza. meore dRes gaficva daiwyo kidev ramdenime rkinigzaze. 12 oqtombers ukve gaficuli iyo 14 rkinigza, sadac 700 aTasi kaci muSaobda. gaficvaSi rkinigzelTa garda sxva profesiis muSebic Caebnen. gaZlierda glexTa revoluciuri gamosvlebi. 1905 wlis oqtombris gaficvebma saerTo-saruseTo xasiaTi SeiZina _ **sayovelTao** gaxda.

1905 wlis oqtombris sayovelTao gaficvam xelsayreli pirobebi Seqmna socialisturi partiebis moRvaweobisaTvis rogorc qalaqad, ise soflad. maTi propagandistuli muSaobis Sedegad

muSaTa da glexTa gamosvlebi ufro radikaluri, xSir SemTxvevaSi ki eqstremistulic gaxda. daiZaba urTierToba revoluciur da konservatorul Zalebs Soris. daiRvara sisxli. ruseTis mTel rig qalagebSi daiwyo ebraelTa darbevebi, rasac aseve sisxlisRvra mohyva. aseT kritikul viTarebaSi xelisufleba srul ususurobas iCenda. Sinagan saqmeTa ministri **a. buligini** da ministris amxanagi (moadgile) **d. trepovi** gadadgnen, xolo **s. vite** jer kidev ar Sedgomoda ministrTa sabWos Tavmjdomaris movaleobis Sesrulebas.

1905 wlis 17 oqtombris manifestis gamoqveynebis Semdeg gaficvebi Senelda, iklo glexTa gamosvlebmec, ebraelTa darbevebi mxolod poloneTis teritoriaze grZeldeboda. samagierod, mTeli ruseTis yuradReba miipyro **p. Smidtis** winamZRolobiT sevastopolis mezRvaurTa amboxebam. aRsaniSnavia, rom 1905 wlis 17 oqtombris manifestis gamoqveynebis Semdegac aqtiurad moqmedebdnen social-demokratTa, eserTa da anarqistTa teroristuli organizaciebi da jgufebi. socialisturi orientaciis partiebs xels ar aZlevdaT revoluciis Seneleba da 1905 wlis 17 oqtombris manifestis realuri amoqmedeba.

4. 1905 wlis dekembris SeiaraRebuli ajanyeba. 1905 wlis dekemberSi socialisturi orientaciis partiebma (social-demokratebma, socialist-revolucionerebma, anarqistebma) scades SeiaraRebuli ajanyebis organizeba. SeiaraRebuli ajanyebis dawyebis Sesaxeb gadawyvetileba ruseTis socialur-demokratiuli muSaTa partiis (bol-Sevikebis) III yrilobam jer kidev 1905 wlis aprilSi gamoitana. policiis departaments hqonda sakmao masala imis Sesaxeb, rom revolucionerebi didi raodenobiT imaragebdnen iaraRsa da asafeTqebel masalas, qmnidnen sabrZolo razmebs. xelisuflebam gadamWrel zomebs arc amjerad mimarTa.

1905 wlis dekemberSi daiwyo **moskovis sarkinigzo kvanZis** muSebis gaficva, romelsac mxari 33 qalaqis muSebma dauWires. amjerad xelisuflebam SeZlo SeenarCunebina ramdenime mniSvnelovani rkinigza, maT Soris nikolozis (moskov-peterburgis) rkinigza. SeiaraRebuli gamosvlis dawyeba aramec Tu mTel ruseTSi, aramed did qalagebSic ver moxerxda. revolucionerebma mxolod **moskovSi** SeZles ajanyebis organizeba. xelisufleba ajanyebas momzadebuli Sexvda da 1905 wlis 10-17

dekembris Seupovari brZolebis Semdeg igi sastikad CaaxSo.

1905 wlis dekemberSi moskovis ajanyebis marcxii praqtikulad revoluciis dasaruls niSnavda, Tumca 1907 wlis ivnisamde muSebi kvlav agrZelebden revoluciur brZolas. rac Seexeba glexebs, 1906-1907 wlebSi isini kidev ufro didi intensivobiT agrZelebden miwisaTvis brZolas.

5. xelisufleba da sazogadoeba 1905 wels. 9 ianvris `sisxliani kviris~ Semdeg Sinagan saqmeTa ministrad nikoloz II-m **a. buligini** daniSna. **d. trepovi** dainiSna peterburgis general-gubernatorad da Sinagan saqmeTa ministris amxanagad (moadgiled). **d. trepovs** dauqvemdebareb **policiis departamenti** da **JandarmTa korpusi**. unda aRiniSnos, rom ruseTis imperiaSi policia ar yofila gansakuTrebiT mravalricxovani da Zlieri. XX saukunis damdegisaTvis 1000 mosaxleze inglisSi ruseTTan SedarebiT 5-er meti policieli modioda, safrangeTSi 9-er meti. 1914 wels **policiis departamenti** daqvemdebarebaSi myof JandarmTa korpusSi 946 oficeri da moxele, 12699 umcrosi oficeri da rigiTi iricxeboda. kidev ufro mcire saStato erTeulebi hqonda gamoyofili **Sinagan saqmeTa saministros sazogadoebrivi wesrigis dacvisa da uSiSroebis dacvis (oxrankis)** saqalaqo da regionalur ganyofilebebs, agreTve Jandarmeriisa da oxrankis agenturul samsaxurs. cxadia, es sulac ar iyo sakmarisi uzarmazar imperiaSi wesrigis dasamyareblad.

revoluciis pirvel xanebSi nikoloz II `maTraxisa da Taflakveris~ klasikuri politikis ganxorcielebas cdilobda. 9 ianvars, mSvidobiani demonstraciis daxvretis Semdeg, imperatorma muSaTa delegacia miiRo da ganumarta, rom politikuri moTxovnebiT demonstraciis organizeba igive amboxebas warmoadgenda. imperatorma ruseTis istoriaSi pirvelad muSebisa da mewarmeTa warmomadgenlebisagan Seqmna komisia da daavala peterburgis muSebis ukmayofilebis mizezebis Seswavla. komisiaSi Semavalma muSebma isev politikuri moTxovnebi wamoayenes. komisiis Tavmjdomarem senatorma **n. Sidlovskim** komisiis wevrebs ganumarta, rom aseTi moTxovnebi kanons ewinaaRmdegeboda. 1905 wlis 20 Tebervals komisia daiTxoves.

1905 wlis 18 Tebervals nikoloz II-m xeli moawera manifests, romelic xelisuflebasa da mosaxleobas urTierTgagebisa da

TanamSromlobisaken mouwodebda, raTa am gziT mieRwiaT omSi gamarjvebisa da qveyana-Si wesrigisa da simSvidis damyarebisaTvis. imavdroulad imperatorma xeli moawera kidev or dokuments: 1) reskripti Sinagan saqmeTa ministr a. buliginisadmi Seicavda dapirebas sakanonmdeblo uflebiT aRWurvili saTaTbiros mowvevis Sesaxeb; 2) brZanebulebaSi senatisadmi aRniSnuli iyo, rom ministrTa sabWos unda ganexila kerZo pirebisa da dawesebulebebis winadadebani ruseTis saxelmwifoebriwi mowyoibis Sesaxeb.

1905 wlis 6 agvistos gamoqveynda kanoni saTaTbiros Sesaxeb, romelic istoriaSi **`buliginis saTaTbiros~** saxelwodebiT Sevida. saTaTbiros idea ver gaxda popularuli. inteligencia mas mxars ar uWerda imitom, rom saTaTbiro Cafiqrebuli ar iyo rogore sakanonmdeblo organo, mas kanonproeqtebis mxolod ganxilvis ufleba hqonda, umaRlesi kanonmdebeli kvlav imperatori rCeboda. Tavadaznauroba ukmayofilo iyo imiT, rom saTaTbiros arCevnebi wodebriv safuZvelze ar unda Catarebulo da, amdenad, winaswarve iyo cnobili, rom saTaTbiroSi mosaxleobis umravlesoba _ glexoba moipovebda xmaTa umravlesobas.

liberalur moZraobas ukve aRar akmayofilebda is daTmobebi, rasac saTaTbiros Sesaxeb 1905 wlis 6 agvistos kanoni iTvaliswinebda. liberaluri moZraobis liderma **pavle miliukovma** SeZlo 1903 wels Seqmnil **`soiuz osvoboJdenias~** (ganTavisuflebis kavSiris~) da **konstituciuri monarqii** momxre erobis moRvaweTa gaerTianeba. 1905 wlis zafxulSi am gaerTianebis safuZvelze Seiqmna **ruseTis konstituciur-demokratiuli partia**, romlis lideri p. miliukovi iyo. ruseTis konstituciur-demokratiuli partiis (kadetTa) damfuZnebeli yriloba 1905 wlis 12-18 oqtombers gaimarTa. kadetebi miznad isaxavdnen ruseTSi konstituciuri wyobilebis SemoRebas. liberaluri moZraobis boikotma buliginis saTaTbiros idea ararealurd aqcia.

nikoloz II-s s. vite, d. trepovi, didi mTavari nikoloz nikolozis Ze da sxvebi daJinebiT urCevdnen, ufro seriozul daTmobebeze wasuliyo, vidre amas saTaTbiros Sesaxeb 1905 wlis 6 agvistos kanoni iTvaliswinebda. daTmobebi imperatoris mxridan xelisuflebasTan TanamSromlobisaTvis ganawyobda liberalur moZraobas, saerTod, mTel sazogadoebas. es ki imas niSnavda, rom sazogadoebis mxardaWeras moklebuli socialisturi orientaciis partiebi (social-

demokratebi, socialist-revolucionerebi, anarqistebi) gakotrdebodnen. imperatorma rCeva yurad ar iRo. 1905 wlis 17 oqtombers **nikoloz II-m** xeli moawera manifests ruseTis moqalaqeebisaTvis politikuri uflebebis, pirovnuli xelSeuxeblobisa da sakanonmdeblo organos _ saTaTbiros _ mowvevis Sesaxeb.

manifestis momxreebs egonaT, rom meore dRes peterburgis quCebi xelisuflebisadmi mxardamWeri demonstraciebiT aivseboda. sinamdvileSi msgavsi araferi momxdara. manifestis miesalma msxvili burJuaziis nawili, romelic male gaerTianda **`17 oqtombris kavSirSi~** (**oqtiabristebi~**). **`oqtiabristebi~** reformebis gziT ruseTis ganaxlebis kurss uWerdnen mxars. rac Seexeba liberalur moZraobas, 1905 wlis 17 oqtombris manifestma igi orad gaxliCa. **petre struve** `monarqiasa da ers Soris~ kompromisis mowodebiT gamovida. krebulo **`vexiSi~** gamoqveynebul naSromSi p. struve werda: **`17 oqtombris aqtiT arsebiTad da formaluradac revolutia unda damTavrebulo~**, magram, samwuxarod, inteligenciam kidev ufro aqtiurad daiwyo brZola aTaswlovani rusuli saxelmwifoebriobis winaarmdeg. p. struve gakvirvebas ver malavda, rom am brZolas axasiaTebda **`didi fanatizmi da siZulvili~**.

p. struves azrs ar iziarebda liberaluri moZraobis didi nawili. liberalTa am mimdinareobis ganwyobileba ase gamoxata **pavle miliukovma**: **`araferi Secvlila, omi grZeldeba~**.

p. miliukovis lozungi _ **`omi grZeldeba~** aitaces kadetebma. isini TviTmopyrobobis damxobisaken mouwodebdnen xalxs. 1905 wels kadetebma molaparakeba gamarTes s. vitesTan, xolo 1906 wels d. trepovTan da p.stolipinTan. arc erTma molaparakebam Sedegi ar gamoiRo _ kadetebma uari Tqves mTavrobaSi Sesvlaze da iq ministrTa Tanamdebobidan umravlesobis dakavebaze. 1905 wlis 22 oqtombers erobaTa warmomadgenlebis yrilobam s. vites warudgina moTxovna: **`damfuZnebeli kreba, romelic SeimuSavebs ZiriTad kanons~**. erobaTa warmomadgenlebis morigma yrilobam (1906 wlis noemberi) da konstituciur-demokratiuli partiis meore yrilobam (1906 wlis ianvari) moiTxova **pirveli saxelmwifo saTaTbirosatvis `damfuZnebeli krebis~ uflebis miniWebas**.

17 oqtombris manifestis irgvliv liberalTa Soris azrTa sxvadasxvaobebi isev grZeldeboda, roca 1905 wlis dekemberSi moskovSi daiwyo

SeiaraRebuli ajanyeba. ajanyebis procesSi did gaqanebas miaRwia damnaSaveTa samyaros warmomadgenelTa mier qalaqis mosaxleobis Zarcvam da rbevam. moskovSi autaneli viTareba Seiqmna. qalaqis mosaxleobis didma nawilma (inteligenciam, wvrihma vaWrebma, xelosnebma _ e.w. `saSualo fenam~) zurgi aqcia revolucias.

moskovSi SeiaraRebuli ajanyebis marcxma kidev ufro didi ganxeTqileba Seitana liberalur moZraobaSi. memarjvene liberalebma **p. struves** meTaurobiT dagmes SeiaraRebuli ajanyeba da igi memarcxene liberalebis taqtikur Secdomad miiCnies. SeiaraRebuli ajanyeba dagmo `17 oqtombris kavSirma~ (^oqtiabristebma~). memarcxene liberalebma **p. miliukovis** meTaurobiT yvelaferSi brali xelisuflebas dasdo, romelmac ar isurva sazogadoebis moTxovnaTa gaTvaliswineba, ramac saqme SeiaraRebul ajanyebamde miiyvana.

1905 wlis bolodan da 1906 wlis damdegidan aSkara gaxda kadeturi opoziciis, anu memarcxene liberalebis kidev ufro Zlieri **radikalizacia**. socialisturi orientaciis partiebis (social-demokratebis, socialist-revolucionerebis, anarqistebis) radikalizmi ukve **eqstremizmSi** gadaizarda. es partiebi aSkarad daadgnen axali SeiaraRebuli ajanyebis organizebis gzas. sazogadoebis memarjvene Zalebi, sadac wamyvan rols **rusi xalxis kavSiri~** asrulebda, 1906 wlis Semodgomidan aqtiur moqmedebaze gadavida. 1906 wlis noemberSi peterburgSi gamarTul `rusi xalxis kavSiris~ yrilobas ramdenime aTasi kaci daeswro. 1906 wlis noemberSive moskovSi dafuZnda memarjvene mimarTulebis **monarqistuli partia**. memarjveneTa delegacia 1906 wlis 1 dekembers miiRo nikoloz II-m. memarjveneebma imperators mTavrobis gadayeneba da qveyanaSi mkacri reJimis damyareba mosTxoves. nikoloz II-m memarjveneTa warmomadgenlebs gadaWriT uari uTxra TviTmpyrobelobis ucvelad datovebaze da cxadad mianiSna, rom ar SeiZleboda 1905 wlis 17 oqtombris manifestis ugulebelyofa.

1906 wlis miwurulidan xelisuflebis moqmedeba ufro gabeduli xdeba. imperiis

sxvadasxva regionSi gaigzavna **damsjeli eqspediciebi**, daapatimres mravali revolucioneri. mas Semdeg, rac 1906 wlis 6 dekembers rkinigzelTa yrilobam miiRo mowodeba sayovelTao gaficvisa da SeiaraRebuli ajanyebis dawyebis Sesaxeb, nikoloz II-m Sinagan saqmeTa ministr **p. durnovos** ubrZana, yvela qalaqSi daepatimrebinaT revoluciuri partiebis xelmZRvanelebi. dapaatimrebebi mimdinareobda moskovSi, peterburgSi, rigaSi, odesaSi, krasnoiarSkSi, TbilisSi, Citasa da sxv. xelisuflebam 1906 wlis bolosa da 1907 wlis damdegs kidev erTxel scada opoziciasTan molaparakeba. **d. trepovisa** da **p. stolipinis** Sexvedram opoziciis liderebTan Sedegi ar gamoiRo. opoziciam amjeradac uari Tqva koaliciur mTavrobaSi Sesvlaze, Tumca maT izev SesTavazes ministrTa Tanamdebobebis umravlesoba. amis Semdeg xelisuflebam kompromisebis politikaze uari Tqva. 1907 wlis 3 ivniss meore saxelmwifo saTaTbiros garekviT igi gadaWriT Seudga qveyanaSi Zalismieri meTodebiT wesrigis aRdgenas.

1905-1907 wlebis revoluciis damarcxebis umTavres mizezs imdenad TviTmpyrobelobis siZliere ki ar warmoadgenda, ramdenadac opoziciuri (revoluciuri) Zalebis araorganizebuloba da sisuste. verc revoluciis win da verc revoluciis procesSi ver moxerxda opoziciuri Zalebis gaerTianeba _ erTiani frontis Seqmna. opoziciam sakuTari Zalebi gadaWarbebulad Seafasa da xelisuflebasTan gadamwyvet brZolaSi damarcxda kidec. garkveuli dabneulobisa da araswori gadawyvetilebebis miuxedavad xelisufleba gacilebiT ufro organizebuli aRmoCnda, vidre opozicia. amitomac gamarjveba mas darCa.

1905-1907 wlebis revoluciam ara marto ruseTis politikuri, ekonomikuri da socialuri xasiaTis cvlilebebi gamoiwvia, aramed kardinalurad Secvala xalxis fsiqologia, Secvala ruseTis sazogadoeba. ruseTSi daiwyo politikuri, ekonomikuri da socialuri sistemis evolucia.

§ 4. ruseTi saxelmwifo saTaTbiroebis periodSi (1907-1914 ww.).

1. cvlilebebi saxelmwifo wyobilebaSi. 1905-1906 wlebSi ruseTis imperiis saxelmwifo wyobilebam didi cvlilebebi ganicada. 1905 wlis

ruseTis konstitucias. ruseTis imperiis `ZiriTadi saxelmwifo kanonebis~ ZalaSi SesvliT ruseTis istoriaSi damTavrda is epoka, rodesac monarqi

saxelmwifo sabWos sxdoma

17 oqtombris manifestis safuZvelze SemuSavda **ruseTis imperiis ZiriTadi kanonebi.** am kanonTa proeqtebi ixileboda carskoe seloSi imperatoris TavmjdomareobiT mimdinare **sagangebo TaTbirze.** sagangebo TaTbiris sxdomebs eswrebodnen didi mTavrebi, ministrebi da sxva maRalCinosnebi. kanonproeqtebis ganxilvaSi sxvadasxva formiT monawileobdnen kadetTa partiis liderebi – **p. miliukovi, s. muromcevi, f. golovini,** cnobili iuristi **m. kovalevski** da sxvebi. 1906 wlis 23 aprils, pirveli saxelmwifo saTaTbiros gaxsnamde oTxi dRiT adre nikoloz II-m xeli moawera ruseTis imperiis `**ZiriTad saxelmwifo kanonebs~.** imperiis ZiriTadi kanoni mosaxleobas aniWebda samoqalaqo uflebebs: sityvis, beWdvis, krebis, kavSirebis Tavisuflebas, pirovnebis xelSeuxeblobas. amasTan erTad, yvela kanonproeqti winaswar ganxiluli da mowonebuli unda yofiliyo saxelmwifo saTaTbiros mier, winaaRmdeg SemTxvevaSi igi kanonis Zalas ver SeiZenda. faqtobrivad, `**ZiriTadi kanoni~ warmoadgenda**

kanonze maRla idga da daiwyo **konstituciur monarqiaze** gadasvlis periodi.

ruseTSi SemoiRes **orpalatiani parlamenti.** zeda palatis funqcia daekisra **saxelmwifo sabWos.** saxelmwifo sabWos naxevars imperatori niSnavda, meore naxevari ki unda arCeuliyo marTImadidebeli samRvdeloebis, Tavadaznaurobis, erobebis, mecnierebaTa akademiis, universitetebis, vaWarTa da mrewvelTa warmomadgenlebisagan. aseTi praqtika imxanad evropis bevr qveyanaSi iyo miRebuli. qveda palatis funqcia daekisra imperiis mosaxleobisagan arCeul **saxelmwifo saTaTbiros.**

ZiriTadi kanonis meSvide muxlis ZaliT umaRles **sakanonmdeblo xelisuflebas iyofda saxelmwifo saTaTbiro, saxelmwifo sabWo da imperatori.** msgavsi muxlebi iyo yvela im qveynis konstituciaSi, sadac saxelmwifo mmarTvelobis formad konstituciuri monarqia iyo miRebuli. yvela kanonproeqti jer unda ganexila da mieRo **saxelmwifo saTaTbiros,** Semdeg ki – **saxelmwifo sabWos.** mxolod amis Semdeg

kanonproeqti dasamtkiceblad waredgineboda **imperators**. kanonis Zalas igi mxolod im SemTxvevaSi SeiZenda, Tu imperatori moiwonebda (xels moawerda) mas. dawunebuli kanonproeqti gansaxilvelad ubrundeboda saxelmwifo saTaTbiros morig sesias. rogorc vxedavT, **imperators SeeZlo garkveulwilad SeezRuda saxelmwifo saTaTbirosa da saxelmwifo sabWos sakanonmdeblo moRvaweoba**. oTxi saxelmwifo saTaTbiros 11 wlis moRvaweobis manZilze am uflebiT imperatorma sul orjer isargebla da uari orjerve absoluturad dasabuTebuli iyo.

saxelmwifo saTaTbirosa da saxelmwifo sabWos kompetenciaSi Sediada yvelaferi, garda samxedro da sagareo saqmeTa, saimperatoro karisa da ministrebis daniSvnisa. yovelive es imperatoris uflebamosileba iyo. saxelmwifo saTaTbiro da saxelmwifo sabWo gansazRvavda qveynis biujets, rac konstituciuri monarqiis erT-erT umTavres princips warmoadgenda. rogorc aRvniSneT, ruseTis imperiis ZiriTadi kanoni icavda konstituciuri monarqiis meore ZiriTad principsac _ **parlamentis (ruseTis SemTxvevaSi saxelmwifo saTaTbirosa da saxelmwifo sabWos) Tanxmobilis gareSe vercerTi kanoni ZalaSi ver Sevidoda**. ZiriTadi kanonis ormocdameSvide muxlis mixedviT, imperators SeeZlo kanonis Zalis mqone brZanebulebis gamocema, magram imperatoris es ufleba imaze metad iyo SezRuduli, vidre Tanamedrove respublikebis prezidentebis uflebas zRudavs konstitucia. imperators brZanebuleba SeeZlo gamoeca mxolod saxelmwifo saTaTbiros muSaobaSi Sesvenebis dros da isic sagangebo viTarebaSi. imperatoris brZanebuleba Zalas

kargavda, Tu igi saxelmwifo saTaTbiros muSaobis ganaxlebidan ori Tvis vadaSi Cveulebrivi wesiT gansaxilvelad ar waredgineboda saTaTbiros.

amrigad, 1906 wlis 23 aprilidan, anu nikoloz II-is mier ruseTis imperiis `ZiriTadi saxelmwifo kanonebis~ xelmoweris dRidan ruseTi faqtobrivad da iuridiuladac konstituciur monarqiad iqca.

2. umaRlesi aRmasrulebeli xelisuflebis organoebi. konstituciuri monarqiis principebis Sesabamisad Seicvala **xelisuflebis umaRlesi aRmasrulebeli organoebic**. 1905 wlis 19 oqtombers nikoloz II-is brZanebulebiT Seiqmna umaRlesi aRmasrulebeli xelisuflebis organo _ **ministrTa sabWo (mTavroba)**. manamde arsebuli ministrTa komiteti ganxilavda mxolod calkeul administraciul sakiTxebis. **ministrTa sabWo iyo mudmivmoqmedi umaRlesi aRmasrulebeli xelisufleba, romelic warmarTavda saministroebis muSaobas**. calkeul ministrebs arc erTi mniSvnelovani sakiTxis gadaWra ar SeeZloT ministrTa sabWos gverdis avliT. ruseTis imperiis ZiriTadi kanonis ZaliT ministrTa sabWos uflebamosileba gafarTovda. mas mieniWa kanonproeqtis SemuSavebisa da saxelmwifo saTaTbiroSi mis gansaxilvelad Setanis ufleba. ministrTa sabWos Tavmjdomares mieniWa ministrebis moRvaweobis kontrolis ufleba. igi mTavrobis warmomadgeneli iyo `umaRlesi xelisuflebisa~ da `sakanonmdeblo organoebis~ winaSe. ministrebs hqondaT imperatorisaTvis moxsenebis wardgenis ufleba, magram misi Sinaarsi winaswar unda SeTanxmebuliyo ministrTa sabWos TavmjdomaresTan.

**zamTris sasaxle I saxelmwifo saTaTbiros gaxsnis dRes.
1906 w. 27 aprili**

Seiqmna erTi axali samministro _ **mrewvelobis da vaWrobisa** da erTi mTavari sammarTvelo saministros uflebiT _ **miwaTmowyobisa da miwaTmoqmedebis mTavari sammarTvelo.**

nawilobriv Seicvala **senatis**, rogorc umaRlesi saxelmwifo makontrolбели organos funqcia. **senats unda gaekontrolbina saxelmwifo saTaTbirosa da saxelmwifo sabWos mier gansaxilvelad misaRebi kanonproeqtebisa da maT mier miRebuli kanonebis Sesabamisoba ruseTis imperiis ZiriTad kanonTan.** faqtobrivad, senatis saxiT 1906 wliTan ruseTSi arsebobda **konstituciuri sasamarTlo.** imxanad konstituciuri sasamarTlo ar gaaCnda evropis arc erT qveyanas, igi mxolod amerikis SeerTebul StatebSi moqmedebda.

ruseTis imperiis saxelmwifo aparats didi cvlileba ar ganucdia, ar gazrdila misi Statebis raodenoba. 1913 wlisaTvis ruseTis imperiis saxelmwifo aparatSi 252,8 aTasi moxele iricxeboda, aqedan mxolod 53 aTasi iyo saStato ganrigiT daSvebuli, danarCenni daqiravebul muSakebs warmoadgendnen. yvelaze meti moxele (83798 kaci) Sinagan saqmeTa samministroSi muSaobda. unda aRiniSnos, rom ruseTis saxelmwifo dawesebulebebSi moxeleTa raodenoba bevrad Camouvardeboda dasavleT evropis qveynebis saxelmwifo dawesebulebebis moxeleTa raodenobas. 1897 wels ruseTis imperiis saxelmwifo dawesebulebebSi 440 aTasi

moxele iricxeboda, 1913 wels maTi raodenoba 575-580 aTasamde gaizarda. es imas niSnavda, rom yovel 1000 mcxovrebze modioda 62 saxelmwifo moxele (inglisSi yovel 1000 mcxovrebze 73 moxele modioda, amerikis SerTebul StatebSi _ 113, germaniaSi _ 125, safrangeTSi _ 176).

3. rusuli parlamentarizmis dasawyisi. 1905 wlis 17 oqtombris manifestma da 1906 wlis 23 aprilis ruseTis imperiis ZiriTadma kanonma safuZveli daudo rusul parlamentarizms.

a) pirveli saxelmwifo saTaTbiro (1906 wlis 27 aprili _ 8 ivlisi). ruseTis pirveli saxelmwifo saTaTbiros arCevnebi 1906 wlis mart-aprilSi mimdinareobda. arCeuli 499 deputidan 161 kadetTa partiis warmomadgeneli iyo, 97 _ trudoviki (glexTa warmomadgeneli), 70 _ erovnuli jgufebis warmomadgeneli, 17 _ social-demokrati, 12 _ progresisti, 142 _ upartio da mcire fraqciebis warmomadgeneli.

1906 wlis 27 aprils pirveli saxelmwifo saTaTbiros deputatebi Seikribnen peterburgSi, zamTris sasaxleSi. deputatTa winaSe mokle sityviT gamovida imperatori nikoloz II. imperatorma deputatebs aRuTqva, rom ganuxrelad daicavda mis mier xalxisaTvis boZebul uflebebs. Semdeg saTaTbiros deputatebi gadavidnen maT mudmiv samuSao adgilze _ Tavridis sasaxleSi. pirveli saxelmwifo saTaTbiros Tavmjdomared airCies liberaluri

moZraobis warmomadgeneli, moskoveli profesori, kadetTa partiis wevri **s. muroncevi**.

pirvelma saxelmwifo saTaTbirom sul 72 dRe imuSava. mis dRis wesrigSi umTavresi **agraruli sakiTxi** iyo. gansaxilvelad Semoitanes ori proeqti _ kadetTa partiisa (^42-is proeqti~) da trudovikebisa (^104-is proeqti~). orive dokumenti iTvaliswinebda **`miwis saxelmwifo fondis~** Seqmnas, saidanac miwa unda mieRoT umiwo da mciremiwian glexebs. kadetTa azriT, fondi unda Seqmniliyo saxelmwifo (saxazino) da samonastro (saeklesio) miwebis xarje, nawilobriv igi unda Sevsebuliyo TavadaznaurTa kuTvnil miwebidan. Zveli mflobelebisaTvis miwis safasuri sabazro fasiT saxelmwifos unda aenazRaurebina. trudovikTa azriT, umiwo da mciremiwiani glexebisaTvis miwebi unda gamoeyoT saxelmwifo (saxazino) da samonastro (saeklesio) miwebidan, aseve kerZo mflobelobaSi arsebuli miwebidan, Tuki am miwis raodenoba aRemateboda dadgenil normas. Tavadaznaurobis warmomadgenlebi TavianTi miwebis nebismieri raodenobiTa da nebismieri fasiT glexobisaTvis gadacemis sastiki winaaRmdegni iyvnen. mTavrobam mxari Tavadaznaurobas dauwira da amrigad, kadetTa da trudovikTa proeqtebis ganxilvamac azri dakarga.

1906 wlis 8 ivliss, im mizeziT, rom saxelmwifo saTaTbiro araTu **`awynarebs~** xalxs, aramed piriqit _ **`aZlierebs areulobas~**, nikoloz II-m pirveli saxelmwifo saTaTbiro daiTxova da xelaxali arCevnebi daniSna.

b) meore saxelmwifo saTaTbiro (1907 wlis 20 Tebervali _ 2 ivnisi). ruseTis meore saxelmwifo saTaTbiros arCevnebi gaimarTa 1907 wlis TebervalSi. meore saxelmwifo saTaTbiro pirvelze gacilebiT **`memarcxene~** aRmoCnda. 518 deputatidan 104 trudoviki iyo, 98 _ kadeti, 76 _ erovnuli jgufebis warmomadgeneli, 65 _ social-demokrati, 37 _ socialist-revolucioneri, 32 _ oqtiabristi, 22 _ memarjvene mimarTulebis, 84 _ mcire fraqciebi da upartioebi. sul memarcxenebi 518 mandatidan 223 mandats flobdnen. saTaTbiros socialuri da profesiuli Semadgenloba aseTi iyo: 153 glexi, 28 muSa, 57 memamulemiwismflobeli, 26 vaWari, 33 Cinovniki, 36 eqimi, 37 advokati, 19 gamomcemeli, mwerali da Jurnalisti, 8 profesori da 7 samxedro.

meore saxelmwifo saTaTbiro gaixsna 1907 wlis 20 TebervalSi. saTaTbiros Tavmjdomared

airCies erobis cnobili moRvawe, kadetTa partiis wevri **T. golovini**.

meore saxelmwifo saTaTbiros dRis wesrigSi umTavresi kvlav **agraruli sakiTxi** iyo, romlis ganxilvac mwvaved mimdinareobda. **memarcxenebma moiTxoves memamuleTa miwebis konfiskacia kompensaciis gareSe da misi gadacema miwebis saxelmwifo fondSi.** saxelmwifo fondidan miwebi unda darigebodaT umiwo da mciremiwian glexebs. agraruli sakiTxis ganxilvis dros memarcxeneTa radikalurma poziciam Zalze SeaSfoTa xelisufleba. gadawyda saTaTbiros daTxovna. ministrTa sabWos Tavmjdomare p. stolipini ase svamda sakiTxs: **`konfliqti Tu garduvalia, maSin ratom vaWianurebT?~**.

cxadia, saTaTbiros garekva imis gamo, rom mas xalxisaTvis miwis micema undoda, politikurad Zalze wamgebiani iyo. xelisufleba sababs eZebda. es sababic male gamoCnda. policiis departamentSi Sevida informacia imis Taobaze, rom social-demokrati deputatebi aralegalurad xvdebodnen petrogradis garnizonis jariskacebs. 1907 wlis 1 ivliss saTaTbiros sxdomaze sityviT gamovida p. stolipini da moiTxova 55 social-demokrati deputatis saTaTbirodan garicxva, xolo 16 maTganisaTvis imunitetis moxsna da dapatimrebis sanqcia. p. stolipinma kadetebis mimxroba scada, magram uSedegod. kadetebis Tanxmobis gareSe ki social-demokratebis saTaTbirodan garicxva SeuZlebeli iyo. amis Semdeg, 1907 wlis 3 ivniss, RamiT 16 social-demokrati deputati saTaTbiros Tanxmobis gareSe daapatimres. SemdegSi isini mTavrobis sawinaaRmdego SeTqmulebis organizebis mcdelobis braldebiT gaasamarTles, nawili katorRaSi, nawili ki gadasaxlebaSi gagzavnes.

1907 wlis 3 ivniss gamoqveynda imperatoris manifesti meore saxelmwifo saTaTbiros daTxovnis Sesaxeb. imavdroulad Seicvala saTaTbiros saarCevno kanoni. axali saarCevno kanonis saxelmwifo saTaTbiros gareSe gamocema warmoadgenda 1905 wlis 17 oqtombris manifestisa da 1906 wlis 23 aprilis **`ZiriTadi saxelmwifo kanonebis~** darRvevas. es ki imas niSnavda, rom ruseTSi ganxorcielda **saxelmwifo gadatrialeba.**

g) petre stolipinis axali politikuri kursi. p. stolipinis axali politikuri kursi misi sityvebiT ase gamoixateboda: **`wesrigi da reformebi~**. axali politikuri kursis SemuSaveba da realizeba

xdeboda urTules epokaSi. p. stolipiniT ukmayofiloni iyvnen memarcxeneebi (liberaluri moZraoba), radikalebi (socialistebi) da memarjveneebi (msxvili miwaTmflobelebi, monarqistebi). **memarcxeneebis** ukmayofileba iqidan modioda, rom dairRva 1905 wlis 17 oqtombris manifesti da 1906 wlis 23 aprilis `ZiriTadi saxelmwifo kanonebi~. **radikalebis** uaryofiTi damokidebuleba revoluciuri moZraobis ganadgurebam da represiebma gamoiwvia. **memarjveneebi** aRSfoTebas ver malavdnen im daTmobebis gamo, rasac TviTmпыrobelobis SezRudva mohyva. miuxedavad amisa, p. stolipinis axali politikuri kursi moklebuli ar yofila socialur bazas. axal politikur kurss mxars uWerdnen oqtiabristebi, msxvili mewarmeebi da msxvil miwismflobelTa is nawili, romelTac meurneoba kapitalistur yaidaze gardaqmnes. es socialuri Zala savsebiT iwonebda wesrigis damyarebis mizniT mkacri politikis gatarebisa da imavdroulad reformebis gagrZelebis kurss.

p. stolipini gadaWriT gaemijna memarjveneebis, romlebic saxelmwifo saTaTbiros gauqmebas iTxovdnen, magram amave dros yovelnairad cdilobda, saTaTbiro xelisuflebis kontrols daqvemdebareboda. swored `morCili~ saTaTbiros Seqmnas isaxavda miznad p. stolipinis mcdelobiT miRebuli axali saarCevno kanoni.

d) mesame saxelmwifo saTaTbiro (1907 wlis 1 noemberi _ 1912 wlis 9 ivnisi). 1907 wlis 3 ivnisis axalma saarCevno kanonma mkveTrad Secvala politikur ZalTa ganlageba mesame saxelmwifo saTaTbiroSi. saTaTbiros 442 mandatidan 136 miiRes oqtiabristebma, 90 _ nacionalistebma da zomierma memarjveneebma, 53 _ kadetebma, 51 _ memarjveneebma, 39 _ progresistebma, 26 _ erovnulma jgufebma, 19 social-demokratebma, 15 _ upartioebma da mcire fraqciebma, 13 _ trudovikebma. politikur ZalTa ganlageba saTaTbiroSi (oqtiabristebis, kadetebisa da progresistebis bloki _ 228 xma) p. stolipins saSualebas aZlevda garantirebuli hqonoda saTaTbiros mxardaWera.

mesame saxelmwifo saTaTbirom mTlianad amowura xuTwlani vada. am xnis manZilze saTaTbirom ganixila da miiRo 2432 kanonproeqti.

mesame saxelmwifo saTaTbiros moRvaveobaSi yvelaze mniSvnelovani iyo p. stolipinis mier SemuSavebuli **agraruli kanonmdeblobis** miReba. sxva kanonebidan

aRsaniSnavia: muSaTa salaroebis Seqmnisa da sawarmoo procesSi ubeduri SemTxvevis dros saxelmwifo dazRvevis Sesaxeb; samuSao dRis 11,5 saaTidan 10 saaTamde Semcirebis Sesaxeb; muSa-mewarmeTa rigebidan sakonfliqto komisiis Seqmnis Sesaxeb.

saTaTbiroSi Zalze mwvaved ixileboda **erovnuli sakiTxi**. aSkara xdeboda, rom imperiaSi mcxovrebi ararusi erebi (polonelebi, finelebi, qarTvelebi da sxv.) gadaWriT ayenebdnen **avtonomiis** moTxovnas.

e) petre stolipini da misi mowinaaRm-degeebi. p. stolipini ostaturad iyenebda mesame saxelmwifo saTaTbiros oqtiabristul-kadetur-progresistul umravlesobas. sul sxva viTareba iyo ruseTis imperiis parlamentis zeda palataSi _ saxelmwifo sabWoSi. iq memarjveneebi batonobdnen. **saxelmwifo sabWoSi mokalaTebuli biurokratia da msxvil miwaTmflobelTa warmomadgenlebi aSkarad ar TanaugrZnobdnen p. stolipinis reformatorul kurss.** saxelmwifo sabWos wevrebi mxardaWeras poulobdnen imperatoris uaxloes garemocvaSi. nikoloz II-c aSkarad gadaixara memarjveneebisaken. `rusi xalxis kavSiris~ wevrebs (kavSiris wevrebs Cacmulobis feris gamo Savrazmelebs uwodebdnen) imperatorma `namdvili rusi adamianebi~ uwoda. nikoloz II-is mier SavrazmelTa delegaciebis gulTbili miReba da maTTvis jildoebis gadacema cudis mauwyebeli iyo. aSkara iyo, rom p. stolipins imperatorisa da saxelmwifo sabWos mxardaWeris imedi aRar unda hqonoda. imperatori da saxelmwifo sabWo p. stolipins represiebis gatarebaze uars ar eubnebdnen, magram mis reformistul moRvaveobas aSkarad zRudavdnen. 1907-1909 wlebSi samxedro-savele sasamarTloebma 2681 kacs gamoutanes sikvdilis ganaCeni.

1910-1911 wlebSi p. stolipinis reformatorul kurss saxelmwifo sabWom faqtobrivad boikoti gamouxada. Seqmnili viTareba sworad Seafasa p. stolipinma da 1911 wels imperators gadadgomis Sesaxeb Txovna miarTva. nikoloz II-m gamokveTili pasuxisagan Tavi Seikava. nikoloz II-is dedam mariam da ramdenime didma mTavarma p. stolipini daicves da imperators moaxsenes, rom mis gareSe `yvelaferi daingreva~. nikoloz II-m p. stolipinis gadadgoma ar miiRo. miuxedavad amisa, xmebi p. stolipinis gadadgomis Sesaxeb mainc vrceldeboda. aseT daZabul viTarebaSi 1911 wlis 1 seqtembers

kievis operisa da baletis TeatrSi petre stolipini teroristma mokla. mkvlevrebi dRemde ver SeTanxmebulan umniSvnelovanes sakiTxSi: **teroristi dimitri bogrovi marTla anarqistTa davalebiT moqmedebda, Tu p. stolipinis mkvleloba ruseTis imperiis umaRles politikur wreebSi gadawyda.** Cveni azriT, teroristuli aqtis ganxorcielebis istoriis Seswavla gvarwmunebs, rom petre stolipini imperiis ukiduresad reaquiul (Savrazmelur) ZalTa SeTqmulebis msxverpli gaxda.

petre stolipinis memkvidris povna advili ar gamodga. ministrTa sabWos Semdegi Tavmjdomare, yofili finansTa ministri **v. kokovcevi** Wkviani, ganaTlebuli da energiuli adamiani iyo, magram mas aSkarad ar hqonda p. stolipinisaTvis damaxasiaTebeli saxelmwifo azrovneba.

petre stolipinis mkvleloba daemTxva rTul saSinao viTarebas (axal revoluciur aRmavlobas) da kidev ufro rTul saerTaSoriso viTarebas (pirveli msolfio omis mzadebis bolo etaps).

v) meoTxe saxelmwifo saTaTbiro. 1912 wels gaimarTa ruseTis meoTxe saTaTbiros arCevnebi. Tavisi SemadgenlobiT meoTxe saxelmwifo saTaTbiro didad ar gansxvavdeboda mesame saxelmwifo saTaTbirosagan. saTaTbiros 442 mandati ase ganawilda: 98 adgili miiRes oqtiabristebma, 88 _ nacionalistebma da zomierma memarjveneebma, 65 _ memarjveneebma, 59 _ kadetebma, 48 _ progresistebma, 39 _ upartioebma da mcire fraqciebma, 21 _ erovnulma jgufebma, 14 _ social-demokratebma, 10 _ trudovikebma.

1913 wlisaTvis saTaTbiroSi mTavrobis opozicia SesamCnevad gaZlierda. man aSkarad aiRo kursi **TviTmpyrobelobis, imperatorisa da dedoflis diskreditaciisaken.**

pirveli msolfio omis dawyebam bevri ram Secvala ruseTis saSinao politikaSi.

**თავი IV. რუსეთის საგარეო პოლიტიკა XIX საუკუნის
დასასრულიდან 1914 წლამდე**

§ 1. რუსეთის პოლიტიკა სორული აზიის (XIX საუკუნის დასაწყისი – XX საუკუნის დასაწყისი).

XIX საუკუნის დასაწყისიდან გამწვავდა დიდ სახელმწიფოებს ბრძოლა **ჩინეთის** გადანაწილებისათვის. ჩინეთს განსაკუთრებით ზღვიანი პოზიციები ჰქონდა **ინგლის**, რომელიც ბათონობდა ჩინეთის ბაზარზე. გარდა ამისა, ინგლისი ფლობდა ბირმას. **საფრანგეთი** ინდოჩინეთის დაპყრობის შემდეგ ახალი ტერიტორიების ხელსივრცეებს ესწრაფოდა. სორული აზიის მიმართ სულ უფრო აქტიური ხდებოდა **ამერიკის შერთული შტატი**, რომელმაც **ჩინეთის პოლიტიკა** – გამოაყენა და ამ გზით ცდილობდა პოზიციების მოპოვებას. ყველაზე აგრესიული პოლიტიკის მანია **იაპონია** ატარებდა, რომელიც 1868 წლის რევოლუციის შემდეგ სწრაფად დაინაოდა. იაპონია უპირველესად კორეასა და მანჯურიას (რძილოეტი ჩინეთსი) ცდილობდა ხელის მოკიდებას.

ამ პერიოდში სორული აზიის ვითარების დაზავებისათვის **რუსეთი** მზად არ იყო. იგი იყო აქტიური პოლიტიკის ვერაზობობდა. სწორედ ამიტომ 1894 წლამდე რუსეთის დიპლომატია ცდილობდა მსვდობიანი ურთიერთობისა ჰქონოდა ჩინეთსა და იაპონიასთან. რუსეთს სულ უფრო აფართობდა სავაჭრო ურთიერთობის როგორც ჩინეთსა, ისე იაპონიასთან. მთელი ვაჭრობის იმხანად **ვლადივოსტოკის** პორტის გზით ხორციელდებოდა, სადაც საბაჟო გადასახადი არ არსებობდა. საბაჟო არ მოქმედებდა არც სხვა სასაზღვრო გადასახადის: **კიანთსი, ბლავოცენსკისი, ირკუტსკისა** და სხვ. რუსეთს დიდ დაინტერესებას იცნობდა **მანჯურიისა** და **მონღოლეთის** ბაზრის მიმართ.

რუსეთის დიპლომატიამ უკვე XIX საუკუნის დასაწყისიდან დასვა სტრატეგიული სეცდომა. **რუსეთი სორული აზიის მიმართ თავის მთავარ მოვინაარმდეგ მნიშვნელოვან ინგლისს და სწორედ ვერაფარებდა იაპონიის სულ უფრო მზად აგრესიული პოლიტიკის**. ინგლისის პოზიციების სეცდოვის მიზნით რუსეთს უკვე XIX საუკუნის 80-იან წლებში გეგმავდა **ტრანსიმბირის რკინიგზის** მსენებლობას. მსენებლობის დაწყება გაწინაურდა. იგი მხოლოდ მას შემდეგ დაიწყო, რაც 1890 წელს რუსეთისათვის ცნობილი გახდა, რომ ინგლისი ცდილობდა ხელსეცდო რკინიგზის მსენებლობის კონცესიის პეკინიდან ხუნცუნამდე (გალაქ ვლადივოსტოკიდან 100 კილომეტრის დასორებით). 1892 წელს ფინანსთა მინისტრმა ს. ვიტემ გამოაყენა

ტრანსიმბირის რკინიგზის არა მარტო სამხედრო, არამედ ეკონომიკური მიზნებისათვის გამოყენების იდეა. **რუსეთის ეკონომიკური პოზიციები უნდა მოეპოვებინა ჩინეთსა და კორეას, ხოლო ტრანსიმბირის რკინიგზით უნდა ვაჭრობისათვის ვაჭრობა აზიის მიმართ დასაწყისი სორის**. ს. ვიტეს გეგმა სორული აზიის ტერიტორიის უცხო ყვეყნების აგრესიისაგან დაცვას გულისხმობდა, მთლიან ზღვიანი სამხედრო ფლოტისა და სიმაგრეების მსენებლობის იმგვარი 1910 წლისათვის უნდა დაეწყო. ს. ვიტეს გეგმის განხორციელების პროექტი ჩინეთსა, იაპონიასთან და კორეასთან მსვდობიანი ურთიერთობის სწრაფად დაიწყო.

ამ პროექტის სუსტი მხარე სულ მალე გახდა ნათელი. 1894 წელს იაპონიამ დაიწყო სეივანა კორეას, ხოლო შემდეგ ჩინეთის დაპყრობის სეცდო. 1895 წელს დამარცხებულ ჩინეთსა დადებული ხელსეცდო იაპონიამ მიიღო დიდ რაოდენობით კონტრიბუცია, ასევე **ლიაოდუნის** ნახევარკუნძული და კიდევ რამდენიმე კუნძული. გარდა ამისა, ჩინეთსა კორეაზე პროტექტორატის უფლება დაკარგა. რუსეთის ინიციატივით სამმა დიდმა ყვეყანამ – **გერმანიამ, საფრანგეთსა და რუსეთსა** – იაპონიას უარი ატყმევინა ლიაოდუნის ნახევარკუნძულზე. მართალია, რუსეთსა მიზანს მიაღწია, მაგრამ უკიდურესად დაიზარა რუსეთ-იაპონიის ურთიერთობა. იაპონიამ რუსეთსა ომისათვის მზადება დაიწყო.

რაკი იაპონიასთან ურთიერთობა ასე დაიზარა, ს. ვიტემ ჩინეთის პოზიციების მოპოვებაზე აიღო გეზი. 1895 წელს რუსეთსა ჩინეთის იაპონიისათვის გადასახდელი კონტრიბუციის დაფარვის მიზნით 150 მილიონიანი კრედიტი მიწა. იმავ წელს სეიკუნმა **რუსეთ-ჩინეთის ბანკი**. 1896 წელს მოსკოვში დაიწყო რუსეთ-ჩინეთის ხელსეცდო იაპონიის ვინაარმდეგ თავდაცვითი კავსირისა და მანჯურიის ტერიტორიაზე აზიის მიმართ ჩინეთის რკინიგზის მსენებლობის სეცდო. აზიის მიმართ ჩინეთის რკინიგზის უმკლესი გზით უნდა დაეკავსებინა ერტმანეთისათვის **ჩინეთი** და **ვლადივოსტოკი**. აზიის მიმართ ჩინეთის რკინიგზის მსენებლობის კონცესია რუსეთ-ჩინეთის ბანკს მიიღო. რკინიგზის მსენებლობის 1897 წელს დაიწყო საფუძველი, მასე მათარებლების მოწოდება კი უკვე 1901 წელს დაიწყო.

ამ დროისათვის, ნიკოლოზ II-სთან ზალზე დაახლოებულმა პირმა, გვარდიის ოფიცერმა **ა.**

bezobrazovma da misma Tanamoazreebma imperatori daarwmunes, rom s. vite iaponiis mimarT Zalze loialur damokidebulebas iCenda, maSin roca saWiro iyo ufro mkacri politikis gatareba. 1897 wels ruseTis samxedro eskadra **port-arturSi** Sevida. imave wels ruseTma CineTTan axali xelSekruleba dado, romlis ZaliT man ocduxuTwlani ijariT miiRo **liaodunis** naxevarkunZuli. xelSekrulebaSi aRniSnuli iyo, rom aRmosavleT CineTis rkinigzis mSenebloba port-arturamde unda gagrZelebulo. ruseTma miiRo mTeli wlis manZilze moqmedi portebi: samxedro _ **port-arturisa**, savaWro _ **dalnisa**. orive porti yvela qveynis gemebisaTvis Ria portebad gamocxadda.

1900 wels ruseTi sxva did saxelmwifoebTan erTad CineTSi mimdinare ajanyebis CaxSobaSi monawileobda. ajanyebis CaxSobis Semdeg gadawyda pekinidan gamoyvanili ruseTis jarebi, aRmosavleT CineTis rkinigzis dacvis mizniT, manjuriaSi (CrdiloeT CineTSi) daetovebinaT, rac Zalze aRizianeabda iaponias. 1902 wels daido iaponia-inglisis xelSekruleba. inglisma valdebuleba ikisra: iaponiis mier meore saxelmwifosTan omis dawyebis SemTxvevaSi igi iaponiis mimarT keTilganwyobil neitralitets SeinarCunebda, xolo Tu iaponias or qveyanasTan mouxdeboda omi, maSin inglisi iaponias unda daxmareboda. es xelSekruleba aSkarad ruseTis winaaRmdeg iyo mimarTuli. xelSekrulebis dadebis Semdeg inglisma da amerikis SeerTebulma Statebma iaponias didi raodenobiT krediti misces, rasac `amomavali mzis qveyana~ omis mosamzadeblad iyenebda.

1903 wels iaponiam ruseTs mosTxova manjuriidan jarebis gayvana da koreaze iaponiis erTpirovnuli uflebis aRiareba. ruseTma iaponiis moTxovna yurad ar iRo. Soreul aRmosavleTSi ruseTis politikis gansazRvra sablood gadavida a. bezobrazovisa da misi Tanamoazreebis xelSi.

1903 wels nikoloz II-m Seqmna **Soreuli aRmosavleTis samefisnacvlo** (centriT _ port-arturSi) da iq mefisnacvlad a.bezobrazovis Tanamoazre admirali **e. aleqseevi** daniSna. a. bezobrazovs mxars uWerda Sinagan saqmeTa ministri **v. pleve**. v. pleve momxre iyo `patara momgebiani omisa~, raTa socialuri sakiTxebis mimarT sazogadoebis yuradReba CamoeSorebina.

1903 wlis meore naxevidan iaponiis politika ruseTis mimarT sul ufro agresiuili xdeboda. 1903 wlis 31 dekembers iaponiam ruseTs Zalze

mZime ultimatumi waunya im varaudiT, rom ruseTi mas ar miiRebda da iaponias omis sababi miecemoda. omis safrTxe ruseTSi aSkarad igrZnes. gadawyda iaponiisaTvis umniSvnelo ram daeTmoT koreaSi. amis Sesaxeb telegrama iaponiaSi dagvianebiT, mxolod 1904 wlis 22 ianvars gaigzavna. am droisaTvis iaponiis mTavrobas ruseTTan omis dawyeba ukve gadawyvetili hqonda. 1904 wlis 24 ianvars iaponiam ultimatume pasuxis miuReblobis sababiT ruseTTan diplomatiuri urTierToba gawyvita. unda aRiniSnos, rom diplomatiuri urTierTobis gawyvetis gamocxadebamde, iaponiaSi peterburgidan 22 ianvars gagzavnili telegrama damales da ruseTis elCs igi mxolod 25 ianvars gadasces.

§ 2. ruseT-iaponiis omi (1904-1905 ww.).

1. mzadeba omisaTvis. ruseTis imperiis samxedro potenciali gacilebiT Zlieri iyo iaponiis samxedro potencialTan SedarebiT. 1904 wlisaTvis ruseTis armia 1.135.000 kacs iTvlida, xolo 3.500.000 kaci TadarigSi hyavda. armiis udidesi nawili dasavleT da samxreT sazRvrebTan iyo ganlagebuli, radgan iaponias ruseTi Zlier mowinaaRmdeged ar Tvlida. omis wina xanebSic ki araferi gakeTebula Soreul aRmosavleTSi jarebis gasaZliereblad. piriqiT, mefisnacvali e. aleqseevi imperators arwmunebda, rom Zalebi sakmarisi iyo. e. aleqseevi nikoloz II-s werda: `port-arturis bedi Cven ar unda gvaRelvebdes, Cven sruli SesaZlebloba gvaqvs imisaTvis, rom manjuria SevinarCunoT~. Soreuli aRmosavleTis Tvaluwvdenel sivreceze ruseTis 100-aTasiani armia iyo gafantuli. jarebis gadasrolas aZnelebda is, rom cimbris magistralis mSenebloba jer ar iyo damTavrebuli, arsebul rkinigzis xazs Zalze dabali gamtarunarianoba gaaCnda (rkinigzas dRe-RameSi mxolod ori eSeloni SeeZlo gaetarebina, erTi diviziis gadayvanas ki 20 eSeloni sWirdeboda). TviT cimbris teritoriaze ganlagebuli jarebis brZolisunarianoba maRali iyo, qveynis centridan ki omis msvlelobis dros ZiriTadad cudad gawvrTnili da udisciplino jarebi gadahyavdaT. Soreul aRmosavleTSi ruseTis jarebs ar hqondaT uaxlesi tipis artileria. Soreuli aRmosavleTisaTvis samxedro flotis mSenebloba damTavrebuli ar iyo, ar iyo dasrulebuli port-arturis mSenebloba. Soreul aRmosavleTSi ganlagebuli da omis dros gadasrolili jarebisaTvis ar iyo sakmarisi saartilerio Wurvebi, vaznebi, sursaTi da furaJi.

iaponia omisaTvis gacilebiT ukeT moemzada. 1904 wlis samxedro programa iaponiam warmatebiT Seasrula. mis moqmed armiaSi 143 aTasi jariskaci da 8 aTasi oficeri iricxeboda, xolo samxedro flotTan da rezervTan erTad igi 200 aTas kacs iTvlida. iaponiis armia germaneli instruqtorebis mier iyo gawvrTnili da kargi SeiaraReba hqonda, gansakuTrebiT es exeboda artilerias.

Tavidanve iyo cnobili, rom ruseT-iaponiis momaval omSi gadamwyveti mniSvneloba samxedro flots eqneboda. ruseTs, rogorc aRvniSneT, omis dawyebis droisaTvis dasrulebuli ar hqonda wynari okeanis flotis mSenebloba. ufro metic, 1902 wels wynari okeanidan baltiis zRvaSi saremonto samuSaoebTan dakavSirebiT gadaiyvanes 3 moZvelebuli javSnosani da 4 kreiseri, radgan Soreul aRmosavleTSi saremonto baza ar arsebobda. amis Semdeg ruseTs wynar okeaneSi darCa 11 javSnosani da kreiseri, iaponias _ 14. sul omis dawyebis momentisaTvis iaponias hyavda 80 gemi, ruseTs _ 63. garda amisa, ruseTis 10 gemi vladivostokis navsadgurSi idga, xolo iaponiis 27 gemi koreis naxevarkunZuls icavda. mTavari am SemTxvevaSi ricxobrivi upiratesoba ar yofila. iaponiis samxedro floti axali tipis gemebisagan Sedgeboda, gaaCnda saukeTeso artileria.

ruseTis sardlobas zusti cnobebi ar hqonda iaponiis armiis Sesaxeb. miuxedavad Zlieri dazvervisa arc iaponelebs hqondaT swori warmodgena ruseTis armiisa da samxedro flotis brZolisunarianobaze, port-arturis gamagrebuli raionis TavdacviT SesaZleblobebze. amitomac iyo, rom omi gaWianurda.

ruseTis sardlobis gegma aseTi iyo: **omis dawyebisTanave mTeli yuradReba unda daTmoboda zRvidan da xmeleTidan port-arturisa da vladivostokis dacvas, xolo saxmeleTo jarebs nel-nela unda daexiaT ukan manam, sanam xarbinis raionSi ar dasruldeboda ruseTis armiis didi Zalebis Tavmoyra.** am gegmis mTavari nakli is iyo, rom Sesabamisad ver afasebda port-arturis mniSvnelobas, xolo ruseTis samxedro flotis wynari okeanis eskadris Zalebi ki gadaWarbebiT iyo Sefasebuli. saerTod ki gegma iniciativas iaponelebs uTmobda.

2. omis dasawyisi. 1904 wlis 26-27 ianvris RamiT iaponelTa naRmosnebma moulodnelad Seuties **port-arturis** gare reidze mdgar ruseTis

samxedro flots da daazianes javSnosnebi **`retvizani~** da **`cesareviCi~**, aseve kreiseri **`palada~**. rusebma saartilerio cecxliT iaponelTa ori naRmosani CaZires. javSnosani `retvizani~ navsadguris misadgomebTan CaiZira, xolo javSnosani `cesareviCi~ da kreiseri `palada~ navsadguris Sida reidze gadaiyvanes. 27 ianvris dilas iaponiis flotma mTeli SemadgenlobiT Seutia **port-arturs**. rusebma gemebisa da cixesimagris artileriis cecxliT iaponelTa Seteva moigeries. brZolaSi rusebma kidev sami gemi dakarges. danakargi seriozuli iyo iaponelTa mxridanac, ris gamoc maT samxreTisaken daixies.

port-arturze Setevamde ramdenime saaTiT adre iaponelTa eskadra koreis naxevarkunZulze mdebare **Cemulpos** navsadgurs miuaxlovda. Cemulpos reidze idga kreiseri **`variagi~** da qvemexiani navi **`koreeci~**. iaponelTa eskadras (6 kreiseri da 8 naRmosani) SeeZlo sruliad advilad reidzeve gaenadgurebina `variagi~ da `koreeci~. `variagis~ kapitanma **v. rudnevma** uSiSrad Seutia Warb Zalebs. iaponelebma `variagi~ daazianes. brZolis gagrZelebas azri ar hqonda. v. rudnevma `variagica~ da `koreecic~ Cemulpos navsadguri s misadgomebTan CaZira.

amrigad , omis pirlvelsave dRes, 1904 wlis 27 ianvars, iaponeleb ma CaZires ruseTis ori gemi da mwyobrida n gamoiyvan es sami.

ruseTis samxedro flotis seriozuli danakargi mTlianad mefisnacval e. aleqseevisa da ruseTis wynari okeanis eskadris meTauris vice-admiral

stefane makarovi

o. starkis danaSaulebrivi gulgrilobis Sedegi iyo. maT port-arturis navsadguris misadgomebTan ar daayenes naRmebis sawinaaRmdego bade da Cemulpos navsadguridan kreiseri `variagi~ port-arturSi ar gadaivyanes.

1904 wlis 24 Tebervals port-arturSi Cavida wynari okeanis eskadris axali meTauri vice-admirali **stefane makarovi** da energiulad Seudga cixe-simagris zRvidan da xmeleTidan gamagrebas. 31 marts javSnosani `petropavlovski~, romelzec s. makarovi imyofeboda, iaponelTa naRmze afeTqda. s. makarovi 28 oficerTan da 620 mezRvaurTan erTad daiRupa. 1904 wlis 2 maiss rusebis naRmebze afeTqda iaponiis ori naRmosani da erTi mZime kreiseri, ori dRis Semdeg ki _ erTi naRmosani. s. makarovis daRupvis Semdeg rusebma zRvaze aqtiuri sabrZolo moqmedebepis warmoebaze uari Tqves da amdenad, iaponelTa samxedro flotma zRvaze sruli Tavisufleba miiRo.

3. saxmeleTo brZolebi. sabrZolo moqmedebepi xmeleTze 1904 wlis aprilis Sua ricxvebSi daiwyo. iaponiis pirvelma armiam (45 aTasi kaci) **tiurenCenTan** Seutia rusebs. am mimarTulebiT rusebs 5-er naklebi jarebi hyavdaT, garda amisa, generalma **m. zasuliCma** strategiuli Secdoma dauSva. rusebma TavdacviTi brZolebi ver awarmoes da ukan daixies. mdinare **ialusTan** rusebma 3 aTasi kaci dakarges.

1904 wlis aprilis bolos **biZivosTan** xmeleTze gadmosxda iaponiis meore armia, xolo **daguSanTan** _ meoTxe armia. Soreuli aRmosavleTis flotis sardals admiral **e. aleqseevsa** da saxmeleTo jarebis sardals **a. kuropatkis** Soris uTanxmoeba Camovarda. e. aleqseevs flotis ganadgurebisa eSinoda, amitom moiTxovda, a. kuropatkis saxmeleTo jarebiT Seetia iaponiis meore armiisaTvis, romelmac port-arturisaken mimavali rkinigza gadaWra. a. kuropatkini amtkicebda, rom mas SetevisaTvis saWiro Zalebi ar hyavda da manam ver daiwyebda Setevas, sanam ruseTis 300-aTasiani armia ar daasrulebda Tavmoyras. peterburgidan kategoriulad moiTxoves port-arturis dacva. a. kuropatkinma saerTo Seteva mainc ver gabeda, Tumca iaponiis meore armiis winaaRmdeg general **Stakelbergis** korpusi mainc gagzavna. **vafangousTan** gamarTuli brZola iaponelTa Warbi Zalebis gamarjvebiT damTavrda. iaponiis meore armia port-arturisaken daiZra, xolo

mesame armia liaodunis naxevarkunZulis dakavebas Seudga.

vafangousTan marcxma SeaSfoTa nikoloz II. peterburgidan a. kuropatkis kvlav ubrZanes Seetia iaponelebisaTvis. a. kuropatkinis gankargulebaSi 148 aTasi jariskaci da 673 qvemexi iyo, Tumca brZolis wina xazze mxolod 94 aTasi kaci da 338 qvemexi iyo ganlagebuli. iaponelebs ki wina xazze 110 aTasi jariskaci da 484 qvemexi gaaCndaT. 1904 wlis 17 agvistos **liaoianTan** iaponiis sami armia Setevaze gadavida. rusebma mowinaaRmdege didi danakargiT ukuagdes. a. kuropatkinma zustad ver Seafasa iaponelTa Zalebi da 21 agvistos ukan daxeva daiwyo. liaoianTan brZolaSi iaponelebma 24 aTasi kaci dakarges, rusebma _ 17 aTasi.

1904 wlis seqtemberSi a. kuropatkinma mdinare **SaxesTan** Seutia iaponelebs. am droisaTvis iaponelTa ZiriTadi Zalebi port-arturTan iyo dajgufebuli da rusebs kargi Sansi hqondaT gamarjvebisa. a. kuropatkinma brZolaSi mTeli jarebi ar Caaba, ris gamoc rusebi kvlav damarxcdnen.

SaxesTan brZolis Semdeg omma poziciuri xasiaTi miiRo.

4. port-arturis dacva. 1904 wlis maisis damdegs port-arturi mowyvetili aRmoCnda manjuriidan (CrdiloeT CineTidan). kvantunis gamagrebuli raionis sardali a. steseli, sadac port-arturic Sedioda, Tavidanve TavdacvisaTvis iyo ganwyobili da Setevaze arc ki fiqrobda. mxolod aRmosavleT cimbiris meSvide diviziis meTauri **roman kondratenko** moiTxovda Setevaze gadasvlas. misi azriT, iaponelebs port-arturTan ki ar unda dalodebodnen, aramed brZolebi unda gaemarTaT liaodunis naxevarkunZulis centralur raionebSi. es garkveulwilad Seaferxebda mowinaaRmdegis Setevas port-arturze. marTlac, r. kondratenkos gonivruli gegmis wyalobiT 1904 wlis mxolod 12 maisidan 17 ivnisamde iaponelebma 12 aTasi kaci dakarges. rusebis danakargi 5,3 aTas kacs Seadgenda.

omis dawyebidan port-arturTan iaponelTa jarebis misvlamde eqvsi Tve gavida. am xnis manZilze port-arturis TavdacviTi brZolebisaTvis mosamzadeblad bevri ram gakeTda: aigo 6 forti, gaTxares sangrebi, moawyves redutebi. cixe-simagris garnizoni 40 aTas kacs iTvlida, samxedro gemebze 12 aTasi mezRvauri imyofeboda. port-arturSi erTdroulad ori sardali aRmoCnda: kvantunis gamagrebuli raionis

sardali **a. steseli** (es raioni 1904 wlis ivlisisaTvis faqtobrivad aRar arsebobda) da port-arturis komendanti **k. smirnovi**. saxmeleTo jarebis sardalma a. kuropatkinma a. stesels ubrZana sardloba k. smirnovisaTvis gadaebarebina. a. steselma es brZaneba damala da k. smirnovisagan damoukideblad moqmedebda. ufro metic, a. steseli k. smirnovs misadmi daqvemdebarebulad Tvilda da yovelnairad uSlida mas xels cixe-simagris dacvaSi. samagierod k. smirnovs mxarSi edga generali n. kondratenko, romelic jariskacTa da oficerTa didi siyvaruliT sargeblobda.

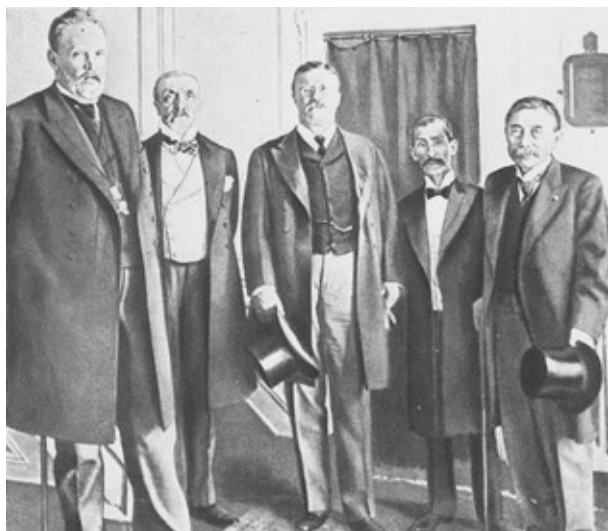
wynari okeanis eskadram e. aleqseevis brZanebis Tanaxmad port-arturidan **vladivostokisaken** cada gaWra. eskadris sardalma kontr-admiralma v. vitgeftma 1904 wlis 10 ivniss iaponelTa Warb ZalebTan brZolas Tavi aarida da eskadra isev port-arturSi daabruna. v. vitgefti da eskadris samxedro sabWo Tvlidnen, rom vladivostokisaken gaWra SeuZlebeli iyo. e. aleqseevi Tavisas ar iSlida. 28 ivliss eskadram kvlav vladivostokisaken aiRo gezi. ruseTisa da iaponiis eskadraTa brZola 12 saaTi grZeldeboda. brZolaSi daiRupa eskadris sardali v. vitgefti. rusebis 18 gemidan 10 isev port-arturSi dabrunda, xolo 7 gemi neitralur navsadgurebSi Sevida brZolaSi miRebuli dazianebis SesakeTeblad. kreiserma **novikma**~ saxalins miaRwia, sadac iaponelTa or kreiserTan uTanasworo brZolaSi seriozuli dazianebis miRebis Semdeg igi TviTon rusebma CaZires.

port-arturze SetevisaTvis iaponelebma 48-aTasiani armia daajgufes. **pirveli Seteva** 1904

wlis 6 agvistodan 11 agvistomde grZeldeboda da mTeli dRe-Ramis ganmavlob aSi mimdinare obda. iaponelebi kargad iyenebdnen artileriis xarixsobriv da ra-odenobriv

upiratesobas. pirveli Setevis dros iaponelebma 25 aTasi kaci dakarges, rusebma _ 6 aTasi. 1904 wlis seqtemberSi port-arturze **meore Setevis** dros iaponelebma 7,5 aTasi rusi mokles, xolo rusebma 1,5 aTasi iaponeli. **mesame Seteva** 1904 wlis 17 oqtomers daiwyo. iaponelebma kvlav didi zarali ganicades da Seteva Sewyvites. amis Semdeg orive mxridan mxolod saartilerio dabombvebi mimdinareobda.

1904 wlis 13 noembers iaponiis 100-aTasianma armiam port-arturze **meoTxe Seteva** daiwyo. Seteva 9 dRes grZeldeboda. 2 dekembers brZolaSi daiRupa generali **r. kondratenko**. miuxedavad imisa, rom port-arturis gamagrebuli raionis ramdenime mniSvnelovani forti iaponelebma igdes xelT, 1904 wlis 16 dekembers gamarTul cixe-simagris samxedro sabWos sxdomaze gadawyda brZolis gagrZeleba, magram 1904 wlis 20 dekembers **a. steselma** port-arturis kapitulaciis gadawyveteleba

portsmuTis molaparakebis monawileni. 1905 w.

miiRo da cixe-simagre iaponelebs Caabara.

port-arturze ieriSebis dros iaponelebma 110 aTasi kaci da 15 gemi dakarges. samagierod, port-arturis aRebiT iaponelebs gamouTavisufldaT didi samxedro Zala. garda amisa, maT gaanadgures ruseTis mTeli samxedro floti, xelT igdes 32 aTasi tyve da 610 qvemexi.

5. omis dasasruli. ruseTis sardlobam omis bedis Semobruneba kidev erTxel scada 1905 wlis TebervalSi **mukdenTan** gamarTul brZolaSi. mukdenis brZola 5 Tebervlidan 24 Tebervlamde mimdinareobda. masSi orive mxridan 660 aTasi kaci monawileobda. a. kuropatkinis uunaro moqmedebis Sedegad rusebi kvlav damarcxdnen.

roman kondratenko

brZolaSi rusebma 59 aTasi, xolo iaponelebma 70 aTasi kaci dakarges. 22 aTasi rusi iaponelebma tyved Caigdes. rusebs 1000 iaponeli Cabarda tyved. 1905 wlis agvistosaTvis Soreul aRmosavleTSi ganlagebuli ruseTis armiis raodenoba erT milion kacs aRemateboda.

1905 wlis 14-15 maiss kunZul **cusimasTan** gaimarTa didi sazRvao brZola. ruseTis wynari okeanis meore da mesame eskadrebis winaaRmdeg (sul 30 gemi) iaponelebma 120 gemi gamoiyvanes. admiralma **z. roJdestvenskim** erTaderTi swori gadawvyvetileba miiRo _ vladivostokisaken scada gaWra. uTanasworo brZolaSi rusebma 19 gemi dakarges, 4 javSnosani da erTi naRmosani iaponelebma igdes xelT, samma kreiserma neitralur wylebs miaRwia, mxolod 2 kreiseri da 2 naRmosani dabruna vladivostokSi. 30 gemze myofi 14 aTasi mezRvauridan 5 aTasze meti daiRupa. daWrili z. roJdestvenski tyved Cavarda.

mukdenisa da cusimas brZolebSi marxis Semdeg ruseTs omis gagrZeleba aRar SeeZlo. mZime mdgomareobaSi iyo iaponiis armia _ omis gagrZeleba arc iaponiisaTvis iyo xelsayreli. amerikis SeerTebuli Statebis prezidentis **Teodor ruzveltis** winadadeba meomarma mxareebma miiRes da 1905 wlis agvistoSi **portsmutSi** (aSS) sazavo molaparakeba daiwyo. ruseTis delegaciis xelmZRvanelad nikoloz II-m **s. vite** daniSna. amerikaSi ruseTis ministri Savrazmelis saxiT hyavdaT warmodgenili, s. vitem ki amerikelebi moxibla daxvewili manerebiTa da Sinagani demokratizmiT. presa moxibluli iyo ruseTis warmomadgenliT.

portsmutis sazavo molaparakebaze s. vites did miRwevad unda CaiTvalos is, rom man iaponelebs uari aTqmevina kontribuciaze. **portsmutis zaviT (1905 wlis 23 agvisto) ruseTma iaponias dauTmo saxalinis naxevarkunZulis samxreTi nawili da rkinigzis xazi port-arturidan CanCunamde. iaponias gadaeca aseve liaodunis naxevarkunZulsa da port-arturze ijaris ufleba.**

§ 3. ruseTis sagareo politika 1906-1914

wlebSi.

1. ruseTi 1905 wlis Semdgom saerTaSoriso sistemaSi. am periodis ruseTis sagareo politikis ganmsazRvrelis gaxda ori faqtori: **pirveli.** iaponiasTan omSi gancdili mZime marxi; **meore.** 1905 wels dawyebuli revolucia.

iaponiasTan damarcxebis Semdeg mmarTveli zedafenis bevrma cnobilma warmomadgenelma gaakeTa daskvna imis Sesaxeb, rom **ruseTs aRarasodes unda eoma.** am azrs gansakuTrebuli pirdapirobiT icavda **petre stolipini.** igi miiCnevda, rom axali omi isev gamoiwvevda revolucias da, amasTan erTad, CaSlida dawyebul reformebs. 1909 wels p. stolipinma ganaxxada: **`mieciT saxelmwifos ocwliani simSvide, SigniT da gareT, da Tqven veRar icnobT ruseTs!~** samwuxarod, am sityvebis warmoTqmidan mSvidoba `gareT~ mxolod xuTi weli SenarCunda.

XX saukunis damdegidan didi omis moaxloebas bevri politikosi grZnobda. koloniebisa da bazrebis gadanawilebisaTvis inglisisa da germaniis dapirispirebam ukiduresad mwvave xasiaTi miiRo. orive qveyanam aSkarad aiRo gezi gamalebul SeiaraRebaze. imavdroulad gamwvavda **inglisisa** da **safrangeTis** dapirispireba afrikis koloniebisaTvis, xolo **safrangeTisa** da **germaniis** dapirispireba aseve koloniebisa da elzasisa da lorenis gamo (es teritoria germaniam miitaca safrangeT-prusiis omSi safrangeTis damarcxebis Semdeg 1871 w.). aseT viTarebaSi **inglis** diplomatia cxadad daadga **safrangeTTan** da **ruseTTan** urTierTobis mogvarebis gzas.

inglisma da safrangeTma gaiyves koloniebi afrikaSi da 1904 wels dades e.w. **`guliTadi kavSiri~.** aqedan warmodga SemdegSi saxelwodeba **`antanta~** (**Tanxmoba~**). xelSekrulebaSi araferi yofila naTqvami germaniis winaaRmdeg kavSiris Sesaxeb, magram cxadi iyo, rom inglissa da safrangeTs swored germaniasTan dapirispireba aerTianebeda.

aseT viTarebaSi ruseTis imperiis diplomatiis winaSe daisva sakiTxi: **an ruseT-safrangeTis kavSiris SenarCuneba, rac TavisTavad niSnavda inglisTan daaxloebasac, an germaniasTan daaxloeba, rac aseve TavisTavad niSnavda avstria-ungreTTan daaxloebasac.** ruseTis diplomatiyam aseTi gadawvyvetileba miiRo: uaxloes momavalSi mainc SeenarCunebina neitraliteti, orive mxaresTan (rogorc inglis-safrangeTTan, ise germania-avstria-ungreTTan) daedo xelSekrulebebi ise, rom ar aeRo samxedro valdebulebebi. aseTi xelSekrulebebi male marTlac daido. miuxedavad amisa, sul ufro mwvavdeboda urTierTobebi germaniasa da avstria-ungreTTan. ruseTis diplomatia cdilobda

konflikturi viTarebis mogvarebas, magram bevri ram mis Zalebs aRemateboda.

1905 wlis Semdeg ruseTis sagareo politikaSi sul ufro aqtiurad ereoda saxelmwifo saTaTbiro, Tumca kanonis ZaliT es misi kompetencia ar iyo. imavdroulad cenzuridan gaTavisuflebulma presam sxvadasxva politikuri partiebisi dakveTiT sagareo politikis umniSvnelovanes sakiTxebe sazogadoebrivi azris Seqmnas mihyo xeli. **germanofilur** sagareo-politikur kurss mxars uWerdnen memarjvene Zalebi. maTi azriT, germania ruseTisaTvis misabaZi iyo imis gamo, rom iq SenarCunda Zlieri monarqia da miaRwies mZlavr ekonomikur aRmavlobas. xazgasmiT aRniSnavdnen dinastiur kavSirs ruseTsa da germanias Soris, aseve imas, rom 150 wlis ganmavlobaSi ruseTsa da germanias erTmaneTTan ar uomiaT. progermanul dajgufebaSi Sedioda ministrebisa da saxelmwifo sabWos wevrebis nawili, aseve saxelmwifo saTaTbiros wevrebi, germaniis bazarTan dakavSirebuli memamuleebi da kapitalistebi. **germanul partias**~ bevri momxre hyavda generalitetSi, aseve saimperatoro karze. magram, **germanul partias**~ Zalze uSlida xels TviT germaniaSi ganviTarebuli movlenebi. oto fon bismarkis gadadgomis Semdeg (1890 w.) germaniaSi xelisuflebis saTaveSi movidnen ruseTis mimarT agresivulad ganwyobili Zalebi. isini arc malavdnen Taviant pretenziebs baltispireTis, poloneTisa da ukrainis teritoriebze. iaponiasTan omSi damarcxebis Semdeg germaniis umaRles samxedro da politikur wreebSi ruseTs aRar miiCnevden seriozul mowinaaRmdeged. 1904 wels germaniam ruseTs Tavsa moaxvia Zalze araxelsayreli savaWro xelSekruleba. germanul presaSi gaCaRda aSkara antirusuli kampania. presa ruseTs ganixilavda rogorc umTavres Semaferxebel Zalas `didi germaniis~ Seqmnis gzaze.

1906 wlidan ruseTSi nel-nela iwyebis gaZlierebas **anglofiluri** mimdinareoba. anglofilebi aqamde imis gamo ver aqtiurobdnen, rom ruseT-iaponiis omis wina xanebSi da omis dros inglisi aSkarad uWerda mxars iaponias. 1906 wels inglisi xelisuflebis saTaveSi liberalebi movidnen, romlebmam maSinve aiRes kursi ruseTTan daaxloebaze. aseT politikas atarebda inglis axali elCi ruseTSi **artur nikolsoni**. inglis miswrafebas TanagrZnobiT Sexvda 1906 wels ruseTis imperiis axal sagareo saqmeTa

ministrad daniSnuli **aleqsandre izvolskic**, Tavdajerebuli anglofili. ruseTSi anglofiluri mimdinareoba sul ufro Zlierdeboda. mas mxars uWerda TiTqmisi mTeli liberaluri moZraoba. liberalebs hqondaT imedi, rom inglisTan siaxlove xels Seuwyobda ruseTSi `konstituciuri ganwyobilebis~ gaZlierebas. anglofilur ganwyobilebas uWerda mxars ruseTis presis udidesi nawili.

2. ruseTi da antanta. anglofiluri mimdinareobis gamarjveba da ruseTis SeerTeba antantasTan advilad ar momxdara. germanofilebi poziciebs ar Tmobbden. 1905 wels saimperatoro karze gaimarjves inglis winaaRmdeg germaniasTan daaxloebis momxreebma. germanofilebma argumentebad gamoiyenes Semdegi: inglisi ruseTis winaaRmdeg omSi exmareboda iaponias, xolo safrangeTi ruseT-iaponiis omis dros ar asrulebda ruseTis winaSe nakisr samokavSireo valdebulebebs. rac Seexeba germanias, man qvanaxSiriT moamaraga baltis zRvidan wynar okeaneSi iaponiasTan saomrad mimavali ruseTis floti. 1905 wlis ivlisSi fineTis yureSi mdebare kunZul **berkeze** erTmaneTs Sexvden ruseTisa da germaniis imperatorebi. xeli moaweres ruseT-germaniis xelSekrulebas, romelic mimarTuli iyo inglis winaaRmdeg. es xelSekruleba aucileblad gamoiwvevda frangul kapitalTan dakavSirebuli ruseTis burJuaziis did ukmayofilebas. garda amisa, ruseTs sWirdeboda didZali krediti, romelic SeiZleboda mxolod safrangeTisagan mieRo. yovelive amis gamo ministrTa sabWos Tavmjdomarem **sergei vitem** da sagareo saqmeTa ministrma **lamzdorfma** nikoloz II daarwmunes SemdegSi: ruseT-germaniis 1905 wlis xelSekrulebis ZalaSi Sesvlis pirobad aRiarebuli yofiliyo safrangeTis SeerTeba am xelSekrulebasTan. s. vitem sworad gaTvala: 1905 wlisaTvis safrangeT-germaniis urTierToba ukve ise iyo gamwvavebuli, rom SeuZlebeli iyo ruseT-germaniis xelSekrulebasTan safrangeTis SeerTeba. garda amisa, 1905 wlisaTvis Seqmnil saerTaSoriso viTarebaSi farTo antiinglisuri aliansis Seqmna warmoudgeneli iyo. swored amitom 1905 wlis ruseT-germaniis xelSekruleba ZalaSi ar Sesula, ise moxda misi anulireba. amis miuxedavad germanofilebi imeds ar kargavdnen. im periodis saerTaSoriso urTierTobebSi gansakuTrebiT didi mniSvneloba hqonda 1907 wlis agvistos inglis-ruseTis xelSekrulebas, romlis ZaliTac ruseTi SeuerTda antantas (inglis-safrangeTis kavSirs). **inglis-ruseTis**

xelSekruleba formalurad mimarTuli ar yofila romelime qveynis winaaRmdeg, magram faqtobrivad igi germaniis winaaRmdeg iyo mimarTuli. inglis-ruseTis daaxloeba ramdenime faqtoriT iyo ganpirobepuli: ingliss 1904 wels SeTanxmeba hqonda dadebuli ruseTis mokavSire safrangeTTan; inglisi monawileobda safrangeTis bankebis mier 1906 wels ruseTisaTvis sexxis gamoyofaSi; ingliss SeeZlo Seenelebina omis damTavrebis Semdegac iaponiaSi arsebuli antirusuli ganwyobileba; inglisis gareSe SeuZlebeli iyo Savi zRvis sruteebis sakiTxis gadaWra.

inglis-ruseTis 1907 wlis agvistos xelSekruleba ori qveynis urTierTobis sxva sakiTxesac Seexo. **iranis CrdiloeTi nawili ruseTis gavlenis sferod, xolo samxreT-dasavleTi inglisis gavlenis qveS myofad gamocxadda.** ruseTisa da inglisis gavlenis sferoebis Soris gadioda e.w. neitraluri zona, romelSic **sparseTis yuris** TiTqmis mTeli sanapiro zoli Sedioda. **ruseTma aRiara, rom avRaneTze ar vrceldeboda misi gavlena,** magram a. izvolskis daJinebuli moTxovniT inglisma valdebuleba ikisra, ar Careuliyo avRaneTis saSinao saqmeebSi da ar mietacebina misi teritoriis romelime nawili. arc ruseTsa da arc ingliss avRaneTSi savaWro upiratesobis mopoveba ar unda ecadaT da Tanaswor pirobebSi unda darCeniliyvnen. **inglisma da ruseTma scnes tibetSi CineTis suvereniteti da piroba dades, ar Careuliyvnen CineTis saSinao saqmeebSi.**

inglis-ruseTis 1907 wlis xelSekrulebiT dasrulda inglis-safrangeT-ruseTis kavSiris (antantis) Seqmna.

1908 wels revelSi erTmaneTs Sexvdnen ruseTis imperatori **nikoloz II** da inglisis mefe **eduard VII.** ganixiles germaniasTan mosalodneli omis zogierTi sakiTxi, Tumca raime xelSekruleba ar dadebula.

ruseTi iyo erT-erTi iniciatori 1907 wels **haagaSi** mowveuli **meore samSvidobo konferenciisa.** konferenciaSi 44 saxelmwifos warmomadgeneli iRebda monawileobas. konferenciam miiRo 13 konvencia: saerTaSoriso daZabulobis mSvidobiani mogvarebis, saomari moqmedebebis dawyebis, omis dros neitraluri qveynebis uflebebisa da movaleobebis Sesaxeb da sxv.

1907 wels ruseTma iaponiasTan dado politikuri SeTanxmeba, aseve savaWro xelSekruleba da konvencia TevzWeris Sesaxeb.

politikuri SeTanxmebis ZaliT **CrdiloeT manjuria da Sida monRoleTi ruseTis gavlenis sferod aRiara, xolo samxreT manjuria da korea iaponias rCeboda gavlenis gasavrceleblad.** 1907 wlis xelSekrulebiT daiwyo ruseT-iaponiis urTierTobis gaumjobeseba. 1910 wlis ruseT-iaponiis saidumlo xelSekruleba iTvaliswinebda ori qveynis erTobliv moqmedebas manjuriaSi, Tuki maTi interesebi Seilaxeboda.

3. bosniis krizisi (1908-1909 ww.) da ruseTi. inglisTan urTierTobis gaumjobeseba, daZabulobis Seneleba ruseTis samxreT sazRvrebTan (inglis-ruseTis SeTanxmeba iranisa da avRaneTis Sesaxeb), mdgomareobis gaumjobeseba Soreul aRmosavleTSi (ruseT-iaponiis SeTanxmebebi), **aleqsandre izvolskis** azriT, SesaZlebelis xdida ruseTis gaaqtiurebas balkaneTis naxevarkunZulis, bosforisa da dardanelis sruteebis raionSi. a. izvolski varaudobda, rom SeZlebda ara marto inglisTan da safrangeTTan SeTanxmebas, aramed germaniasTan da avstria-ungreTTan morigebasac.

1908 wels TurqeTSi mimdinare revoluciis gamo balkaneTSi morigi krizisi daiwyo. revoluciis Sedegad TurqeTSi sulTnis xelisufleba daemxo da xelisuflebis saTaveSi movidnen samxedroebi — burJuaziul-nacionalisturi organizacia **erToba da progresis**~ momxreebi (evropaSi maT `axalgazrda Turqebis~ uwodebdnen). axalgazrda Turqebma, marTalia, gamoacxades konstituciuri mmarTvelobis SemoReba, magram ar cnobdnen TurqeTSi mcxovrebi dapyrobili erebis avtonomiur uflebebs da Cveulebriv aviwroebdnen maT.

avstria-ungreTma gadawyvita esargebla SigaTurquli sirTuleebiT da moexdina **bosniisa** da **hercegovinis** aneqsia (bosniasa da hercegovinaSi avstria-ungreTis jarebi imyofebodnen 1878 wlis berlinis kongresis gadawyvetilebiT, Tumca orive qveyana TurqeTis SemadgenlobaSi rCeboda). bosniasa da hercegovinaSi bevri **serbi** da **xorvati** cxovrobda da amitom avstria-ungreTis mier maTi okupacia serbiis mimarT Zalis demonstraciis gamovlineba iqneboda. serbias bosniasa da hercegovinaze Tvali rom eWira da avstria-ungreTisa da TurqeTis SemadgenlobaSi myofi samxreT slavebis gaerTianebebis pretenzia hqonda, es sayovelTaod iyo cnobili.

ruseTma gadawyvita, avstria-ungreTis miswrafaba Tavis sasargeblod gamoeyenebina. a. izvoliski varaudobda, rom bosniisa da hercegovinis daTmobis sanacvlod avstria-ungreTisaTvis samagiero daTmobebi moeTxova. 1908 wlis 2-3 seqtembers **buhlauSi** (avstria) erTmaneTs Sexvden avstria-ungreTis sagareo saqmeTa ministri **a. erentali** da ruseTis sagareo saqmeTa ministri **a. izvoliski**. ministrebma miaRwies zepir SeTanxmebas imis Taobaze, rom Tu ruseTi bosniisa da hercegovinis aneqsias cnobda, sanacvlod avstria-ungreTs mxari unda daeWira imaSi, rom bosforisa da dardanelis sruteebi gaxsniliyo ruseTisa da sxva SavizRvispira qveynebis samxedro gemebisaTvis. Tu rodus unda gamocxadebuliyo bosniisa da hercegovinis aneqsia da Savi zRvis sruteebis gaxsna, buhlauSi ministrebi ar SeTanxmebulan.

avstria-ungreTis sagareo saqmeTa ministrTan Sexvedris Semdeg a. izvoliski evropis qveynebi gaemgzavra. germania da italia zogadad daeTanxmnen Savi zRvis sruteebis gaxsnas, magram moiTxoves kompensacia. safrangeTma inglisTan SeTanxmebamde Tavis pozicia ar gamoxata. rac Seexeba ingliss, misi pozicia aSkarad uaryofiTi iyo. inglisi miesalma `axalgazrda Turqebis~mosvlas xelisuflebis saTaveSi da cdilobda TurqeTTan kargi urTierTobis damyarebas. aseT SemTxvevaSi inglisi, cxadia, mxars ar dauWerda Savi zRvis sruteebis gaxsnas, radgan amas aucileblad mohyveboda inglis-TurqeTis urTierTobis daZabva. inglisSi a. izvolskis urCies, sruteebis gaxsnis sakiTxi winaswar SeeTanxmebina TurqeTTan, rac gamoricxuli iyo. amave dros ruseTis sagareo saqmeTa ministrs mianiSnes, rom Tu inglisi Savi zRvis sruteebis gaxsnas daeTanxmeboda, maSin daismeboda sruteebis ara mxolod SavizRvispira qveynebisatvis, aramed yvela qveynisatvis gaxsnis sakiTxi.

inglisSi vizitis Semdeg aleqsandre izvolskis avtoriteti Seirya. avstria-ungreTis sagareo saqmeTa ministrTan Sexvedraze gansaxilveli sakiTxebis Sesaxeb a. izvolskis ar ucnobebia ministrTa sabWosaTvis. amisi formaluri ufleba sagareo saqmeTa ministrs hqonda, radgan igi uSualod imperators emorCileboda, magram rogorc ki ministrTa sabWos Tavmjdomarem **petre stolipinma** buhlauSi a. izvolskisa da a. erentalis Sexvedris Sesaxeb Seityo, man aSkarad dagmo a. izvolskis moqmedeba.

ruseTisa da avstria-ungreTis garigeba laxavda ruseTis avtoritets balkaneTis slavi xalxebis TvalSi. ruseTs SeiZleboda saerTod daekarga dasayrdeni balkaneTisi. TviT rusi sazogadoeba uaryofiTad Sexvdeboda slavi xalxebis interesebis Ralats. oqtiabristebis, kadetebis, progresistebisa da sxva partiebis warmomadgenlebs saTaTbiroSi xelisuflebis kritikisatvis kargi sababi miecemodaT.

petre stolipinma Seqmnila viTarebidan aseTi gamosavali ipova. **ruseTs ar unda ecno avstria-ungreTis mier bosniisa da hercegovinis aneqsia, Tu aneqsia mainc ganxorcieldeboda, mas mohyveboda didi ukmayofileba balkaneTis xalxebsa da TurqebSi. aseT viTarebaSi ruseTs Sansi uCndeboda, Tavis garSemo SeekavSirebina balkaneTis slavebi. amave dros ruseTs SeeZlo gaeumjobesebina urTierToba TurqeTTan da Savi zRvis sruteebis gaxsnis Sesaxeb daewyo molaparakeba.** p. stolipinis politika kargad iyo gaTvlili, Tumca mas seriozuli naklic hqonda. ruseTisaTvis Zneli iyo erTmaneTTan mudmivad dapirispirebul TurqeTTan da balkaneTis slavebTan erTdroulad kargi urTierTobis damyareba. avstria-ungreTTan urTierTobis daZabva ki did sirTuleebs Seuqmniida ruseTs.

p. stolipinma SeZlo ministrTa sabWos umravlesobis mimxroba, Tumca a. izvolski pozicias ar icvlida. nikoloz II eTanxmeboda p. stolipins da imavdroulad a. izvolskis uflebas aZlevda, ruseT-avstria-ungreTis SeTanxmebis realizaciisatvis brZola gaegrZelebina.

ruseTis mmarTvel wreebSi arsebuli ga-urkvevlobiT isargebla avstria-ungreTma. avstria-ungreTs surda balkaneTisi **status-qvos** darRveva mas ar dabraleboda. a. erentalma bulgareTis mTavari **ferdinandi** daiTanxma da bulgareTma sruli damoukidebloba gamoacxada. bulgareTi TurqeTis vasalad iTvleboda da misi damoukideblobis gamocxadebiT balkaneTisi **status-qvo** dairRva. meore dResve, 1908 wlis 24 seqtembers avstria-ungreTma **bosniisa** da **hercegovinas** aneqsia moaxdina.

aleqsandre izvolski mZime mdgomareobaSi aRmoCnda. **avstria-ungreTis sagareo saqmeTa ministrma a. erentalma sajarod ganacxada, rom buhlauSi Sexvedrisas man bosniisa da hercegovinis aneqsiis sakiTxi a. izvolskisTan SeaTanxma.** a. izvolski Seecada presis saSualebiT Tavis marTlebas, Tan aneqsiis cnoba-arcnobis Taobaze saerTaSoriso

konferenciis mowveva moiTxova. konferenciis mowvevaze inglisma da safrangeTma Tanxmoba ganaxades, magram avstria-ungreTi da germania winaaRmdeg gamovidnen. a. izvolski marcxz marcxze ganicdida.

aseT mZime viTarebaSi 1908 wlis oqtombris dasaruls petre stolipinma nikoloz II daiTanxma balkaneTSi ruseTis politikis sakiTxi ministrTa sabWos sxdomaze ganexilaT. ministrTa sabWom moiwona p. stolipinis gegma da amdenad, a. izvolskis politikuri kursi oficialurad dagmes. **gadawyda, rom ruseTs Tavi unda Seekavebina avstria-ungreTis mier bosniisa da hercegovinis aneqsiis cnobisagan, raimemolaparakeba ar ewarmoebina avstria-ungreTTan da kursi aeRo TurqeTTan, serbiasa da CernogoriasTan daaxloebisaken.** p. stolipinis SemuSavebul sagareo politikur kurs ganxorcieleba ar ewera. 1909 wlis damdegisaTvis axalgazrda TurqTa mTavrobaSi seriozuli cvlilebebi moxda. mTavrobis axalma Semadgenlobam sagareo politikuri kursi Secvala da TurqeTis strategiul mokavSired germania-avstria-ungreTis bloki aRiara. TurqeTis axalma mTavrobam Sewyvita ruseTTan molaparakeba. male TurqeTma fuladi kompensaciis sanacvlod cno avstria-ungreTis mier bosniisa da hercegovinis aneqsia.

TurqeTTan urTierTobis mogvarebis Semdeg avstria-ungreTma serbiasa da Cernogorias omis muqariT mosTxova usityvod ecno bosniisa da hercegovinis aneqsia. germaniam aSkarad dauWira mxari avstria-ungreTs. ruseTma scada germaniisa da avstria-ungreTis winaaRmdeg inglisisa da safrangeTis mimxroba, magram uari miiRo. inglisi da safrangeTi ruseTs daTmobas urCevdnen.

1909 wlis 8 marts germaniam ruseTs ultimatumis formiT mosTxova avstria-ungreTis mier bosniisa da hercegovinis cnoba. germaniam aseve moiTxova, rom ruseTs serbia aeZulebina ecno bosniisa da hercegovinis aneqsia. winaaRmdeg SemTxvevaSi avstria-ungreTi serbiasTan oms daiwyebda. germaniis ultimatumis miReba didi da samarcxvino diplomatiuri marcxsi iqneboda, anu rogorc Tanamedroveni aRniSnavdnen, es iqneboda **diplomatiuri cusima**. ruseTs gamosavali ar hqonda _ germaniis ultimatumis unda mieRo. yvela politikuri Zala aRiarebda: **ruseTisaTvis omi Zalze saSiSi iyo, omis gareSe ki ruseTi serbias ver daicavda.** ruseTma germaniis

ultimatumis miiRo. ruseTma da serbiam cnes avstria-ungreTis mier bosniisa da hercegovinis aneqsia.

4. potsdamis SeTanxmeba (1911 w.). bosniis krizisis Semdeg aleqsandre izvolskis gadadgoma garduvali iyo. ruseTis politikuri wreebisaTvis savsebiT cxadi gaxda bosniis krizisidan gamomdinare daskvna: **inglisisa da safrangeTis imedad yofna saxifaTo iyo.** krizisma isic aCvena, rom germania da avstria-ungreTi kvlavac ar moeridebodnen samxedro Zlierebis demonstrirebas. miuxedavad amisa, **petre stolipinma ministrebisa da saxelmwifosaTaTbiros umravlesobis mimxroba SeZlo da win aRudga germania-avstria-ungreT-ruseTis kavSiris aRdgenis momxrebs.** p. stolipinis rCeviT nikoloz II-m 1910 wels axal sagareo saqmeTa ministrad **sergei sazonomi** daniSna. s. sazonomi antantis gaZlierebisa da misi samxedro-politikur kavSirad gardaqmnis momxre iyo. amave dros igi erideboda germaniasTan da avstria-ungreTTan urTierTobis gamwvavebas. 1911 wels **marokoSi** gabatonebisaTvis safrangeTi da germania kvlav mwvaved daupiris-pirdnen erTmaneTs. ruseTma yoveli Rone ixmara konfliqtis mSvidobianad mogvarebisaTvis. 1910 wels ruseTma da avstria-ungreTma xeli moaweres erTobliv deklaracias balkaneTis naxevarkunZulze status-qvos SenarCunebis Sesaxeb.

petre stolipini da sergei sazonomi cdilobdnen germaniasTan normaluri urTierTobis SenarCunebas. Tavis droze germaniam TurqeTis mTavrobisagan **baRdadis rkinigzis** mSeneblobis koncesia miiRo da rkinigzis xazic aaSena. amjerad germania cdilobda xelT egdo baRdadis rkinigzis **TeiranTan** damakavSirebeli xazis mSeneblobis koncesia. es ki ewinaaRmdegeboda ruseTis interesebs. **Teiranis rkinigzas SeeZlo momavalSi safrTxe Seeqmna ruseTisaTvis _ rkinigziT iranSi Semoziduli saqoneli konkurencias gauwevda rusul saqonels.** garda amisa, iranSi fexis mokidebis Semdeg SeiZleboda germania qveynis saSinao saqmeebSic Careuliyo.

ruseTisa da germaniis molaparakebebis dawyeba sagangebod daamTxvies 1910 wlis noemberSi potsdamSi (germania) **vilhelm II-is** da **nikoloz II-is** Sexvedras. s. sazonomi varaudobda Tavi Seekavebina zogadi xasiaTis xelSekrulebis dadebisagan da molaparakeba gaemarTa konkretulad iranTaobaze. germaniis kancleri **T. betman-holvegi** ki piriqit _ saerTopolitikuri

xelSekrulebis dadebisaTvis emzadeboda. germaniis diplomatiis azriT, aseT xelSekrulebas seriozulad unda Seeryia safuZveli inglis-safrangeT-ruseTis TanamSromlobisaTvis. germanias surda mieRo imis garantia, rom ruseTi mxars aRar dauWerda inglis antigermanul politikas. samagierod, germania ruseTs pirdeboda, rom avstria-ungreTi Tavs Seikavebda balkaneTSi agresiiisagan.

potsdamSi 1910 wlis noemberSi dawyebuli molaparakebebi 1911 wlis Sua xanebamde grZeldeboda. s. **sazonovma** im sababiT, rom imperatorebma ukve aRuTqves erTmaneTs mtruli moqmedebebisagan Tavis Sekaveba, Tavidan aicila zogadpolitikuri xelSekrulebis dadeba. amis Semdeg mTeli yuradReba iranisi sakiTxze iqna gadatanili. 1911 wlis agvistoSi germania-ruseTis molaparakebebi potsdamis SeTanxmebiT damTavrda, Tumca am SeTanxmebis teqstze xeli peterburgSi moaweres. germaniaca da ruseTic daTmobebeze wavidnen. **germaniam daadastura, rom iranSi mas mxolod komerciuli interesebi hqonda. amasTan erTad, germanias iranisi im nawilSi, romelic ruseTis gavlenis sferod iTvleboda, ar unda ecada koncesiebis miReba. ruseTma valdebuleba ikisra, xeli ar SeeSala baRdadis rkinigzis mSeneblobisaTvis, xolo Teiranis xazis mSeneblobaSi Tavdac miiRebda monawileobas.** germanias Teiranis xazi iran-Turqetis sazRvramde unda mieyvana, xolo ruseTs iran-Turqetis sazRvridan Teiranamde.

potsdamis SeTanxmeba kompromisuli xasiaTisa iyo. ruseTma ise miaRwia germaniasTan urTierTobis gaumjobesebas, rom ar gauuaresebia urTierToba inglisTan da safrangeTTan.

germaniasTan urTierTobis mogvarebam ruseTs saSualeba misca, mieRo zomebi iranisi revoluciis CasaxSobad. 1911 wlis bolos ruseTis jarebma CrdiloeT irani daikaves. iranisi samxreTSi inglis jarebi idga. male iranSi inglisisa da ruseTisaTvis sasurveli mTavroba Seiqmna.

5. balkaneTi da Savi zRvis sruteebi ruseTis sagareo politikaSi (1911-1914 ww.). 1911 wels italiis TavdasxmiT Turqetze kvlav gamwvavda aRmosavleTis sakiTxi. amjerad aRmosavleTis sakiTxis gamwvavebas balkaneTis omi mohyva.

a) balkaneTis pirveli omi (1912-1913 ww.). ruseTSi gadawyvites esargeblad Turqetis mZime mdgomareobiT da kvlav ecadaT Savi zRvis sruteebis reJimis Secvla. am droisaTvis s. sazonovis avadmyofobis gamo ruseTis sagareo saqmeTa saministros saTaveSi edga **a. neratovi,**

xolo ruseTis elCi TurqetSi **n. Carikov** iyo. n. Carikovma Turqetis mTavrobas gadasca xelSekrulebis proeqti, romelic iTvaliswinebda ruseTis samxedro gemebisaTvis bosforisa da dardanelis sruteebis gaxsnas. sanacvlod ruseTi valdebulebas iRebda daecva sruteebi da misi mimdebare teritoriebi. garda amisa, ruseTi Turqetis aRuTqvamda srul Tavisuflebas kavkasiaSi, sadac ruseTis sazRvris mimarTulebiT Turqetis rkinigzis xazis mSenebloba wamoewyo. imavdroulad ruseTma did saxelmwifoebis mimarTa Savi zRvis sruteebis reJimis Secvlis Taobaze, magram amjeradac uari miiRo. bosforis srutis raionSi ruseTis mosalodnel gabatonebas gansakuTrebiT mtkivneulad ganicdidnen germania, avstria-ungreTi da inglisi. am qveynebma Turqetis mTavrobas saidumlod acnobes, rom ruseTs sruteebis reJimis Secvlis uflebas ar miscemden.

1911 wlis dekemberSi **sergei sazono**vis isev Seudga sagareo saqmeTa ministris movaleobis Sesrulebas. s. sazono^vma Turqetis mTavrobisagan ukan gamoiTxova n. Carikovis mier SemuSavebuli ruseT-Turqetis SeTanxmebis proeqti. imavdroulad gakeTebul specialur ganxadebaSi aRniSnuli iyo, rom n. Carikovs Tavis mier Sedgenili SeTanxmebis proeqti ar gaucvnia ruseTis sagareo saqmeTa saministros centraluri aparatisaTvis.

sergei sazono^vma kursi TurqetTan urTierTobis gaumjobesebaze aiRo, Tumca imavdroulad ruseTi ar kargavda balkaneTis qveynebis gaerTianebris imedsac. faqtobrivad, xorci unda Sesxmoda petre stolipinis mier bosniis krizisis periodSi (1908-1909 ww.) SemuSavebul gegmas **balkaneTis qveynebisa da Turqetis gaerTianebas da Savi zRvis sruteebis raionSi avstria-ungreTisaTvis winaaRmdegobis gawevas.** 1912 wlis martSi ruseTis diplomatiis aqtiuri monawileobiT serbiasa da bulgareTs Soris daido jer saidumlo samokavSireo xelSekruleba, xolo Semdeg _ samxedro konvencia. serbiam da bulgareTma valdebuleba ikisres erToblivi ZaliT emoqmedaT, Tuki romelime qveyana balkaneTis saqmeebSi Caereoda. es SeTanxmeba pirvel rigSi avstria-ungreTs exeboda. **serbia da bulgareTi aseve SeTanxmdnen, rom TurqetTan konfliqtis SemTxvevaSi saomari moqmedebebi ruseTTan SeTanxmebis gareSe ar daewyot.** mxareebma aseve moilaparakes balkaneTis naxevarkunZulis mosalodneli gadanawilebis Taobaze. maT Soris sadavo makedoniis teritoriis sakiTxi ruseTis SuamavlobiT unda gadawyvetiliyo. serbia-bulgareTis kavSirs male

saberZneTic SeuerTda. es ruseTis diplomatiis seriozuli warmateba iyo, Tumca balkaneTis kavSiris (serbia, bulgareTi, saberZneTi) TurqeTTan daaxloeba SeuZlebeli gaxda.

italiasTan omiT gamowveuli sirTuleebi opoziciam kargad gamoiyena da axalgazrda TurqTa mTavroba daamxes. TurqeTis saSinao da sagareo garTulebebi niSani gaxda balkaneTSi TurqeTis winaaRmdeg ajanyebis dawyebis. tradiciulad, TurqeTma ajanyebas damsجلي eqspediciebis gagzavniT upasuxa. balkaneTis qveynebma Seqmnili viTareba TurqeTis batonobisagan sruli gaTavisuflebisATvis xelsayrelad miiCnies.

ruseTSi miiCnevden, rom omi balkaneTSi did saerTaSoriso garTulebebs gamoiwvevda. **ruseTis diplomatia cdilobda, TurqeTi balkaneTis xalxebisATvis farTo avtonomiis micemaze daeyoliebina, magram uSedegod. maSin s. sazovma scada, TurqeTze gavlenis mosaxdenad didi saxelmwifoebi erToblivad aemoqmedebina, magram es mcdeloba ukve dagvianebuli aRmoCnda.** sanam ruseTis sagareo saqmeTa ministri evropis qveynebis dedaqaqebSi molaparakebebs awarmoebda, 1912 wlis 27 seqtembers **TurqeTsa da Cernogorias** Soris saomari moqmedebibi daiwyo. Cernogoria formalurad balkaneTis kavSiris wevri ar iyo, magram faqtobrivad am kavSirs emxroboda. aTi dRis Semdeg, ruseTis mravalgzis gafrTxilebis miuxedavad, TurqeTs omi gamouxada balkaneTis kavSirma – serbiam, bulgareTma da saberZneTma. ase daiwyo **balkaneTis pirveli omi.**

erTi Tvis ganmavlobaSi TurqeTis armia ganadgurda. serbebis armia **adriatikis zRvis** sanapiroze gavida, xolo bulgareTisa 45 kilometrze miuaxlovda **stambols.** amis Semdeg saomari moqmedebibi Sewyda da molaparakebebic daiwyo. 1913 wlis ianvarSi TurqeTSi Zalaufleba kvlav axalgazrda Turqebma igdes xelT. maTi upirvelesi moTxovna omis gagrZeleba iyo. saberZneTisa da bulgareTis jarebma TurqeTis jarebs ramdenime damarcxeba miayenes, Tumca stambolis mimarTulebiT win ver waiwies. 1913 wlis aprilSi isev ganaxlda molaparakebebi.

molaparakebebis dawyebas ruseTSi sixaruliT Sexvden. balkaneTis kavSiris jarebis gaWra stambolisaken aucileblad gamoiwvevda Savi zRvis sruteebis raionSi didi saxelmwifoebis intervencias, rasac SeiZleboda didi omi mohyoloda.

1913 wlis maisSi **londonSi** didi saxelmwifoebis SuamavlobiT TurqeTma da

balkaneTis qveynebma sazavo xelSekrulebas moaweres xeli. **TurqeTma balkaneTis naxevarkunZulze TiTqmis stambolamde daTmo mTeli Tavisi samflobeloebi, aseve daTmo kunZuli kreta da egeosis kunZulebi. TurqeTma amave dros cno 1912 wels antiTurquli ajanyebis Sedegad Seqmnili albaneTis saxelmwifo.**

londonis sazavo molaparakebaze ar garkveula gamarjvebul qveynebs Soris balkaneTis naxevarkunZulis teritoriis gamijvnis sakiTxi. dava balkaneTis teritoriis gadanawilebaze jer kidev omis damTavrebamde daiwyo. daZabulobas aZlierebda teritoriis gadanawilebis saqmeSi didi saxelmwifoebis Careva, romlebic aqtiurad cdilobden TavianiTi interesebis dacvas. rogorc ki serbiis armiam adriatikis zRvis sanapiro teritoriis dakaveba daiwyo, avstria-ungreTma am teritoriis albaneTisaTvis gadacema moiTxova. amis mizezi is iyo, rom albaneTis mTavroba avstria-ungreTze iyo orientirebuli. avstria-ungreTis moTxovnas mxars uWerda germania. **serbiisaTvis adriatikis zRvis sanapiros CamorTmeva ruseTis aSkara gamowvevas niSnavda.** avstria-ungreTisa da germaniis SesaZlo diplomatiuri da samxedro qmedebibis sapasuxo RonisZiebebis gegmis SemuSavebas mieZRvna ruseTis ministrTa sabWos sxdomebi. samxedroebi armiis mobilizaciis gamocxadebas moiTxovden. ministrTa sabWos Tavmjdomare **v. kokovcevi** da sagareo saqmeTa ministri **s. sazovni.** mobilizaciis sastiki winaaRmdegni iyvnen da Tavis mosazrebas armiisa da samxedro flotis susti momzadebiTa da mokavSireebis (inglisisa da safrangeTis) poziciis gaurkvevlobiT xsnidnen.

ruseTis diplomatiam SeZlo serbiis mTavrobis dayolieba. serbia Tanaxma iyo daeTmo adriatikis zRvis sanapiro, Tuki igi am teritoriaze tvirTis ubaJo gadataniT isargeblebda. ruseTi aseve daeTanxma avstria-ungreTis moTxovnas qalaq **skutaris** (Cernogoria) albaneTisaTvis gadacemis Sesaxeb. miuxedavad imisa, rom q. skutaris albaneTisaTvis gadacema SeTanxmebuli iyo did saxelmwifoebTan, Cernogoriis mefe **nikola** ar daeTanxma am gadawyvetilebas. avstria-ungreTs Cernogoriis winaaRmdeg omis sababi eZleoda. bolos da bolos s. sazovma SeZlo Cernogoriis mefis dayolieba – fuladi kompensaciis nacvlad qalaqi skutari albaneTs gadaeca.

b) balkaneTis meore omi (1913 w.). mas Semdeg, rac TurqeTis saxiT saerTo mteri aRar arsebobda, balkaneTis kavSiris qveynebi erTmaneTs daupirispirdnen. dapirispirebis sagnad iqca **makedonia.** bulgareTi moiTxovda

saberZneTis jarebis gayvanas **salonikidan** da **egeosis** sanapirodan. serbia pretenzias acxadebda **makedoniis** teritoriis nawilze, xolo rumineTi bulgareTisagan iTxovda **samxreT dobruja**. balkaneTis qveynebis dapirispirebiT isargebla avstria-ungreTma, romelmac bulgareTis mefe **ferdinands** serbiis winaaRmdeg omSi daxmareba aRuTqva. aseT viTarebaSi **ruseTis diplomatia balkaneTis kavSiris SenarCunebas cdilobda**. ruseTi gamovida peterburgSi serbiis, bulgareTis, Cernogoriisa da saberZneTis premierebis Sexvedris mowyobis iniciativiT. ruseTi cdilobda balkaneTis konfliqtSi rumineTis Carevis Tavidan acilebis mizniT nawilobriv mainc dakmayofilebuliyo misi teritoriuli pretenziebi bulgareTis mimarT.

ruseTis diplomatiis mcdelobas Sedegi ar mohyolia. 1913 wlis 17 ivniss avstria-ungreTis mxardaWeriT daimedebulma **bulgareTma** sabrZolo moqmedebebi daiwyo makedoniaSi ganlagebuli **serbiisa** da **saberZneTis** jarebis winaaRmdeg. ase daiwyo **balkaneTis meore omi**. male serbiisa da saberZneTis jarebi kontrSetevaze gadavidnen. avstria-ungreTma bulgareTs dapirebuli daxmareba ar aRmouCina, radgan germania avstria-ungreTs serbiasTan omSi Cabmas ar urCevda. **germaniis diplomatia Tvliida, rom balkaneTis meore omis dawyebiT umTavresi mizani miRweuli iyo _ balkaneTis kavSiri daiSala**.

bulgareTi izolaciaSi aRmoCnda. amiT isargebles TurqeTma da rumineTma da omi daiwyes bulgareTis winaaRmdeg. 1913 wlis 9 ivliss bulgareTis mefe **ferdinandma** kapitulacia gamoacxada da TxovniT mimarTa ruseTs, Suamavlis roli Seesrulebina molaparakebaSi. 1913 wlis ivlisSi mimdinare sazavo molaparakebaze bulgareTi iZulebuli gaxda **samxreT dobruja** rumineTisaTvis daeTmo. serbiam da saberZneTma gaiyves **makedonia**. amave dros bulgareTi iTxovda **adrianopolis (edirnes)** dabrunebas, romelic TurqeTis jarebs hqondaT dakavebuli. ruseTi bulgareTs uWerda mxars, magram mis winaaRmdeg gamovidnen didi saxelmwifoebi. 1913 wlis 29 ivliss xelSekrulebiT **adrianopoli** TurqeTs gadaeca.

balkaneTis meore omis dasrulebis Semdeg germania Seecada TurqeTSi poziciebis gaZlierebas. 1913 wlis noemberSi daido **germania-TurqeTis** SeTanxmeba, romlis Zali-Tac TurqeTSi unda gagzavniliyo germaniis samxedro misia. male ramdenime aTeuli germaneli oficeri TurqeTis samxedro saministrosa da generalur StabSi maRal Tanamdebobebze dainiSnen. germaniis

samxedro misiis meTauri generali **o. liman fon sandersi** gaxda bosforisa da dardanelis sruteebis raionSi ganlagebuli TurqeTis armiis korpusis sardali. ruseTis diplomatiis dawolis Sedegad TurqeTis mTavrobam generali o. liman fon sandersi sxva Tanamdebobaze gadaiyvana, magram es saqmis viTarebas ver cvlida _ **germania-TurqeTis samxedro-politikuri TanamSromloba warmatebiT viTardeboda**.

**თაზი V. რუსეთი პირველ მსოფლიო ომში
(1914 წლის ივლისი – 1917 წლის თებერვალი)**

პირველი მსოფლიო ომი (1914-1918 წწ.) საბედისწერო არმოცნობა რუსეთის იმპერიისათვის. ომის უსულო საფუძველი იყო 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუცია და მონარქიის არსაშენი რუსეთის.

§ 1. რუსეთის წარმოადგენელი მსოფლიო ომი.

1. ანტანტის გაქცევა. გერმანიისა და ავსტრია-უნგრეთის აშკარა დაპირისპირება რუსეთთან, კონკრეტულად არმოსავლეთის საკითხში, ხოლო ზოგადად – მთელ საერთაშორისო ურთიერთობებში, რუსეთის დიპლომატიის ინგლისთან და საფრანგეთთან მშვიდოებისათვის უზრუნველყოფა. 1912-1913 წლებში რუსეთმა საფრანგეთთან სამხედრო შეთანხმების გადართობის გეზი აირჩია. ორ ქვეყანას შორის დაიდო კონვენცია სამხედრო-საზღვაო საზღვრების განსაზღვრის შესახებ. ხოლო გენერალური შტაბების უფროსებმა მთავრობებს გადაუწყვეტილად გერმანიის წინააღმდეგ ჯარების გამიჯნული რაოდენობის გაზრდასა და სამობილიზაციო ღონისძიებების შესახებ. რუსეთმა საფრანგეთისაგან მთავრობის კრედიტის სტრატეგიული მნიშვნელობის რეკონსტრუქციის შესახებ უფრო რთულად ვითარდებოდა რუსეთ-ინგლისის ურთიერთობა. ცხადია, ინგლისურ რუსეთის საზღვრების მიხედვით მთავრობის კონკურენტის – გერმანიის განადგურება, მაგრამ რუსეთის წინააღმდეგ რაიმე კონკრეტული გადაწყვეტილების არსებობა ინგლისის დიპლომატიის განუხრებლად იცავდა პრინციპს: **ინგლისი ომში მხოლოდ მხოლოდ საკუთარი ინტერესების დაცვით მხოლოდ და არა მხოლოდ თავისი ინტერესების დაცვით.** აქედან გამომდინარე, ინგლისი მონაწილეობდა გერმანიის წინააღმდეგ ერთობლივი საომარი მოქმედებების დაწყების შემთხვევაში, მაგრამ რუსეთისა და საფრანგეთის წინააღმდეგ ფორმალურ გადაწყვეტილებებს არ იღებდა. ინგლის-რუსეთის ურთიერთობა იმანაც გაართულა, რომ ინგლისმა კვლავ დასვა საკითხი ირანის ინტერესების დაცვის შესახებ. ინგლისი ირანისადმი ინტერესის გამოხატვის მიზნით **„ნეიტრალური ზონის“** ხარჯზე საკუთარი გავლენის სფეროს გაზრდას, ე.ი. ირანის გავლენის სფეროს დაყოფის შესახებ 1907 წლის შეთანხმების გადართობას.

1913 წლის ბოლოსა და 1914 წლის დამდეგს რუსეთის საგარეო-პოლიტიკური სტრატეგია იხილებოდა მთავრობის საგანგებო დახმარების დიპლომატიისა და სამხედროების მონაწილეობით. საგარეო საკითხების მართვა **სერგეი საზონოვი** ირანისადმი გერმანიისა და ავსტრია-უნგრეთის მიმართ მტკიცე პოლიტიკის გატარებას. იგი ირმუნდებოდა, რომ

დატოვებოდა გერმანია-ავსტრია-უნგრეთის ბლოკის შეცვლა და შეზღუდული იქნებოდა. გარდა ამისა, სისტემური დატოვების რუსეთის ავტორიტეტის უზრუნველყოფა ინგლისისა და საფრანგეთის ტალღის **ნიკოლოზ II** სახელით იზიარებდა **ს. საზონოვის** შედეგებს. **ნ. კოკოვცევი** მთავრობის წინააღმდეგ **ს. საზონოვის** პოლიტიკური კურსი. 1914 წლის იანვარში ნიკოლოზ II-მ **ნ. კოკოვცევი** გაათავისუფლა მთავრობის სახელმძღვანელოდან.

გერმანიისა და ავსტრია-უნგრეთის მიმართ მკაცრი პოლიტიკის გატარების მომხრეებს კარგად ესმოდათ, რომ რუსეთი მზად არ იყო ომისათვის. სწორედ ამიტომ მთავრობის საგანგებო დახმარების გადაწყვეტილება, რომ რუსეთის კონფლიქტის გამოწვევისათვის თავი შეეკავებინა. სამხედრო მინისტრი **ვ. სუხოლინოვი**, საზღვაო მინისტრი **ი. გრიგოვიცი** და გენერალური შტაბის უფროსი **ი. ჯილინსკი** გერმანიისა და ავსტრია-უნგრეთის წინააღმდეგ მხოლოდ იმ შემთხვევაში მთავრობის წინააღმდეგ, თუ რუსეთის მომხრეები ომში დაეხმარებოდა ინგლისისა და საფრანგეთის. ომის წინა პერიოდისათვის რუსეთის სამხედრო-პოლიტიკური სტრატეგია ასე განისაზღვრა: **არმიისა და ფლოტის გადართობის დახმარება და ინგლის-საფრანგეთის კავშირის განმტკიცება.**

სერგეი საზონოვი ცდილობდა რუსეთ-საფრანგეთ-ინგლისის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირისათვის საფუძვლად დაეყენებინა ხასიათი მიეცა, თუმცა ინგლისის პოზიციის გამო თანამართლობა იყო რუსეთ-ინგლისის სამხედრო-საზღვაო შეთანხმება ცალკე დაედო. 1914 წლის აგვისტოსათვის ასეთი შეთანხმების პროექტი უკვე მზად იყო. შეთანხმებას უნდა მოეხდინა ზრდა ინგლის-რუსეთის სამხედრო ფლოტის ერთობლივი მოქმედების კოორდინირება გერმანიის წინააღმდეგ. ინგლისის მოთხოვნით შეთანხმების პროექტი არნიშნული იყო, რომ მომხრეები ომში დაეხმარებინათ საკითხის გადაწყვეტისას აბსოლუტურ თავისუფლებას ინარჩუნებდნენ.

ანტანტის მოწინააღმდეგეებს რუსეთის მთავრობის შორის სერიოზული მომხრეები არ იყვნენ. ამიტომ იყო, რომ ისინი მომხრეებს სახელმწიფოს სადასტურებლად და სახელმწიფოს სახელმწიფოს სახელმწიფოს წინააღმდეგ დაეხმარებინათ. 1914 წლის თებერვალში სახელმწიფოს სახელმწიფოს წინააღმდეგ დაეხმარებინათ ლიდერმა **ნ. დურნოვმა** მომხრეების მიხედვით ბარათი მართვა ნიკოლოზ II-ს, რომლის წინააღმდეგ, რომ **რუსეთ-გერმანიის წინააღმდეგობა გაეცლებოდა** **სუსტი იყო, ვიდრე რუსეთ-ინგლისისა. ნ. დურნოვ**

askvnida: `omi ruseTsa da germanias Soris orive mxrisaTvis uaRresad arasasurveia~, xolo Tu omi mainc daiwyeboda, mas aucileblad revolucia mohyveboda. n. durnovo imasac aRniSnavda, rom omis mTeli simZime ruseTs daawveboda, rac sazogadoebis did ukmayofilebas gamoiwvevda, es ki xelisuflebis winaaRmdeg yvela opoziciuri Zalis Setevis sababi gaxdeboda. n. durnovo imperators afrTxilebda: **xalxis masebis gamosvlebis Sekaveba warmoudgeneli gaxdeba, `ruseTi gadaiCexeba arnaxul anarqiaSi, saidanac Tavis daRweva SeuZlebeli iqneba~**. nikoloz II- m n. durnovos moxsenebiTi baraTi uyuradRebod datova, iseve rogorc angariSi ar gauwia saxelmwifo saTaTbirosa da saxelmwifo sabWos memarjveneTa azrs. unda aRiniSnos, rom n. durnovo mxolod antantis winaaRmdegi ar iyo. igi imperators sTavazobda ruseT-safrangeT-germaniis kavSiris Seqmnas. nikoloz II-s kargad axsovda, aseTma kavSirma ra damRupveli Sedegebi iqonia ruseTisaTvis iaponiasTan omis dros. nikoloz II n. durnovom verc imaSi daarwmuna, rom ruseTi germaniasTan sadavo sakiTxebis mogvarebas molaparakebis gziT SeZlebda. ruseTis imperators arc imisi sjeroda, rom germania SeZlebda avstria-ungreTis agresiiis SeCerebas balkaneTSi, xolo Savi zRvis sruteebis sakiTxSi ruseTs dauWerda mxars.

ruseT-germaniis kavSiris winaaRmdeg gamodiodnen **oqtiabristebi, kadetebi, prog-resistebi** da **zomieri memarjveneebi**. maTi azriT, germaniisa da avstria-ungreTis damarcxeba ruseTs balkaneTSi aqtiuri politikis gatarebis saSualebas miscemda. miuxedavad amisa, 1914 wlis zafxulSi, uSualod pirveli msofllo omis dawyebis win, kadetebma da progresistebma SeSfoTeba gamoTqves germaniis winaaRmdeg omisaTvis gamalebul mzadebasTan dakavSirebiT. Zalze pesimisturi iyo Sinagan saqmeTa ministr **n. maklakovis** mosazreba, gamoTqmuli omis wina dReebSi: **`omi popularuli ver iqneba ruseTis mivardnil mxareebSi, sadac xalxisaTvis revoluciuri idea ufro gasagebia, vidre germanelebze gamarjvebis saWiroeba. magram beds Tavsver daaRwev...~**

2. pirveli msofllo omis dasawyisi. 1914 wlis zafxulSi ukve meramdened gamwvavda **avstria-ungreTisa** da **serbiis** urTierToba. **bosniaSi** daniSnuli avstria-ungreTis jarebis manevrebze Cavida imperiis taxtis memkvidre erchercogi

franc ferdinandi. franc ferdinandis **saraevoSi** Casvla daemTxva serbebis erovnul glovas _ 1389 wels kosovos velze Turqebis mier serbebis jarebis ganadgurebis dRes. avstria-ungreTis taxtis memkvidris saraevoSi Casvla tragediiT damTavrda: 1914 wlis 15 (28) ivniss* teroristuli aqtis Sedegad mokles **franc ferdinandi** da misi meuRle. teroristi **gavrila principi** serbiis konspiraciuli organizaciis davalebiT moqmedebda. organizaciis mizani iyo bosniis gaTavisufleba avstria-ungreTis batonobisagan da serbiasTan SeerTeba. **avstria-ungreTma serbias brali dasdo bosniis teritoriaze moqmedi teroristuli organizaciis mfarvelobaSi.** saraevoSi ganxorcielebuli teroristuli aqti SesaniSnavi sababi gaxda serbiis winaaRmdeg omis gaCaRebisaTvis. avstria-ungreTis saimperatoro karis Canafiqrs mxars uWerda germaniis imperatori **vilhelm II**, Tumca mas kargad esmoda, rom avstria-ungreTis mier serbiis winaaRmdeg omis dawyebas serbiis mxareze omSi ruseTis Cabma mohyveboda. 1914 wlis 22 ivniss (5 ivliss) germaniis umaRlesi politikuri da samxedro xelmZRvanelobis TaTbirze gadawyda saswrafod Sedgomodnen didi omisaTvis mzadebas.

saomari ganwyobileba sufevda parizSic. Tu avstria-ungreTs omisaTvis germania aqezebda, ruseTs omisaken safrangeTi ubiZgebda. 1914 wlis 7 (20) ivliss peterburgSi Cavida safrangeTis prezidenti **r. puankare** da mTavrobis Tavmjdomare **r. viviani** (r. viviani imave dros sagareo saqmeTa ministric iyo). safrangeTis prezidenti da mTavrobis Tavmjdomare daJinebiT urCevdnen **nikoloz II-s**, rom avstria-ungreTis serbiis konfliqtSi mtkice pozicia daekavebina. samagierod, safrangeTi omis SemTxvevaSi ruseTis mimarT nakisri valdebulebebis Sesrulebis garantias izleoda.

bevri ram iyo damokidebuli ingლისis poziciaze. ingლისis mTavroba Tvliდა: dgeboda dro, rodesac SesaZlebeli gaxdeboda ingლისis yvelaze saSiSi konkurentis _ germaniis damarcxeba. ingლისis diplomatiis mizans Seadgenda: **germania da avstria-ungreTi rogorme unda gadaCexiliyo omSi; xolo Tu antanta (ingლისი, safrangeTi, ruseTi) oms daiwyebda, igi germania-avstria-ungreTisaTvis unda gadaebralebinaT.** am gegmidan gamomdinare, ingლისis mTavrobam ruseTsa da safrangeTs omis dawyebisaTvis

* მოვლენები დათარიღებულია ძველი სტილით. ფრანხილებში იგივე თარიღი მითითებულია ახალი სტილით.

mzadyofna amcno. **imavdroulad ingliselma diplomatebma germaniis diplomatebs garkveviT mianiSnas, rom ingliss araviTari survili ar hqonda kontinentze dawyebeul omSi Cabmuliyo.** inglisis diplomatiis Canafiqri germaniam ver amoicno. germaniisa da avstria-ungreTis samxedro-politikuri gegmebi inglisis neitralitetis gaTvaliswinebiT iqna Sedgenili.

1914 wlis 10 (23) ivliss germaniis samxedro-politikuri mxardaWeriT daimedebulma avstria-ungreTma serbias ultimatumu wauyena. **ultimatumis miuReblovib SemTxvevaSi avstria-ungreTi omis dawyebeT imuqreboda.** ultimatumis TiTqmis yvela muxli ise iyo Sedgenili, rom laxavda serbiis suverenitets. gansakuTrebiT miuRebeli iyo ori muxli. erTi exeboda serbiis armiidan im oficrebis daTxovnas, romlebic avstria-ungreTis xelisuflebis mier Sedgenil siaSi aRmoCndnen. meore ki moiTxovda, rom avstria-ungreTis policiisaTvis miecaT ufleba serbiis teritoriaze franc ferdinandis mkvlelobis saqme gamoeZia.

serbiis princ-regentma **aleqsandrem** daxmarebisaTvis ruseTs mimarTa. **nikoloz II-m** serbias daxmareba aRuTqva da imavdroulad ministrTa sabWos daavala omisaTvis mzadebis dawyebea. amasTan erTad, gadawyda, rom **omisaTvis mzadebis miuxedavad ruseTs Tavi Seekavebina mobilizaciis gamocxadebisagan.** ruseTis xelisuflebas jer kidev hqonda konfliqtis mSvidobiani gziT mogvarebis imedi. garda amisa, antantis qveynebi omis damwyebis rolSi ar unda gamosuliyvnen. am mosazrebidan gamomdinare, serbiis mTavrobas urCies, avstria-ungreTTan urTierTobaSi TavSekaveba gamoeCina da moeTxova, warmoSobili konflikti didi saxelmwifoebis SuamavlobiT mogvarebuliyo.

serbiam avstria-ungreTis ultimatumu miiRo erTi muxlis garda, romelic serbiis teritoriaze avstria-ungreTis policiis mier franc ferdinandis mkvlelobis saqmis gamoZiebas exeboda. **avstria-ungreTma serbiis pasuxi aradamakmayofileblad miiCnia da 1914 wlis 15 (28) ivliss omi gamouxada serbias.**

1914 wlis 16 (29) ivliss nikoloz II-m xeli moawera brZanebulebas ruseTSi **sayovelTao mobilizaciis** dawyebebis Sesaxeb. am dros peterburgSi ukve mieRoT cnoba imis Sesaxeb, rom safrangeTisa da inglisis mTavrobebs mtkiced gadaewyvitaT eomaT germaniis winaaRmdeg. miuxedavad amisa, nikoloz II

mainc yoymanobda. swored amitom 1914 wlis 16 (29) ivliss, roca mis mier xelmowerili brZanebuleba **sayovelTao mobilizaciis** dawyebebis Sesaxeb ukve mzad iyo dasagzavnad, imperatorma brZanebulebaSi Sesworeba Seitana. Sesworebul teqstSi aRniSnuli iyo, rom cxaddeboda ara sayovelTao, aramed **nawilobrivi mobilizacia** da isic avstria-ungreTis winaaRmdeg. amiT nikoloz II-s surda germaniis imperator vilhelm II-Tan molaparakebis Sansi daetovebina.

nikoloz II-is moqmedebam samxedro saministros ukmayofileba gamoiwvia. generalur Stabs damuSavebuli ar hqonda nawilobrivi da Tanac konkretulad avstria-ungreTis winaaRmdeg mimarTuli mobilizaciis gegma. amitomac **nawilobrivi mobilizacia gamoiwvevda areulobas, rasac SeiZleboda sayovelTao mobilizaciis CaSlac mohyoloda.** samxedro ministr v. suxomlinovisa da generaluri Stabis ufrosis n. ianuSkeviCis TxovniT sagareo saqmeTa ministrma s. sazovvma nikoloz II darwmuna, rom omi germania-avstria-ungreTis blokTan mainc garduvalia da amitom umjobesi iyo sayovelTao mobilizaciis gamocxadeba. nikoloz II-m s. sazovvis argumentebi irwmuna da **1914 wlis 18 (31) ivliss imperatoris mier xelmowerili brZanebuleba sayovelTao mobilizaciis Sesaxeb ZalaSi Sevida.** germaniam ruseTs mobilizaciis Sewyveta mosTxova. ise rom, Tavis ultimatumze pasuxsac ar dalodebia, **1914 wlis 19 ivliss (1 agvistos) germaniam omi gamouxada ruseTs.**

1914 wlis 21 ivliss (3 agvistos) germanias omi gamouxada safrangeTma, 22 ivliss (4 agvistos) _ inglisma, 10 (23) agvistos _ iaponiam. germaniisa da avstria-ungreTis mokavSirem, italian, neitraliteti SeinarCuna. ase daiwyo pirveli msolfio omi.

1914 wlis 16 (29) oqtombers, RamiT, **TurqeTis** samxedro gemebma moulodnelad dabombes **sevastopoli, odesa** da Savi zRvis sxva sanavsadguro qalaqebi. dabombvaSi germaniis ori kreiseri (^gebeni~ da `breslau~) Rebulobda monawileobas. **1914 wlis 20 oqtombers (2 noembers) ruseTma omi gamouxada TurqeTs.**

TandaTanobiT antantis mxareze omSi Caeba 20 saxelmwifo (1915 wlis maisSi germaniisa da avstria-ungreTis mokavSire italiac antantas SeuerTda), germaniis, avstria-ungreTisa da TurqeTis bloks ki bulgareTi SeuerTda.

§ 2. omis dasawyisi da saomari moqmedebebi 1914 wels.

1. ruseTis armia da floti omis win. ruseT-iaponiis omSi damarcxebam aSkara gaxada, rom aucilebeli iyo ruseTis armiasa da flotSi Zireuli gardaqmnebis gatareba. uSualod omis dros da momdevno wlebSi samxedro da sazRvao saministroebs presisa da saxelmwifo saTaTbiros mxridan Tavs daatyda gamanadgurebeli kritika. swored am periodSi Searqves samxedro da sazRvao saministroebs **`cusimas saministroebi~** (cusimas tragediaSi bralis gamo).

jer kidev ruseT-iaponiis omis dros marTvis gaumjobesebis mizniT armiasa da flotSi daiwyo gardaqmnebis gatareba. samxedro da sazRvao saministroebis moqmedebis koordinaciis mizniT 1905 wels Seiqmna **Tavdacvis saxelmwifo sabWo**, romlis Tavmjdomared dainiSna didi mTavari **nikoloz nikolozis Ze (umcrosi)**. imavdroulad Seiqmna **generaluri Stabi**, romlis ufrosic damokidebuli ar iyo samxedro ministrze. ruseTSi samxedro saministrosa da generaluri Stabis cal-calke, damoukideblad arsebobam ar gaamarTla da sami wlis Semdeg generaluri Stabis ufrosi samxedro saministros daeqvemdebara. male gauqmda Tavdacvis saxelmwifo sabWoc.

Tavdacvis saxelmwifo sabWom arsebobis oTxi wlis manZilze, marTalia, reformebis proeqti SeimuSava, magram misi ganxorcielebis dawyeba ar dascalda. sabWos Tavmjdomare nikoloz nikolozis Ze (umcrosi) unariani, ganaTlebuli da gamocdili saxelmwifo moRvawe iyo, magram misi pirovnuli Tvisebebi sruliad Seuferebeli iyo aseTi mniSvnelovani TanamdebobisaTvis.

1909 wels ruseTis samxedro ministri gaxda generali **v. suxomlinovi**. igi niWieri da energiuli generali iyo, magram rogorc mis winamorbed ministrebs, masac TavaSvebul pirovnebad da meqrTamed icnobdnen. didia v. suxomlinovis

brali imaSi, rom ruseTis armia pirveli msoflio omisaTvis Sesabamisad ver moemzada.

pirveli msoflio omis win ruseTis armiaSi gatarebuli reformebi ZiriTadad Seexo armiis marTvisa da dakompleqtebis sistemis gardaqmnas, jarebis axali teqnikiT aRWurvas, aseve oficrebis materialuri mdgomareobis gaumjobesebas. qveiT **jarSi samsaxuris vada** Semcirda 3 wlamde, flotSi _ 5 wlamde, ramac gazarda TadarigSi myof samxedrovaldebulTa raodenoba. ruseTis armiaSi SeiaraRebaze iyo m. mosinis sistemis **SaSXana**, romelic arafriT ar Camouvardeboda mowinave qveynebis armiebSi arsebul SaSxanebs. es SaSxana jer ruseTis imperiaSi, xolo Semdeg sabWoTa kavSirSi TiTqmis ormocdaaTi weliwadi iyo xmarebaSi. XX saukunis damdegidan ruseTis armiaSi SeiaraRebaze miiRes maqsimovis sistemis **tyviamfrqvevebi**, romelic Zalze farTod da efeqturad gamoiyeneboda pirvel msoflio omSi. ruseT-iaponiis omis Semdeg ruseTis armiis **artileria** Seivso swrafmsroleli msubuqi tipis qvemexebiT. mZime artileriis ganviTarebas arc amjerad daeTmo Sesabamisi yuradReba (igi mTeli artileriis mxolod 3%-s Seadgenda). mZime artileriis ganviTarebas mxolod 1913 wels mieqca yuradReba, magram, cxadia, pirveli msoflio omis dasawyisisaTvis dasaxuli gegma ver Sesrulda.

ruseT-iaponiis omis Semdeg ruseTis **sam-xedro floti** faqtobrivad xelaxla iyo Sesaqmneli. flotis mSeneblobis programis Sesabamisad baltiis zRvis samxedro floti Seivso oTxi axali saxazo kreiseriT. Savi zRvis samxedro flotis mSeneblobis programa mxolod 1911 wels miiRes. pirveli msoflio omis dasawyisisaTvis igi mxolod nawilobriv iyo Sesrulebuli.

ruseT-iaponiis omis Semdeg mniSvnelovnad gaumjobesda ruseTis armiisa da flotis oficerTa Semadgenloba.

2. ruseTis saomari gegmebi. ruseTis generalurma Stabma **sayovelTao mobilizaciis gegma** ise SeimuSava, rom ruseTis armias or frontze (germaniisa da avstria-ungreTis winaaRmdeg) SeZleboda brZola. aqedan gamomdinare, armiis brZolaSi Cabmis gegmis ori varianti arsebobda: **gegma `a~** _ armiis ZiriTadi nawilis avstria-ungreTis winaaRmdeg dajgufeba; **gegma `b~** _ armiis ZiriTadi nawilis germaniis winaaRmdeg dajgufeba. gegma `b~ iTvaliswinebda mobilizaciis damTavrebis Semdeg Setevaze gadasvlas da germaniis jarebis ganadgurebas **galicias** da **aRmosavleT prusiaSi**. gegma `a~ iTvaliswinebda avstria-ungreTis armiis moqmedebis SezRudvas, raTa Tavidan aecilebinaT mowinaaRmdegis gaWra **prusiaSi** moqmedi ruseTis armiis zurgSi.

ruseTis artileria. aRmosavleTis fronti. 1914 w.

gegmis orive variantis ganxorcielebis simZime imaSi mdgomareobda, rom ruseTis vrceli teritoria da sarkinigo qselebis ganuviTarebloba SeuZlebels xdida mobilizaciis swrafad Catarebas da jarebis saWiro mimarTulebiT droulad gadasrolas. ruseTs meti Sansi hqonda samobilizacio gegmis warmatebiT ganxorcielebisa, Tu germania pirvelad safrangeTs Seutevda, winaaRmdeg SemTxvevaSi ruseTi Znel mdgomareobaSi aRmoCndeboda. marTlac, germaniis samxedro-strategiuli gegma, pirvel rigSi safrangeTis winaaRmdeg Setevas isaxavda miznad. es ruseTs garkveul SeRavaTs aZlevda. ruseTis jarebis mobilizacia daiwyo 1914 wlis 15 (28) ivliss `a~ variantis mixedviT.

3. 1914 wlis saomari operaciebi. 1914 wlis 20 ivliss (2 agvistos) ruseTis umaRles mTavarsardlad nikoloz II-m daniSna didi mTavari **nikoloz nikolozis Ze**, xolo umaRlesi mTavarsardlobis adgilsamyofelad SearCies qalaqi **baranoviCi** (belorusia).

omis dawyebisTanave, 1914 wlis agvistoSi, germaniis armiam **belgiis** gavliT **safrangeTis** winaaRmdeg ganaviTara Seteva. safrangeTi mZime TavdacviT brZolebs awarmoebda da sul ufro da ufro uWirda mowinaaRmdegis Setevis SeCereba. aseT viTarebaSi **safrangeTi ruseTisagan iTxovda germaniis winaaRmdeg Setevis dawyebas**. miuxedavad imisa, rom ruseTi mzad ar iyo farTomasStabiani SeteviTi operaciebis dawyebisaTvis, 1914 wlis 4 (17) agvistos ruseTis pirveli armia general **p.**

renenkampovis sardlobiT Setevaze gadavida da **aRmosavleT prusiaSi** SeiWra. imavdroulad aRmosavleT prusiaSi SeiWra ruseTis meore armiac general **a. samsonovis** sardlobiT. meore armias xeli unda SeeSala germaniis jarebis organizebulad ukan daxevisaTvis. **Crdilo-dasavleTis frontis** sardlobam, romelsac pirveli da meore armiebi eqvemdebareboda, Seqmnil viTareba sworad ver Seafasa. **p. renenkampovisa** da **a. samsonovis** armiebis pirveli warmatebebiT gaTamamebulma frontis sardlobam CaTvala, rom pirvel da meore armiebs SeeZloT cal-calke, sabrZolo gegmebis koordinaciis gareSec daesrulebinaT germaniis jarebis ganadgureba. armiebis damoukideblad moqmedeba ki ruseTisaTvis didi tragediiT damTavrda.

ruseTis cxenosani jaris Seteva. aRmosavleTis fronti. 1914 w.

germaniis sardlobam ruseTis winaaRmdeg moqmedi jarebi dasavleTis frontze safrangeTis winaaRmdeg moqmedi jarebis xarjze seriozulad gaaZliera. germaniis merve armias, romelsac ruseTis jarebis warmatebuli Setevis Sedegad alyaSi moxvedra eloda, sardlad dauniSnes generali **p. hindenburgi**, xolo armiis Stabis ufrosi gaxda generali **e. liudendorfi**. p. hindenburgma da e. liudendorfma isargebles ruseTis pirveli da meore armiebis SeuTanxmebeli moqmedebiT da meore armias flangebidan Seuties. meore armiis ori korpusi armiis sardalTan erTad alyaSi moxvda. alyaSi moxvedrilTa didi nawili brZolaSi daiRupa, nawili tyved Cavarda. generalma a. samsonovma Tavi moikla.

ruseTis jarebis mier aRmosavleT prusiaSi warmatebiT dawyebuli Seteva saboloo jamSi didi katastrofiTa da ruseTis meore armiis TiTqmis mTliani ganadgurebiT damTavrda. meore armiis marcxis Semdeg aRmosavleT prusiidan ukan daxeva daiwyo pirvelma armiamac. germaniis merve armiis sardalma p. hindenburgma rusebs organizebulad ukusvlis saSualebac ar misca. didi danakargebiTa da alyaSi moxvedris mudmivi SiSis qveS uxdebodaT rusebs prusiis miwa-wylis datoveba. es Zalze cudad moqmedebda jariskacTa da oficerTa Semadgenlobis fsiqologiur mdgomareobaze, rac did upiratesobas aZlevda germanelebs.

ruseTis pirveli da meore armiebis Setevas aRmosavleT prusiaSi uSedegod mainc ar Cauvli. **dasavleTis frontze germaniis Zlieri Setevis Semdeg mZime mdgomareobaSi Cavardnilma safrangeTis armiam Sveba igrZ-no, radgan, rogorc aRvniSneT, germaniis sardloba iZulebuli gaxda, dasavleTis frontidan sakmaod didi Zalebi (ori saarmio**

korpusi) ruseTis armiis Setevis SesaCereblad aRmosavleTis frontze gadaesrola.

didi warmatebebi xvda wilad 1914 wlis agvistoSi samxreT-dasavleTis mimarTulebiT, **galiciaSi**, avstria-ungreTis armiis winaaRmdeg Setevaze gadasul ruseTis jarebs. ruseTis jarebma SeZles qalaq **liublinis** dasakaveblad Setevaze gadasuli avstria-ungreTis jarebis SeCereba. male ruseTis jarebi Tavad gadavidnen Setevaze da xelT igdes galiciis centri qalaqi **lvovi**. brZolebi galiciaSi erT Tveze metxans (1914 wlis agvisto-seqtemberi) grZeldeboda, frontis xazi gadaWimuli iyo 400 kilometrze. brZolebSi avstria-ungreTis armiam 400 aTasze meti kaci dakarga, ruseTis armiis danakargi 230 aTas kacs Seadgenda. am didi msxverplis miuxedavad gadamwyveti gamarjveba verc erTma mxarem ver moipova. **ruseTis sardloba gegmavda avstria-ungreTis winaaRmdeg Setevis gagrZeLebas da mowinaaRmdegis srul ganadgurebas.** germaniis sardlobam ruseTis gegmebi amoicno da aRmosavleT prusiidan avstria-ungreTis armiis dasaxmareblad qalaq **krakovis** raionsa da zemo sileziaSi didi Zalebi gadaisrola. am Zalebisagan **p. hindenburgis** sardlobiT Camoyalibda axali armia, romelmac **varSavas** Seutia. 1914 wlis seqtembris damlevidan varSavisaTvis didi brZolebi mimdinareobda. 1914 wlis oqtomberSi ruseTis jarebma mowinaaRmdege ukuacqies da emzadebodnen, raTa **poloneTis samefos** teritoriidan brZolebi **germaniis** teritoriaze gadaetanaT. p. hindenburgma isev daaswro da rusebis mier dagegmil Setevaze sami dRiT adre, 1914 wlis 29 oqtomers (11 noembers), ruseTis jarebs flangidan daartya. qalaq **loZTan** mimdinare cxare brZolebSi mizans verc erTma mxarem ver miaRwia: **germanelebma ver SeZles ruseTis jarebis ganadgureba, samagierod, verc rusebma SeZles germaniis teritoriaze SeWra.**

Tu zogadad SevafasebT, 1914 wlis saomari moqmedebani ruseTisaTvis warmatebiT damTavrda. ruseTis jarebma didi zarali miayenes avstria-ungreTis armias, daikaves galicia da misi centri qalaqi lvovi, alya Semoartyes peremiSlis Zlier simagres. aRmosavleT prusiaSi SeWrilma ruseTis jarebma, marTalia, male ukan daixies, magram umTavresi amocana mainc Seasrules: **germania iZulebuli gaxda or frontze (safrangeTisa da ruseTis winaaRmdeg) erTdroulad ebrZola. verc dasavleTis frontze (safrangeTis winaaRmdeg) da verc aRmosavleTis frontze (ruseTis winaaRmdeg) germaniam gadamwyvet gamarjvebas ver miaRwia.**

4. omi da ruseTis sazogadoeba. germaniis mier omis gamocxadebas ruseTis sazogadoebaSi patriotizmis mZlavri aRmavloba mohyva. petrogradSi, moskovsa da sxva didi qalaqebSi gaimarTa didi manifestaciebi lozungebiT: `omi gamarjvebamde~. manifestaciebs zogjer Tan axlda ruseTSi mcxovrebi germanelebis darbevebi. petrogradSi daarbies germaniis sael-Co.

ruseTis sazogadoebaSi gabatonebulma antigermanulma ganwyobilebam gamoxatuleba pova qalaqebisaTvis saxelebis gamocvlaSi (1914 wels peterburgs petrogradi ewoda), germanuli gazeTebis daxurvaSi, germanuli warmoSobis moqalaqeebisadmi antagonistur damokidebulebaSi. sazogadoebaSi antigermanuli ganwyobilebis gaZlierebas xels uwyobda presa. gazeTebSi uxvad ibeWdeboda masala germanelTa mier dakavebul teritoriaze ruseTis qveSevrdomTa mimarT Cadenili Zaladobis, rus samxedro tyveTa araadamianuri wamebis Sesaxeb da sxv. kargad organizebuli propaganda germanelebs slavuri rasis dauZinebel mtrad warmosaxavda.

omma aucilebeli gaxada sazogadoebaSi mtkice wesrigis damyareba. xelisuflebam wesrigis dacvis upirveles pirobad `mSrali kanonis~ SemoReba dasaxa. mTeli omis ganmavlobaSi akrZaluli iyo yovelgvvari alkoholuri sasmelis (ludis CaTvliT) warmoeba, gasaReba da moxmareba.

1914 wlis 26 ivliss (8 agvistos) meoTxe saxelmwifo saTaTbirom meored misca xma samxedro kreditebs (Tavi mxolod social-demokratebma Seikaves). saxelmwifo saTaTbiros es sxdoma didi erovnuli safrTxis winaaRmdeg xelisuflebisa da opoziciis

erTianobis maCvenebeli gaxda. ministrTa sabWos Tavmjdodomarem **ivane goremikinma** saxelmwifo saTaTbiros wevrebs mouwoda SekavSirebuliyvnen `saxelmwifosa da ruseTisaTvis~. am mowodebas didi kmayofilebiT Sexvda centric, memarjvneebica da memarcxeneebic. **p. miliukovma** ganacxada, rom kadetebi daiwiwyebdnen Sinaur uTanxmoe bas da yvelafers gaakeTebdnen mtris dasamarcx eblad.

xelisufle bisa da sazogadobis erTianobas mxolod social-demokratebi arR-vevden. am mxriv gansakuTreb iT gamoirCeodnen **bolSevikebi**. omis dasawyisSi ve bolSe-

vikebis liderebma **v. leninma** da **g. zinovievma** rsdmp (b) centraluri komitetis saxeliT daweres manifesti `omi da ruseTis social-demokratia~. **es iyo ruseTis istoriaSi jer arnaxuli Ralati Cadenili ara erTi adamianis, aramed Zlieri da gavleniani politikuri partiis mier.** bolSevikebi rus ers mouwodebdnen ar damorCilebodnen xelisuflebas da miznad daesaxaT ara gareSe mtris (germaniis) damarcxeba, aramed sakuTari mTavrobis damxoba da qveyinis didi erovnuli katastrofis gziT sakuTari politikuri miznis (xelisuflebis dapyrobis) ganxorcieleba. **aseTma antisaxelmwifoebri vma, moRalaturma saq-cielma bolSevikebs sabolood daakargvina gavlena ara marto mTel sazogadoebaSi, aramed TviT muSaTa klasSic ki.** meoTxe saxelmwifo saTaTbiros bolSevikuri fraqcia omis sawinaaRmdego propagandisa da omSi xelisuflebis damarcxebisaken mowodebisaTvis

ivane goremikini

gaasamarTles. sasamarTlos muSaTa mxridanac ki ar mohyolia raime mniSvnelovani saprotesto aqcia.

pirveli msolfio omis dasawyisma 1905-1907 wlebis revoluciis procesSi gaTiSuli da dapirispirebuli sazogadoeba Seariga da SeakavSira. xelisuflebam omis dawyebis Semdeg meoTxe saxelmwifo saTaTbiro eqvsi TviT daiTxova. xelisuflebis gadawyvetilebas arc TviT saTaTbirosa da arc sazogadobis mxridan protesti ar mohyolia.

ruseTis sazogadoeba, yvela socialuri fena grZnobda pasuxismgeblobas samSoblos winaSe. ruseTis aristokratiis warmomadgenlebi sanitrebad muSaobdnen samxedro hospitlebsa da sanitariul matareblebSi. magaliTs imperatoris ojaxi izleoda. ruseTis dedofali **aleqsandra** da ufrosi qaliSvilebi _ **olga** da **tatiana** _ carskoe selos lazareTSi muSaobdnen mowyalebis debad. samxedro hospitlebSi samuSaod masobrivad midiodnen cnobili poetebi, msaxiobebi, mxatvrebi. aristokratiis is nawili, romelic raime mizeziT samedicino dawesebulebebSi ver midioda samuSaod, moqmed armiasa da samedicino dawesebulebebs fuliTa da sxva saSualebebiT (tansacmliT, sursaTiT, medikamentebiT) exmareboda.

1914 wlisaTvis ruseTis sazogadoeba iseTi SekavSirebuli iyo, iseTi Zlieri iyo patriotuli suliskveTeba, rom am erTianobis darRveva yvelas warmoudgenlad eCvenebeda.

§ 3. saomari moqmedebebi 1915 wels. ekonomikuri da politikuri viTareba.

1. ruseTis armiis ukan daxeva. 1914 wels mopovebuli warmatebebis miuxedavad ruseTis armiis mdgomareoba 1915 wlis damdegisaTvis mZime iyo. iaraRisa da sabrZolo saWurvlis maragi xangrZlivi omisaTvis ar iyo gaTvllili. **1915 wlisaTvis ukve SesamCnevi gaxda deficitu momaragebaSi, rezervebi TiTqmis amoiwura.** 1914 wlis bolosaTvis ukve aRar kmaroda SaSxanebi, vaznebi da saarterio yumbarebi. SesamCnevi gaxda germanelTa upiratesoba mZime artileriis mxriv. sanam ruseTis armia utevda an ukan ixevda, germanelTa upiratesoba arc ise SesamCnevi iyo. mas Semdeg, rac aRmosavleTis frontze omma poziciuri xasiaTi miiRo, didi mniSvneloba SeiZina TavdacviTi nagebobebis mSeneblobam da mZime artileriis gamoyenebam. am mxriv ruseTi aSkarad Camouvardeboda germanias, ris

gamoc poziciur brZolebSi ruseTis armiam didi danaklisi ganicada.

miuxedavad amisa, ruseTis umaRlesi mTavarsardloba 1915 wels did Setevas gegmavda. umaRlesi mTavarsardlobis CanafiqriT, Seteva erTdroulad unda ganxorcielebulo ori frontis ZalebiT. **Crdilo-dasavleTis fronts** (mTavarsardali generali n. ruzski, 1915 wlis martidan _ generali m. aleqseevi) unda Seetia **germaniis** armiisaTvis, xolo **samxreT-dasavleTis fronts** (mTavarsardali generali n. ivanovi) _ **avstria-ungreTis** armiisaTvis. ruseTis umaRlesi mTavarsardlobis gegma CaSala mowinaaRmdegis gaazrebulma moqmedebam.

germaniis umaRlesi mTavarsardloba dilemis winaSe idga. poziciuri brZolebi dasavleTis frontze safrTxis winaSe ayenebda omSi gamarjvebas. ruseTisomidan gamoyvana germaniam ver SeZlo, misi damarcxebis gareSe ki dasavleT frontze safrangeTis winaaRmdeg Setevaze gadasvla saSiSi iyo. germaniis umaRlesi mTavarsardlobis orWofobas bolo mouRo ruseTis armiis aqturma moqmedebam avstria-ungreTis armiis winaaRmdeg. 1915 wlis zamTarSi **karpatebSi** mimdinare brZolebma cxadi gaxada avstria-ungreTis armiis sisuste. germaniam mokavSiris gadarCenis mizniT aRmosavleTis frontze Seteva wamoiwyo. germaneli generlebis azriT, es Seteva strategiuli TvalsazrisiT gamarTlebuli ar iyo, magram mis gareSe avstria-ungreTis armia ganadgurebas ver gadaurCeboda.

aRmosavleTis frontze germanelebs daejgufebinaT oTxi korpusi, kidev oTxi korpusi dasavleTis frontidan gadmoisroles. germanelebis Seteva aRmosavleTis frontze daaCqara iman, rom 1915 wlis 9 (22) marts ruseTis armiam **peremiSlis** Zlieri simagre aiRo. peremiSlis 120-aTasiani garnizoni rusebs danebda. peremiSlis raionSi dajgufebuli jarebiT ruseTis umaRles mTavarsardlobas SeeZlo Setevis ganviTareba **karpatebSi**, magram male mdgomareoba am mimarTlebiT rusebis saizianod Seicvala.

1915 wlis aprilis Sua ricxvebisatvis germanelebma **dasavleT galiciaSi** rusebis winaaRmdeg Zlieri dajgufeba Seqmnes. am dajgufebis mizani iyo galiciaSi rusebis frontis garRveva. galiciaSi ganlagebuli germanelTa jarebi cocxali Zalis mxriv 1,5-er aRemateboda ruseTis jarebs, xolo artileriis mxriv _ 2-er. gansakuTrebiT didi iyo germanelTa upiratesoba mZime artileriis mxriv. rusebis 4 mZime

qvemexis winaaRmdeg germanelebs 334 mZime qvemexi gaaCndaT.

germanelTa Seteva **galiciaSi** 1915 wlis 19 aprils (2 maiss) daiwyo da Seusvenebld mimdinareobda ivnisis damdegamde. rusebma germanelTa Setevas ver gauZles da ukan daxeva iwyes. germanelebma daikaves **peremiSli, Ivovi** da saerTod mTeli **galicia**. es iyo ruseTis armiis e.w. `didi ukandaxevis~ dasawyisi. germaniisa da avstria-ungreTis jarebis SeCereba Tavdacvis Semdeg zRudeebzec SeuZlebeli gaxda _ frontis

ruseTis jarebis zurgSi SeiWnen. Seiqmna ruseTis armiis didi dajgufebis alyaSi moxvedris safrTxe. imavdroulad germanelebma **kurlandiaSi** alyaSi moaqcies ramdenime rusuli divizia. kurlandiaSi gamarTul brZolebSi Tavi gamoiCina ruseTis mexuTe armiis sardalma generalma **v. plevem**, romelmac alya gaarRvia da mdinare **dasavleT dvinisaken** moaxerxa ukan daxeva.

germanelebma verc poloneTSi ganlagebuli ruseTis jarebis alyaSi moqceva SeZles. rusebma moaxerxes rogorc avstria-ungreTis, ise

rusi jariskacebi sangrebSi. aRmosavleTis fronti. 1915 w.

xazi ramdenime mimarTulebiT gairRva.

ruseTis armiis TavdacviTi brZolebis dros gansakuTrebiT TvalSi sacemi iyo sabrZolo saWurvlis nakleboba. maSin, rodesac mowinaaRmdegis mZime artileria ruseTis TavdacviT poziciebs Seusvenebliv bombavda, rusebi ufrTxildebodnen yovel saarterio yumbarasa da SaSxanis yovel vaznas.

galiciaSi ruseTis armiis damarcxebis Semdeg germaniis umaRlesi mTavarsardloba samxreTidan da CrdiloeTidan erTdrouli dartyimT gegmavda ruseTis jarebis ganadgurebas **poloneTSi**. samxreTidan Setevaze gadasuli avstria-ungreTis jarebi gavidnen **liublin-xolmis** xazze. xolo CrdiloeTidan Setevaze gadasulma germaniis jarebma gadalaxes md. **narevi** da **poloneTSi** ganlagebuli

germaniis jarebis Setevis SeCereba da aRmosavleTiT ukan daxeva. germanelTa alyaSi aRmoCnda mxolod novogeorgievskis simagris 86-aTasiani garnizoni, romelic samarcxvinod danebda mowinaaRmdegis. germanelebma xelT igdes aTasze meti sabrZolo mzadyofnaSi myofi qvemexi.

poloneTidan ukan daxevs Semdeg ruseTis jarebma germanelebs winaaRmdegoba veRar gauwies da 1915 wlis agvistoSi datoves **litvis** didi nawili da **dasavleT belorusia**. aseT mZime viTarebaSi 1915 wlis 23 agvistos (5 seqtembers) imperatorma nikoloz II-m Tavis Tavze aiRo umaRlesi mTavarsardlis movaleoba, umaRlesi mTavarsardlis Stabis ufrosad ki daniSna generali **m. aleqsevi**.

1915 wlis agvistas bolodan ruseTis armia kvlav agrZelebda ukan daxevas. sablood ruseTis jarebma mowinaaRmdegis SeCereba SeZles zRudeze: **mdinare dasavleT dvina _ dvinski _ baranoviCi _ pinski.** amis Semdeg brZolebma poziciuri xasiaTi miiRo.

1915 wlis bolosaTvis brZolebma samxreT-dasavleT frontzec poziciuri xasiaTi miiRo.

sazogadod ki, 1915 wels ruseTma didi marcxiiwvnia. e.w. `didi ukan daxevis~ dros mowinaaRmdegem xelT igdo uzarmazari territoria, ruseTis mxridan didi iyo cocxali Zalis danakargi. ruseTis jariskacebisa da oficebis sixlis fasad germaniam verc 1915 wels SeZlo dasaxuli amocanis miRweva _ ruseTi omidan ver gamoiyvana.

2. ekonomikis mobilizacia. pirveli msolfio omis monawile saxelmwifoebidan arc erTi ar eloda omis amdeni xniT gaWianurebas. omis win ruseTis armiis generaluri Stabi varaudobda, rom momaval omSi sakmarisi iqneboda vaznebisa da yumbarebis is raodenoba, rac ruseTis armiam iaponiasTan omSi daxarja. Tumca 1914 wlis zafxulisaTvis am raodenobis maragic ki ar iyo Seqmnili.

pirvelma msolfio omma Tavisi masStabiT yovelgvar molodins gadaaWarba. ruseTis armiam sabrZolo saWurvlisa da SeiaraRebis maragi oTx TveSi amowura, 1915 wlis

mdgomareobas arTulebda isic, rom winaswar SemuSavebuli ar yofila ekonomikis omis yaidaze gadayvanis gegma. es TavisTavad arTulebda samxedro SekveTebis gegmis Sesrulebas.

1915 wlis maisSi `mrewvelobis mobilizaciis~mizniT moiwvies **sagangebo TaTbiri.** TaTbirma, romelsac samxedro ministri **v. suxomlinovi** Tavmjdomareobda, ganixila saarterio saWurvliT frontis momaragebis sakiTxi. TaTbirSi garda samxedroebisa monawileobdnen: saxelmwifo saTaTbirosa da saxelmwifo sabWos wevrebi, msxvili finansitebi da mrewvelebi. maTi rekomendaciiT 1915 wlis agvistoSi frontis momaragebasTan dakavSirebuli umniSvnelovanesi sakiTxebis gadasaWrelad Seiqmna xuTi sagangebo TaTbiri: **Tavdacvis, sawvavis, sursaTis, gadazidvisa da ItolvilTa** saqmeebisa. xuTive TaTbirs saTaveSi edgnen ministrebi, xolo maT muSaobaSi aqturad minawileobdnen sakanonmdeblo organoebisa da sazogadoebis warmomadgenlebi. aRsaniSnavia, rom burJuaziis xvedriTi wili sagangebo TaTbirebSi didi ar iyo. dadgenili ar yofila qvota burJuaziis warmomadgenlebisaTvis, maTi mowveva sagangebo TaTbirebze mxolod personaluri siis mixedviT xdeboda. personaluri siis Sedgenisas upiratesoba petrogradis finansuri da samrewvelo wreebis warmomadgenlebs eniWebodaT, romlebic Rebulobdnen samxedro

zemgoris sxdoma. 1916 w.

damdegidan ki daiwyo krizisi _ SeiaraRebis, sabrZolo saWurvlis, sursaTis, furaJis, tansacmlis, medikamentebis qronikuli ukmarisoba.

SekveTebis udides nawils.

marTalia, sagangebo TaTbirebi dagvianebiT Seiqmna, magram maT didi roli Seasrules

ekonomikis saomar yaidaze gardaqmnis saqmeSi. saxelmwifo moxeleebi, mrewvelebi, finansistebi da sazogadoebis warmomadgenlebi nayofierad TanamSromlobdnen frontis moTxovnilobaTa dasakmayofileblad. sagangebo TaTbirebs SeeZlo kerZo mewarmisaTvis moeTxovaT frontisaTvis aucilebeli SekveTebis Sesruleba, xolo mewarmis mxridan uaris SemTxvevaSi sawarmo daexuraT. sagangebo TaTbirebs aseve SeeZlo mewarmisaTvis droebiT CamoerTmiaT kerZo qarxana da daeniSnaT qarxnis axali mmartveloba.

sagangebo TaTbirebi TavianiT arsiT mainc saxelmwifo organoebis warmoadgendnen da maT muSaobas xelisufleba aregulirebda. am TvalsazrisiT ufro damoukidebeli iyo **samxedro-samrewvelo komitetebi**. samxedro-samrewvelo komitetebis Seqmnis idea Caisaxa 1915 wlis maisSi gamarTul mrewvelTa da vaWarTa warmomadgenlebis yrilobaze. 1915 wlis ivlisSi petrogradSi Seiqmna **centraluri samxedro-samrewvelo komiteti**, romlis Tavmjdomared airCies oqtiabristTa partiis lideri **a. guCkovi**. a. guCkovi arc malavda, rom misi survili iyo centralur samxedro-samrewvelo komitets moepovebina ekonomikur ZalauflebasTan erTad politikuri Zalauflebac. centraluri samxedro-samrewvelo komitetis muSaobaSi wamyvan rols asrulebdnen msxvili kapitalistebi: **a. konovalovi**, **p. riabuSinski**, **s. tretiakovi**, **m. tereSCenko** da sxv.

centralurma samxedro-samrewvelo komitetma da misdami daqvemdebarebulma adgilobriva samxedro-samrewvelo komitetebma mniSvnelovani wvlili Seitanes samxedro SekveTebis SesrulebaSi.

samxedro saministrosa da centralur samxedro-samrewvelo komitets Soris Tavidanve ar damyarda normaluri urTierToba. samxedro saministro amjobinebda SekveTebi sagangebo TaTbirebisaTvis mieca da ara centraluri samxedro-samrewvelo komitetisaTvis an misdami daqvemdebarebuli adgilobrivi samxedro-samrewvelo komitetebisaTvis. swored amitom iyo, rom samxedro produqciis warmoebaSi samxedro-samrewvelo komitetebis xvedriTi wili 5%-s ar aRemateboda.

omis wlebSi gaaqtiurda **erobaTa** da **qalaqebis TviTmmarTvelobaTa** moRvaweoba. Seiqmna **erobaTa da qalaqebis kavSiri (zengori)**. zengori zrunavda daWrilebze, Itolvilebze da samxedro tyveebze. zengorma

SeZlo mcire moculobis warmoebis organizaciac, raTa moemaragebina fronti.

3. politikuri viTareba. manamde arnaxuli moralur-politikuri erToba rusuli sazogadoebisa, romelic omis pirveli droidanve SeiniSneboda, swrafad dairRva 1915 wlis samxedro warumateblobis periodSi. **sazogadoebis TvalSi frontze marxist mizezi xelisuflebis ususuroba iyo**. poziciurma omma, Tveebis manZilze autanel sicivesa Tu sicxeSi sangrebSi yofnam, SimSilma, antisanitariam da aTasgvarma senma armiis sabrZolo suliskveTeba Zalze dasca. armiis did ukmayofilebas iwvevda is, rom araferi eSvela vaznebiTa da saarterio yumbarebiT frontis momaragebis saqmes.

sayovelTao ukmayofilebis pirobebSi westrigis SenarCuneba armiaSi mainc SedarebiT advili iyo, vidre sazogadoebaSi. xelisuflebis opozicia sul ufro aqtiuri xdeboda.

rogore aRvniSneT, omis dasawyisSi saxelmwifo saTaTbirom xelisuflebas suli Tanadgoma gamouxada. erTi wlis ganmavlobaSi saTaTbiros ganwyobileba kardinalurad Seicvala **_omSi warumateblobas saxelmwifo saTaTbiroc mTavrobis ususurobiT xsnida**. 1915 wlis 19 ivliss (1 agvistos), omis dawyebidan zustad erTi wlisTavze gaixsna ruseTis meoTxe saxelmwifo saTaTbiros sesia. opozicia imperatorisa da mTavrobis mwvave kritikiT gamovida. centristulma partiebma (oqtiabristebi, progresistebi) da memarjveneebma (nacionalistebi) Seqmnes politikuri gaerTianeba **_`progresuli bloki~**. blokis mTavar moTxovnas warmoadgenda arsebuli mTavrobis nacvlad **`sazogadoebrivi ndobis saministros~ (mTavrobis), an `erovnuli Tavdacvis mTavrobis~** Seqmna, anu iseTi mTavrobisa, romelic oms gamarjvebamde miyvanda. `progresuli blokis~ azriT, axal mTavrobaSi unda Sesuliyvnen cnobili sazogado moRvaweebi saxelmwifo saTaTbirodan, erobaTa da qalaqTa TviTmmarTvelobis kavSiridan (zemgoridan), centraluri samxedro-samrewvelo komitetidan, aseve is ministrebi, romlebic saxelmwifo saTaTbiros ndobiT sargebldnen.

`progresuli blokis~ (oqtiabristebi, progresistebi, nacionalistebi) Seqmnam da Semdgom masSi yvela opoziciuri fraqciis (kadetebi da sxv.) gaerTianebam saimperatoro kari da mTavroba dilemis winaSe daayena: an saxelmwifo saTaTbirosTan TanxmobiT moqmedeba da am gziT xelisuflebisa da

sazogadoebis erTianobis aRdgena, an Zveli kursis SenarCuneba da saxelmwifo saTaTbirosTan da sazogadoebasTan konfrontacia. arCevanis gakeTeba advili ar iyo. am sakiTxTan dakavSirebiT ministrTa sabWoSi didi polemika mimdinareobda. viTareba daZaba imanac, rom, rogore aRvniSneT, **nikoloz II-m** didi mTavari **nikoloz nikolozis Ze** umaRlesi mTavarsardlis Tanamdebobidan gadaayena da es Tanamdeboba TviTon SeiTavsa. imperatoris es nabiji ministrTa nawilma Secdomad miiCnia. rva ministrma TxovniT mimarTa nikoloz II-s, ar mieRo umaRlesi mTavarsardlis Tanamdeboba. imperatorma rCeva ar miiRo da rvave ministri gadaayena. aRsaniSnavia, rom es rva ministri mTavrobisa da saxelmwifo saTaTbiros TanxmobiT moqmedebis momxre iyo. es ki imas niSnavda, rom mTavrobisa da saxelmwifo saTaTbiros SeTanxmebis Sansi minimumamde Semicirca.

§ 4. saomari moqmedebebi 1916 wels. mdgomareoba zurgSi..

1. brusilovis garRveva. 1916 wlis saomari moqmedebebis dawyebis win antantis qveynebi Seecadnen samxedro-strategiuli gegmebis koordinirebas. am periodisaTvis antantis mxareze omSi Caeba **serbia** da **italia**, xolo samTa kavSirs miemxro **TurqeTi** da **bulgareTi**.

1915 wlis noembris bolos (dekembris damdegs) **SantilSi** (safrangeTi) Sedga **antantis** qveynebis konferencia. ruseTma konferenciis monawileebis aseTi gegma SesTavaza:L **ruseTis samxreT-dasavleT fronts, egeosis zRvis piras, salonikis placdarmze ganlagebul inglis-safrangeTis jarebs, aseve italiis armias unda SeetiaT budapeStis mimarTulebiT.** am operaciis Sedegad mwyobridan unda gamoeyvanaT avstria-ungreTisa da bulgareTis armiebi da mieRwiaT maTi kapitulaciisaTvis, xolo **saberZneTi** da **rumineTi** unda SeerTeboda antantas. antantis qveynebma ruseTis gegma ar miiRes, radgan Tvliidnen, rom mTavari fronti iyo dasavleTis (safrangeTis) fronti da ZiriTadi darty mac am mimarTulebiT unda ganxorcielebuliyo. Santilis konferenciaze gadawyda, rom mowinaaRmdegis yuradRebis mipyobis mizniT dasavleTis (safrangeTis) frontze Setevis dawyebamde ruseTisa da italiis armiebs avstria-ungreTisaTvis unda SeetiaT. antanta Setevis dawyebas zafxulisaTvis gegmavda.

germanebebma antantis qveynebs daaswres da dasavleTis frontze safrangeTis winaaRmdeg didi

Seteva daiwyes. germanelebi **verdenis** Zlieri simagris dauflebas cdilobdnen. imavdroulad avstria-ungreTis armiam italiis armiis poziciebs Seutia. dasavleTis frontze kvlav kritikuli viTareba Seiqmna. verdenis garnizoni Zlivs akavebda germanelTa Setevecs. **dasavleTis frontze safrangeTis armiis mdgomareobis Semsuqebis mizniT ruseTis umaRlesma mTavarsardlobam CrdiloeTisa da dasavleTis frontebis ZalebiT 1916 wlis martSi germaniis armiis winaaRmdeg Seteva wamoiwyo.** Seteva aTi dRis ganmavlobaSi grZeldeboda da ruseTis armias 90 aTasi jariskacis sicocxled daujda. germaniis umaRlesi mTavarsardloba iZulebuli gaxda verdenTan gacxarebuli brZolebis dros oTxi divizia ruseTis armiis Setevis SesaCereblad gadmoesrola.

1916 wlis martSi **SantilSi** gamarTul antantis qveynebis TaTbirze gadawyda germaniisa da avstria-ungreTis winaaRmdeg saerTo Setevis dawyeba daeCqarebinaT. 1916 wlis aprilis bolos ruseTis armias Seteva unda daewyo avstria-ungreTis winaaRmdeg, xolo maisSi unda dawyebuliyo mokavSireTa saerTo Seteva.

1916 wlis martis bolos ruseTis armiis umaRles mTavarsardals **nikoloz II-s** da umaRlesi mTavarsardlobis Stabis ufross **m. aleqseevs** warudgines 1916 wlis aprilis bolosaTvis dagegmili Setevis gegma. gegmis avtorebi aRniSnavdnen, rom msolfio omis **aRmosavleTis fronti** (CrdiloeTis, dasavleTis da samxreT-dasavleTis frontebi) gadaWimuli iyo 1200 kilometrze, rkinigzis qselis ganuviTarebloba ki SeuZlebelis xdida uzarmazar frontze jarebis swrafad gadasrolas. amis gamo, gegmis avtorebis azriT, umjobesi iyo ruseTis armias TviTon daewyo Seteva, vidre dalodeboda, Tu sad Seutevda 1200 kilometrian frontze mowinaaRmdege. ruseTis umaRlesi mTavarsardloba varaudobda Setevis dawyebas sami frontis ZalebiT. **dasavleTis fronts** (mTavarsardali generali **a. everti**) qalq **vilnos** mimarTulebiT unda Seetia. es iyo ruseTis armiis Setevis mTavari mimarTuleba. rac Seexeba **CrdiloeTis frontsa** (mTavarsardali generali **a. kuropatkini**) da **samxreT-dasavleTis fronts** (mTavarsardali generali **a. brusilovi**), maTi mizani iyo mowinaaRmdegis yuradRebis mipyroba, raTa dasavleTis fronts gaadvileboda dasaxuli amocanis Sesruleba.

ruseTis armiis SetevisaTvis momzadeba gaWianurda da mxolod 1916 wlis maisis Sua

ricxvebisaTvis dasrulda. SetevisaTvis kargad moemzada samxreT-dasavleTis fronti. frontis mTavarsardalma generalma **a. brusilovma** uari Tqva Setevis momzadebis tradiciul wesze _ frontis erT ubanze mTeli Zalebis dajgufebaze. mTavarsardlis brZanebis Tanaxmad, yovel armias da korpuss ganesazRvra konkretuli ubani, sadac mowinaaRmdegis pozicia unda gaerRvia.

1916 wlis 22-25 maiss (4-7 ivniss) **samxreT-dasavleTis frontis** oTxive armiam cxare brZolebis Semdeg ramdenime adgilas gaerRvia avstria-ungreTis jarebis fronti da erTi kviris ganmavlobaSi win waiwia ramdenime aTeuli kilometriT. avstria-ungreTis armiam sastiki marxi iwnvia. mxolod oci dRis ganmavlobaSi rusebma tyved Caigdes 200 aTasi kaci. avstria-ungreTis armiisaTvis gansakuTrebiT saSiSi gamodga **merve armiis** (sardali **a. kaledini**) mier qalaq **luckis** raionSi ganxorciebuli garRveva. aqedan rusebs SeeZloT didi rkinigzis kvanZis _ **kovelis** xelSi Cagdeba. did warmatebebs miaRwia **mexre armiam** (sardali **p. leCicki**), romelmac qalaqi **Cernovci** daikava.

dasavleTis frontis mTavarsardalma generalma a. evertma xan Setevis momzadeblobis, xan ki cudi amindis mizeziT Setevis dawyeba jer 1916 wlis 4 (17) ivnissamde, xolo Semdeg kidev ori kviriT gadado. bolos da bolos dasavleTis frontze jarebi Setevaze gadavidnen, magram **baranoviCis** raionSi germanelTa Zlier winaaRmdegobas waawydnen da win ver waiwies.

dasavleTis frontze warumateblobis gamo samxreT-dasavleTis frontis Setevam damxmares nacvlad mTavari mniSvneloba SeiZina. 1916 wlis 21 ivniss (4 ivliss) samxreT-dasavleT frontis jarebma avstria-ungreTis winaaRmdeg Seteva ganaaxles da kvlad did warmatebas miaRwies. warmatebebi kidev ufro didi iqneboda a. brusilovs rom sakmao rezervebi hqonoda. 1916 wlis 26 ivniss (9 ivliss) umaRlesma mTavarsardlobam Secvala winandeli gegma da mTavari Setevis ganxorcieleba dasavleTis frontis nacvlad samxreT-dasavleT fronts daavala. es gadawyvetileba dagvianebuli aRmoCnda. 1916 wlis 15 (28) ivliss **kovelis** mimarTulebiT Setevaze gadasul samxreT-dasavleT frontis jarebs mowinaaRmdegem Zlieri winaaRmdegoba gauwia. amasTan erTad, TiTqmis umoqmedod idgnen dasavleTisa da CrdiloeTis frontebis jarebi. arc **n. ruzskis**, romelmac a. kuropatkini Secvala da arc **a. everts**

ar SeeZlo ise gabeduli moqmedeba, rogorc amas **a. brusilovi** akeTebda. amis gamo kovelisaTvis brZolebi gaWianurda. rusebma kovelis aReba mxolod 1916 wlis oqtoberSi SeZles. samagierod, a. brusilovma didi warmatebebi moipova **samxreT galiciasa** da **bukovinaSi**, magram male brZolebma am mimarTulebiTac poziciuri xasiaTi miiRo.

samxreT-dasavleT frontis ZalebiT 1916 wlis mais-ivnisSi a. brusilovma ganaxorciela garRveva da imave wlis Semodgomaze warmoebuli SeteviTi operaciebis Sedegad mwyobidan gamoiyvana avstria-ungreTisa da germaniis armiebis ramdenime divizia da korpusi. germaniisa da avstria-ungreTis jarebma moklulTa saxiT 1,5 milioni kaci dakarges, rusebs tyved CauvardaT 400 aTasi kaci (maT Soris 80 aTasi germaneli). ruseTis armiam 500 aTasi kaci dakarga. miuxedavad amisa, am samxedro operaciis strategiuli Sedegi arc ise mniSvnelovani aRmoCnda. **marTalia, bukovinaSi, galiciasa da volinSi** rusebma win waiwies **150 kilometriT**, magram **mowinaaRmdegem SeZlo poziciebis SenarCuneba karpatebSi. germaniisa da avstria-ungreTis armiebma kidev Seinar-Cunes brZolisunarianoba.**

samxreT-dasavleT frontis mier 1916 wlis zafxulsa da Semodgomaze warmoebulma SeteviTma operaciebma didi SeRavaTi misca mokavSireebs. **ganadgurebas gadaurCa italiis armia, Sesustda germaniis Seteva verdenze.** Sedegi SeiZleboda kidev ufro didi yofiliyo, inglis-safrangeTis jarebs dasavleTis frontze Seteva nacvlad 1916 wlis 18 ivnissisa (1 ivliss), cota adre, ruseTis armiis Setevis paralelurad daewyoT.

samxreT-dasavleTis frontis warmatebuli Setevis uSualo Sedegi iyo 1916 wlis 14 (27) agvistos antantis mxareze **rumineTis** Cabma omSi. rumineTis omSi Cabmam male didi sirTuleebi Seuqmna ruseTs. sami Tvis ganmavlobaSi bulgareTis, TurqeTisa da avstria-ungreTis jarebis Setevis Sedegad rumineTis armia ganadgurda. 1916 wlis 21 noembers rumineTis armiam rumineTis dedaqalaqi **buqaresti** datova da ruseTis sazRvrisaken daixia. 1916 wlis 24 noembers (7 dekembers) ruseTis armiis umaRlesi mTavarsardlobis Stabma Seqmna **samxreTis fronti**, romelsac male **rumineTis fronti** ewoda. rumineTis gadasarCenad gaigzavna 46 divizia.

rumineTis frontis SeqmniT pirveli msolfio omis aRmosavleTis frontis xazis sigrZe 500 kilometramde gaizarda da igi baltis zRvidan Sav zRvamde gadaiWima. 500 kilometriani monakveTi oTx frontad iyofoda. es frontebi iyo: **CrdiloeTis, dasavleTis, samxreT-dasavleTis da rumineTis.**

1916 wlis dasarulisatvis ruseTis armia brZolisunarianobiT arc germaniis da arc avstria-ungreTis armias ar Camouvardeboda. didi mniSvneloba eniWeboda imasac, rom ruseTis armias oTxive frontze SetevisaTvis xelsayreli pozicia ekava.

2. mdgomareoba zurgSi. ruseTis armiis gamarjvebebi 1916 wels mniSvnelovanwilad gansazRvra iaraRiT da sabrZolo saWurvlIT momaragebis gaumjobesebam. 1916 wlis bolosaTvis yvela saxeobis SeiaraRebis warmoeba 1914 welTan SedarebiT ramdenjerme gaizarda. 1916 wels yovelTviurad frontze igzavneboda 110 aTasi SaSxana, 900 tyviamfrqevi, 700 msubuqi tipis qvemexi, 1,5 milionze meti saarterio yumbara.

samxedro mrewvelobis miRwevebi saerTo jamSi Zvirad ujdeboda ruseTs. is fabrikebi da qarxnebi, romlebic samxedro SekveTebis ar asrulebdnen, umZimes mdgomareobaSi Cacvirdnen. mZime mdgomareobaSi aRmoCnda sarkinigzo transpiti, romelic aucilebeli liTonisa da sawvavis gareSe darCa.

ekonomikuri krizisis yvelaze mZafr gamovlinebas sasursaTo problema warmoadgenda. ruseTis armia ZiriTadad glexobis xarjze kompleqtdeboda, ris gamoc soflad gaCnda aucilebeli muSaxelis didi deficit. muSaxelis naklebobam naTesi farTobebis mkveTri Semicreba gamoiwvia. 1916 wels xorblis warmoeba 1913 welTan SedarebiT 20%-iT Semicirda. sasursaTo krizisi gansakuTrebiT mwvaved igrZnoboda did qalaqebSi.

§ 5. politikuri vitareba ruseTSi revoluciis win (1916 wlis bolo _ 1917 wlis damdegi).

1. Sinapolitikuri krizisi. 1916 wlis damdegi aRsavse iyo SesaZlo cvlilebaTa molodiniT. xelisufleba ar Cqarobda meoTxe saxelmwifo saTaTbiros morigi sesiis mowvevas. saTaTbiros sesiis gaxsna 1916 wlis Tebervlis damdegisaTvis dainiSna. xelisufleba ZiriTad yuradRebas mTavrobaSi sakadro cvlilebebs uTmobda. 1916 wlis 20 ianvars (2 Tebervals) imperatorma ministrTa sabWos Tavmjdomare **i. goremikini** gadaayena. mTavrobis Tavmjdomare gaxda

tverisa da iaroslavis yofili gubernatori, 67 wlis **b. Sturmeri.** am daniSvnam bevri miTqma-moTqma gamoiwvia. mTavrobis axali Tavmjdomare arafriT yofila gamorCeuli. amasTan, b. Sturmeri cnobili iyo Tavisi ukiduresad memarjvene SexedulebebiT da misi mTavrobis Tavmjdomared daniSvna ukve bebris maniSnebeli iyo. gavrclebuli xmebis mixedviT b. Sturmerze arCevani nikoloz II-m **grigol rasputinis** TxovniT SeaCera.

b. Sturmeris ministrTa sabWos Tavmjdomared daniSvnas didi protestiT Sexvda opozicia. 1916 wlis 9 (22) ianvars, erTlwiani Sesvenebis Semdeg, gaixsna **meoTxe saxelmwifo saTaTbiros** morigi sesia. sesiis pirvel sxdomas daeswro imperatori. nikoloz II-m Tavisi sityvaSi opozicias da xelisuflebas TanamSromlobisaken mouwoda. opozicia ki kompromisze wasvlas ar apirebda. igi mxolod saTaTbiroTi ar apirebda Semofargvlas. xelisuflebis winaamdeg aqtiuri moRvaveoba gaiSala sazogadoebriv organizaciebSi, romelTa absoluturi umravlesoba opoziciis gavlenis qveS moqceuliyo. am droisaTvis opoziciuri moZraobis centrad **moskovi** iqca.

1916 wlis 12-14 (25-26) marts moskovSi Sedga **ruseTis qalaqTa warmomadgenlebis yriloba.** yrilobas opoziciis liderebic daeswrnen. armiis momaragebis mdgomareobis Sesaxeb yrilobaze vrceli moxseneba gaakeTa **n. nekrasovma.** man mTavrobis politikas **`danaSaulebrivi umoqmedoba~** uwoda. omSi gamarjvebis aucilebel pirobad n. nekrasovma qveynis **`Sinagani ganaxleba~** dasaxa. mTeli ruseTis rezervebis amoqmedebisa da omSi gamarjvebis mizniT n. nekrasovma yvela sazogadoebrivi organizaciis gaerTianevisa da **`kavSirTa kavSiris~** Seqmnis idea wamoayena. **`kavSirTa kavSiris~** legalur safuZvelze unda gaeerTianevisa damoukideblad moqmedi organizaciebi: erobaTa kavSiri, qalaqTa kavSiri, samxedro-samrewvelo komitetebi, kooperatiuli, savaWro-samrewvelo, muSaTa da glexTa organizaciebi. **`kavSirTa kavSiris~** upirvelesi amocana sasursaTo problemis mogvareba unda yofiliyo.

opoziciuri moZraoba, pirvel rigSi, Tavisi rigebis gaerTianebas cdilobda, rac arc ise advili iyo.

1916 wlis aprilis damdegis moskovSi col-qmar **e. kuskovasa** da **s. prokopoviCis** binaze memarxene kadetis **d. Saxovskis** iniciativiT

Sedga saidumlo sxdoma. sxdomas kadetebis garda eswrebodnen socialistebi _ socialist-revolucionerebi da social-demokratebi, maT Soris bolSevikebic (i. skvorcov-stepanovi). saidumlo TaTbiris Sedegebi dasamtkiceblad gadaeca kadetTa yrilobas. **sxdomaze ganixiles ruseTis momavali ministrTa kabinetis (mTavrobis) Semadgenlobis sakiTxi.** wina sxdomebze, erTi wlis win, mTavrobis Tavmjdomaris postze meoTxe saxelmwifo saTaTbiros Tavmjdomare **m. roZianko** iyo dasaxeblebuli, amjerad upiratesoba **g. Ivovis** kandidaturas mieniWa. ministrTa Tanamdebobebi ase ganawilda: sagareo saqmeTa ministri _ **p. miliukovi**, samxedro ministri _ **a. guCkovi**, vaWrobisa da mrewvelobis ministri _ **a. konovalovi** (an **s. tretiakovi**), iusticiis ministri _ **v. maklakovi** (an **v. nabokovi**), Sromis ministri **I. lutugini**.

opoziciis liderebis meore saidumlo sxdoma 1916 wlis 30 aprils (13 maiss) moskovSi, Tavad **p. dolgorukovis** binaze Sedga. sxdomaze b. Sturmeris moRvaweoba Sefasda rogorc `saxelmwifo danaSauli~ da `Ralati~. **d. Saxovskim** mZime braldeba wauyena xelisuflebas. man aRniSna: `roca oms iwyeabda vilhelmi (germaniis imperatori _ avt.), ruseTSi revoluciis Sesaxeb ocnebobda. vilhelmi sastikad motyuvda, magram mas daxmareba aRmoucines batonebma goremikinebma, xvostovebma, Sturmerebma. xalxis patriotuli SemarTebe maTi moRvaweobis Sedegad Seicvala didi gaborotebiT, maT Seqmnes qaosi, moSales zurgi. mTavrobis am udides danaSaulobebis mxolod saxelmwifo Ralati SeiZleba ewodos~. saidumlo sxdomis monawileebma gadawyvites, rom xelsayrel momentSi isini sajarod gamosuliyvnen, emxilebinaT mTavroba da moeTxovaT xelisuflebis gadacema. sxdomaze gamosvlisas **p. dolgorukovma** aRniSna: `Cven amJamad vulkanze vxovrobt, afeTqeba SeiZleba yovel wuTs moxdes~. rogorc saidumlo sxdomis masalebidan Cans, radikaluri opozicia monarqiis mospobas ar apirebda, mZaddeboda saxelmwifo gadatrialeba, romlis ganxorcielebas stiqiuri saxalxo mRelvarebis dawyebas ukavSirebdnen.

1916 wlis 8 (21) maiss **qalaqTa kavSiris ekonomikur ganyofilebaSi** gaimarTa TaTbiri, romelzec Seiqmna sazogadoebrivi organizaciebis **sasursaTo saqmeTa komiteti**. qalaqTa kavSirSi gamarTuli TaTbiri da mis mier Seqmnili

sasursaTo saqmeTa komiteti opoziciis saidumlo CanafiqriT gacilebiT didi, politikuri mniSvnelobis movlena iyo, vidre garegnulad Canda. TaTbirs daeswrnen opoziciis cnobili moRvaweebi da, praqtikulad, yvela sazogadoebrivi gaerTianebis warmomadgenlebi. kerZod, TaTbirs eswrebodnen: **qalaqTa kav-Siris, erobaTa kavSiris, centraluri samxedro-samrewvelo komitetis, savaWro-samrewvelo, kooperatiuli, sasoflo-sameurneo da muSaTa organizaciebis warmomadgenlebi.** TaTbiris mier arCeuli sazogadoebrivi organizaciebis **sasursaTo saqmeTa komitetis** Tavmjdomare gaxda kadeti **m. feodorovi**. komiteti Cafiqrebuli iyo rogorc ruseTis momavali mTavroba.

m. feodorovi maSinve Seudga aqtiur moRvaweobas. 1916 wels man Tavis binaze ramdenime saidumlo Sekreba gamarTa. miiRes gadawyvetileba saxelmwifo gadatrialebis mowyobis Sesaxeb. nikoloz II unda gadaeyenebinaT da ruseTis imperiis taxtze unda asuliyo misi 12 wlis vaJi **aleqsi**, aleqsis regenti ki unda gamxdariyo nikoloz II-is umcrosi Zma didi mTavari **mixeil aleqsandres Ze.** m. feodorovis binaze gamarTul Sekrebas eswrebodnen: **m. roZianko, p. miliukovi, a. guCkovi, s. Sidlovski, a. Singariovi, i. godnevi, n. nekrasovi, m. tereSCenko.** yvelani erTi azrisa iyvnen imis Sesaxeb, rom arsebuli reJimiT ukmayofilebam kulminacias miaRwia da uaxloes momavalSi mosalodneli iyo didi socialuri afeTqeba. afeTqebis Tavidan acileba ki SesaZlebeli iyo mxolod nikoloz II-is taxtidan gadayenebis gziT.

amrigad, saxelmwifo gadatrialeba meoTxe saTaTbiros kedlebs gareT momzadda, Tumca saTaTbiros wevrebi gadatrialebis momzadebaSi aqtiurad monawileobdnen.

meoTxe saxelmwifo saTaTbiroSi opoziciis aqtiuroba jerjerobiT arcTu ise SesamCnevi iyo. miuxedavad amisa, saTaTbiros roli opoziciur moZraobaSi mainc didi aRmoCnda.

1916 wlis april-ivnisSi ruseTis meoTxe saxelmwifo saTaTbiros delegacia **inglissa** da **safrangeTSi** imyofeboda. delegaciis SemadgenlobaSi opoziciis warmomadgenlebi Warbobdnen. delegaciis Svidi wevri (maT Soris p. miliukovi da a. Singariovi) saxelmwifo saTaTbiros **`progresul bloks~** ganekutvnebdnen. **saxelmwifo sabWo** delegaciaSi eqvsi wevriT iyo warmodgenili, maT Soris sami (v. gurko, a. vasilievi da a. olsufievi) opozicias miemxro. vizitis mizani iyo inglisisa da

safrangeTis parlamentarebisa da sazogadoebis gadabireba xelisuflebis winaaRmdeg brZolaSi. opoziciam mizans miaRwia. **p. miliukovs dasavleTi Tvvida axali ruseTis liderad.** aRsaniSnavia, rom nikoloz II ar SewinaaRmdegebia delegaciis vizits, radgan surda, am gziT Seenelebina opoziciis gamosvla da sazogadoebrivi azric daemSvidebina.

2. monarqiis ukanaskneli dReebi (1916 wlis dasaruli _ 1917 wlis damdegi). 1916 wlis 1 noembers muSaobas Seudga meoTxe saxelmwifo saTaTbiros morigi sesia. am dRes saTaTbiros darbazSi moxda is, rasac Tanamedroveni **`revoluciis Stormul signals~** uwodebdnen.

saxelmwifo saTaTbiros sesiis gaxsnisaTvis opozicia sagangebod emzadeboda. 1916 wlis oqtombris dasaruls petrogradSi gaimarTa **`progresuli blokis~** biuros ramdenime sxdoma. ixileboda saTaTbiros opoziciis deklaraciis damtkicebis sakiTxi, romelic **p. miliukovma** da **v. Sulginma** Seadgines. memarjveneebis azriT, deklaraciaSi mTavari unda yofiliyo **`ara Stiurmeris, aramed sistemis kritika~.** marTalia, deklaraciis teqstidan amoiRes memarxeneebis mier SemoTavazebuli `xalxis winaSe pasuxismgebeli mTavrobis Seqmnis~ moTxovna, magram warmodgenili teqsti amis gareSec gamomwvevi iyo.

1916 wlis 25 oqtombers moskovSi gaimarTa **sagubernio erobaTa warmomadgenlebis yriloba.** yrilobam TxovniT mimarTa imperators, gadaeyenebina `reaqciuli~ mTavroba. es iyo uprecedento movlena. ramdenime dReSi msgavsi rezoluciebi miiRes petrogradSi gamarTul **kadetTa da progresistTa partiul forumebze.** meoTxe saxelmwifo saTaTbiros sesiis gaxsnis win saTaTbiros Tavmjdomares **m. roZiankos** weriliT mimarTa ruseTis erobaTa kavSiris Tavmjdomarem **g. Ivovma.** werilSi aRniSnuli iyo, rom vrceldeboda `boroti xmebi gamcemlobisa da Ralatis Sesaxeb, im faruli Zalebis Sesaxeb, romlebic germaniis sasargeblod moqmedebdnen~. analogiuri Sinaarsis werili gaugzavna saTaTbiros ruseTis qalaqTa kavSiris Tavmjdomarem **m. Celnokovma.** opozicia gaamxneva erT-erT sazeimo Sekrebaze inglisic elCis **d. biukenenis** gamosvlam. elCma opozicias pirdapir mouwoda `omi gamarjvebamde mieyvana~ ara marto frontebze, aramed qveynis SigniTac.

amrigad, opoziciis moqmedeba SeTanxmebuli iyo saxelmwifo saTaTbiros deputatebTan, sazogadoebriv organizaciebTan da omSi ruseTis mokavSireebTan.

1916 wlis 1 noembers meoTxe saxelmwifo saTaTbiros sxdoma daiwyo opoziciis Ria SeteviT mTavrobaze. `progresuli blokis~ saxeliT gamosulma oqtiabristTa partiis wevrma **s. Sidlovskim** ganaxxada, rom qveyanas sWirdeboda xalxis ndobiT aRWurvili mTavroba, romlis Seqmnasac yvela saSualebiT ecdebodnen. memarxeneTa warmomadgenelma **a. kerenskim** ruseTis ministrebs gamcemlebi da qveynis interesebis gamyidvelebi uwoda. opoziciis gamosvlis kulminacias ki warmoadgenda **p. miliukovis** cnobili sityva **`sisulele Tu Ralati?~** p. miliukovma ganaxxada: `Cven davkargeT rwmena imisa, rom xelisufleba gamarjvebamde migviyvans~. xelisuflebis politikis mkacrad gakritikebisa da am politikis damRupveli Sedegebis warmoCinebis Semdeg p. miliukovma dasva kiTxva: **`ras niSnavs es: sisuleles Tu Ralats? amoirCieT, romelic gnebavT. Sedegi erTi da igivea~.** p. miliukovis kritika exeboda ara marto mTavrobas, aramed imperatoris ojaxsac, kerZod, **nikoloz II-s** da dedofal **aleqsandras.** amiT aRSfoTebulma monarqistma **markov meorem** p. miliukovs miaZaxa: `Tqveni sityva raRaa: sisulele Tu Ralati?~ amaze **p. miliukovma** mSvidad upasuxa: `Cemi sityva damsaxurebaa samSoblos winaSe, romlis msgavsi TqvenTvis warmoudgenelia~. **p. miliukovis mier ministrebis, ministrTa sabWos Tavmjdomaris, imperatorisa da dedoflisadmi aSkarad Tu SefarviT wayenebul braldebaSi moyvanili faqtebis siswore istorikosTa mier Catarebuli kvlevebis Sedegad ar dadasturda.** mogvianebiT, emigraciaSi myofma p. miliukovis Tanamoazreebma aRiares, rom kadetTa lideris gamosvlas wmindia politikuri xasiaTi hqonda da mis mier motanili faqtebis WeSmariteba p. miliukovs arc ainteresebda.

1916 wlis 2 noembers p. miliukovis gamosvliT Seuracxyofilma ministrTa sabWos Tavmjdomare b. Stiurmerma kadetTa lideris ciliswamebisaTvis pasuxisgebaSi micema moiTxova. nikoloz II-m am moTxovnas mxari dauWira, magram b. Stiurmeris prestiJis dacva am gziTac SeuZlebeli gaxda. uaxloesi naTesavebi, didi mTavrebi imperators b.

Stiurmeris gadayenebas urCevdnen. 1916 wlis 10 (23) noembers nikoloz II-m b. Stiurmeri gadaayena da ministrTa sabWos Tavmjdomared **a. trepovi** daniSna. mTavrobis axal Tavmjdomares manamde gzaTa ministris Tanamdeboba ekava. a. trepovi `progresuli blokis~ programidan bevr rames iziarebda.

pirveli msolfio omis periodSi daniSnuli ministrTa sabWos TavmjdomareTagan a. trepovi mesame iyo (manamde am Tanamdebobaze i. goremikini da b. Stiurmeri imyofebodnen). a. trepovi mTavrobis Tavmjdomared mcire xans _ 1916 wlis 10 (23) noembridan 1916 wlis 27 dekembrande (1917 wlis 9 ianvramde) imyofeboda. kidev ufro mcire xans, 1916 wlis 27 dekembridan (1917 wlis 9 ianvridan) 1917 wlis 27 Tebervlamde (13 martamde), am Tanamdebobaze **n. golicini** imyofeboda. n. golicini nikoloz II-is mier daniSnuli mTavrobis ukanaskneli Tavmjdomare iyo. a. trepovisa da n. golicinis mTavrobekis arsebobis periodSi imperatorze didi gavleniT sargeblobda 1916 wlis seqtemberSi Sinagan saqmeTa ministrad daniSnuli **a. protopopovi**.

xelisuflebis krizisze metyvelebs is faqti, rom pirveli msolfio omis dawyebis Semdeg imperatorma ministrTa sabWos oTxi Tavmjdomare, Sinagan saqmeTa eqvsi ministri, oTxi samxedro ministri da oTxi iusticiis ministri Secvala. **nikoloz II aucilebel kontrols ver uwevda mTavrobis moRvaweobas**. umaRles mTavarsardlad yofnis 19 Tvis ganmavlobaSi imperatori 9 Tve imyofeboda umaRlesi mTavarsardlobis banakSi, 6 Tve _ petrogradSi, xolo 4 Tve mogiliev, carskoe selosa da petrograds Soris mimosvlas moandoma.

1916 wlis 16-17 dekembers RamiT SeTqmulebma mokles **grigol rasputini**. amis Semdeg isedac ganmartoebuli da depresiaSi myofi nikoloz II saerTod ganmartovda. imperatori ojaxTan erTad ZiriTadad **carskoe seloSi** cxovrobdoda da iSviaTad ukavSirdeboda a. protopopovs. monarqiis socialuri dasayrdeni sul ufro da ufro sustdeboda.

1917 wlis 6 (19) ianvars nikoloz II-m xeli moawera **reskripts** mTavrobisadmi. masSi aRniSnuli iyo, rom ruseTs **omSi saboloo gamarjvebamde** unda ebrZola. imperatori mTavrobas miznad usaxavda armiisa da mosaxleobis sursaTiT momaragebas da transportiT tvirTis gadazidvis gaumjobesebas. nikoloz II imeds gamoTqvamda, rom

sakanonmdeblo organoebi (saxelmwifo sabWo, saxelmwifo saTaTbiro), erobebi da sazogadoeba mxarSi amoudgebodnen mTavrobas.

nikoloz II ver grZnobda, rom opoziciis gaaqtiurebasTan erTad sul ufro Zlierdeboda sxvadasxva socialuri fenebis ukmayofileba, izrdeboda dapirispireba socialur fenaTa Soris. pirveli msolfio omis dasawyisidan sul frontze gaiwvies 15 milioni kaci, romelTagan 1,7 milioni daiRupa. ekonomikuri krizisis gamo daixura daaxloebiT 650 samrewvelo sawarmo. marto 1916 wlis Semodgomaze aRinusxa 273 gaficva, romelSic 300 aTasi kaci monawileobda. 1917 wlis ianvarSi momxdari 371 gaficvidan 228 politikur xasiaTs atarebda. 1917 wlis TebervalSi moxda 959 gaficva, romelTagan 912 politikuri xasiaTisa iyo. sul 1917 wlis TebervalSi ki gaficuli iyo 450 aTasi kaci.

1916 wlis dasasruls da 1917 wlis damdegs gansakuTrebiT aqtiurobda petrogradSi moqmedi **centraluri samxedro-samrewvelo komitetis muSaTa jgufi**. jgufma 1917 wlis 26 ianvars TviTmpyrobeluri reJimis damxobisaken mouwoda mosaxleobas. 1917 wlis 28 ianvars Sinagan saqmeTa ministr a. protopopovis gankargulebiT centraluri samxedro-samrewvelo komitetis muSaTa jgufis aqtivistebi daapatimres. nikoloz II-is miTiTebiT SemuSavda manifestis proeqti, romelSic aRniSnuli iyo meoTxe saxelmwifo saTaTbiros daTxovisa da wlis bolomde axali arCevnebis Catarebis Sesaxeb.

opozicia Zalze gaaRiziana imperatoris manifestis Sinaarsma. **gadawyda saxelmwifo gadatrialebis mowyobis daCqareba**. SeTqmulebis xelmZRvanelobam Tavisi rigebi gafarTova. saxelmwifo gadatrialebis mza-debisaTvis moqmed jgufs SeuerTden: umaRlesi mTavarsardlobis Stabis ufrosi generali **m. aleqseevi**, Crdilo-dasavleT frontis mTavarsardali generali **n. ruzski**, generali **a. krimovi** da sxva maRalCinosani samxedroebi.

magram SeTqmulebi gamosvlis dawyebas ver bedavdnen, radgan saxelmwifo gadatrialebis mowyobas SeiZleboda didi saxalxo mRelvareba mohyoloda.

amrigad, pirvelma msolfio omma ruseTis politikuri, socialuri da ekonomikuri ganviTareba sul sxva gziT waiyvana, vidre es mSvidobiani ganviTarebis dros moxdeboda. ruseTis imperia didi socialuri afeTqebis saSiSroebis winaSe dadga.

თავი VI. რუსეთის კულტურა XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისს

XIX საუკუნის დასაწყისი და XX საუკუნის დასაწყისი კულტურის განვითარებას და რადიკალურ პროცესებს მიუხედავად ამისა, რუსული კულტურა აგრძელებდა იმ დიდ ტრადიციებს, რომლებსაც საფუძველი XIX საუკუნის დასაწყისში დაეკვირვა.

1. განათლება. სახალხო სკოლების გახსნის მიზნით, XIX საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში, შემდგომში შეიქმნა. 90-იანი წლების დასაწყისში შეიქმნა სახალხო სკოლების ზრდის ტემპი შემცირდა. 1905 წლის რევოლუციური გამოსვლის გახსნის მიზნით სახალხო განათლების სამინისტრო იკავებდა მეორე სახელმწიფო სატაბუროსი შეთანხმებული რუსეთის იმპერიაში საყოველთაო დაწყებითი განათლების შემოღების შესახებ. პროექტი კანონის დასახელება იყო.

დაწყებითი სკოლების რიცხვის ზრდის მიუხედავად სკოლების საერთო რაოდენობა ვერ აკმაყოფილებდა მოთხოვნილებას. XX საუკუნის დასაწყისში ყოველწლიურად დაახლოებით 2 ათასი ახალი სკოლა იხსნებოდა, მაშინ როცა საერთო იყო 5 ათასი.

1864 წლის სახალხო რეფორმიდან 1914 წლამდე დაწყებითი განათლებას იხსნებდა სახალხო სახელმწიფო სკოლები. დასავლეთ ევროპის ქვეყნების XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედში ხერხ-ბიძის უცხოური დახმარება უკვე ლიკვირებული იყო. რუსეთში XX საუკუნის დასაწყისში რვა წლის ასაკში უცხოური დახმარება 40%-მდე იკავებდა ხერხ-ბიძის. 1918 წლისთვის უცხოური დახმარება 64%, ხოლო გლეხთა 30%.

რუსეთში დაწყებითი სკოლების მასშტაბების კადრების მომზადება ზირითად **სამასშტაბო სემინარიების** საშუალებით ხდებოდა. 1917 წელს რუსეთში 170 სამასშტაბო სემინარია მოწყობებოდა, მათგან უმრავლესობა (145 სემინარია) მასშტაბის მასშტაბის მომზადებას ემსახურებოდა. საკვალი და სამაზრო სკოლებისთვის მასშტაბის მომზადება **სამასშტაბო ინსტიტუტები**. 1917 წელს რუსეთის იმპერიაში 47 სამასშტაბო ინსტიტუტი მოწყობებოდა. გიმნაზიებისთვის მასშტაბის მომზადება **ინსტიტუტები** ამზადებდა.

მათგან განათლების ზირითადი კერები **ინსტიტუტები** მოწყობდნენ. მათი რიცხვი

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში შეიქმნა SedarebiT არ გაზრდილა. 1909 წელს შეიქმნა ახალი ინსტიტუტი **saratovSi** გაიხსნა. სამაგიეროდ, გაიზარდა სტუდენტთა რიცხვი. XIX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში ინსტიტუტების სტუდენტთა რიცხვი უდრდა 14 ათასს, 1907 წელს კი რუსეთის იმპერიის ინსტიტუტების 35,3 ათასი სტუდენტი იყო.

მათგან განათლების კერები მომზადებოდა **kerZo umaRlesi saswavleblebic**. ასევე რიცხვს განეკუთვნებოდა: **v. bexterevis saxelobis fsiqonevrologiuri instituti, p. lesgaftis Tavisufali umaRlesi skola** და სხვ.

XX საუკუნის დასაწყისში გაიხსნა რამდენიმე **umaRlesi pedagogiuri saswavlebeli**, მათგან Soris უნდა მოვიხსენიოთ 1903 წელს პეტერბურგში დაარსებული **qalTa pedagogiuri instituti**. XX საუკუნის დასაწყისში მნიშვნელოვნად გაიზარდა qalTa umaRlesi saswavleblebis რაოდენობა. ამ დროისთვის რუსეთის იმპერიაში qalTa 30 umaRlesi saswavlebeli მოწყობებოდა.

konstantine ciolkovski

ivane bunini

2. mecnieriba. XX saukunis damdegi da momdevno wlebi aRiniSna mecnieribis Semdgomi aRmavlobiT. am epqis rusuli mecnieribis miRwevebic XIX saukunis meore naxevis miRwevebs daefuZna.

XX saukunis damdegisaTvis saaviacio mrewveloba ar arsebobda. miuxedavad amisa, jer kidev XIX saukunis bolos aages **pirveli rusuli TviTmfrinavi.** ruseTis mTavroba amis Semdegac agrZelebda ucxouri TviTmfrinavebis Sesyidvas. 1913 wels peterburgSi **ruseT-baltiis qarxanaSi** daiwyo rusuli konstruqciis TviTmfrinavebis (rusuli vefxvis~, `ilia muromecis~) seriuli warmoeba. 1911 wels ruseTSi daamzades pirveli **paraSuti.**

XX saukunis damdegs moRvaweobas agrZelebda **k. ciolkovski.** 1903 wels gamoqveynebul naSromSi man Camoayaliba **raketebis** moZraobis arsi. k. ciolkovskim Tavis SromebSi safuZveli Cauyara **kosmosuri frenis Teorias.**

didi miRwevebi aRiniSna **fizikis** dargSi. fizikis rusuli skolis fuZemdebelma **p. lebedevma** didi wvlili Seitana **fardobiTobis Teoriis** damuSavebaSi. misi gamokvlevebi Seexo **kvanturi fizikisa** da **astrofizikis** problemebs. gamoCenili mecnieri **b. golicini** iTvleba **seismologiis**, rogorc mecnieribis, fuZemdeblad.

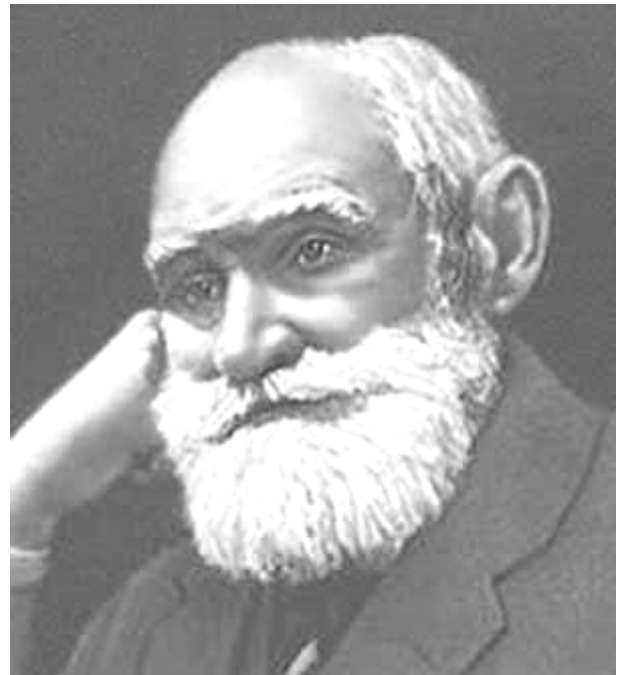
v. vernadskim ruseTSi safuZveli Cauyara **geoqimiur, bioqimiur** da **radiogeologiur**

kvlevebs. v. vernadskis mecnierul interesTa sfero Zalze didi iyo.

msoflio rezonansi pova rusi fiziologis **i. pavlovis** aRmoCenebma. man Seqmna moZRvreba **pirobiTi refleqsebis** Sesaxeb. rus mecnierTa Soris i. pavlovs 1904 wels pirvels mieniWa nobelis premia. 1908 wels meore rus mecniers **i. meCnikovs imunologiis** sferoSi Sesrulebuli gamokvlevebisaTvis aseve mieniWa nobelis premia.

humanitarul mecnieribaTa ganviTarebaSi didi Rvawli miuZRviT: ekonomistsa da istorikoss **m. tugan-baranovskis**, istorikosebs **s. platonovs, n. pavlov-silvanskis, v. semevskis,** literaturaTmcodneebis **s. vengerovsa** da **a. pipins.**

XIX saukunis dasasrulidan da XX saukunis damdegidan rus filosofosTa Soris farTod gavrcelda **antidarvinistuli** mimdinareoba. antidarvinistuli mimdinareobis cnobili warmomadgeneli iyo **v. rozanovi.** rusuli religiuri filosofiis gamoCenili warmomadgenlebi iyvnen:**Lvl. soloviovi, s. bulgakovi, e. trubeckoi** da sxvebi. religiurma

ivane pavlovi

filosofiam didi gavlena iqonia mxatvrul kulturaze.

3. literatura. XX saukunis damdegisaTvis moRvaweobas agrZelebdenen **lev tolstoi** da **anton Cexovi.** 1899 wels gamoqveynda lev tolstois ukanaskneli romani `aRdgoma~. anton Cexovma Seqmna Tavisi saukeTeso

nawarmoebebi: `Cemi cxovreba~, `sacole~, `alublis baRi~ da sxv.

XIX saukunis 90-ian wlebSi iwyeba **maqsim gorkis** SemoqmedebiTi moRvaweoba. misi

pirveli moTxroba iyo `makar Cudra~. amave periodSi gamovidnen samwerlo asparezze **ivane bunini** da **aleqsandre kuprini** _ XX saukunis rusuli realisturi literaturis udidesi warmomadgenlebi.

4. musika. XX saukunis damdegisaTvis moskovisa da petrogradis Semdeg

konstantine stanislavski

konservatoriebi gaixsna **saratovSi**, **odesaSi**, **kievSi**. am periodisaTvis SemoqmedebiT moRvaweobas agrZelebda **n. rimski-korsakovi**. SesaniSnavi nawarmoebebi Seqmnes **s. raxmaninovma** da **a. skriabinma**.

5. mxatvroba. XX saukunis damdegidan rusuli mxatvrobis saxes gansazRvavdnen: **m. vrubeli**, **k. korovini**, **m. nesterovi**, **v. serovi**. m. vrubelis SemoqmedebaSi Warbobda zRapruLi samyaro. k. korovini rusuli simbolizmis cnobili warmomadgeneli iyo. v. serovis SemoqmedebaSi umTavresi kvlav portreti iyo.

6. Teatri da kino. 1898 wels moskovis **samxatvro Teatris** gaxsna didi mniSvnelobis movlena iyo. Teatris saTaveebTan idgnen **k. stanislavski** da **v. nemiroviC-danCenko**.

1896 wels peterburgSi daiwyo pirveli **filmebis** Cveneba. momdevno wels pirveli filmi aCvenes moskovSi. 1907-1908 wlebSi daiwyo pirveli rusuli gasarTobi filmebis gadaReba. moskovSi aages kinofabrika da ramdenime kinoTeatri. pirvel rusul gasarTob filmebs ganekuTvneba `pikis qali~ da sxv.

თაზო VII. 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუცია

1917 wlis Teberval-martis revoluciam ruseTSi monarqiuili wyobileba daamxo da dasabami misca sruliad gansxvavebul politikur, ekonomikur da socialur procesebs, romelTac bolos saxelmwifoebriobis krizisi gamoiwvies.

§ 1. saxalxo mRelvareba petrogradSi 1917 wlis 23-26 Tebervals.

revolucia ruseTSi moulodnelad daiwyo. moulodneli iyo igi ara marto xelisuflebisaTvis, aramed opoziciisTvisac, aRarafers vambobT ruseTis mosaxleobis absolutur umravlesobaze.

1917 wlis 22 Tebervals (7 marts) ruseTis imperatori nikoloz II qalaq **mogilievSi** gaemgzavra, sadac umaRlesi mTavarsardlobis banaki imyofeboda. imperatoris matarebels yvela sadgurze mozeime xalxi xvdeboda. petrogradidan gamgzavrebis win nikoloz II-s eWvic ki ar hqonia imisa, rom male dedaqaqSi didi gamosvlebi daiwyeboda.

gamosvlebi petrogradSi imperatoris gamgzavrebidan meore dResve _ 1917 wlis 23 Tebervals (8 marts) daiwyo. qalTa saerTaSoriso dRes quCaSi gamosulma qalebma mosaxleobas mouwodes daewyoT gaficva puris deficitisa da fasebis gaZvirebis gamo. quCaSi gamosul qalebs mamakacebic SeuerTdnen. sul im dRes gaficulTa raodenobam 128 aTass miaRwia. 23 Tebervals (8 marts) politikuri moTxovnebi momitingebsa da demonstrantebs ar wamouyenebiaT.

23 Tebervals (8 marts) dawyebuli gaficvisas, petrogradis zogierT raionSi (magaliTad, viborgis mxares), demonstrantebma daarbies maRaziebi da Seaferxes transportis moZraoba. iyo policiis ganiaraRebis SemTxvevebic.

amave dRes, saRamo xans, demonstrantebma policiis kordonebi gaarRvies da petrogradis centrSi gaiWmen. am droisaTvis **Tavidis sasaxleSi** mimdinareobda saxelmwifo saTaTbiros sxdoma (meoTxe saxelmwifo saTaTbiros morigi sesia 1917 wlis 14 Tebervals gaixsna). saTaTbiros deputatebi ganxilavdnen dedaqaqSi Seqmnil mdgomareobas. saTaTbiro mTavrobisagan sursaTis momaragebis gaumjobesebis mizniT gadamwyveti RonisZiebebis gatarebas iTxovda.

am droisaTvis (saRamo xans) policiam petrogradis centri demonstrantebisagan gawminda. Sinagan saqmeTa ministris **a. protopopovis** moTxovniT petrogradis samxedro

olqis jarebis sardalma generalma **s. xabalovma** mosaxleobis damSvidebis mizniT gamoaqveyna mimarTva, romelSic aRniSnuli iyo, rom puri dedaqaqSi sakmao raodenobiT iyo.

23 Tebervlis gamosvlebis dasrulebis Semdeg xelisuflebam CaTvala, rom viTareba dedaqaqSi mis kontrols eqvemdebareboda. **arc politikuri partiebis liderebma, arc opoziciam da arc saxelmwifo saTaTbiros deputatebma ar icodnen, Tu rogor ganviTardeboda movlenebi.** opoziciis yvelaze radikalurma nawilmac ki lodinis taqtika airCia. aseve moiqnen eqstremisti-revolucionerebic. ruseTis bolSevikTa lideri **v. lenini** emigraciaSi imyofeboda da saqmis kursSi ar iyo, Tu ra xdeboda ruseTSi. rsdmp (b) centraluri komitetis **ruseTis biurosa** da rsdmp (b) **petrogradis komitets** muSebsa da jariskacebSi TiTqmis araviTari gavlena ar hqondaT. arc ruseTis social-demokratiuli muSaTa partiis **menSevikur fraqcias** hqonda didi gavlena, magram bolSevikebTan SedarebiT menSevikebs Zlieri pozicia eWiraT imiT, rom maT TavianiTi deputatebi hyavdaT meoTxe saxelmwifo saTaTbiroSi. srul mzadyofnaSi iyvnen **konstituciuri demokratebi (kadetebi), oqtiabristebi, socialist-revolucionerebi (eserebi) da anarqistebi.**

1917 wlis 24 Tebervals dilidan jaris nawilebma petrogradis centraluri nawilis demonstrantebisagan dacvis mizniT kordonebis mowyoba daiwyes. 24 Tebervals SuadRisaTvis ukve gaficuli iyo 200 aTasi kaci, gaficulTa raodenoba sul ufro izrdeboda. gaficul muSebs studentebic SeuerTdnen. policiam da jarma ver aRkveTa demonstrantebis gaWra qalaqis centrisaken. mitingebze gamosuli petrogradis garnizonis jariskacebi da kazakebi gmobdnen oms, udierad ixsenebdnen imperatorsa da mis ministrebs. 24 Tebervals mimdinare ministrTa sabWos sxdomaze gamoiTqva azri, rom is, rac dedaqaqSi xdeba, sulac ar exeba mTavrobas. mTavrobis wevrTa azriT, wesrigis dacva petrogradSi **a. protopopovisa** da **s. xabalovis** sazrunavi iyo.

nikoloz II-s petrogradSi mimdinare demonstraciebisaTvis Tavdapirvelad didi yuradReba ar miuqcevia. 1917 wlis 25 Tebervals, mas Semdeg rac imperatori gaecno petrogradidan **s. xabalovis** mier gagzavnil

telegramasa da ramdenime ministris moxsenebas, s. xabalovs aseTi Sinaarsis brZaneba gaugzavna: **`xvalve aRkveTeT dedaqalaqSi uwesrigoba, romelic dauSvebelia germaniasa da avstriasTan omis pirobebSi~**. telegramis miRebisTanave s. xabalovma Sesabamisi gankargulebebi gasca.

26 Tebervals, kviras, petrogradis centraluri raionebi da gareubnebidan centrisaken mimavali gzebi jaris nawilebma daikaves. am dRes demonstrantTa raodenoba SedarebiT mcire iyo. maTi umravlesoba Segrovda aleqsandre III-is ZeglTan. demonstrantebi gahyvirodnen: **`Zirs omi!~, `Zirs mefe!~, `puri da mSvidoba!~**.

26 Tebervals, naSuadRevis 5 saaTze, nevis prospeqtze demonstrantebs jarma cecxli gauxsna. aleqsandre III-is ZeglTan Sekrebil momitingeTagan daiWra da daiRupa 30 kaci. moklulebi da daWribebi iyvnen qalaqis sxva adgilebSic. 26 Tebervalsave moxda metad RirsSesaniSnavi movlena **_ petrogradis zogierT raionSi jariskacebma demonstrantebsa da momitingeebs ar esroles**. pavlovskis gvardiuli polkis meoTxe aseulma uari ganaxada da yazanis taZrisaken mimaval demonstrantebs gza ar gadauRoba. gadawyda meoTxe aseulis policiiT Secvla. es jariskacebma ar dauSves da policias cecxli gauxsnes. **jaris daumorCilebloba xelisuflebisaTvis cudis momaswavebeli iyo**.

§ 2. monarqiis damxoba (1917 wlis 27 Tebervali _ 3 marti).

27 Tebervali revoluciis gadamwyveti dRe iyo. **sul ufro mzardma muSaTa gamosvlebma, demonstrantebisa da momitingeebis Seupovrobam da sikvdilis safrTxis winaSe Seudrekelobam Secvala petrogradis garnizonis jariskacTa ganwyobileba**. brZanebis Sesrulebisas jariskacebi yoyma-nobdnen, aSkarad TanaugrZnobdnen quCaSi gamosul xalxs. petrogradSi ganlagebuli polkebis umravlesoba gvardiuli iyo. gvardia ruseTis armiis elitarul samxedro nawils warmoadgenda. omis wlebSi petrogradis garnizonSi mdgomareoba sagrZnoblad Seicvala. saTadarigo batalionebSi bevri iseTi jariskaci iricxeboda, romelTac frontze miRebuli Wrilobebis Semdeg xanmokle Svebuleba miiRes da male isev moqmed armiaSi unda dabrunebuliyvnen. **am jariskacebma Tavis droze gamocades omis saSineleba da aRarc frontze dabruneba surdaT da aRarc omi**. saTadarigo batalionebis jariskacTa ganwyobileba gvardiul polkebsac

gadaedo. saTadarigo batalionebis garda gvardiul polkebTan Seqmnili iyo e.w. **`saswavlo aseulebi~**, sadac frontisaTvis umcros oficrebs amzadebdnen. saswavlo aseulebis kursantTa Soris bevri iyo frontze xangrZlivi droiT namyofi jariskaci. frontis saSinelebani maTac kargad icodnen da amitom sulac ar Cqarobdnen moqmed armiaSi dabrunebas. omis sawinaaRmdego ganwyobileba dRiTidRe izr-deboda saswavlo aseulebis kursantTa Sorisac, rac aseve gavlenas axdenda gvardiis suliskveTebaze.

1917 wlis 27 Tebervals diliT **volinis gvardiuli polkis** saswavlo aseulSi jariskacTa amboxeba daiwyo. jariskacebma mokles oficeri, xelT igdes iaraRi da quCaSi gamovidnen. maT agitacia gaaCaRes **litvisa** da **preobraJenskis gvardiuli polkebis** jariskacTa Soris. male petrogradSi jariskacTa masobrivi gamosvlebi daiwyo. 27 Tebervlis dilas dedaqalaqSi ukve 25 aTasi jariskaci iyo amboxebuli, saRamos maTi ricxvi 70 aTasamde gaizarda, rac petrogradis garnizonis naxevars Seadgenda. amboxebuli jariskacebi arbevden sapolicio ubnebis Senobebs, daiwyo oficrebisa da policiis moxeleTa devna, bevri maTgani quCaSive daxvrites. amboxebulebma daarbies maRaziebi, sursaTis sawyobebi, arsenalebi, xelT igdes iaraRi. male ajanyebulTa xelSi aRmoCnda **saolqo sasamarTlo** da **cixeebi (sapyrobleebi)**. sapyrobleebidan gaTavisuflebulTa Soris mcire raodenobiT iyvnen revolucionerebi, maTi didi nawili sisxlis samarTlis damnaSavebs warmoadgenda.

27 Tebervals sruliad aSkara gaxda, rom xelisufleba ususuri iyo win aRdgomoda masobrivi saxalxo gamosvlebs. petrogradis samxedro olqis jarebis sardlis general **s. xabalovis** brZanebebi ar sruldeboda. sul ufro mcirdeboda xelisuflebis erTguli jarebis raodenoba. 27 Tebervals s. xabalovs mxolod izmailovis gvardiuli polkisa da polkovnik kutepovis razmis imedi SeiZleboda hqonoda.

27 Tebervals amboxebul jariskacTa nakadma moskovis gvardiuli polkis kordoni gaarRvia, **fineTis vagzals** miaRwia da iq myof muSebs SeuerTda. muSebi kariskacebs Sexvdnen wiTeli droSebiT da lozungebiT: **`Zirs TviTmppyrobeloba!~, `gaumarjos demokratiul republikas!~**.

mTels petrogradSi anadgurebdnen ruseTis imperiis saxelmwifo simbolikas. imperiis gerbi _

orTaviani arwivi _ masobrivad qreboda SenobaTa fasadebidan.

27 Tebervals, SuadRisas, amboxebul jariskacTa da muSaTa kolonebma **Tavidis sasaxles** miaRwia, sadac Sekrebili iyvnen meoTxe saxelmwifo saTaTbiros wevrebi da politikuri partiebisi liderebi. Tavidis sasaxleSi Tavi moyara samxedro nawilebidan, fabrikebidan da qarxnebidan gamogzavnilma warmomadgenlebmac. socialistebisi winadadebiT Seiqmna **petrogradis muSaTa deputatebis sabWos droebiTi aRmasrulebeli komiteti**. aRmasrulebeli komitetis SemadgenlobaSi Sevidnen social-demokratebi da socialist-revolucionerebi: **n. CxeiZe, a. kerenski, m. skobelevi, n. suxanovi, n. kapelinski, e. sokolovski, p. krasikovi, p. aleqsandroviCi, k. gvozdevi, n. sokolovi, k. grineviCi, g. pankovi, p. zalucki, a. Sliapnikovi**. droebiTi aRmasrulebeli komitetis 15 wevidan mxolod ori (p. zalucki da a. Sliapnikovi) iyo bolSeviki.

1917 wlis 27 Tebervlis saRamos, Tavidis sasaxleSi Sedga petrogradis muSaTa deputatebis sabWos droebiTi aRmasrulebeli komitetis sxdoma. ganixiles qveynis Tavdacvisa da sursaTiT momaragebis sakiTxi. imavdroulad Tavidis sasaxleSi mimdinareobda imperatoris mier wina dRes daTxovnilo **meoTxe saxelmwifo saTaTbiros deputatebis araoficialuri sxdoma**. saTaTbiros deputatebis nawilma nikoloz II-is 1917 wlis 26 Tebervlis brZanebuleba _ aprilis bolomde saTaTbiros muSaobis Sewyvetis Sesaxeb _ mxolod 27 Tebervals, Tavidis sasaxleSi gamocxadebis Semdeg Seityo. saTaTbiros deputatebis erTi nawili, maT Soris **a. kerenski**, imperatoris brZanebulebis boikotsa da saTaTbiros sesiis gagrZelebas moiTxovda. bolos kompromisis miRweva SesaZlebeli gaxda. gadawyda, Seqmniliyo sagangebo organo aseTi saxelwodebiT _ **dedaqalaqSi wesrigis dacvisa da pirovnebebTan da dawesebulebebTan urTierTobis saxelmwifo saTaTbiros droebiTi komiteti**~. saxelmwifo saTaTbiros droebiT komitets saTaveSi Caudga meoTxe saxelmwifo saTaTbiros Tavmjdomare **m. roZianko**. komitetis SemadgenlobaSi Sevidnen: **p. miliukovi, n. nekrasovi, a. konovalovi, s. Sidlovski, v. Sulgini, i. dmitriukovi, m. karaulovi, v. Ivovi, v. rJevski**. saxelmwifo saTaTbiros droebiT komitetSi revoluciuri demokratiis warmomadgenlebis saxiT Sevidnen aseve social-demokrati menSeviki **n. CxeiZe** da

trudoviki **a. kerenski**. n. CxeiZe da a. kerenski petrogradis muSaTa deputatebis sabWos droebiTi aRmasrulebeli komitetis sxdomebsac eswrebodnen da saxelmwifo saTaTbiros droebiTi komitetis sxdomebsac.

saxelmwifo saTaTbiros droebiTi komiteti cdilobda xelSi aeRo mTeli Zalaufleba petrogradsa da mTels ruseTSi. droebiTma komitetma pirvel rigSi, kontroli daamyara telegrafze da petrogradis rkinigzis vagzlebze. saxelmwifo saTaTbiros deputatma **a. bublikovma**, romelic saTaTbiros droebiTma komitetma transportis komisrad daniSna, mTel qveyanaSi dagzavna telegramebi. a. bublikovma ruseTis mosaxleobas acnoba momxdari revoluciis Sesaxeb da mouwoda, zedmiwevniT zustad SeesrulebinaT axali xelisuflebis gankargulebani.

ruseTis ministrTa sabWo **n. golicinis** TavmjdomareobiT 1917 wlis 27 Tebervals saswrafod Seikriba Tavis sagangebo sxdomaze. gadawyda, avadmyofobis mizeziT, Sinagan saqmeTa ministris **a. protopopovis** gadayeneba.

mTavroba m miiRo gadawyveti leba, jer kidev erTguli jarebis saTaveSi popularuli sardali Caeyenebi naT. ministrTa sabWos sxdomaze ganisazRvr a xalxis winaSe pasuxismg ebeli axali mTavrobis Semadgenloba.

nikoloz II

27 Tebervals nikoloz II-m petrogradis samxedro olqis jarebis sardali generali **s. xabalovi** gadaayena da mis nacvlad daniSna galiciis brZolebis (1916 w.) gmiri, saxelganTqmuli generali **n. ivanovi**. nikoloz II-m generali n. ivanovi sagangebo uflebebiT

aRWurva da petrogradis samxedro olqis jarebis garda frontidan moxsnili jarebic dauqvemdebara. nikoloz II-m miuReblad miiCnia ministrTa sabWos gadawyvetileba axali mTavrobis Seqmnis Sesaxeb. aSkara iyo, rom **mogilievSi** myofi nikoloz II Zalze cudad iyo informirebuli petrogradsa da, saerTod, qveyanaSi mimdinare movlenebis Sesaxeb. swored amitom mas imedi hqonda, rom Tavs daaRwevda Seqmnil viTarebas. viTareba ki umZimesi iyo. p. miliukovis sityvebiT rom vTqvaT, 1917 wlis 27 Tebervals petrogradSi `ar arsebobda arc mefe, arc saTaTbiro da arc ministrTa sabWo. uwesrigobam revoluciis saxe miiRo.~

cnobebi petrogradidan mogilievSi Zalze dagvianebiTa da arasruli saxiT midioda. albaT amis gamo iyo, rom 1917 wlis 27 Tebervlis saRamos nikoloz II Tavis dRiurSi werda: `amazrzeni grZnobaa, iyo Sors da nawyvetebis saxiT iRebde sagangaSo cnobebs~. nikoloz II-m petrogradSi dabruneba gadawyvita.

1917 wlis 28 Tebervals, diliT adre, mogilievidan ori matarebeli gavida pirvelSi (`a~) nikoloz II imyofeboda, meoreSi (`b~) _ imperatoris amala. **zogierTi Tanamedrove miiCnevda, rom nikoloz II-is mogilievidan petrogradSi gangzavreba iyo sabediswero Secdoma, radgan gawyda kavSiri imperators, umaRlesi mTavarsardlobis banaks, carskoe selosa da petrograds Soris.** aseTi azri SeiZleba simarTles moklebuli ar iyos, magram nikoloz II-isaTvis mogilievSi darCena da tragikuli movlenebisaTvis Soridan cqera autaneli iqneboda. garda amisa, nikoloz II SeSfoTebuli iyo ojaxis wevrebis (meuRlisa da Svilebis) bediT. ar arsebobda imis garantia, rom maT raim ubedureba ar eweodaT.

1917 wlis 28 Tebervlis dilidan 1 martis dilamde **mogilievidan** gamosuli orive matarebeli Seuferxebblad miemarTeboda **petrogradisaken.** 1917 wlis 1 marts, diliT adre, sadgur **malaia viSerasTan** miiRes cnoba, rom gzis gagrZeLeba saxifaTo iyo. cnobis mixedviT, sadgurebi

liubani da **tosno** ajanyebuli jarebis mier iyo dakavebuli (SemdgomSi gairkva, rom es cnoba araswori iyo). petrogradamde 150 versi rCeboda, kavSiri arc umaRlesi mTavarsardlobis banakTan da arc carskoe selosTan aRar arsebobda. nikoloz II-m gadawyvita, **fskovSi** gangzavrebuliyo, sadac im dros CrdiloeTis frontis Stabi imyofeboda. imperators imedi hqonda, rom fskovidan telegrafis saSualebiT gaerkveoda viTarebaSi. SemovliTi gziT (belogoe _ staraia rus _ dno) nikoloz II 1917 wlis 1 martis saRamos **fskovSi** Cavida.

sanam nikoloz II gzaSi imyofeboda (1917 wlis 28 Tebervlis dila _ 1 martis saRamo), qveyanaSi didi ambebi moxda.

1917 wlis 28 Tebervals eWvi aRaravis epareboda, rom **ruseTSi revolucia xdeboda.** ajanyebuli jariskacebi mTels petrograds akontrolbdnen. maT xelSi iyo **petre-pavles cixe, saadmiralo, telegrafi, vagzlebi, arsenalebi, zamTris sasaxle** da sxva mniSvelovani obieqtebi. ruseTis ministrTa sabWo **n. golicinis** TavmjdomareobiT gadadga, ministrTa nawili daapatimres. Sinagan saqmeTa ministri **a. protopopovi** jer imaleboda, xolo Semdeg Tavridis sasaxleSi gamocxadda da ajanyebulebs Cabarda.

xelisufliba ori organos _ meoTxe saxelmwifo saTaTbiros droebiTi komitetisa da petrogradis muSaTa sabWos droebiTi aRmasrulebeli komitetis xelSi imyofeboda. Tanxmoba or sagangebo organos Soris Tavidanve ar yofila. saxelmwifo saTaTbiros droebiTi komiteti miiCnevda, rom xalxis winaSe pasuxismgebeli mTavrobis Seqmna aucilebeli iyo. garda amisa, unda mieRwiaT ufliswul **aleqsis** sasargeblod nikoloz II-s taxtidan gadadgomisaTvis. arasrulwlovani aleqsis taxtze asvlis SemTxvevaSi regentad unda daniSnuliyo nikoloz II-is umcrosi Zma, didi mTavari **mixeil aleqsandres Ze.**

mixeil aleqseevi

ajanyebuli jariskacebis ganwyobileba sul ufro radikaluri xdeboda. **cxadi iyo, rom jariskacebs kompromisebi da zomieri opoziciis politika Zalze aRizianebedaT.** isini mzad iyvnen yvelaferi aRegavaT pirisagan miwisa. ajanyebuli jariskacebisa da muSebis mxardaWeris imedi hqonda muSaTa deputatebis sabWos droebiT aRmasrulebel komitets.

1917 wlis 28 Tebevliidan 1 martamde **m. roZianko** mudmiv kavSirSi imyofeboda umaRlesi mTavarsardlobis banakTan, frontebisa da flotebis mTavarsardlebTan da informacias awvdida maT petrogradSi Seqmnili viTarebis Sesaxeb. umaRlesi mTavarsardlobis Stabis ufrosi generali **mixeil aleqseevi**, romelic mogilievidan nikoloz II-is gamgzavrebis Semdeg mTavar figurad iqca, sul ufro metad rwmundeboda, rom saxelmwifo saTaTbiros droebiTi komiteti erTaderT realur Zalas warmoadgenda. m. aleqseevi m. roZiankos politikis gatarebas Seudga.

1917 wlis 1 marts, gvian saRamos, **mixeil aleqseevma** fskovSi myof nikoloz II-s telegrafiT acnoba, rom aucilebeli iyo Seqmniliyo mTavroba, romelic xalxis warmomadgenlebis winaSe pasuxismgebeli iqneboda. m. aleqseevs mxars uWerda CrdiloeTis frontis mTavarsardali generali **n. ruzski**. n. ruzski aRniSnavda, rom mis azrs iziarebdnen sxva frontebis mTavarsardlebic. nikoloz II-m gaiziara m. aleqseevis Sexeduleba da 1 marts, RamiT, general **n. ivanovs** aseTi Sinaarsis telegrama gaugzavna: `gTxovT, Cems Camosvlamde da CemTvis moxsenebis wardgenamde araviTari

zomebi ar miiRoT~. es ki imas niSnavda, rom **nikoloz II-m uari Tqva Zalismieri meTodebiT petrogradSi wesrigis aRdgenaze da daeTanxma saxelmwifo saTaTbiros droebiT komitets.**

1917 wels 1-2 martis RamiT qveyanaSi xelisuflebis bedi moulodnelad sul sxvagvarad gadawya. **meoTxe saxelmwifo saTaTbiros droebiT komitetsa da petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWos aRmasrulebel komitets Soris molaparakebisas miaRwies SeTanxmebas ruseTis droebiTi mTavrobis Seqmnis Sesaxeb.** droebiTi mTavrobis Tavmjdomaris kandidaturis SerCevisas arCevani SeaCeres erobaTa kavSiris Tavmjdomareze, Tavad **giorgi Iovze**, romelic imxanad moskovidan petrogradSi Cavida.

giorgi Iovi (1861-1925) cnobili politikuri moRvawe. igi jer kidev XX saukunis damdegs miemxro liberalur moZraobas. ruseT-iaponiis omis dros g. Iovi xelmZRvanelobda saerobo organizacias, romlis mizani iyo omSi daWrili da daavadebuli jariskacebisaTvis daxmarebis aRmoCena. pirveli msolfio omis wlebSi igi saTaveSi edga ruseTis erobaTa kavSirs, xolo 1915 wlidan _erobaTa da qalaqTa gaerTianebas (zengors). ukve imxanad g. Iovi iTvleboda opoziciuri moZraobis erT-erT liderad.mas mxars uWerdnen rogorc ukiduresi, ise zomieri memarjveneebi da, ragind gasaocaric unda iyos, memarcxeneebic ki. opoziciis mier omis wlebSi Sedgenil mTavrobaTa yvela saorientacio SemadgenlobaSi g. Iovs an mTavrobis Tavmjdomaris an Sinagan saqmeTa ministris Tanamdebobas sTavazobdnen. am SemTxvevaSi g. Iovs m. roZiankos ki ver uwevda konkurencias.

droebiTi mTavrobis formirebis procesSi 1917 wlis 1-2 martis RamiT saxelmwifo saTaTbiros droebiTi komitetis Tavmjdomare **m. roZianko** esaubra CrdiloeTis frontis mTavarsardals, general **n. ruzskis**. n. ruzskim m. roZiankosTan saubris Sinaarsi umaRlesi mTavarsardlobis Stabis ufross, general **m. aleqseevs**, gadasca. male n. ruzskim m. roZiankos acnoba, rom nikoloz II Tanaxma iyo xalxis warmomadgenlebis winaSe pasuxismgebeli mTavrobis Seqmnisa. n. ruzskim m. roZiankos isic acnoba, rom imperatorma general n. ivanovs damsjeli RonisZiebebis gatareba aukrZala. sruliad moulodnelad m. roZiankom n. ruzskis ganuxxada, rom dinastiis sakiTxi sxvagvarad dadga _ iTxovdnen imperatoris gadadgomas. es rom **mixeil aleqseevma** Seityo, gadawyvita energiulad emoqmeda da Tavis Tavze aeRo nikoloz II-is taxtidan gadayeneba. Tavis iniciativiT m. aleqseevi daukavSirda yvela frontisa da flotis mTavarsardlebs, raTa gaego

maTi azri nikoloz II-is taxtidan gadadgomis Sesaxeb. yvela frontis mTavarsardalma, aseve baltiis zRvis flotis sardalma mxari dauWira ufliswul

aleqsis

sasargeblod
nikoloz II-is
taxtidan
gadadgomas.
m. aleqseevis
SekiTxva
upasuxod
datova Savi
zRvis flotis
sardalma, vice-
admiralma
**aleqsandre
kolCakma.**
imperatoris
biZam,
kavkasiis
frontis
mTavarsardal
ma, didma
mTavarma

nikoloz nikolozis

Zemac

imperators Svilis sasargeblod taxtidan gadadgoma urCia. armiis zedafenis pozicias ar SeiZleboda gavlena ar moexdina nikoloz II-ze. **1917 wlis 2 marts nikoloz II-m taxtidan gadadgomis gadawvyvetileba miiRo.** nikoloz II-is taxtidan gadadgomis Sesaxeb fskovSi saswrafod Seadgines telegramebi m. roZiankosa da m. aleqseevis saxelze. telegramebis gagzavna Seaferxa fskovSi nikoloz II-Tan meoTxe saTaTbiros deputatebis **a. guCkovisa** da **v. Sulginis** Casvlam, romlebmac gadadgomis winadadebiT mimarTes mefes.

1917 wlis 2 marts gvian RamiT nikoloz II Sexvda a. guCkovsa da v. Sulgins. moulodnelad imperatorma pozicia Secvala da ganaxada: **Cemi Svili avadaa, amitom me gadadgomis gadawvyvetileba unda miviRo mis magivradac, radgan ar SemiZlia daveilde Svils.** nikoloz II-is aseTma ganxadebam saqme gaarTula. jer kidev imperator pavle I-is dros miRebuli taxtis memkvidreobis Sesaxeb kanonis ZaliT taxtze myof imperators SeeZlo gadamdgariyo, magram ar SeeZlo Tavisi memkvidris nacvlad gadadgomis gadawvyvetilebis miReba, Tundac memkvidre mcirewlovani yofiliyo. es ki imas niSnavda, rom nikoloz II-is mier ufliswul **aleqsis** saxeliT

gadadgomis Sesaxeb gadawvyvetilebis miReba aralegitimuri iqneboda. bolos, gamouval mdgomareobaSi Cavardnilma nikoloz II-m

jariskacTa mitingi frontze. 1917 wlis Tebervali

gadawvyvetileba isev Secvala da taxtidan Tavisi umcrosi Zmis **mixeil aleqsandres Zis** sasargeblod gadadga. **taxtidan gadadgomis Sesaxeb manifests nikoloz II-m xeli moawera 1917 wlis 2 marts 23 saaTsa da 40 wuTze.**

manifestze xelis moweris Semdeg nikoloz II-m a. guCkovis TxovniT xeli moawera brZanebulebebs: **giorgi lvovis** mTavrobis Tavmjdomared, didi mTavris **nikoloz nikolozis Zis** umaRles mTavarsardlad da general **lavr kornilovis** petrogradis samxedro olqis jarebis sardlad daniSvnis Sesaxeb. 1917 wlis 3 marts, Ramis pirvel saaTze, taxtidan gadamdgari nikoloz II fskovidan **mogilievSi** gaemgzavra.

mogilievSi yofili imperatori nikoloz romanovi gubernatoris saxlSi SeCerdada da yvelasTan gawyvita oficialuri urTierToba.

1917 wlis 3 marts, diliT petrogradSi myof nikoloz II-is umcros ZmasTan, did mTavar **mixeil aleqsandres ZesTan** gamocxadda axali xelisuflebis warmomadgenlobiTi delegacia (g. lvovi, m. roZianko, a. kerenski da sxvebi), romelTac male SeuerTdnen a. guCkovi da v. Sulgini. maT mixeil aleqsandres Zes urCies, **damfuZnebeli krebis mier ruseTis saxelmwifo sistemis gansazRvramde taxtze ar asuliyo.**

unda aRiniSnos, rom fskovidan axlad dabrunebuli **a. guCkovi** da **v. Sulgini** winaaRmdegni iyvnen mixeil aleqsandres Zis taxtidan gadadgomisa, radgan, maTi azriT, es daarRvedda **legitimizmis** princips. sawinaaRmdego azrs icavda **aleqsandre kerenski**, romelic mixeil aleqsandres Zes arwmunebda, rom xalxSi Zalze Zlieri iyo antimonarqistuli ganwyobileba. **garkveuli yoymanis Semdeg mixeil aleqsandres Zem xeli moawera manifests, romlis ZaliTac igi uars ambobda ruseTis taxtze.**

1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg xelisuflebis saTaveSi mosuli **droebiTi mTavroba** moRvaweobas Seudga.

1917 wlis Teberval-martis revoluciam ruseTSi monarqiuli wyobileba daamxo da safuZveli daudo demokratiuli saxelmwifos mSeneblobas. amieridan yvelaferi imaze iyo damokidebuli, Tu rogor gamoiyenebdnen ruseTis axali politikuri liderebi im Sanss, romelic maT istoriam misca.

§ 1. politikuri viTareba ruseTSi 1917 wlis gazafxulze.

1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg ruseTSi Seiqmna metad daZabuli politikuri viTareba, rac ZiriTadad ganpirobepuli iyo rogorc saSinao mdgomareobiT (politikur ZalTa brZoliT xelisuflebisaTvis), ise sagareo faqtoriTac (mimdinare pirveli msoflio omiT).

1. xelisuflebis organizacia. 1917 wlis 1-2 martis RamiT Seqmnil **ruseTis droebiT mTavrobaSi** 11 kaci Sevida. mTavrobis personaluri Semadgenloba aseTi iyo: **g. Ivovi** _ ministri-Tavmjdomare da Sinagan saqmeTa ministri (upartio), **p. miliukovi** _ sagareo saqmeTa ministri (kadeti), **a. guCkovi** _ samxedro da sazRvao saqmeTa ministri (oqtiabristi), **n. nekrasovi** _ gzaTa ministri (kadeti), **a. konovalovi** _ vaWrobisa da mrewvelobis ministri (progresisti), **m. tereSCenko** _ finansTa ministri (upartio), **a. manuilovi** _ ganaTlebis ministri (kadeti), **a. Singariovi** _ miwaTmoqmedebis ministri (kadeti), **a. kerenski** _ iusticiis ministri (trudoviki, Semdeg eseri), **v. Ivovi** _ sinodis ober-prokurori (upartio), **i. godnevi** _ saxelmwifo kontroliori (oqtiabristi).

mTavrobis Semadgenloba ZiriTadad isetive iyo, rogorc ganisazRvra 1915-1916 wlebSi opoziciis saidumlo Sekrebebeze. mTavrobis 11 wevridan 5 kadetTa partiis wevri iyo. es imas niSnavda, rom mTavroba **zomier-liberalur kurss** daadgeboda.

ruseTis droebiTma mTavrobam Tavisi samoqmedo programa 1917 wlis 3 marts gamoqveynebul **deklaraciaSi** Camoayaliba. deklaraciis ZiriTadi punqtebi aseTi iyo: 1) sruli politikuri amnistiis dauyovnebliv ganxorcieleba; 2) sityvis, beWdvisa da Sekrebis Tavisufleba yvela wodebisa da erovnebis warmomadgenelTaTvis, aseve samxedro mosamsaxureTaTvis; 3) sayovelTao Tanaswori, faruli da pirdapiri saarCevno kanonis safuZvelze damfuZnebeli krebis arCeva, romelic gansazRvavda qveyნის momaval politikur sistemas da miiRebda konstitucias; 4) policiis Secvla saxalxo miliciiT; 5) adgilobrivi mmarTvelobis gardaqmna. deklaraciaSi sagangebod iyo aRniSnuli, rom ajanyebis monawile samxedro nawilebs ar ganaiaraRebden da arc

petrogradidan gaiyvandnen. amასTan, xazi gaesva mtkice samxedro disciplinis aRდგენის aucileblobას. rac Seexeba samxedro mosamsaxureTa uflebebs, isini gaTanasworebulni iyvnen sxva moqalaqeebTan. aRსანიSნავია, რომ რუსეთის დროებითი მთავრობის დეკლარაციას მინისტრებთან ერთად ხელს აწერდა მეოთხე სახელმწიფო სატაბიროს თავმჯდომარე მ. როზიანკო, ტუმცა ჯველი რეჟიმის საკანონმდებლო ორგანოების (სახელმწიფო სატაბიროს, სახელმწიფო საბჭოს) შესახებ მთავრობის დეკლარაციაში არაფერი იყოფილა ნათქვამი. დეკლარაციაში არც დროებითი მთავრობის უფლებამოსილება იყოფილა განსაზღვრული, რაც ჟვეყანაში შემკმნილი კრიზისული ვითარებით იყო განპირობებული.

დაახლოებით იმავ დროს (1917 wlis 1-2 marts RamiT), roca droebiTi mTavroba Seiqmna, **petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWos aRმასრულებელმა კომიტეტმა** დაამტკიცა ბრჯანების თეგსტი, რომელიც ისტორიაში Sevida **brჯანება #1-ის** სახელწოდებით. ბრჯანება ეგჯანებოდა petrogradis garnizons (გვარდიისა და არმიის ჯარისკაცებს, ფლოტის მეჯრვაულებს) დაუივონებლივ

giorgi Ivovi

aleqsandre guCkovi

Sesasruleblad, xolo petrogradis muSebs _ cnobisaTvis.

brZaneba #1 iTvaliswinebda jariskacebisa da dabali wodebis samxedro mosamsaxureebidan arCeviTi komitetebis Seqmnas aseulebSi, batalionebSi, polkebSi, batareebSi, eskadronebsa da samxedro gemebze. brZanebaSi mTavari iyo mesame punqti. masSi aRniSnuli iyo, rom **samxedro nawili politikuri xasiaTis gamosvlebisas unda damorCileboda petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatTa sabWosa da samxedro nawilis jariskacTa arCeviT komitets**. es ki imas niSnavda, rom brZanebis mesame punqti auqmebda armiaSi **erTmmarTvelobis** principis, rac nebismieri qveynis armiis arsebo-bis aucilebel pirobas warmoadgenda. ufro metic, **samxedro nawilis mTeli SeiaraReba gadadioda jariskacTa arCeviTi komitetis gankargulebaSi**. iuridiulad da faqtobrivadac samxedro nawils (aseuls, batalions, polks, batareas, eskadrons, samxedro gemis pirad Semadgenlobas) ganagebda jariskacTa arCeviTi komiteti.

brZaneba #1 jariskacTa masam aRfrTovanebiT miiRo, Tumca armiisa da flotisaTvis brZanebis damRupveli gavlena aSkara iyo. **ruseTis armia iqca politikur ZalTa dapirispirebis arenad, politikur brZolaSi Zlier instrumentad**. garda amisa, mimdinare msolfio omis pirobebSi, brZaneba #1 mni-Svnelovnad asustebda armiisa da samxedro flotis brZolisunarianobas.

amrigad, petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWos antisaxelmwifoerivi xasiaTis brZanebam armia saxelmwifo Zlierebis erT-erTi institutidan saxelmwifos damangrevel Zalad aqcia.

Seqmnis dRidanve ruseTis droebiTi mTavroba da petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWo garkveul dapirispirebaSi imyofebodnen, Tumca isic unda aRiniSnos, rom maT TanamSromlobis seriozuli survilic hqondaT. am ori organos urTierToba sulac ar amoiwureboda formuliT: **`xelisufleba _ Zalauflebis gareSe da Zalaufleba _ xelisuflebis gareSe~**. jer kidev droebiTi mTavrobis Seqmnis procesSi saxelmwifo saTaTbiros droebiT komitetsa da petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWos aRmasrulebel komitets Soris mimdinare molaparakebisas am ukanasknelis wevrebma garkveviT ganaxxades: **aRmasrulebeli komiteti imdenad dauWerda mxars droebiT mTavrobas, ramdenadac mTavroba gaiTvaliswinebda aRmasrulebeli komitetis mier SemuSavebul program**as. droebiTi mTavrobisa da petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWos aRmasrulebeli komitetis TanamSromlobis gaumjobesebis mizniT 1917 wlis martis Sua ricxvebSi aRmasrulebelma komitetma Seqmna e.w. **`sakontaqto komisia~**. komisiaSi Sevidnen: **n. CxeiZe, m. skobelevi, i. strelkovi, n. suxanovi da v. filipovski**. `sakontaqto komisia~ unda SeemuSavebina droebiTi mTavrobisa da aRmasrulebeli komitetis erToblivi politikuri platforma, romlis realizebaze aRmasrulebel komitets unda ganexorcielebina mTavrobis **`uwyveti kontroli~**.

is damokidebuleba, rac petrogradSi ruseTis droebiT mTavrobasa da petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWos aRmasrulebel komitets Soris arsebobda, damaxasiaTebeli iyo mTeli ruseTisaTvis, maT Soris, koloniuri mxareebisTvisac. 1917 wlis 1 marts moskovSi Seiqmna **sazogadoebrivi organizaciebis komiteti**, romelSic Sedioldnen muSaTa da demokratiuli organizaciebis warmomadgenlebi. 1 martsave Seqmnilma **moskovis muSaTa deputatebis sabWom** moskovis sazogadoebriv organizaciaTa komiteti xelisuflebis kanonier da sruluflebian organod cno.

moskovis Semdeg did qalaqebasa da guberniebSi imave principiT Seqmnili **sazogadoebriv organizaciaTa komitetebi (zogan am organos sazogadoebrivi uSiSroebis komiteti ewodeboda) muSaTa (an muSaTa da jariskacTa) deputatebis sabWoebma xelisuflebis kanonier, sruluflebian organod cnes.**

adgilebze (mazrebSi, qalaqebSi, guberniebSi) xelisuflebis mniSvnelovan instruments warmoadgenda **droebiTi mTavrobis komisrebi**. droebiTi mTavrobis komisari iniSneboda qalaqis TviTmmarTvelobis, mazrisa da guberniis erobebis moRvaweebis, aseve politikuri partiebisa da sazogadoebrivi organizaciebis warmomadgenlebisagan. moskovSi droebiTi mTavrobis pirveli komisari iyo kadetTa partiis cnobili moRvawe, ruseTis qalaqTa kavSiris Tavmjdomare **m. Celnokovi**. 1917 wlis maisisaTvis ruseTSi sul 57 sagubernio da 353 samazro komisari iyo, romelTa Soris kadetebi Warbobdnen. mogvianebiT droebiTi mTavrobis komisarTa Soris imata social-demokrati menSevikebisa da eserebis ricxvma.

xelisuflebis **`burJuaziul~** (droebiTi mTavroba) da **revoluciu**r (deputatTa sabWo) organoTa Soris dapirispireba Tu petrogradSi sagrZnobi iyo, adgilebze naklebad igrZnoboda, aq ufro metad SeiniSneboda urTierTgagebisa da TanamSromlobisaken miswrafeba.

1917 wlis Teberval-martis revoluciiis Semdeg Seqmnili xelisuflebis organoebi, miuxedavad garkveuli siZneleebisa, xels uwyobdnen qveyanaSi demokratiuli wyobilebis damyarebas.

iuli cederbaumi (martovi)

2. mravalpartiuloba. 1917 wlis mart-oqtomberSi ruseTSi (yofili ruseTis imperiis teritoriaze) moqmedebda daaxloebiT 220 politikuri partia da organizacia. zogierTma Zvelma partiam datova politikuri asparezi, zogierTma iatakqveSeTidan gamosvlis Semdeg araxuli aRmavloba ganicada, zogierTi Zveli reJimis damxobis Semdeg Seiqmna.

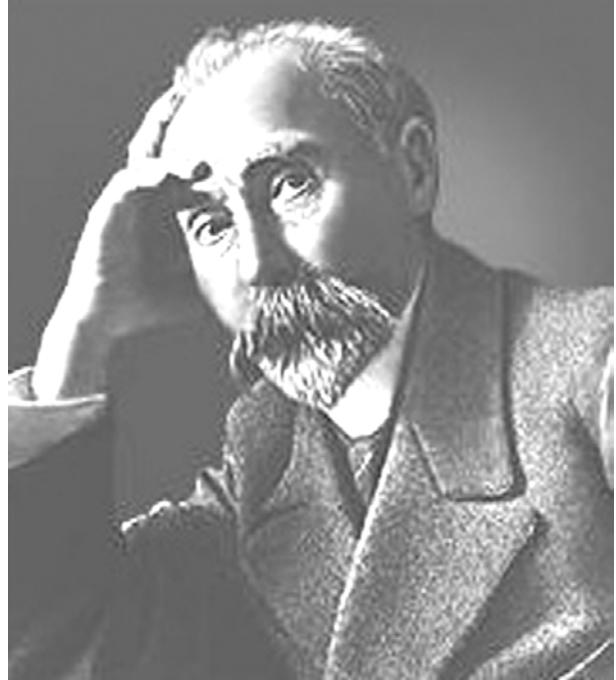
1917 wlis Teberval-martis Semdeg daiSala ukiduresad memarjvene monarqistuli organizaciebi (rusi xalxis kavSiri~ da sxv.). `17 oqtombris kavSiri~, anu oqtiabrista partia, romelic revoluciamde erT-erTi gavleniani partia iyo, Zalian dasustda da adgili kadetebis dauTmo. saerTod, **1917 wlis Teberval-martis revoluciiis Semdeg SeiniSneboda liberalur-demokratiuli moZraobis aRmavloba, romlis saTaveSi konstituciur-demokratiuli partia, anu kadetebi idgnen.** kadetebi moulodnelad opoziciuri partiidan mmarTvel partiad iqcnen. kadetebTan erTad seriozul Zalas warmoadgendnen **social-demokrati menSevikebi** (ruseTis social-demokratiuli muSaTa partiis menSevikuri fraqcia, romelic 1912 wliდან იურიდიულად და ფაქტობრივად დამოუკიდებელ პარტიად არსებობდა). kadetebisa da social-demokrati menSevikebis Semdeg politikur cxovrebaSi mniSvnelovan Zalas **socialist-revolucionerTa partia (eserebi)** warmoadgenda.

ruseTis droebiTi mTavrobis samoqmedo programas safuZvlad daedo konstituciur-demokratiuli partiis saprogramo debulebani, romelic ori ZiriTadi moTxovnisagan Sedgeboda: 1) omis gamarjvebiT dasruleba; 2) damfuZnebeli krebis mowveva, romelic gansazRvrvada qveynis momavali politikuri mowyobis sakiTxS da miiRebda konstitucias. aqedan gamomdinare, **kadetebi damfuZnebeli krebis mowvevamde ar apirebden seriozuli socialur-ekonomikuri gardaqmnebis gatarebas.** kadetebi moiTxovden rvasaTiani samuSao dRis dauyovnebliv SemoRebas, magram TavS ikavebden radikaluri agraruli reformis gatarebisagan. **kadetebi mxars ar uWerdnen yofili ruseTis imperiis ganapira (koloniuri) mxareebisaTvis avtonomiis dauyovnebliv miniWebas.**

1917 wlis martis bolos Sedga **konstituciur-demokratiuli partiis VII** yriloba, romelmac cvlilebebi Seitana partiis programaSi. kadetebma uaryves konstituciuri monarqiis moTxovna da aRiares, rom ruseTSi unda damyarebuliyo **saparlamento respublika.** yrilobaze ixileboda social-demokrat menSevikebTan TanamSromlobis sakiTxi. yrilobam e.w. **`memarcxene blokis~** Seqmna miuReblad miiCnia, Tumca kadetTa liderebi memarcxene ZalebTan praqtikul TanamSromlobas ar eridebodnen.

1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg kadetebis avtoriteti sazogadoebis liberalur wreebSi, aseve zomier memarjveneTa Soris kidev ufro gaizarda. kadetebS mxars uWerda inteligenciis, studentobisa da saxelmwifo moxeleTa mniSvnelovani nawili. 1917 wlis mart-aprilisaTvis kadetTa partiaSi daaxloebiT 100 aTasi wevri iyo, xolo qveyanaSi daaxloebiT 380 adgilobrivi komiteti moqmedebda.

1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg didi aRmavloba ganicades **social-demokratma menSevikebma.** revoluciis gamarjvebis Semdeg swored social-demokrati menSevikebi Caudgnen saTaveSi **revoluciuri demokratiis** banaks. socialur partiaTa Soris social-demokrati menSevikebis lideroba marto imiT ki ar iyo ganpirobepuli, rom es partia yvelaze mravalricxovani iyo (partiaSi 1917 wlis maisSi 50 aTasi, xolo zafxulis bolos 190 aTasi kaci iricxeboda), aramed ufro metad

giorgi plexanovi

imiT, rom social-demokrat menSevikebs didi gavlena hqondaT muSebsa da jariskacebSi, aseve deputatTa sabWoebSi, profkavSirebSi, kooperativebSi da sxv.

social-demokrati menSevikebi miiCnevden, rom monarqiis damxobis Semdeg **ruseTi Sevida burJuaziul-demokratiuli revoluciis stadiaSi, romlis warmatebiT dasruleba qveyanas gzas gauxsni da kulturuli da civilizebuli kapitalizmis damkvidrebasa da mis xangrZlivad arsebobs.** social-demokrati menSevikebis azriT, es iqneboda socializmze gardamavali periodi. aqedan gamomdinare, social-demokrati menSevikebi mxars uWerdnen droebiT mTavrobas, romelsac unda emoqmeda revoluciuri demokratiis kontroliT.

social-demokrati menSevikebi, iseve rogorc saerTaSoriso social-demokratia, orad gaTiSa omTan damokidebulebis sakiTxma. **menSevikTa memarjvene frTa (g. plekhanovi, v. zasuliCi, l. deiCi, a. potresovi da sxv.) e.w. `menSeviki-oboroncebi~** mxars ar uWerdnen dapyrobiT oms, magram arc ruseTis omSi damarcxeba surdaT da amitom qveynis Tavdacvis mizniT omis **gagrZelebis momxreni iyvnen. menSevikTa memarcxene frTa e.w. `menSevik-internationalistebi~ (i. martovi, o. ermanski, i. larini, a. martinovi)** omis winaaRmdeg gamodiodnen, radgan mas revoluciis Semdegac imperialisturad (dapyrobiTad) miiCnevden.

menSevikTa **memarjvene** da **memarcxene** frTa sazogadoebaSi iseTi gavleniT ver sargeblobda, rogorc **centristi** menSevikebi. centrist menSevikTa Soris 1917 wlis gazafxulidan

gansakuTrebiT didi avtoritetiT sargeblobdnen: **i. wereTeli, n. CxeiZe, f. dani, m. skobelevi, m. liberi.** isini `revoluciuri omis~ warmoebis, anu revoluciuri ruseTis dacvis moTxovniT gamodiodnen. **nikoloz (karlo) CxeiZis** didma avtoritetma ganapiroba is, rom 1917 wlis martSi igi airCies petrogradis muSaTa deputatebis sabWos (SemdegSi muSaTa, jariskacTa da mezRvaurTa sabWos) aRmasrulebeli komitetis pirvel Tavmjdomared, xolo Semdeg 1917 wlis ivnisSi sruliad ruseTis deputatTa sabWoebis I yrilobaze _ sruliad ruseTis centraluri aRmasrulebeli komitetis (cakis) Tavmjdomared. **irakli wereTeli,** brwyinvale publicisti da oratori, cota mogvianebiT droebiTi mTavrobis erT-erTi gavleniani ministri gaxda.

1917 wlis Teberval-martis revoluciamde **socialist-revolucionerTa partia** ar iyo masobrivi partia. revoluciis Semdeg eserebis agraruli programa Zalzed popularuli gaxda glexobaSi. amis gamo swrafad daiwyo eserTa rigebis zrda. 1917 wlis martSi eserTa partiis rigebsi ukve naxevar milionze meti wevri iricxeboda. eserebis saprogramo moTxovna `miwis socializaciis~ Sesaxeb ruseTis sofelsi did mxardaWeras povebda. eserebs didi gavlena hqondaT jariskacTa Soris.

socialist-revolucionerTa aRiarebuli lideri iyo **v. Cernovi,** agreTve cnobili moRvaweebi **n. avqsentievi** da **a. goci.** eserTa partiaSi arsebobda **memarcxene-internationalistTa** Zlieri frTa (m. spiridonova, b. kamkovi da sxv.).

socialist-revolucionerebi ZiriTad saprogramo sakiTxebSi social-demokrat menSevikebs uWerdnen mxars, Tumca ideologiuri TvalsazrisiT maT Soris arsebiTi gansxvaveba arsebobda. v. Cernovi Tvliდა, rom ruseTis xsna mTeli demokratiuli Zalebis gaerTianebsi mdgomareobda, rac gulis-xmobda TviT arasocialistur partiebTan TanamSromlobasac ki. v. Cernovis azriT, aucilebeli iyo `yvela klasis realuri koaliciis~ **Seqmna.**

ruseTis social-demokratiuli muSaTa partiis **bolSevikuri fraqcia** (1912 wliდან es fraqcia damoukidebel partiad Camoyalibda) 1917 wlis Teberval-martis revoluciaSi seriozul Zalas ar warmoadgenda (1917 wlis martSi partiaSi, yvelaze gazviadebuli monacemebiT, 24 aTasi wevri iricxeboda, xolo petrogradisa da moskovis organizaciebSi erTad sul 1500 wevri iyo aRricxuli).

1917 wlis Teberval-martis revoluciis periodSi petrogradSi moqmedebda **rsdmp (b) centraluri komitetis ruseTis biuro,** romelsac xelmZRvanelobda **a. Sliapnikovi, v. molotovi** da **p. zalucki.** ruseTis biuro droebiTi mTavrobis Seqmnas uaryofiTad Sexvda. 1917 wlis 12 marts gadasaxlebidan `Zveli bolSevikebis~ (i. stalinis, l. kamenevis, n. muranovis) dabrunebis Semdeg bolSevikuri partiis politikuri kursi Seicvala. **bolSevikebma menSevikebTan da eserebTan bloki aucileblad miiCnies da garkveuli pirobebiT droebiT mTavrobasac dauWires mxari.** menSevikebTan da eserebTan blokis aucilebloba da garkveuli pirobebiT droebiTi mTavrobisadmi mxardaWeris taqtikis siswore daadastura **rsdmp (b) sruliad ruseTis TaTbirma,** romelic 1917 wlis 27 martidan 2 aprilamde mimdinareobda petrogradSi. bolSevikTa taqtika isev Seicvala emigraciidan petrogradSi **v. leninis** dabrunebis Semdeg (1917 wlis 3 aprili). axali taqtika daadastura **rsdmp (b) VII partiulma konferenciam** (1917 wlis 24-29 aprili). v. leninis mier SemuSavebuli saprogramo moTxovnebi iTvaliswinebda: 1) droebiTi mTavrobis boikots da deputatTa sabWoebisadmi mTeli Zalauflebis gadacemas; 2) menSevikebTan da eserebTan dadebuli blokis daSlas; 3) omis dauyovnebliv Sewyvetas; 4) memamuleTa miwebis dauyovnebliv konfiskacias; 5) warmoebaze muSaTa kontrolis damyarebas. yovelive es, v. leninis azriT, aucilebeli iyo imisaTvis, rom dauyovnebliv, drois intervalis gareSe, dawyebuliyo **socialistur revoluciaz**e gadasvla.

muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWos sxdoma Tavridis sasaxleSi. 1917 w.

pavle miliukovi

amrigad, 1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg ruseTSi Camoyalibda sami banaki: **pirveli** _ liberaluri demokratiis (kadetebi da maTi mimdevrebi); **meore** _ revoluciuri demokratiis (social-demokrati menSevikebi, eserebi); **mesame** _ revoluciuri eqstremistebis (social-demokrati bolSevikebi). am sami Zalis dapirispirebaSi unda garkveuliyo ruseTis momavali.

3. droebiTi mTavrobis saSinao da sagareo politika. ruseTis droebiTi mTavroba Tavisi xasiaTiT **liberalur-demokratiuli** iyo. mTavroba pirveli dReebidanve rTul mdgomareobaSi aRmoCnda. sul male aSkara gaxda, rom droebiTi mTavrobis moRvaweobas seriozulad zRudavda petrogradis muSaTa (SemdgomSi muSaTa, jariskacTa da mezRvaurTa) deputatebis sabWo. amasTan erTad isic cxadi iyo, rom droebiT mTavrobas aklda saxelmwifoebrivi mSeneblobis gamocdileba.

a) saSinao politika. droebiTi mTavrobis saSinao politika mTlianad gamomdinareobda misi liberalur-demokratiuli xasiaTidan. **mTavroba miiCnevda, rom msofllo omi unda gagrZelebulo gamarjvebamde,** rac xalxis TvalSi seriozulad laxavda mis avtoritets. SeiZleboda xalxs omis sakiTxSi kidevac gaego mTavrobisaTvis, Tu qveyanaSi socialur-ekonomikuri xasiaTis radikaluri reformebis gatareba daiwyeboda. samwuxarod, mTavrobas radikaluri reformebis gatarebisaTvis aucilebeli Zlieri politikuri neba ar aRmoaCnda.

droeb iTi mTavrobis 1917 wlis 3 (16) martis deklaraciaSi da 6 (19) martis mimarTvaSi **ruseTis moqalaqeebisadmi~** bevri mniSvnelovani sakiTxis gadawyveta Soreuli momavlisaTvis iyo gadadebuli. es iyo didi taqtikuri Secdoma, radgan xalxi mTavrobisagan mtkivneuli sakiTxebis dauyovnebliv gadawyvetas moeloda.

droebiTi mTavrobis pirveli nabijebi socialur-ekonomikuri sakiTxebis gadaWris gzaze namdvilad ar iyo axali. **mTavroba ZiriTadad agrZelebda ruseTis imperiis ministrTa sabWos (p. stolipinis) politikas, romlis mizani iyo saxelmwifos rolis amaRleba ekonomikis marTvaSi.** 1917 wlis 25 marts (7 aprils) droebiTma mTavrobam miiRo dadgenileba, romlis ZaliTac **puris maragi da puriT vaWroba gadavida saxelmwifos xelSi,** dadginda purze mtkice fasebi. 1917 wlis 20 marts (2 aprils) miiRes kanoni **kooperativebis Sesaxeb,** romelic awesrigebda kooperatiuli gaerTianebebis moRvaweobas.

purze monopolia omis pirobebSi gamarTlebuli RonisZieba iyo, magram imis gamo, rom mTavrobas arc puris maragi gaCnda da arc monopoliis ganxorcielebisaTvis aucilebeli administraciul-sameurne aparati, purze monopolia ver ganxorcielda. ufro zustad, puris damzadebisa da vaWrobis ufleba

mTavrobam uamrav sazogadoebriv da kooperatiul organizacias misca.

droebiT mTavrobas Cafiqrebuli hqonda **finansuri reformis** gatareba. am saqmes saTaveSi finansTa ministri **a. Singariovi** edga. vaWrobisa da mrewvelobis ministr **a. konovalovis** iniciativiT 1917 wlis 10 (23) marts dadginda **rvasaaTiani samuSao dRe** da mogvarda **muSaTa socialuri dacvis** sakiT-xebi. miuxedavad amisa, warmoebis sferoSi bevri ram mainc gadauWreli darCa, ris gamoc ar mcirdeboda socialuri daZabuloba.

droebiTma mTavrobam gaatara **adgilobrivi mmarTvelobis seriozuli reforma**. momzadda kanonproeqtebi qalaqTa da erobaTa TviTmmarTvelobis Sesaxeb. 1917 wlis 21 maisis (3 ivnisis) kanoni **saTemo erobebis** Sesaxeb iTvaliswinebda Temis yrilobisa da mmarTvelobis SemoRebas, gauqmda saerobo ufrosebis Tanamdebobebi. pirvelad ruseTis istoriaSi Temis doneze unda Catarebuliyo sayovelTao, pirdapiri da Tanaswori arCevnebi faruli kenWisyriT. saerTod, unda aRiniSnos, rom **adgilobrivi mmarTvelobis reforma kargad iyo gaazrebuli**, magram adgilebze (TemSi, mazraSi, qalaqSi) moqmedi deputatTa sabWoebisa da uamravi sazogadoebrivi organizaciebis aqtiurobis pirobebSi igi efeqturi ver iqneboda.

droebiTi mTavrobis bevri kanoni da dadgenileba iuridiuli TvalsazrisiT kargad iyo Sedgenili, magram yovel maTgans hqonda didi nakli — **ar iTvaliswinebda qveyanaSi Seqmnili viTarebis swraf cvalebadobas**. garda amisa, saSinao politikis bevri mniSvnelovani sakiTxi arc ki dasmula.

droebiTi mTavrobis 1917 wlis 3 martis deklaraciis sami umTavresi punqtidan (damfuZnebeli krebis, miwisa da omis Sesaxeb) ori (miwisa da omis Sesaxeb) ver gadaiWreboda, Tu ar iqneboda mowveuli **damfuZnebeli kreba**. damfuZnebeli krebis mowveva ki droebiTma mTavrobam Tavisi arsebobis rva Tvis manZilze ver SeZlo. 1917 wlis 13 (26) marts saarCevno kanonis SemuSavebis mizniT Seqmnilma specialurma organom (sagangebo TaTbirma) zafxulis bolos daiwyo muSaoba, saarCevno kanoni ki mzad iyo 1917 wlis SemodgomisaTvis.

damfuZnebeli krebis mowvevlobis gamo droebiTma mTavrobam ver gadaWra saSinao politikis verc erTi mwwave problema.

b) **sagareo politika**. ruseTisaTvis Zalze mniSvnelovani iyo omis gagrZelebisa da zavis miRwevis sakiTxi. 1917 wlis 14 (27) marts petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWom miiRo manifesti **msoflio xalxebs~**. manifesti Seicavda mowodebas omis imperialisturi miznebis winaaRmdeg brZolis Sesaxeb. amave dros, **revoluciuri ruseTis dacvis mizniT germaniis winaaRmdeg omi aucileblad miiCnies**. revoluciuri ruseTis dacvisa

da uaneqsio , ukontribucio da demokra tiuli zavisatv is brZolis lozungi Zalze popularu li iyo masebSi. amave dros 1917 wlis 4 marts droebiTi mTavrob is

irakli wereTeli

sagareo saqmeTa ministrma **pavle miliukovma** telegrama gaugzavna sazRvargareT momuSave rus diplomatebs. telegramaSi aRniSnuli iyo, rom **ruseTi mtkiced daicavda winaT dadebul xelSekrulebebs da oms gamarjvebamde gaagrZelebda**. cxadi gaxda, rom droebiTi mTavroba da petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWo omis sakiTxiSi ver SeTanxmdebodnen.

viqtor Cernovi

1917 wlis 18 aprils (1 maiss) droebiTi mTavrobis sagareo saqmeTa ministrma **p. miliukovma** specialuri notiT acnoba antantis qveynebs, rom ruseTi oms gamarjvebamde gaagrZelebda. notam petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWosa da misi momxre sazogadoebis aRSfoTeBa gamoiwvia. petrogradSi gaimarTa demonstraciebi lozungebiT: `Zirs droebiTi mTavroba!~, `mTeli Zalaufleba sabWoebs!~. droebiTma mTavrobam p. miliukovis nota ukan gamoiTxova (gaauqma). amasTan erTad, gadawyda, **p. miliukovi** _ sagareo saqmeTa ministri da omis gagrZelebis Tavgamodebuli momxre da samxedro da sazRvao saqmeTa ministri **a. guCkovi** mTavrobidan gamoeyvanaT.

1917 wlis 5 (18) maiss damtkicda **ruseTis droebiTi mTavrobis meore Semadgenloba**. es iyo koaliciuri mTavroba. mTavrobis Tavmjdomare isev **giorgi lvovi** gaxda. mTavrobis SemadgenlobaSi 10 ministr-kapitalistis garda Sevida 6 ministri-socialisti: **i. wereTeli**, **a. kerenski**, **m. skobelevi**, **a. peSexonovi**, **v. Cernovi** da **p. pereverznevi**. Seicvala ministrTa Tanamdebobebis ganawilebac: **m. tereSCenko** gaxda sagareo saqmeTa ministri, **a. kerenski** _ samxedro da sazRvao saqmeTa ministri. droebiTi mTavrobis meore Semadgenloba albaT verc Sedgeboda, rom petrogradis deputatTa sabWos mTavrobaSi ministrebis Tanamdebobaze

socialistebi ar mievlinebina. radganac droebiTi mTavroba petrogradis deputatTa sabWom ixсна, cxadi gaxda, rom sabWos gavlena mTavrobaze gaizrdeboda. petrogradis deputatTa sabWo mxolod makontrolblis rols aRar dasjerdeboda da aqtiurad Caereoda droebiTi mTavrobis saqmianobaSi. mTavrobis programis koreqtirebac petrogradis sabWos aqtiuri monawileobiT moxda. droebiTi mTavrobis axali programa iTvaliswinebda demokratiuli zavis saswrafod dadebas.

droebiTi mTavrobis sagareo politikuri kursi, iseve rogorc saSinao politikuri, axali viTarebis Sesabamisad Zalze swraf koreqtirebas moiTxovda. umetes SemTxvevaSi mTavroba amas ver axerxebda.

§ 2. politikuri viTareba ruseTSi 1917 wlis zafxulSi.

1. socialuri krizisis gaZliereba da ganxeTqileba revoluciur demokratiaSi. 1917 wlis gazafxulis miwurulsa da zafxulis damdegs socialuri daZabulobis gaZlierebas masebis revoluciuri aqtivobis zrda mohyva. amiT maSinve isargebla revoluciuri demokratiis memarcxene frTam _ social-demokratma bolSevikebma da Tavianti radikaluri moTxovnebis propaganda gaaZliera. **moZraobaSi mosuli masisaTvis, romelic droebiTi mTavrobis imeds nel-nela kargavda, bolSevikebis lozungi misaRebi gaxda. verc liberalurma demokratiam (kadetebi da maTi mimdevrebi), verc revoluciuri demokratiis memarjvene frTam (social-demokrati menSevikebi, eserebi)**

nikolai avqsentievi

xalxSi
bolSevikebis
gavlenis zrdas
veraferi
daupirispres.

ruseTis
glexoba
droebiTi
mTavrobisagan
agraruli
sakiTxis
gadaWras
eloda. agraruli
reformis
dagvianebas
mohyva **glex-
Ta masobrivi
gamosvlebi** _

memamuleTa
miwebis

mitaceba da memamuleTa ezo-karis ganadgureba. glexebi TavianTi organizaciebis saSualebiT cdilobdnen saxnav-saTesi miwisa da tyis masivebis gadanawilebas. 1917 wlis mais-ivlisSi glexTa komitetebi masobrivad Seudgnen memamuleTa miwebis marTva-gamgeobas. es ki imis mauwyebeli iyo, rom droebiTi mTavrobis politikam soflad kraxi ganicada.

1917 wlis zafxulSi ZiriTadad dasrulda **sruliad ruseTis glexTa deputatTa sabWoebis Camoyalibeba**, raSic **sruliad ruseTis glexTa kavSirTan** erTad didi roli Seasrula **saxalxo socialistTa (eneselTa) partiam, socialist-revolucionerebma (eserebma) da glexTa kooperatiulma kavSirebma**. 1917 wlis maisSi petrogradSi gaimarTa **sruliad ruseTis glexTa deputatTa sabWoebis I yriloba**. delegatTa umravlesoba **eserebs** uWerda mxars, romlebic xelmZRvanelobdnen yrilobis mTel muSaobas. sruliad ruseTis glexTa deputatTa sabWoebis I yrilobis Tavmjdomared airCies eseri **nikolai avqsentievi**. yrilobis mier miRebuli rezoluciebi da dadgenilebebi eserTa saprogramo moTxovnebis mixedviT iyo Sedgenili. agraruli sakiTxis Sesaxeb miRebul dadgenilebaSi aRniSnuli iyo, rom damfuZnebel krebis mTeli miwebi unda gadaeca `miwis komitetebisaTvis~, rac, faqtobrivad, memamuluri miwismflobelobis likvidacias niSnavda. miuxedavad aseTi

sapirvelmaiso demonstraciebi moskovsa da petrogradSi. 1917 w.

dadgenilebisa, **yriloba Tvilda, rom saboloo sityva agraruli sakiTxis gadaWrisas mainc damfuZnebel krebis ekuTvnode**. bolSevikTa liderma v. leninma yrilobaze gamosvlisas aRniSna, rom miwa dauyovnebliv, damfuZnebeli krebis mowvevamde, unda gamocxadebuliyo saerTo saxalxo sakuTrebada da gadascemoda glexobas. eserTa partiis liderma, droebiTi mTavrobis miwaTmoqmedebis ministrma v. Cernovma v. leninis gamosvlis sapauxod ganacxada, rom agraruli sakiTxSi aseTi kardinaluri reformis gatareba damfuZnebeli krebis gareSe dauSvebeli iyo.

agraruli sakiTxis mougvarebloba ki Zalze Zabavda viTarebas soflad. glexebi ukve memamuleTa miwebis mitacebiT aRar kmayofildebodnen. daiwyo uRaribesi glexobis brZola mdidari glexobis (kulakebis) winaaRmdeg.

glexTa moZraobis zrdasTan erTad sul ufro farTo masStabebs iZenda **muSaTa moZraoba**. 1917 wlis mart-aprilSi ruseTSi gaficuli iyo muSaTa saerTo raodenobis 4%, mais-ivnisSi _ 41%. muSaTa Soris sagrZnoblad gaizarda bolSevikebis gavlena. es TvalnaTliv dadasturda **fabrikebisa da qarxnebis muSaTa komitetebis petrogradis saerTo-saqalaqo konferenciaze**, romelic 1917 wlis 30 maisidan 3 ivnisamde (12-16 ivnisi) mimdinareobda. konferenciam xmebis absoluturi umravlesobiT miiRo v. leninis mier dawerili rezolucia, romelSic ekonomikis

ngrevis SesaCerebeli RonisZiebebi iyo CamoTvllili. petrogradis fabrikebisa da qarxnebis muSaTa komitetebis centralur sabWoSi arCeuli 25 wevridan 19 bolSeviki iyo.

fabrikebisa da qarxnebis muSaTa komite-
tebSi bolSevikebis gavlenis zrda saSiSi iyo
imitomac, rom swored muSaTa komitetebi
qmnidnen wiTel gvardias, romelsac unda
Seecvala winaT arsebuli muSaTa milicia. **wi-
Teli gvardia male seriozul samxedro Zalad
iqca.** 1917 wlis ivlisSi petrogradis wiTeli
gvardia 5-6 aTas kacs aerTianeabda. wiTeli
gvardia Seiqmna moskovSi da sxva did
qalaqebSi. 1917 wlis oqtombrisaTvis
qveyanaSi ukve 100 aTasi wiTelarmieli iyo,
romlebic aqtiurad uWerdnen mxars
bolSevikebs.

muSaTa profkavSirul organizaciebSi Zlieri
iyo **revoluciuri demokratiis memarjvene
frTis** (social-demokrati menSevikebis,
eserebis) gavlena. bolSevikebi aq dasayrdenis
Seqmnas ver axerxebdnen. 1917 wlis
zafxulisaTvis sxvadasxva dargis muSaTa
profesiuli kavSirebi 1,5 milion kacs
aerTianeabda, Tumca maTi politikuri aqtiyobis
done fabrikebisa da qarxnebis muSaTa
komitetebTan SedarebiT naklebi iyo.

1917 wlis gazafxul-zafxulis movlenebma
aCvenes, rom **revoluciuri demokratiisa da
muSaTa klasis SigniT ganxeTqilebis
seriozuli safrTxe arsebobda.** es cxadad
dadasturda **sruliad ruseTis muSaTa da
jariskacTa deputatebis sabWoebis I
yrilobaze,** romelic 1917 wlis 3-24 ivniss (16
ivnisi _ 7 ivlisi) mimdinareobda **petrogradSi.**
yrilobas 1090 delegati daeswro (822 delegati
gadamwyveti xmiT, 268 _ saTaTbiro xmiT).
delegatibi warmoadgendnen muSaTa da
jariskacTa 400 adgilobriv sabWos. yrilobis
mxolod 777 delegatma miuTiTa Tavisi partiuli
kuTvnilibis Sesaxeb. 777 delegatidan 285
eseri iyo, 248 _ menSeviki, 105 _ bolSeviki,
32 _ menSevik-internacionalisti. kidev 10 de-
legati im menSevikTa warmomadgeneli iyo,
romlebic bolSevikebTan gaerTianebas
uWerdnen mxars.

sruliad ruseTis muSaTa da jariskacTa
deputatebis sabWoebis I yrilobis dRis wesrigSi
ori mTavari sakiTxi idga: a) damokidebuleba
omisadmi; b) damokidebuleba droebiT
mTavrobasTan.

droeb
iT
mTavrob
asTan
damokid
ebulebis
Sesaxeb
yrilobaz
e
moxsene
biT
gamovid
a
menSevi
ki m.
liberi.

man
dasabuTebulad uaryo mTeli Zalauflebis
sabWoebisaTvis gadacemis SesaZlebloba.
**menSevikTa azriT, droebiTi mTavrobis
likvidacia da mTeli Zalauflebis sabWoebis
xelSi gadasvla iyo is damRupveli taqtikuri
xazi, romelic ar iTvaliswinebda ruseTSi
Seqmnil politikur ZalTa ganlagebas.**
sabWoebis mier mTeli Zalauflebis aReba
gamoivvevda muSaTa klasis izolacias im
Zalebisagan, romelTac ganaxorcieles 1917
wlis Teberval-martis revolucia. cnobilma
menSevikma, droebiTi mTavrobis fostisa da
telegrafis ministrma **irakli wereTelma**
yrilobaze gamosvlisas daasabuTa koaliciuri
(mravalpartiuli) mTavrobis arsebobis auci-
lebloba da ganaxxada, rom ruseTSi ar ar-
sebobda politikuri partia, romelic marto
SeZlebda qveynis marTvas: **`ruseTSi ar
arsebobs politikuri partia, romelsac
SeeZleboda eTqva: mogveciT xelisufleba,
wabrZandiT Tqven da Cven davikavebT
Tqvens adgils~.** i. wereTlisadmi replikaSi v.
leninma aRniSna, rom ruseTSi aris politikuri
partia, romelic mzad aris dauyovnebliv aiRos
xelSi Zalaufleba. v. lenini bolSevikur partias
gulisxmobda. v. lenins kargad esmoda, rom
ruseTSi aseT viTarebaSi erTi partia marTlac
ver Seinarcunebda Zalauflebas. **bolSevikTa
lidere ukve Cafiqrebuli hqonda 1917 wlis
Teberval-martis revoluciis Semdgom
damyarebuli demokratiuli wyobilebis lik-
vidacia da qveyanaSi diqtatoruli, sixliani
reJimis, anu ybadaRebuli proletariatis
(muSaTa klasis) diqtaturis damyareba.**
irakli wereTelma, romelsac kargad esmoda

nikoloz (karlo) Cxeize

bolSevizmis namdvili buneba, aseTi Sefaseba misca mas: **`bolSevizmi is karibWea, saidanac CvenTan kontrrevolucia SemoiWreba~.** es winaswarmetyveleba male axda kidec. samwuxarod, imxanad Zalze cotas Tu esmoda bolSevizmidan momdinare saSiSroeba. **revoluciuri demokratiis memar-**

**cxene-
eqstremistuli
frTis
(bolSevikebis)
Seufasebloba
revoluciuri
demokratiis
memarjvene
da centristuli
mimarTulebis
(menSevikebis
, eserebis)
mier, ufro
metic, _ mTeli
liberalur-
demokratiuli
moZraobis
mier, gaxda
im tragediis
safuZveli, rac
ruseTSi 1917**

1917 wlis 18 ivnisis demonstracia petrogradSi

wlis oqtomberSi datrialda. revoluciuri demokratiis zomieri nawili, memarjveneebi da centristebi (menSevikebi, eserebi), aseve liberalur-demokratiuli moZraoba (kadetebi da maTi momxreebi) bolSevikebis winaaRmdeg rom gaerTianebuliynen da muSaTa klasSi, glexobasa da inteligenciaSi bolSevikebis demagogiuri politikis winaaRmdeg aucilebeli propagandistuli muSaoba ewarmoebinaT, bolSevikebi seriozul politikur Zalad verasodes iqceodnen. **bolSevikebis izolireba sazogadoebisagan 1917 wlis zafxulSi jer kidev savsebiT SesaZlebeli iyo. es Sansi xelidan gauSves maT, visac ZaluZda misi gamoyeneba, riTac sablood SesaniSnavad isargebles bolSevikebma.**

jerjerobiT bolSevikebs kvlav mokrZalebuli adgili ekavaT ruseTis revoluciuri demokratiis elitaSi. sruliad ruseTis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWoebis I yrilobis mier arCeul sruliad ruseTis centraluri aRmasrulebeli komitetis (cakis) 256 wevrs Soris 107 menSeviki iyo, 101 eseri, 35 bolSeviki. centraluri aRmasrulebeli komitetis Tavmjdomared

arCeul iqna social-demokrati menSeviki **nikoloz (karlo) CxeiZe.**

male ruseTSi viTareba Seicvala. 1917 wlis 9 ivnisisaTvis bolSevikebs petrogradSi daniSnuli hqondaT TavianTi momxre muSebisa da jariskacebis demonstracia, romlis mTavari moTxovna unda yofiliyo xelisuflebis

sabWoebisaTvis gadacema. sruliad ruseTis muSaTa da jariskacTa sabWoebis deputatTa I yrilobis delegatTa moTxovniT bolSevikebma demonstracia gadades. aman saqmes ar uSvela. 18 ivniss gaimarTa yrilobis mier sanqcirebuli muSaTa da jariskacTa 400-aTasiani demonstracia. demonstrantebma wamoayenes bolSevikuri lozungebi: **`mTeli Zalaufleba sabWoebis!~, `Zirs 10 ministri-kapitalisti!~, `Sewydes omi!~.** **petrogradis muSebisa da qalaqis garnizonis aseTi ganwyobileba kargi gakveTili unda gamxdariyo yvela antibolSevikuri partiisaTvis, yvelas unda egrZno, rom ruseTSi Zalas ikrefda kontrrevolucia. samwuxarod, es ase ar moxda!**

ruseTis droebiTma mTavrobam, revoluciuri demokratiis memarjvene da centristulma mimdinareobebma bolSevizmTan seriozuli brZolis nacvlad mdgomareobis gamosworeba frontze warmatebuli Setevis ganxorcielebiT scada. samxedro-sazRvao saqmeTa ministris **a. kerenskis** aqtiuri monawileobiT momzadda ruseTis armiis Seteva **samxreT-dasavleT frontze.** 1917 wlis 18 ivniss samxreT-dasavleTi frontis merve armiam general **lavr**

kornilovis sardlobiT 50 kilometrian monakveTze gaarRvia frontis xazi da 30 kilometriT win waiwia. rusebma daikaves ramdenime qalaqi, maT Soris **galiCi**. samxreT-dasavleTi frontis sxva armiebma winsvla ver ganaxorcieles, ramac saboloo jamSi Setevis CaSla gamoiwvia.

frontze gancdili warumatebloba gaxda mizezi 1917 wlis 3-5 ivlisis politikuri krizisisa.

2. 1917 wlis ivlisis krizisi. 1917 wlis ivlisis kriziss dasabami misca 2 (15) ivliss droebiTi mTavrobidan oTxi kadeti ministris (a. Singariovis, d. Saxovskis, a. manuilovis, v. stefanovis) gamosvlam. kadeti ministrebis mTavrobidan gasvlis mizezi gaxda **i. wereTlis, a. kerenskisa** da **m. tereSCenkos** iniciativiT **ukrainis avtonomiis** cnoba. kadetTa partiis centraluri komitetis azriT, ukrainis avtonomiis cnoba damfuZnebeli krebis uflebas Seadgenda da, amdenad, droebiTma mTavrobam Selaxa damfuZnebeli krebis ufleba. sinamdvileSi kadeti ministrebis gadadgomis mizezi ufro Rrma iyo. uTanxmoeba kadetebisa da socialistebis Soris mTavrobis politikaSi socialistebis mier Setanili cvlilebebis gamo daiwyo. kadetebis am demarSiT socialistebis aqtiurobis SezRudva surdaT. sruliad moulodnelad kadeti ministrebis gadadgomam petrogradis muSebisa da qalaqis garnizonis jariskacTa saprotesto gamosvla gamoiwvia.

1917 wlis 3 ivlisis saRamos petrogradis quCebSi gamovidnen jariskacebi da kronStadtidan Camosuli mezRvaurebi. 3-4 ivliss RamiT jariskacebsa da mezRvaurebs SeuerTda 30 aTasi muSa. demonstrantebma alya Semoartyes Tavridis sasaxles, sadac moTavsebuli iyo **sruliad ruseTis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWoebis centraluri aRmasrulebeli komiteti**. demonstrantebi moiTxovdnen droebiTi mTavrobis gadadgomam da Zalauflebis sabWoebisaTvis gadacemas.

miuxedavad didi socialuri daZabulobisa, 1917 wlis 3-5 ivliss jariskacebisa da muSebis aseTi organizebuli gamosvla mainc moulodneli iyo. es gamosvla mTlianad bolSevikebis mier iyo provocirebuli. Tavdapirvelad bolSevikebma kargad gamoiyenes droebiTi mTavrobis gadawyvetileba petrogradis garnizonis jarebis saTadarigo nawilis frontze gagzavnis Sesaxeb da jariskacebi aamxedres mTavrobis winaaRmdeg. **3-5 ivliss aSkarad gamoCnda, rom bolSevikebi**

mizanmimarTulad muSaobdnen petrogradis garnizonis jariskacTa, kronStadtis mezRvaurTa da petrogradis didi qarxnebis muSaTa Soris. 1917 wlis martis bolosaTvis petrogradis garnizonis jarebSi rsdmp (b) petrogradis komitets ukve Seqmnili hqonda 48 pirveladi organizacia. 1917 wlis maisSi rsdmp (b) centralur komitetTan Seiqmna specialuri **samxedro organizacia**, xolo 1917 wlis ivlisisaTvis bolSevikTa samxedro organizaciebi ukve moqmedebda 43 qalaqSi, maT Soris **petrogradsa** da **moskovSi**. Zlieri organizaciebi hqondaT bolSevikebs **baltiis zRvis samxedro flotSi**. 1917 wlis zafxulisaTvis kronStadtis mezRvaurTa Soris rsdmp (b) wevrTa raodenoba 3 aTass aRemateboda, revelSi daaxloebiT 3 aTass udrida, helsingsforsSi _ 4 aTass. bolSevikebis xelSi iyo baltiis mezRvaurTa umaRlesi arCeviTi organo _ **centrobalti**. centrobaltis Tavmjdomarec bolSeviki **p. dibenko** iyo.

1917 wlis 4 ivliss demonstrantTa raodenoba gaizarda da TiTqmis 500 aTass miaRwia. cxadia, bolSevikebi mSvidobian demonstracias ar amzadebdnen. aSkara iyo, rom maT **SeiaraRebuli gamosvlis** mowyoba surdaT. miuxedavad amisa, dRemde daudgenelia petrogradis quCebSi srola vin atexa _ bolSevikma provokatorebma, Tu kazakTa patrolma?

1917 wlis 5 (18) ivliss mTavrobam petrogradSi **saalyo wesebi** gamoacxada. qalaqSi xelisuflebis erTguli jarebi Semoiyvanes. rsdmp (b) centralurma komitetma demonstraciis Sewyvetis gadawyvetileba miiRo. droebiTi mTavrobis gadawyvetilebiT daapatimres cnobili bolSevikebi: **I. trocki, I. kamenevi** da sxvebi. **v. lenini** da **g. zinovievi** fineTSi miimalnen.

1917 wlis 3-5 ivlisis demonstraciis Semdeg presaSi didi antibolSevikuri propaganda gaCaRda. **v. leninsa da bolSevikTa sxva liderebs brali dasdes germaniis armiis generalur StabTan kavSirsa da germaniis sasargeblod SpionaJSi.**

dRes dadgenilia, rom social-demokrati bolSevikebi, iseve rogorc sxva socialisturi partiebi, pirveli msoflio omis wlebSi sxvadasxva wyaroebidan iRebdnen finansur daxmarebas. **bolSevikTa damfinanseblebs Soris iyo germaniis samxedro uwyeba, romelic dainteresebuli iyo ruseTSi**

bolSevikTa antisaxelmwifoibrivi saqmianobis gaZlierebiT. germaniis samxedro uwyebasTan v. leninis kavSiris Sesaxeb presaSi cnobebi gaCnda misi sazRvargareTidan dabrunebisTanave (1917 wlis aprili). bolomde konkretulad dadgenili araa 1917 wlis 3-5 ivlisis movlenebis provocirebisaTvis v. leninma da bolSevikebma germaniis samxedro uwyebidan namdvilad miiRes Tu ara finansuri daxmareba, magram erTi ram cxadia: **v. lenini da misi uaxloesi Tanamoazreebi emigraciidan dabrunebis Semdegac agrZelednen germaniis samsaxurebTan TanamSromlobasac da finansuri daxmarebis miRebasac.**

1917 wlis ivlisis demonstraciis Semdeg bolSevikebma moqmedebis taqtika Secvales. 1917 wlis ivlis-agvistoSi petrogradSi gaimarTa rsdmp (b) VI yriloba, romelmac **SeiaraRebuli ajanyebis** gziT Zalauflebis xelSi Cagdebis taqtikas dauwira mxari. rsdmp (b) VI yrilobis dadgenileba SeiaraRebuli ajanyebis mzadebis Sesaxeb sruliad sakmarisi iyo imisaTvis, rom droebiT mTavrobas bolSevikTa winaaRmdeg masobrivi represiebi daewyo. **mTavrobis socialisti ministrebi da petrogradis deputatTa sabWo aseTi gadamWreli zomebis gatarebisagan Tavsi ikavebdnen da sruliad aucilebel represiebsac ki demokratiisa da revoluciis monapovris Selaxvad miiCnevden.** ufro metic, droebiTi mTavrobis ministrad yofnis dros **irakli wereTeli** v. leninis dpatimrebis sanqciis gacemis winaaRmdegi gamovida (v. leninis bralad edeboda germaniis sasargeblad ZirgamomTxreli saqmianoba).

1917 wlis ivlisis kriziss Sedegad mohyva cvlilebebi droebiT mTavrobaSi. damtkicda droebiTi mTavrobis **meore** Semadgenloba. mTavrobis Tavmjdomaris Tanamdeboba datova **giorgi Iovvma**. 1917 wlis 8 (21) ivliss droebiTi mTavrobis Tavmjdomare (ministri-Tavmjdomare) gaxda **aleqsandre kerenski**, romelmac samxedro da sazRvao saqmeTa ministris Tanamdebobac Seinarcuna. sruliad muSaTa da jariskacTa deputatTa sabWoebis centralurma aRmasrulebelma komitetma

droebiT mTavrobas `SeuzRudavi uflbamosileba~ misca da igi `revoluciis mxsnel~ mTavrobad gamoacxada. 1917 wlis 24 ivliss (6 agvistos) damtkicda droebiTi mTavrobis **mesame** Semadgenloba. mTavrobis meore Semadgenlobis msgavsad, mesamec **koaliciuri** iyo. amjerad mTavrobis SemadgenlobaSi Sevida: 8 ministri kadetebidan da kadetebTan axlos mdgomi politikuri Zalebidan, 3 _ eserebidan (a. kerenski, n. avqsentievi, v. Cernovi), 2 _ menSevikebidan (a. nikitini, m. skobelevi), 2 _ saxalxo socialistebidan (a. peSexonovi, a. zarudini) da erTi _ e.w. `ufraqcio~ social-demokratebidan (s. prokopoviCi).

miuxedavad imisa, rom droebiT mTavrobaSi **ministri-kapitalistebi** da **ministri-socialistebi** TiTqmis Tanabrad iyvnen warmodgenilni, SeTanxmeba mainc ver moxerxda. mTavrobis muSaobas xels uSlida Sinagani uTanxmoeba.

3. samxedro diqtaturis damyarebis cda da misi Sedegebi. 1917 wlis ivlisis ambebma cxadi gaxada, rom **memarjvene** da **centristuli** revoluciuri demokratiis (menSevikebi, eserebi) gaubedavi da Semrigebluri politika rogorc droebiT mTavrobaSi, ise petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWosa da sruliad ruseTis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWos centralur aRmasrulebel komitetSi **da-Rupvisaken miaqanebda qveyanas.** droebiTi mTavrobis kadeti ministrebis azriT aucilebeli iyo jariskacebisa da muSebis revoluciuri aqtiurobisaTvis zRvaris dadeba, frontsa da zurgSi anarqiisa da qaosis likvidacia. **jansaRi politikuri Zalebi im daskvnamde mividnen, rom ruseTis xsna mxolod samxedro diqtaturas SeeZlo.** katastrofis moaxloebas yvela kargad grZnobda, magram rogorc droebiTi mTavrobis socialisti ministrebi, ise petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatTa sabWo da sruliad ruseTis muSaTa da jariskacTa deputatTa sabWoebis centraluri aRmasrulebeli komiteti samxedro diqtaturis sastiki winaaRmdegni iyvnen.

samxedro diqtaturis momxreTa Soris sul ufro mtkicdeboda azri imis Sesaxeb, rom diqtatoris postze yvelaze kargi kandidati ruseTis armiis umaRlesi mTavarsardali generali **lavr kornilovi** iqneboda. I. kornilovi Zalze popularuli pirovneba iyo. man saxeli gaiTqva pirveli msolfio omis frontebze. 1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg I. kornilovi petrogradis samxedro olqis jarebis sardlad dainiSna, magram 1917 wlis aprilSi igi droebiT mTavrobasTan uTanxmoebis gamo am Tanamdebobidan gadadga da samxreT-dasavleTis frontze merve armiis sardlad dainiSna, male ki generali a. brusilovi Secvala ruseTis armiis umaRlesi mTavarsardlis postze. **lavr kornilovi Tavisi qveynis didi patrioti** iyo. axali Tanamdeboba I. kornilovs saSualebas aZlevda samxedro diqtatura daemyarebina da ruseTi katastrofisagan exsna.

am radikalur RonisZiebas sxvadasxva Zalebi uWerdnen mxars. moZraobis birTvs Seadgenda ruseTis umaRlesi mTavarsardlobis banakSi aralegalurad arsebuli armiisa da flotis

aleqsandre kerenski

Si wesrigis aRdgenis programa generalma **lavr kornilovma** Camoayaliba umaRlesi mTavarsardlobis banakisaTvis 1917 wlis 16 ivliss gagzavnil telegramaSi. programa iTvaliswinebda Semdegs: 1) samxedro

oficerTa kavSiri, giorgis jvris kavalerT a kavSiri, kazakTa jaris kavSiris sabWo, moZraob as mxars uWerdne n samrewv elo-safinans o wreebis warmom ad-genlebi.

armia

nawilebis meTaurTa uflebebis gazrda; 2) samxedro nawilebis komisarTa da jariskacTa deputatebis uflebebis Sekveca; 3) frontze sikvdiliT dasjis Sesaxeb droebiTi mTavrobis mier 1917 wlis 12 ivliss miRebuli dadgenilebis zogierT samxedro nawilebze gavrceleba; 4) moqmed armiaSi yovelgvari krebisa da mitingebis, aseve agitaciis akrZalva. general I. kornilovis programis mxari dauwires umaRles samxedro wreebSi, kerZod, **a. denikinma, a. lukomskim, m. aleqseevma** da sxvebma.

I. kornilovis programis mowonebiT Sexvdnen kadetTa partiis moRvaweebi. **n. astrovinma, n. kiSkinma** da **v. nabokovma** Ria weriliT mimarTes droebiTi mTavrobis Tavmjdomar

es **a. kerenski** s. werilis avtorebi ayenebdnen umkacres samxedro disciplinas safuZvelze Zlieri, brZolisu nariani armiis aRdgenis sakiTxs. amave dros moiT-

xovdnen

akrZaluliyo samxedro nawilebis strategiul da taqtikur saqmianobaSi jariskacTa komitetebis Careva. uaRresad mniSvnelovani iyo is, rom n. astrovi, n. kiSkini da v. nabokovi moiTxovdnen **sabWoebisagan damoukidebeli, Zlieri erovnuli saxelmwifo xelisuflebis Camoyalibebas.**

1917 wlis 8-10 (21-23) agvistos moskovis universitetSi gaimarTa **sruliad ruseTis sazogado moRvaweTa TaTbiri**. TaTbiris muSaobaSi daaxloebiT 400 kaci monawileobda, maT Soris iyvnen kadetebis partiis, vaWar-mrewvelTa, finansuri wreebis, miwaT-

lavr kornilovi

mflobelebis, samRvdeloebis, saxelmwifo saTaTbiros, armiisa da flotis warmomadgenlebi. TaTbiri gaxsna Tavadma **e. trubekkoim**. man TaTbiris monawileebis `saxelmwifoebri vi azrovnebis adamianebi~ uwoda. rusuli liberaluri moZraobis cnobilma warmomadgenelma **p. struven** Tavis gamosv-laSi aRniSna, rom aucilebeli iyo **`Zlieri saxelmwifo xelisufleba~**, romelic SeZlebda qveyanaSi wesrigis aRdgenas. sazogado moRvaweTa TaTbiris monawileebma droebiT mTavrobas savsebiT garkveviT mianiSnes, rom **moazrovne ruseTi, qveynis inteligenciis elita mxars uWerda ruseTSi eqstremistuli Zalebis TareSis aRkveTas da metic, saxelmwifo wesrigis damyarebas**. qveynis sazogado moRvaweTa aseTi pozicia stimulis mimcemi iyo general lavr kornilovisaTvis.

1917 wlis 3 da 10 agvistos petrogradSi Sedga general **lavr kornilovisa** da droebiTi mTavrobis Tavmjdomaris **aleqsandre kerenskis** kerZo Sexvedrebi. 1. kornilovma ruseTis umaRlesi mTavarsardlobis banakis saxeliT a. kerenskis SesTavaza: 1) frontisa da zurgisaTvis erTiani samarTlebrivi reJimis SemoReba; 2) mTeli transportisa da mrewvelobis mniSvnelovani nawilis omis saWiroebisaTvis mobilizeba. Tavdapirvelad a. kerenski TiTqmis daeTanxma 1. kornilovs, magram SemdegSi generalitetisagan Tavi Sors daiWira **_ sabWoebis likvidaciasa da samxedro diqtaturis damyarebaze sastiki uari ganacxada**.

samxedro diqtaturis damyarebaze uaris Tqma aleqsandre kerenskis mxridan ruseTisa da, saerTod, kacabriobis winaSe udi-desi danaSaulis tolfasi iyo. qveynis umaRlesi xelisufali, mTavrobis Tavmjdomare rogorc pirovneba da rogorc saxelmwifo moRvawe sruliad Seuferebeli aRmoCnda. a. kerenski, iseve rogorc im periodis bevri sxva politikuri moRvawe, SemTxveviT moxvda did saxelmwifo Tanamdebobebze (iusticiis ministri, samxedro da sazRvao saqmeTa ministri, mTavrobis Tavmjdomare). **demagogiis xelovnebas SesaniSnavad dauflebul, politikur ZalTa Soris lavirebis ostats, populist aleqsandre kerenskis Tanamdebobis xelSi Cagdebis unari ki aRmoaCnda, magram im urTules epokaSi uzarmazari saxelmwifos marTvis niWi mas namdvilad ar hqonda**. arafriT gamorCeuli a.

kerenski droebiTi mTavrobis Tavmjdomare mxolod imis wyalobiT gaxda, rom kadetebis ar surdaT aseTi mniSvnelovani Tanamdeboba social-demokratebisaTvis daeTmoT, xolo, Tavis mxriv, social-demokratebi yvelafers akeTebdnen imisaTvis, rom mTavrobis Tavmjdomare kadeti ar gamxdariyo. samxedro diqtaturis winaaRmdeg a. kerenski demokratiis dacvisa da socializmis ideebsadmi erTgulebis mizezebiT gamodioda. **sinamdvileSi politikur intrigebSi kargad gamowvrTnilma ruseTis droebiTi mTavrobis Tavmjdomarem SesaniSnavad icoda, rom samxedro diqtaturis damyarebis SemTxvevaSi igi araraobad iqceoda. aleqsandre kerenskim ruseTis bedi mTavrobis Tavmjdomaris savarZels anacvala da Tavis moRvaweobiT xeli Seuwyo v. leninis xelmZRvanelobiT bolSevikebis mosvlas xelisuflebis saTaveSi. Tavis karteristuli miswrafebebiT aleqsandre kerenskim ruseTic daRupa da demokratiisa da socializmis saqmeC daasamara**.

1917 wlis 12-15 agvistos moskovSi didi Teatris SenobaSi gaimarTa **saxelmwifo TaTbiri**, romelic istoriaSi **moskovis TaTbiris** saxeliT ufroa cnobili. TaTbirs daaxloebiT 2500 kaci eswreboda. moskovis TaTbirze Tavi moyares meoTxe saxelmwifo saTaTbiros yofilma wevrebma, politikuri partiebis, muSaTa, glexTa da jariskacTa deputatebis sabWoebis, sazogadoebrivi organizaciebis, armiisa da flotis, vaWroba-mrewvelobis, finansuri wreebis, profesiuli kavSirebis, kooperatiuli organizaciebis, ararusi erebis, miwaTmflobelTa da samRvdeloebis warmomadgenlebma. moskovis TaTbiris umravlesobaSi memarjveneebi aRmoCndnen, revoluciuri demokratiis warmomadgenlebs mokrZalebuli adgili ekavaT (maT sul 250 adgili xvdaT). moskovis TaTbirs social-demokrati menSeviki **nikoloz (karlo) CxeiZe** Tavmjdomareobda. bolSevikebma Tavidanve igrZnes, rom TaTbiris muSaobas tons ver miscemdnen da darbazi datoves.

aleqsandre kerenski, romelsac amjeradac sakuTari karteris gadarCena amoZravebda, cdilobda droebiTi mTavrobis garSemo Semoekriba yvela Zala ukiduresi memarjveneebisa da ukiduresi memarxeneebis garda. a. kerenskis miswrafeba ararealuri iyo, radgan TaTbiris monawileTa absoluturi umravlesoba

general **lavr kornilovs** uWerda mxars. TaTbirze gamosvlisas a. kerenskim mTeli yuradReba Tavisi sityvis emociur mxareze gadaitana da kidev erTxel Seecada demagogiuri da populisturi frazebiT moexibla msmeneli. amjerad medrove da gaqnili politikosi Secda. **TaTbiris simpaTia aSkarad general lavr kornilovis mxareze iyo, romlis gamosvla konkretuli da saqmiani iyo.** I. kornilovma aRniSna, rom frontsa da zurgSi wesrigi erTnairad unda aRdgeniliyo. amasTan erTad, man moiTxova `mtkice~ da `Tanmimdevruli~ xelisuflebis Seqmna.

moskovis TaTbirma cxadad daadastura aleqsandre kerenskis mTavrobis politikis kraxi. **aSkara iyo, rom revoluciur demokratias (social-demokrat menSevikebs, eserebs) saxelmwifos marTvis unari ar aRmoaCnda da arc qveynis krizisidan gamoyvanis gegma hqondaT Camoyalibebuli.** TaTbirma isic aCvena, rom ruseTis jansaRi politikuri Zalebi qveynis xsnis erTaderT gzas samxedro diqtaturis damyarebaSi xedavdnen.

1917 wlis agvistos meore naxevarSi generali **lavr kornilovi** ruseTis armiis umaRlesi mTavarsardlobis banakSi Tavis uaxloes TanamebrZolebTan erTad (m. milonenko, v. zavoiko da sxv.) amuSavebda petrogradis dakavebis gegmas, rasac xelisuflebis reorganizacia da mTavrobidan socialistebis gaZeveba unda mohyoloda. aRsaniSnavia, rom a. kerenski axal mTavrobaSic unda darCeniliyo, oRond umniSvnelo Tanamdebobaze. a. kerenskis kandidaturis ganxilvisas I. kornilovma ganaxada, rom igi `ara marto susti da gaubedavia, aramed aragulwrfelic~. samxedro gadatrialebis Semdeg ruseTis marTva-gamgeobaSi gadamwyveti roli samxedroebis unda SeesrulebinaT. maT Soris **I. kornilovis** garda iyvnen: **m. aleqseevi, b. savinkovi, m. milonenko** da sxv.

1917 wlis 22-26 agvistos umaRlesi mTavarsardlobis banaksa da petrograds Soris molaparakeba mimdinareobda. am mola-parakebis bevri detali ucnobia. cnobilia mxolod is, rom droebiTi mTavrobis wevrma, sinodis ober-prokurorma **v. Ivovma**, romelsac Suamavlis roli hqonda dakisrebuli, faqtobrivad, lavr kornilovi da aleqsandre kerenski sabolood daupirispira erTmaneTs.

1917 wlis 26 agvistos v. Ivovi **mogilividan petrogradSi** dabruna da a. kerenskis I. kornilovis moTxovnebi gadasca. rogorc SemdegSi gaikva, v. Ivovi cruobda: kerenskisaTvis gadacemuli moTxovnebi ekuTvnoda ara I. kornilovs, aramed mis mrCevels v. zavoikos. iyo Tu ara es moTxovnebi I. kornilovTan sabolood SeTanxmebuli, dRemde ucnobia. v. Ivovis sityviT, umaRlesi mTavarsardlobis moTxovnebi aseTi iyo: 1) mTeli samxedro da samoqalaqo xelisuflebis umaRlesi mTavarsardlisaTvis, general kornilovisaTvis gadacema; 2) droebiTi mTavrobis yvela wevris dauyovnebliv gadadgoma; 3) petrogradSi samxedro mdgomareobis gamocxadeba. v. Ivovma a. kerenskis isic acnoba, rom mogiliovSi gamgzavrebaze Tavi Seekavebina, radgan umaRlesi mTavarsardlobis banakSi mas ukve sikvdilis ganaCeni gamoutanes (dRemde ga-urkvevelia, Tu ratom uTxra v. Ivovma a. kerenskis, rom sikvdilis ganaCenis gamotanisas I. kornilovi Sens gadarCenas cdi-lobdao).

aleqsandre kerenskim gadawyvita general lavr kornilovis gzidan Camocileba. pirvel rigSi, a. kerenskim v. Ivovs sTxova werilobiT Camoeyalibebina misi saubris Sinaarsi, raTa meamboxe samxedroebis dasasjeli aucilebeli dokumenti hqonoda. werilobiTi dokumentis miRebis Semdeg a. kerenskim v. Ivovis dapatimrebis brZaneba gasca. saswrafod mowveul mTavrobis sxdomaze a. kerenskim meamboxe generlis, I. kornilovis winaaRmdeg sabrZolvelad aucilebeli sagangebo uflebebis miniWebi moiTxova. Tu a. kerenski am uflebebs miiRebda, igi ruseTis faqtobrivi diqtatori xdeboda. droebiTi mTavrobis wevrebma Seqmnil viTarebaSi gadadgoma arCies. ruseTSi axali **samTavrobo krizisi** daiwyo.

a. kerenski mZime mdgomareobaSi Cavarda. igi moklebuli aRmoCnda mTavrobis mxardaWerasac ki. aseT viTarebaSi man **bolSevikebTan faruli TanamSromloba arCia**, raTa bolSevikebis gavlenis qveS myofi petrogradis wiTeli gvardiis, petrogradis garnizonis jarebisa da kronStadtis mezRvaurTa ZalebiT I. kornilovi daemarxebina. sxva gza a. kerenskis ar hqonda _ igi ganwiruli iyo.

1917 wlis 27 agvistos a. kerenskim mogiliovSi, umaRlesi mTavarsardlobis banakSi, telegrama gagzavna, romelSic aRniSnuli iyo,

rom generali l. kornilovi gadayenebulia ruseTis imperiis umaRlesi mTavarsardlis Tanamdebobidan. imavdroulad a. kerenskim mimarTa qveynis mosaxleobas, armias, rkinigzis muSebs, deputatTa sabWoebis da sxva revoluciur organizaciebs, ebrZolaT `meamboxe~, `revoluciisa da samSoblos moRalate~ general l. kornilovis winaaRmdeg. **aleqsandre kerenskis uRirsi saqcieliT Seuracxyofili lavr kornilovi ar daemorCila mTavrobis Tavmjdomaris brZanebas da a. kerenskis saqciels `udidesi provokacia~ uwoda.** amave dros man ganaxada: `bolSevikuri sabWoebis zegavleniT droebiTi mTavroba moqmedebs germaniis generalur StabTan sruli TanxmobiT, rac iTvaliswinebs rigis sanapiroze germaniis desantis gadmosxmas. droebiTi mTavroba Rupavs armias da qveyanaSi iwvevs areulobas~.

general lavr kornilovs mxari dauWires frontebis mTavarsardlebma. mas didi imedi hqonda general **a. krimovis** meore cxenosani korpusisa, romelsac petrogradi unda daekavebina.

politikur intrigaTa ostatma a. kerenskim amjeradac yvelaferi zustad gaTvala. **v. leninis xelmZRvanelobiT bolSevikebma l. kornilovis winaaRmdeg didi Zalebi (petrogradis garnizonis jarebi, petrogradis wiTeli gvardia, kronStadtis, revelisa da helsingforsis mezRvaurebi, muSebi) darazmes.** bolSevikebma Zlieri propagandistuli muSaoba gaswies frontebze arsebul jariskacTa deputatebis sabWoebSi, romelTa didi nawili l. kornilovis winaaRmdeg ganawyves. **cxadia, v. lenins erCia xelisuflebis saTaveSi a. kerenski da misi ususuri droebiTi mTavroba darCeniliyo, vidre Zalaufleba l. kornilovs aeRo xelSi, romelic bolSevikebis parpaSs zRvars daudebda.**

samxedro diqtaturis damyarebisaTvis brZola Tavidanve warumateblad daiwyo. bolSevikebis mier darazmulma jariskacTa deputatebis sabWoebma Taviant samxedro nawilebs saSualeba ar misces mxari daeWiraT l. kornilovisaTvis. **praqtikulad, umaRlesi mTavarsardlobis banaki mowyvetili aRmoCnda calkeul frontebisa da armiebs.** ufro metic, samxreT-dasavleTi frontis jariskacTa deputatebis sabWos aRmasrulebelma komitetma daapatimra frontis

mTavarsardali generali **a. denikini**, romelic l. kornilovs uWerda mxars. Tanamdebobidan gadaayenes da daapatimres samxedro diqtaturis momxre sxva generlebi da oficrebi. moskovis samxedro olqis jarebis sardalma, generalma **a. verxovskim**, romelic droebiTi mTavrobis erTguli darCa, mogolievze salaSqrod specialuri saeqspedicio korpusi Camoayaliba (a. verxovski male droebiTi mTavrobis samxedro ministrad dainiSna).

petrogradis wiTelma gvardiam da garnizonis jarebma qalaqis misadgomebi gaamagres. qalaqis damevelebs mxars uWerdnen **kronStadtidan, revelidan da helsingforsidan** sagangebod Camoyvanili mezRvaurebi. bolSevikma agitatorebma gadaibires petrogradze salaSqrod daZruli general a. krimovis mesame cxenosani korpusis jariskacebi.

1917 wlis 30 agvistosaTvis l. kornilovis laSqroba petrogradze CaiSala. aRsaniSnavia, rom **petrogradis misadgomebTan arc erTi seriozuli brZola ar gamarTula.** 31 agvistos a. kerenskisTan mwvave saubris Semdeg Tavi moikla generalma **a. krimovma.** 2 seqtembers daapatimres generali **lavr kornilovi.** igi Tavis uaxloes TanamoazreebTan erTad **bixovis** cixeSi Casves.

l. kornilovis amboxebis CaxSoba a. kerenskis gamarjvebis mauwyebeli iyo, **Tumca am gamarjvebiT v. leninma da bolSevikebma ufro metad isargebles, vidre a. kerenskim.** 1917 wlis agvistos bolodan swored bolSevikebi Caudgnen saTaveSi sabWoebis. 1917 wlis 31 agvistos **petrogradis** muSaTa, jariskacTa da mezRvaurTa deputatebis sabWom xelisuflebis Sesaxeb bolSevikuri rezolucia miiRo. 5 seqtembers msgavsi rezolucia miiRo **moskovis** muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWos aRmasrulebelma komitetma. **sabWoebis bolSevizacia** sayovelTao movlenad iqca.

aleqsandre kerenskim general lavr kornilovis amboxebis CaxSobiT xelisuflebi-saken gza gauxsna vladimer lenins.

ruseTSi samxedro diqtaturis damyarebas mxars uWerda ara marto generaliteti, aramed finansuri wreebi da ruseTis politikuri elitis, anu `moazrovne ruseTis~ didi nawili _ cnobili politikuri da sazogado moRvaweebi, maT Soris demokratiuli inteligencia. **maS, ra iyo mizezi general lavr kornilovis amboxebis**

damarcxebisa? samxedro diqtaturis damyarebis cda marcxiT damTavrda Semdegi mizezebis gamo: 1) 1917 wlis Teberval-martis revoluciam ruseTSi liberaluri demokratiisa (kadetebisa da maTi mimdevrebis) da revoluciuri demokratiis (social-demokrati menSevikebis, eserebis) erTgvari pariteti daamyara; 2) verc liberaluri demokratia da verc revoluciuri demokratia qveyanas damoukideblad ver marTavda. liberaluri demokratiisa da revoluciuri demokratiis faruli Tu aSkara dapirispirebiT kargad isargebla radikalur-eqstremistulma mimdinareobam (bolSevikebma) da nel-nela moipova poziciebi armiaSi, flotSi, muSebsa da glexebSi. mmarTveli politikuri Zalis _ liberaluri demokratiisa da revoluciuri demokratiis (droebiTi mTavrobis) _ ekonomikuri da socialuri politikis kraxis fonze, rasac Tan axlda didi warumatebloba frontze, bolSevikebis demagogiuri, populisturi lozungebi masisaTvis advilad aRsaqmeli da SesaTvisebeli gaxda. sasowarkveTilma masam irwmuna eqstremistebisa; 3) samxedro diqtaturis momxre politikuri Zalebi da diqtaturis mxardamWeri generaliteti aqtiurad ver TanamSromlobda, ar momxdara gegmebis koordinacia da saerTo programis SemuSaveba; 4) saxelmwifo TaTbiris (moskovis TaTbiris) Semdeg general lavr kornilovs SeeZlo dauyovnebliv daewyo amoxeba da droebiTi mTavroba gadaeyenebina. im momentisaTvis sazogadoebrivi azri mis mxareze iyo. I. kornilovma amis sanacvlod isev a. kerenskisTan daiwyo molaparakeba, ris gamoc Zvirfasi dro uqmad dakarga; 5) a. kerenskim I. kornilovis winaaRmdeg marjved gamoiyena v. lenini da bolSevikebi, romelTac didi roli Seasrules masebis darazmvisaTvis samxedro diqtaturis damyarebis winaaRmdeg.

4. sayovelTao krizisis Semdgomi gaRrmaveba (1917 wlis seqtember-oqtomberi). I. kornilovTan dapirispirebaSi a. kerenski gamarjvebuli gamovida. miuxedavad amisa, sayovelTao krizisi ruseTSi Zalas ikrebda, xolo droebiTi mTavroba uZluri iyo SeeCerebina igi.

a) ekonomikis ngreva. pirveli msolfio omis monawile yvela qveyanaSi ekonomikis ngreva Cveulebrivi movlena iyo. **ruseTSi ngreva ufro masStaburad warimarTa, vidre dasavleT evropis qveynebSi.** warmoebuli produqciis saerTo raodenobisa da erT sul

mosaxleze warmoebuli produqciis kleba, Sromis nayofierebis dacema, mTeli rigi dargebis Sekveca an saerTod gaqroba, umuSevroba, 1917 wlis Semodgomaze kulminacias aRwevs.

mZime mdgomareobaSi iyo ruseTis safinanso sistema. safinanso sistemis krizisis gamovlinebas warmoadgenda **fulis emisia.** ruseTis safinanso sistemis moSlis pirveli etapi msolfio omis dasawyisidan 1917 wlis Teberval-martis revoluciamde gagrZelda. am periodSi qaRaldis fulis raodenoba 1633 milioni maneTidan 9950 milion maneTamde gaizarda. msolfio bazarze rusuli maneTis kursi 99,3 kapikidan 54,4 kapikamde daeca, e.i. 45%-iT Semcirda. 1917 wlis Teberval-martis revoluciidan 1917 wlis oqtombramde qaRaldis fulis raodenoba 9950 milioni maneTidan 18917 milion maneTamde gaizarda, e.i. 90%-iT moimata. 7,5 Tvis manZilze ruseTis droebiTma mTavrobam imaze meti fuli gamouSva, vidre ruseTis imperiis mTavrobam omis sami wlis manZilze (1914-1916 ww.). droebiTma mTavrobam qaRaldis fulis gamoSveba gansakuTrebiT gazarda I. kornilovis amoxebis CaxSobis Semdeg. 1917 wlis oqtomberSi mTavroba yoveldRiurad 66,6 milioni maneTis Rirebulebis qaRaldis fuls uSvebda (1917 wlis martSi mTavroba yoveldRiurad 36,2 milioni maneTis Rirebulebis qaRaldis fuls uSvebda). qaRaldis fulis emisiasTan erTad TiTqmis Sewyda saxelmwifo bankSi gadasaxadebis Sesvla _ **sagadasaxado sistema mTlianad paralizbuli iyo.**

sul ufro mzard inflacias mohyva **fasebis zrda** da **spekulacia**, rac, pirvel rigSi, dabal socialur fenebs daawva mZimed. 1917 wlis oqtomberSi muSis saSualo Tviuri xelfasi 1914 wlis xelfasis 57%-s Seadgenda.

xorblis mosavali 1917 wels 1914 wlis donesTan SedarebiT mxolod 14%-iT Semcirda. samagierod, transportis moSlis gamo Zalze fexdebeda didi qalaqebis momarageba puriT, rac xels uwyobda puris fasis zrdasa da spekulacias. 1917 wlis Semodgomaze petrogradisa da moskovis muSa dReSi mxolod 200 gram purs iRebda.

b) socialuri daZabulobis zrda. ekonomikis ngrevam socialuri daZabulobis zrda gamoiwvia.

muSaTa protestis yvelaze gavrcelebuli forma iyo **gaficva**. gaficvebis zrdis tendencia kargad Cans Semdegi monacemebidan: 1917 wlis martSi ruseTSi aRricxuli iyo gaficvis 2 SemTxveva, aprilSi _ 1, maisSi _ 3, ivnisSi _ 11, ivlisSi _ 100, agvistoSi _ 140, seqtemberSi _ 107, oqtomberSi _ 150. TandaTan matulobda politikuri gaficvebis raodenoba.

imata **jariskacebis** gamosvlaTa raodenobam. 1917 wlis martidan maisamde aRricxuli iyo jariskacTa 29 gamosvla, ivnisidan agvistomde _ 238, seqtember-oqtomberSi _ 446. 1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg ganvlili 6 Tvis ganmavlobaSi jariskacebma Tavisi uflebebis dasacavad iaraRi gamoiyenes 5-jer, marto seqtemberSi ki _ 19-jer. 1917 wlis agvistoSi moqmed armiaSi jariskacTa 84 gamosvla iyo aRricxuli, seqtemberSi _ 214, oqtomberSi _

aucilebeli. damsjelebma 1,5 aTasi glexi daapatimres. tambovis guberniidan ajanyeba gavrcelda **riazanis, tulis, kurskis, voroneJis, oriolis, niJni novgorodisa** da **penzis** guberniebSi.

socialuri daZabulobis Senelebas droebiTi mTavroba veranairad ver axerxebda.

5. sayovelTao krizisis bolo etapi. direqtorია. sruliad ruseTis demokratiuli TaTbiri. general lavr kornilovis amboxebam da amasTan dakavSirebiT aleqsandre kerenskis mier SemuSavebulma politikurma kursma ruseTSi morigi da, rogorc gairkva, ukanaskneli samTavrobo krizisi gamoiwvia. droebiTi mTavrobis mesame Semadgenloba, anu meore koaliciuri mTavroba gadadga.

1. kornilovis amboxebasTan mimarTebaSi a. kerenskis politikiT ukmayofilo kadeti ministrebi 1917 wlis 26 agvistos mTavrobidan

aqciebi da obligaciebi, saxelmwifo sakredito bileTebi. 1917 w.

512. jariskacTa gamosvlebis CasaxSobad xelisuflebam 1917 wlis oqtomberSi 7-jer gamoiyena iaraRi.

izrdeboda **glexTa** ukmayofileba. 1917 wlis seqtember-oqtomberSi **tambovis** guberniaSi glexTa didma ajanyebam ifeTqa. ajanyebam moicva **kozlov**is mazris 18 Temi. glexebma gadawves 57 memamulis kar-midamo da kulakTa 13 xutori. moskovidan tambovis guberniaSi damsjeli eqpediciis gagzavna gaxda

gavidnen. male gadadgnen sxva ministrebic. a. kerenskim Tavisufleba miiRo. mas SeeZlo mTavrobis viwro Semadgenloba _ **direqtorია** _ Camoeyalibebina, romelic sagangebo uflebebiT iqneboda aRWurvili. sabWoebTan mcire uTanxmoebis mogvarebis Semdeg a. kerenskim ufleba miiRo, piradad ganesazRvra momavali mTavrobis bedi, faqtobrivad, direqtoriis Semadgenloba. sabWoebis mxardaWera a. kerenskis gansakuTrebiT

sWirdeboda, radgan kadetebi daJinebiT iTxovdnen mTavrobis (direqtoriis) Tavmjdomadred general **mixeil aleqsevis** mowvevas. sabWoebis mxardaWeriT da imedebulma a. kerenskim kadetebis winadadeba uaryo. direqtoriis Semadgenlobis pirveli varianti ase gamoiyureboda: **a. kerenski, n. nekrasovi, n. kiSkini, m. tereSCenko, i. wereTeli** (an **m. skobelevi**). direqtoriis aseTi Semadgenloba kadetebisaTvis misaRebi iyo, radgan direqtoriis ori wevri (n. nekrasovi da n. kiSkini) kadeti iyo, xolo mesame _ m. tereSCenko _ axlos idga kadetebTan. I. kornilovis amboxebis CaxSobis Semdeg social-demokratma menSevikebma da socialist-revolucionerebma kadetebis brali dasdes I. kornilovisadmi simpaTiaSi da miuReblad miiCnies kadetebis Seyvana direqtoriasSi. menSevikebis da eserebis aseTi pozicia kargad gamoiyena a. kerenskim da direqtoriis koaliciuri Semadgenlobis sakiTxic dRis wesrigidan moixsna. 1917 wlis 31 agvistos a. kerenskim direqtoriis Seqmnis Sesaxeb gamoaxxada. misi Semadgenloba 5 wevriT ganisazRvra: **a. kerenski** (ministri-Tavmjdomare, eseri), **m. tereSCenko** (sagareo saqmeTa ministri, upartio), **a. nikitini** (fostisa da telegrafis ministri, menSeviki), **d. verderevski** (sazRvao saqmeTa ministri, admiral, upartio), **a. verxovski** (samxedro ministri, generali, upartio). social-demokratiuli muSaTa partiis (menSevikuri) da socialist-revoluciuri partiis centralurma komitetebma, aseve deputatTa sabWoebis gaerTianebulma centrma miiRo gadawyvetileba direqtoriis droebiT cnobis Sesaxeb da mxari dauWires mas.

direqtoriis SeqmnasTan erTad a. kerenski memarcxeneTa mimarT zogierT daTmobaze wavida. 1917 wlis 1 seqtembers ruseTi **republikad** gamocxadda, xolo meore dRes _ 2 seqtembers gamocxadda, rom miRebuli iyo sruliad ruseTis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWoebis centraluri aRmasrulebeli komitetis winadadeba **sruliad ruseTis demokratiuli TaTbiris** mowvevis Sesaxeb. a. kerenskis azriT, damfuZnebeli krebis mowvevamde aucilebeli iyo demokratiuli TaTbiris mowveva, raTa misi saSualebiT moexdinaT social-demokrati menSevikebis, social-demokrati bolSevikebisa da memarcxene eserebis radikaluri moTxovnebis SezRudva. kadetebi dadebiTad

afasebdnen demokratiuli TaTbiris mowvevis ideas, magram sastiki winaaRmdegni iyvnen imisa, rom demokratiul TaTbiris xelisuflebis Sesaxeb sakiTxi ganexila. kadetebis mxars uWerdnen kooperatiuli kavSirebi. social-demokratma bolSevikebma demokratiuli TaTbiri social-demokrat menSevikebisa da eserebis kadetebTan faruli kavSiris gamovlinebad miiCnies, magram mis muSaobaSi monawileobaze mainc Tanxmoba ganaxxades. **v. lenini SesaZleblad Tvilda demokratiul TaTbirze social-demokrati menSevikebisa da eserebis dapirispirebas kadetebTan, rasac direqtoriis gadayeneba da sabWoebis winaSe pasuxismgebeli mTavrobis Seqmna mohyveboda. es xels aZlevda bolSevikebs, radgan sabWoebSi maT umravlesoba hqondaT mopovebuli da amdenad, mTavrobis Semadgenlobasac bolSevikebi gansazRvradnen.** magram male bolSevikebma dainaxes, rom social-demokrati menSevikebisa da eserebis liderebi kadetebTan koaliciis uperspeqtivobis SemTxvevaSi bloks sxva burJuaziul partiebTan Sekravdnen. amis Semdeg v. lenini uaryofiTad ganewyo demokratiuli TaTbirisadmi.

aleqsandre kerenski demokratiuli TaTbiris gziT revoluciuri demokratiis gaerTianebasa da axali mTavrobisaTvis dasayrdenis Seqmnas gegmavda.

demokratiuli TaTbiri mimdinareobda petrogradSi 1917 wlis 14 seqtembridan 22 seqtembramde. TaTbiris muSaobaSi 1500 delegati monawileobda, romelTagan 532 eseri iyo, 305 menSeviki, 134 bolSeviki, 55 saxalxo socialisti, 4 kadeti da 17 upartio.

demokratiul TaTbirze umTavresi sakiTxis _ **xelisuflebis sakiTxis** _ ganxilva kuriebsa da fraqciebSi mimdinareobda. profkavSirTa kuriaSi koaliciur mTavrobis mxari dauWira 8 delegatma, winaaRmdegi gamovida 73. imave kuriaSi sabWoebis mier mTavrobis Seqmnas mxari dauWira 53 delegatma. 20 delegati momxre iyo demokratiuli TaTbiris mier mTavrobis Seqmnisa. qalaqTa kuriaSi koaliciuri mTavrobis Seqmnis momxre aRmoCnda 73 delegati, winaaRmdegi _ 74. glexTa organizaciebis delegatebidan koaliciuri mTavrobis momxre aRmoCnda 66, winaaRmdegi _ 57. erobaTa kavSiridan koaliciuri mTavrobis Seqmnas mxari dauWira 54 delegatma, 6 winaaRmdegi iyo, 17

delegatma Tavi Seikava. saerTo kenWisyris Sedegebi aseTi iyo: **koaliciuri mTavrobis momxre aRmoCnda 766 delegati, mowinaaRmdege _ 688. delegatebis mcire nawilma (38 kaci) Tavi Seikava.** saerTo kenWisyris Semdeg demokratiulma TaTbirma kenWi uyara or Sesworebas: 1) I. kornilovis amboxebasTan kavSirSi myofi kadetebis koaliciidan garicxvis Sesaxeb; 2) koaliciidan kadetTa mTeli partiis garicxvis Sesaxeb. kenWisyris Sedegad orive Sesworeba miiRes. magram SemdgomSi mouldneli ram moxda. saerTo rezoluciaSi Setanil muxls _ `TaTbiri mxars uWers koalicias kadetebis gareSe~ _ mxolod 183 delegatma dauWira mxari, winaaRmdegi iyo _ 813, Tavi Seikava 80 delegatma.

demokratiuli TaTbiri CixSi moeqca, radgan ori erTmaneTis gamomricxavi rezolucia miiRo: **erTi mxars uWerda koaliciur xelisuflebas, meore koaliciuri xelisuflebis winaaRmdegi iyo.** cxadia, aseTi SedegebiT TaTbiris dasruleba SeuZlebeli iqneboda _ isedac daZabuli viTareba kidev ufro daiZabeboda. amitom gadawyda, rom demokratiuli TaTbiris delegatebidan gamoeyoT **respublikis droebiTi sabWo (predparlamenti).** 1917 wlis 20 seqtembers xmebis didi umravlesobiT miiRes dadgenileba **predparlamentis** Seqmnis Sesaxeb. 22 seqtembers demokratiulma TaTbirma predparlamentis personaluri Semadgenloba daamticka da amiT muSaobac daamtavra.

1917 wlis 22-23 seqtembers molaparakeba gamarTes droebiTi mTavrobis wevrebma, demokratiuli TaTbiris xelmZRvanelobam, moskovis sazogado moRvaweTa jgufma da konstituciur-demokratiuli partiis centraluri komitetis warmomadgenlebma. molaparakebaze ixileboda demokratiuli programa, romelic 1917 wlis 14 agvistos **nikoloz (karlo) CxeiZem** warudgina demokratiul TaTbirs. molaparakebis procesSi demokratiuli programa kadetebis sasargeblad Sesworda. molaparakebisas aseve SeTanxmdnen, rom predparlamenti mxolod saTaTbiro organo iqneboda. predparlamentis (respublikis sabWos) muSaobis organizeba droebiT mTavrobas daevala.

1917 wlis 23 seqtembers Sedga predparlamentis sxdoma. predparlamentma uaryo bolSevikebis rezolucia, romelic 1917 wlis 22-

23 seqtembers zemoT xsenebul molaparakebaze miRweul SeTanxmebas revoluciis Ralataad miiCnevda. xmebis mcire upiratesobiT miRebuli rezolucia molaparakebis Sedegs iwonebda. amis Semdeg a. kerenskis xels araferi uSlida da manac 25 seqtembers mTavrobis Semadgenloba daasaxela. es iyo ruseTis droebiTi mTavrobis **meoTxe Semadgenloba,** anu **mesame koaliciuri mTavroba. aleqsandre kerenski** darCa mTavrobis Tavmjdomared da umaRles mTavarsardlad. kadeti **a. konovalovi** gaxda mTavrobis Tavmjdomaris moadgile da mrewvelobis ministri. mTavrobis axal SemadgenlobaSi TavianTi Tanamdebobebi SeinarCunes direqtoriis wevrebma: **m. tereSCenkom** (sagareo saqmeTa ministri), **a. verxovskim** (samxedro ministri), **d. verderevskim** (sazRvao saqmeTa ministri) da **a. nikitinma** (fostisa da telegrafis ministri). a. nikitinma SeiTavs Sinagan saqmeTa ministris Tanamdebobac. sasursaTo saqmeTa ministri gaxda cnobili ekonomisti **s. prokopoviCi**, xolo miwaTmoqmedebis ministri _ aseve cnobili ekonomisti **s. maslovi.**

presaSi droebiTi mTavrobis axali Semadgenlobis gamoqveynebisTanave petrogradis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWom, romelsac ukve bolSevikebi edgnen saTaveSi, mTavrobis gadadgoma moiTxova. bolSevikebis iniciativiT mTels qveyanaSi daiwyo moZraoba **sruliad ruseTis sabWoebis II yrilobis** dauyovnebliv mowvevisaTvis.

amrigad, predparlamentma droebiTi mTavrobisaTvis dasayrdenis Seqmna da am gziT qveynis damfuZnebel krebamde miyvana ver SeZlo. piriqiT, xSirad predparlamenti droebiTi mTavrobis opoziciis rolSic ki mogvevlina.

§ 3. 1917 wlis 24-25 oqtombris kontr-revoluciuri saxelmwifo gadatrialeba.

1. bolSevikebis taqtika xelisuflebisatvis brZolaSi. movlenaTa ganviTarebam gviCvena, rom general lavr kornilovis amboxeba, Tu igi imTaviTve dasamarcxeblad iyo ganwiruli, jobda saerTod ar dawyebuliyo. **amboxebis Semdgomi politikuri viTareba amboxebis winandelTan SedarebiT gacilebiT mZime iyo.** I. kornilovis amboxebis CaxSobis Semdeg, faqtobrivad, gamarjveba aleqsandre kerenskisa da droebiT mTavrobas ki ar darCa, aramed vladimer leninsa da

bolSevikebs. ganxeTqileba samTavrobo koaliciaSi (social-demokrat menSevikebisa da socialist-revolucionerebis mwvave dapirispireba konstituciur demokratebTan) da sabWoebis bolSevizacia bolSevikebs xelisuflebisaTvis brZolis karg perspeqtivas uqmnida. demokratiulma TaTbirma (1917 wlis 14-22 seqtemberi) da mis mier arCeuli predparlamentis moRvaveobam cxadyo, rom **ruseTis sami wamyvani politikuri Zala _ kadetebi, social-demokrati menSevikebi da eserebi _ ver acnobierebdnen im safrTxes, rasac bolSevikebi uqmnidnen ruseTs.** aqedan gamomdinare, maT arc bolSevikebis winaaRmdeg saerTo frontis Seqmnaze ufiqriaT. droebiTi mTavroba, kadetebi, social-demokrati menSevikebi da eserebi varaudobdnen, rom politikur kriziss damfuZnebel krebamde gauZlebdnen, damfuZnebeli kreba ki yvela saWirboroto sakiTxs, maT Soris xelisuflebis sakiTxs, gadaWrida. v. lenini da bolSevikebi ki ase ar fiqrobdnen. isini swored damfuZnebeli krebis mowvevamde gegmavdnen Zalauflebis xelSi aRebas.

bolSevikebs yvelaferi kargad hqondaT gaTvili, maT SesaniSnavad auRes alRo masebis ganwyobas. 1917 wlis Tebervalmartis revoluciam da monarqiiis damxobam xalxis sasikeTod araferi Secvala, piriqit, ekonomikuri da socialuri mdgomareoba aSkarad gauaresda, kvlav grZeldeboda omi. erTaderT monapovars warmoadgenda sityvis Tavisufleba. swored sityvis Tavisufleba gaxda xelisuflebisaTvis bolSevikebis brZolis umTavresi iaraRi. droebiTi mTavroba da masSi Semavali politikuri partiebi xalxs omis gamarjvebamde **gagrZelebisaken** mouwodebdnen, xolo yvela mniSvnelovani sakiTxis gadaWras mxolod damfuZnebeli krebis mowvevis Semdeg hpirdebodnen. bolSevikebi ki omis dauyovnebliv Sewyvetas da mwvave ekonomikuri da socialuri sakiTxebis aseve dauyovnebliv gadaWris moTxovniT gamodiodnen. ase grZeldeboda Tveebis manZilze. droebiTi mTavroba ver xvdeboda, rom masebis ganwyobilebiT bolSevikebis ostaturad manipulareba did safrTxes uqmnida xelisuflebas.

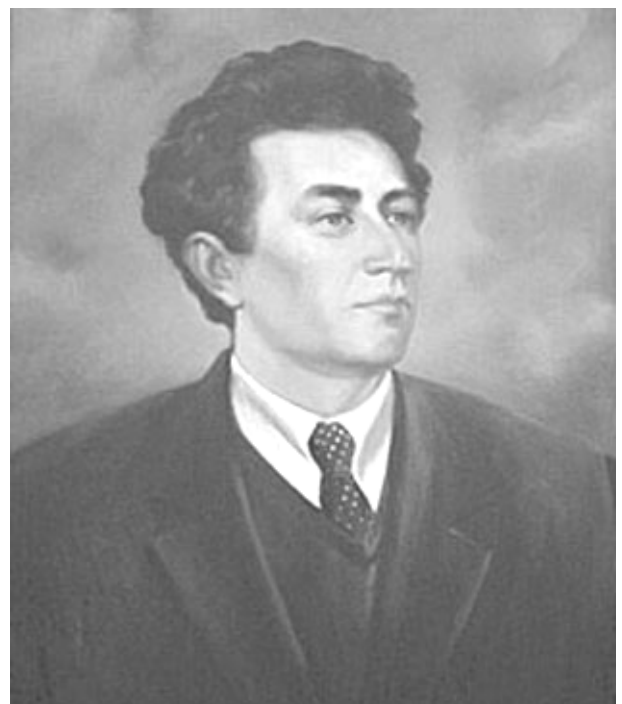
1917 wlis 1-2 seqtembers, RamiT, bolSevikebma miiRes umravlesoba **petrogradis** muSaTa, jariskacTa da mezRvaurTa deputa-

lev trocki

tebis sabWoSi. petrogradis sabWos Tavmjdomare gaxda bolSeviki **lev trocki (leiba bronSteini)**, romelic amerikis SeerTebuli Statebidan dabrunebis Semdeg (1917 wlis maisi), aqtiurad uWerda mxars v. lenins. 1917 wlis ivlisi l. trocki rsdmp (b) wevri gaxda da VI yrilobis Semdeg (1917 wlis ivlisi-agvisto) bolSevikuri partiis liderTa Soris daikava adgili. 1917 wlis 3-5 ivlisis ambebTan dakavSirebiT l. trocki daapatimres. igi cixidan mxolod l. kornilovis amboxebis CaxSobis Semdeg gamovida da, rogorc aRvniSneT, petrogradis sabWoSi bolSevikebis mier umravlesobis mopovebis Semdeg misi Tavmjdomarec gaxda. lev trockim Zalze swrafad moipova avtoriteti xalxSi.

1917 wlis 5 seqtembers bolSevikebma umravlesoba miiRes **moskovis** muSaTa da ja-

grigori zinovievi

riskacTa deputatebis sabWoSi. v. leninis azriT, petrogradisa da moskovis sabWoebis bolSevizacia aZlevda maT imis SesaZleblobas, rom xelSi aeRoT Zalaufleba. 1917 wlis seqtembris Sua ricxvebSi v. lenini fineTidan rsdmp (b) centralur komitets or werils ugzavnis da daJinebiT moiTxovs **xelisuflebis dauyovnebliv dapyrobas**. rsdmp (b) centraluri komitetis faqtobrivi xelmZRvanelebi **lev kamenevi (rozenfeldi), grigoli zinovievi (radomislski) da ioseb stalini (juRaSvili) winaaRmdegni iyvnen xelisuflebis Zalismieri dapyrobisa** da imedovnebdnen, rom sruliad ruseTis sabWoebis II yriloba, romelic 1917 wlis 25 oqtombers unda gaxsniliyo, bolSevikebs mSvidobiani gziT gadascemda xelisuflebas. v. lenini ar iziarebda l. kamenevis, g. zinovievisa da i. stalinis azrs. 1917 wlis 7 oqtombers igi petrogradSi dabruna da 10 oqtombers monawileoba miiRo **rsdmp (b) centraluri komitetis sxdomaSi**. sxdomas v. leninis garda eswrebodnen: **a. bubnovi, f. ZerJinski, g. zinovievi (radomislski), l. kamenevi (rozenfeldi), a. kolontai, a. lomovi (oppokovi), g. sokolnikovi (brilianti), i. sverdlovi, i. stalini (juRaSvili), l. trocki (bronSteini) da m. uricki**. v. lenini rsdmp (b) centraluri komitetis wevrebs arwmunebda **SeiaraRebuli ajanyebis gziT xelisuflebis damxobis aucileblobaSi**. ajanyebis sakiTxma didi dava gamoiwvia. jer kidev 1917 wlis 22 seqtembers v. lenini fineTidan gamogzavnil werilSi imuqreboda: Tu SeiaraRebuli ajanyebis sakiTxSi mas ar daeTanxmebodnen, igi gavidoda centraluri komitetidan da ajanyebis sasargeblad agitacias daiwyebda rsdmp (b) organizaciebSi da partiis momaval yrilobaze. garda amisa, v. leninis werili-ultimatumi Seicavda muqaras centraluri komitetis mimarT. 22 seqtembris werili imdenad samarcxvino iyo, rom igi centraluri komitetis gadawyvetilebiT dawves. rsdmp (b) centraluri komitetis 1917 wlis 10 oqtombris sxdomaze v. leninma muqara kvlav gaimeora. **SeiaraRebuli ajanyebis dawyebas mxars aravin uWerda, magram moxda saocreba: kenWisyris dros mxolod g. zinovievsa da l. kamenevs eyoT gambadaoba da SeiaraRebuli ajanyebis winaaRmdeg gamovidnen.**

rsdmp (b) centraluri komitetis 1917 wlis 10 oqtombris sxdomaze SeiaraRebuli ajanyebis dauyovneblivi dawyebis sasargeblad v. leninma Semdegi argumentebi moiSvelia: 1) mTel evropaSi Zlierdeba revoluciuri moZraoba; 2) germania, inglisi da safrangeTi mzadaa dadon zavi, raTa erToblivi ZaliT CaaxSon revolucia ruseTSi; 3) a. kerenski da misi momxreebi amzadeben petrogradis germanelebisaTvis gadacemas; 4) mzaddeba glexTa ajanyeba, xolo glexoba bolSevikebs uWers mxars; 5) mzaddeba l. kornilovis amboxebis msgavsi amboxeba. **g. zinovievi v. leninis arc erT arguments ar daeTanxma**. v. leninma g. zinovievis gamosvlis Semdeg aRniSna: 1) bolSevikebs mxars uWers ruseTis mosaxleobis umravlesoba; 2) bolSevikebs mxars uWers msolfio proletariatis umravlesoba. n. buxarini igonebda: **v. leninis orive daskvnis sicrue yvelas kargad esmoda, magram xmis amoRebas g. zinovievisa da l. kamenevis garda veravin bedavda.**

v. leninis xuTive argumenti mcdari (gamogonili) iyo: 1) msolfio revoluciis dawyeba imxanad warmoudgeneli iyo; 2) germaniis, inglisisa da safrangeTis dazavebac aseve ararealrad gamoiyureboda; 3) a. kerenskis azradac ar mosvlia petrogradis germanelebisaTvis Cabareba; 4) ruseTSi glexTa ajanyebis dawyebac ararealuri iyo; 5)

lev kamenevi

aranairi amboxeba ruseTSi imxanad ar mZaddeboda.

v. lenini savsebiT marTali iyo mxolod erT rameSi: **xelisuflebis dapyroba SesaZlebeli iyo, radgan droebiTi mTavrobis dacvas aravin apirebda. sazogadoebaSi damkvidrda azri: oRond raime Seicvalos da Tundac uaresobisaken.** aseTi ganwyobileba maSinve SeniSna leninma. rac Seexeba a. kerenskisa da mis ministrebs, isini darwmunebulni iyvnen, rom xelisuflebas safrTxe eloda marjvndan (burJuaziidan) da ara marcxnidan (bolSevikebisagan).

sazogadoebaSi v. lenins ufro meti momxre hyavda, vidre rsdmp (b) centralur komitetSi. centraluri komitetis wevrebs imdenad ara ajanyebis warumatebloba aSinebdaT, ramdenadac is, Tu ra unda moemoqmedaT xelisuflebis dapyrobis Semdeg. v. lenini am kiTxvaze aseT pasuxs iZleoda: **ajanyebis mizania xelisuflebis dapyroba, rac Seexeba politikur amocanebs, mas Zalauflebis xelSi Cagdebis Semdeg ganvsazRvrvTo.**

1917 wlis 10 oqtombers rsdmp (b) centraluri komitetis sxdomam, marTalia, Se-iaraRebuli ajanyebis dawyebas dauWira mxari, magram viTareba isev garTulda 16 oqtombers gamarTul centraluri komitetis sxdomaze. rsdmp (b) centraluri komitetis wevrebi erTxmad iTxovdnen **SeiaraRebuli ajanyebis gadadebas**, radgan petrogradis calkeuli raionebidan mosuli informaciis Tanaxmad qalaqis arc erT muSaTa raionSi `sabrZolo

nikolai buxarini

ganwyobileba~ ar SeiniSneboda. rsdmp (b) centraluri komitetis samxedro organizaciis xelmZRvanelma **n. krilenkom** ganaxxada, rom jariskacebis ganwyobilebac ar iyo sabrZolo. miuxedavad amisa, v. lenini mainc moiTxovda **SeiaraRebuli ajanyebis dawyebas** da isic ara ugvianes 20 oqtombrisa. rsdmp (b) centralurma komitetma xmebis didi umravlesobiT mxari dauWira v. leninis winadadebas (centraluri komitetis 19 wevri momxre iyo SeiaraRebuli ajanyebis dawyebisa, 2 _ winaaRmdegi gamovida, oTxma Tavi Seikava). g. zinovievis winadadebam SeiaraRebuli ajanyebis mizanSeuwonlobis Sesaxeb miiRo 6 xma, winaaRmdegi iyo 15, centraluri komitetis 3 wevrma Tavi Seikava.

rsdmp (b) centraluri komitetis 1917 wlis 16 oqtombris sxdomaze gamarTuli kenWisyris Sedegebi imaze miuTiTebdnen, rom **centralur komitetSi didi uTanxmoeba da dabneuloba iyo**. l. trocki l. kamenevsa da g. zinovievs eTanxmoeboda imaSi, rom xelisuflebis sakiTxi, maT Soris ajanyebis sakiTxic, ruseTis sabWos II yrilobas unda gadaewyvita. amave dros, l. trocki mxars uWerda v. lenins droebiTi mTavrobis Zalismieri gziT damxobis sakiTxSi.

droebiTi mTavroba mZime mdgomareobaSi aRmoCnda. petrogradSi sul ufro metad vrceldeboda xmebi bolSevikebis mier ajanyebis mzadebis Sesaxeb. 1917 wlis 17 oqtombers muSebSi Zalze popularul gazeT-Si `novaia JiznSi~, romelic axlos idga bolSevikebTan, gamoqveynda SemaSfoTebeli cnoba. gazeTis mowinaveSi aRniSnuli iyo, rom Tu bolSevikebi amzadeben gadatrialebas, es aucileblad gamoiwvevs bolSevikebis partiis, muSaTa klasisa da revoluciis daRupvas. 18 oqtombers imave `novaia JiznSi~ gamoqveynda **l. kamenevisa** da **g. zinovievis** statia. rsdmp (b) ori cnobili lideri, v. leninis uaxloesi TanamebrZoli amtkicebda, rom SeiaraRebuli ajanyeba sabWoebis II yrilobis dasturis gareSe da Tanac yrilobis gaxsnis wina dReebSi katastrofiT emuqreboda proletariatsa da revolucias. v. leninma l. kemenevsa da g. zinovievs **moRalateebi** da **gamcemlebi** uwoda, romelTac burJuazias mosalodneli SeiaraRebuli ajanyebis Sesaxeb winaswar acnobes. **sinamdvilleSi, SeiaraRebuli ajanyebisavis mzadeba ukve aRaravisTvis saidumlo ar iyo.** es saidumlo ukve karga xniT adre TviT v. leninma gaamJRavna Tavis weri-

lebSi, statiebsa da mowodebebSi, romelic bolSevikur presaSi qveyndeboda.

xelisuflebis ususurobaze metyvelebs is faqtic, rom droebiTi mTavroba mSvidad uyurebda presaSi SeiaraRebuli ajanyebis

andrei bubnovi

Sesaxeb mimdinare diskusias. a. kerenski TavdajerebiT acxadebda: Cven saWiroze meti Zalebi gagvaCnia. amis gamo iyo, rom man uari ganaxxada petrogradSi frontidan saimedo samxedro nawilebis Semoyvanaze. droebiTma mTavrobam kargad icoda, rom bolSevikebis lideri petrogradSi imyofeboda, magram misi dpatimreba ar ucdia. ufro metic, sagareo saqmeTa ministrma **m. tereSCenkom** 1917 wlis 24 oqtombers amerikis SeerTebuli Statebis elCTan **devid frensisTan** saubrisas aRniSna: **`me dRes RamiT bolSevikTa gamosvlas velodebi~**. elCis SekiTxvaze, SeZlebda Tu ara xelisufleba bolSevikTa gamosvliS aRkveTas, m. tereSCenkom upasuxa: **`me imedi maqvs, rom SevZlebT mis CaxSobas~**. sagareo saqmeTa ministrma bolos dasZina: **`me daviRale gaubedaobisa da daZabulobisagan~**.

SeiaraRebuli ajanyebis warmatebaSi da-eWvebuli bolSevikebi mainc emzadebodnen gamosvliSatis, Tumca ara iseTi tempebiT,

rogorc es v. lenins surda. jer kidev 1917 wlis 12 oqtombers petrogradis mu-SaTa, jariskac Ta da mezRvarTa deputate bis

nikolai podvoiski

sabWos aRmasrulebelma komitetma Seqmna **petrogradis samxedro-revoluciuri komiteti** (Tavmjdomare n. podvoiski, mdivani v. antonov-ovseenko). 16 oqtombers rsdmp (b) centralurma komitetma Seqmna **partiuli centri (igive samxedro-revoluciuri centri)**, romlis wevrebi (i. stalini, i. sverdlovi, a. bubnovi da sxv.) imavdroulad **petrogradis samxedro-revoluciuri komitetis** wevrebic gaxdnen da uSualod xelmZRvanelobdnen SeiaraRebuli ajanyebis momzadebas. petrogradis samxedro-revoluciuri komiteti iqca ajanyebisaTvis mzadebis centrad. am sagangebo organos Seqmna SemTxveviTi ar yofila. **v. lenins surda, rom SeiaraRebuli ajanyebis dawyeba da xelisuflebis dapyroba ganxorcielebulo ara rsdmp (b) centraluri komitetis xelmZRvanelobiT, aramed petrogradis sabWos mier Seqmnili sagangebo organos xelmZRvanelobiT**. Tumca cnobili iyo, rom petrogradis samxedro-revoluciuri komitetis xelmZRvanel birTvSi _ biuroSi _ mxolod bolSevikebi da maTi TanamgrZnobi memarxene eserebi Sediodnen.

nikolai ilias Ze podvoiski (1880-1948) _ bolSevikuri (komunisturi) partiis moRvawe, daibada soflis mRvdlis ojaxSi. daamTavra sasuliero seminaria, Semdgom swavla ganagrZo iuridiul kolejSi, romelic ar daumTavrebia. 1901 wels gaxda rsdmp wevri, miemxro bolSevikur mimdinareobas. monawileobda 1905 wlis revoluciur brZolebSi, 1906-1907 wlebSi imyofeboda emigraciaSi, Semdeg aralegalur mu-

Saobas eweoda ruseTis sxvadasxva regionSi. 1916 wels daapatimres, patimrobidan gaTavisuflda 1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg, iyo bolSevikuri gazeTebis redaqtori. 1917 wlis oqtomberSi airCies petrogradis sabWos samxedro-revoluciuri komitetis Tavmjdomared, iyo 1917 wlis 24-26 oqtombris kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis erT-erTi mTavari organizatori da xelmZRvaneli, misi meTavrobit daikaves zamTris sasaxle. 1917 wlis noembridan 1918 wlis martamde iyo samxedro da sazRvao saqmeebis kolegiis wevri, 1918 wlis ianvridan _ wiTeli armiis organizebis mizniT Seqmnili kolegiis wevri, 1918 wlis martidan seqtembramde _ umaRlesi samxedro sabWos wevri, 1918 wlis aprilidan 1919 wlis seqtembramde wiTeli armiis umaRlesi samxedro inspeqciis Tavmjdomare. monawileobda samoqalaqo omSi. sicoxlis bolo wlebSi samecniero moRvaweobas eweoda. 1935 wlihan gawida pensiaze.

vladimer aleqsandres Ze antonov-ovseenkos (1883-1938) namdvili gvaria **ovsenko**. cnobili

vladimer antonov-ovseenko

partiuli da samxedro moRvawe oficris ojaxSi daibada. daamTavra peterburgis iunkerTa saswavlebeli. 1901 wlihan monawileobda revoluciur moZraobaSi, 1903 wels gaxda rsdmp wevri, miemxro menSevikebs. 1906 wels iyo sebastopolis ajanyebis erT-erTi organizatori. samxedro tribunalma sikvdiliT dasjis ganaCeni gamoutana, romelic Semdeg 20 wlis katorRiT

Seucvales. katorRidan gaiqca da imaleboda fineTSi, Semdeg dabruna ruseTSi, 1910 wlihan emigraciaSia. 1917 wlis maisSi gaxda rsdmp (b) wevri. 1917 wlis oqtomberSi airCies petrogradis sabWos samxedro-revoluciuri komitetis wevrad (mdivnad). monawileobda zamTris sasaxlis aRebaSi, piradad xelmZRvanelobda droebiTi mTavrobis wevrebis dapaatimrebas. sabWoTa ruseTis pirvel mTavrobaSi (saxkomsabWoSi) ekava fostisa da telegrafis saxalxo komisris Tanamdeboba. 1917 wlis noembridan dekembramde iyo petrogradis samxedro olqis jarebis sardali, 1918 wlis dekembridan _ ukrainaSi moqmedi wiTeli armiis sardali, 1918 wlis martidan maisamde _ samxreT ruseTSi moqmedi wiTeli armiis sardali, 1918 wlis seqtembridan oqtombramde _ aRmosavleTis frontis erT-erTi dajgufebis sardali. v. antonov-ovseenkos ar hqonda samxedro talanti, igi ruseTis bolSevikuri xelisuflebis warmomadgeneli iyo frontebze da piradad xelmZRvanelobda TeTri armiebis oficrebisa da jariskacebis dasjas, gansakuTrebit didi sisastikiT gausworda kazakebs. sasursaTo gaweris dawyebis Semdeg 1919 wels v. antonov-ovseenko dainiSna tambovis guberniis deputatTa sabWos aRmaskomis Tavmjdomared. glexobidan puris amoRebis dros gamoCenil sisastikes tambovis guberniaSi glexTa didi ajanyeba mohyva. ajanyebis CaxSobis Semdeg v. antonov-ovseenkom uamravi glexi sikvdiliT dasaja, uamravi sakoncentracio banakebSi gamoamwyvdi. 1922-1924 wlebSi muSaobda jer ruseTis, xolo Semdeg sabWoTa kavSiris samxedro-revoluciur sabWoSi. 1925 wels l. trockis mxardaWerisaTvis Tanamdebobidan gaaTavisufles da CexoslovakiaSi gagzavnes sabWoTa kavSiris sruluflebian warmomadgenlad. 1934 wlihan iyo sabWoTa ruseTis prokurori, misi iniciativiT bevri udanaSaulo adamiani dasajes sikvdiliT. espaneTSi samoqalaqo omis dros (1936-1937 ww.) iyo sabWoTa kavSiris generaluri konsuli barselonaSi. 1937 wels moskovSi gamoiZaxes da daapatimres. 1938 wlis 8 Tebervals trockistul teroristul organizaciasTan kavSiris braldebiT sikvdilis ganaCeni gamoutanes da 10 Tebervals daxvrites. 1956 wlihan reabilitirebulia.

1917 wlis 25 oqtombris kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis wina dReebSi Zalze ucnaurad iqceoda vladimer lenini. 20 oqtombers v. lenini moulodnelad gaqra da 24 oqtombers saRamomde ar gamoCenila. am periodSi mas ar dauweria arc erTi werili, ar gaucia araviTari miTiteba da gankarguleba. **SeTxzulia v. leninis gamosvla rsdmp (b) 21 oqtombris sxdomaze, sadac viTom mas uTqvams: `guSin naadrevi iyo, zeg gvian iqneba~.** v. lenini imaleboda 24 oqtombers

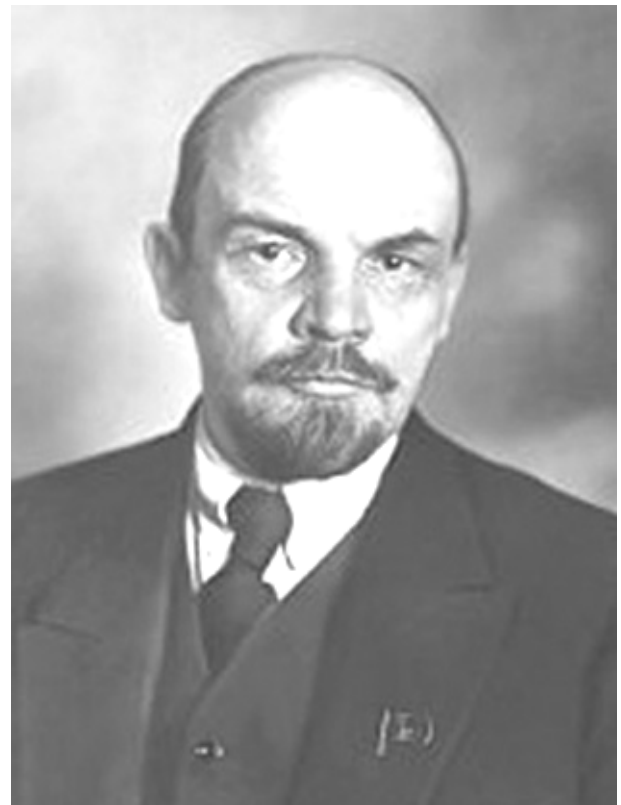
mTeli dRis ganmavlobaSi. v. leninis moulodneli mimalvis, l. kamenevisa da g. zinovievis SeiaraRebuli ajanyebis sawinaaRmdego gamosvlebis, n. buxarinis orWofobisa da l. trockis orpirobis gamo Seqmnil mZime viTarebaSi SeiaraRebuli ajanyebis mzadebisa da ganxorcielebis saqmes saTaveSi udgeba ioseb stalini (juRaSvili). i. stalinisaTvis dResaviT naTeli iyo, rom droebiT mTavrobas dasayrdeni sruliad gamoclili hqonda da misi damxoba did siZneles ar warmoadgenda.

2. 1917 wlis 24-25 oqtombris kontr-revoluciuri saxelmwifo gadatriaLeba. petrogradis samxedro-revoluciuurma komitetma 1917 wlis 21 oqtombers gamosca brZaneba, romlis ZaliTac petrogradis garnizonis jarebisaTvis iaraRi mxolod samxedro-revoluciuri komitetis gankargulebis safuZvelze unda miecaT. am brZanebis Sesrulebaze kontrolis ganxorcielebis mizniT petrogradis garnizonis yvela samxedro nawilSi, kronStadtSi, revelsa da helsingforsSi myof samxedro gemebze samxedro-revoluciuurma komitetma Tavisi komisrebi (bolSevikebi da memarcxene eserebi) daniSna. **faqtoBrivad, 1917 wlis 21 oqtombris Semdeg petrogradSi Zalaufleba samxedro-revoluciuri komitetis xelSi gadavida.**

petrogradis samxedro-revoluciuri komitetis 1917 wlis 21 oqtombris brZaneba 22 oqtombris diliT telegrafiT gadaica qalaqis garnizonis yvela samxedro nawilSi, aseve kronStadtSi, revelsa da helsingforsSi mdgar samxedro gemebze. telegramaSi aRniSnuli iyo, rom **arc erT brZanebas Zala ar eqneboda, Tu mas ar daamowmebda samxedro-revoluciuri komiteti.** 22 oqtombers petrogradSi bolSevikebis mier organizebuli mravalricxovani mitingebi gaimarTa. **24 oqtombers petrogradis sam-xedro-revoluciuurma komitetma mcirericxovani SeiaraRebuli razmebis TanxlebiT Tavisi komisrebi mTavrobis dawesebulebaTa dasakaveblad gagzavna.** samxedro-revoluciuri komitetis ori SeuiaraRebeli komisari samxedro razmis gareSe gamocxadda **centralur telegrafSi** da molaparakebis gziT telegrafis samxedro-revoluciuri komitetis kontrolis qveS gadasvlis Sesaxeb SeTanxmebas miaRwia. izmailovis gvardiulma polkma yovelgvari

winaaRmdegobis gareSe **baltiis vagzali** daikava, xolo wiTeli gvardiis razmebma jarebTan mSvidobiani molaparakebis gziT ramdenime **xidi** igdo xelT (dancarCeni xidebi droebiTi mTavrobis erTguli jarebis xelSi darCa).

1917 wlis 24 oqtombers, dRis ganmavlobaSi, petrogradi, faqtoBrivad, bolSevikebis xelSi gadavida. droebiTi mTavroba Tavisi arsebobis bolo saaTebs iTv-lida. 24 oqtombris saRamosaTvis v. leninma amis Sesaxeb araferi icoda. igi panikuri SiSiT

vladimer lenini

iyo Sepyrobili da imis gakeTebas iTxovda, rac 21-24 oqtombers i. stalinis winamZRolobiT samxedro-revoluciuurma komitetma ukve ganaxorciela. v. lenins undoda, rom SeiaraRebul ajanyebas yovel mizezgareSe sabWoebis II yrilobis gaxsnamde gaemarjva. sabWoebis II yrilobis gaxsna 1917 wlis 25 oqtombers iyo daniSnuli. **Tu 25 oqtombramde bolSevikebi droebiTi mTavrobis damxobas ver moaxerxebdnen, yrilobas SeiZleboda bolSevikebis mier dawyebuli SeiaraRebuli ajanyeba daegmo. magram Tu sabWoebis II yriloba mas Semdeg Seikribeboda, rac bolSevikebi xelisuflebas daeuflebodnen, cxadia, yriloba**

iZulebuli gaxdeboda angariSi gaewia bolSevikebisaTvis.

ioseb stalini kargad grZnobda, rom 1917 wlis 24 oqtomers dabneuli, SeSinebuli da viTarebaSi gaurkveveli **vladimer leninis** smolniSi (aq iyo moTavsebuli petrogradis samxedro-revoluciuri komiteti) gamoCena saqmes avnebd. v. lenini i. stalinma smolniSi mxolod 24 oqtombris saRamos moiwvia, roca petrogradi ukve bolSevikebis xelSi iyo da rCeboda mxolod saxelmwifo gadatrialebis bolo, damagvirgvinebeli etapi – **droebiTi mTavrobis wevrebis dapatimreba.** petrogradis samxedro-revoluciuri komitetis Tavmjdomare **n. podvoiski**, romelic **v. antonov-ovsienkosTan** da **g. CudnovskisTan** erTad uSualod xelmZRvanelobda petrogradSi arsebuli saxelmwifo dawesebulebebisa da sxva strategiuli punqtების dakavebas, igonebs: **mxolod smolniSi gamoCenis Semdeg, 1917 wlis 24 oqtombris saRamos, v. leninma misgan Seityo dRis manZilze momxdari movlenebis Sesaxeb.**

1917 wlis 24 oqtomers petrogradSi bolSevikebs mxars 6-7 aTasi kaci uWerda mxars. maT Soris iyo gvardiuli polkis 2500 jariskaci, 2500 kronStadteli mezRvauri, 2000 wiTelgvardieli da daaxloebiT 1500-2000 jariskaci droebiTi mTavrobis rezidenciis (zamTris sasaxlis) dacvidan. **petrogradis mravalricxovani garnizoni (160 aTasi kaci) da qalaqis misadgomebTan ganlagebuli jarebi (85 aTasi kaci) neitraluri darCa.** 25 oqtomers gamTeniisas 3 saaTsa da 30 wuTze bolSevikebis mxareze gadasulma kreiserma **`avroram~** Ruza **nikolaevis** xidTan CauSva. mezRvaurTa razmma droebiTi mTavrobis dacva gareka da xidic daikava. **zamTris sasaxle, sadac droebiTi mTavroba imyofeboda, izolirebuli aRmoCnda qalaqisagan.**

1917 wlis 24 oqtomers saRamosaTvis droebiTi mTavrobis xelSi zamTris sasaxlis garda imyofeboda **samxedro saministros** Senoba, petrogradis samxedro olqis jarebis Stabis Senoba da marias Teatri, sadac **republikis droebiTi sabWo (predparlamenti)** muSaobda.

droebiTi mTavroba Seecada petrogradSi wesrigis aRdgenas. 1917 wlis 23-24 oqtomers RamiT SeiaraRebuli ajanyebisaken mowodebis braldebiT daxures ori bolSevikuri gazeTi – **`raboCi put~** da **`soldat~.**

ioseb stalini

petrogradis samxedro olqis jarebis sardalma **g. polkovnikovma** miiRo brZaneba qalaqis Semogarenidan droebiTi mTavrobis rezidenciis dasacavad jarebis Semoyvanis Sesaxeb. gamoZaxebulma jarebma zamTris sasaxlis misadgomebis patrolireba daiwyes. **a. kerenskim** gasca brZaneba petrogradis samxedro-revoluciuri komitetis wevrebisa da 1917 wlis 3-5 ivlisis ambebis organizatori bolSevikebis (isini I. kornilovis amboxebis CaxSobis Semdeg pirobiT gaaTavisufles patimrobidan) xelaxla dapatimrebis Sesaxeb. ministrebma a. kerenskis mier gatarebuli RonisZiebani moiwones, magram mTavrobis Tavmjdomares urCies, republikis droebiTi sabWos (predparlamentis) Tanadgomis garantia mieRo. 1917 wlis 24 oqtomers droebiTi mTavrobis Tavmjdomare aleqsandre kerenski ganxadebiT gamovida predparlamentSi da bolSevikebis mier dawyebuli SeiaraRebuli ajanyebis CasaxSobad mTavrobisaTvis sagangebo uflebebis miniWeba moiTxova. predparlamentma, fraqciebSi sakiTxis ganxilvis Semdeg, 24 oqtomers dRis meore naxevarSi xmebis umravlesobiT miiRo rezolucia, romelic, marTalia, gmobda bolSevikTa eqstremistul gamosvlas, magram amave dros aRiarebda, rom safuZveli bolSevikTa gamosvlas droebiTi mTavrobis gaubedavma politikam moumzada. rezolucia droebiTi mTavrobisagan moiTxovda omis Sewyvetis Taobaze ganxadebis dauyovnebliv gakeTebas da zavis Sesaxeb sakuTari mosazrebis gamoqveynebas. rezolucia aseve moiTxovda iseTi dekretis dauyovnebliv

gamocemas, romlis ZaliTac miwa damfuZnebeli krebis mowvevamde gadaecemoda glexTa komitetebis. predparlamentis dadgenileba misma Tavmjdomarem **n. avqsentievma** social-demokrati menSevikebisa da eserebis fraqciaTa liderebTan erTad 24 oqtometers saRamos zamTris sasaxleSi miitana da droebiT mTavrobas gadasca. a. kerenski da ministrebi aRSfoTdnen da n. avqsentiev gadayenebiT daemuqrnen. droebiTi mTavroba predparlamentidan Tanadgomas eloda, ris sanacvlod faqtobrivad **predparlamentma mTavrobas undobloba gamouxada.** predparlamentis wargzavnilebi SeSindnen da moTxovnebis Serbiblebaze daTanxmdnen. miuxedavad amisa, cxadi iyo, rom im ganxeTqilebis aRmofxvra, romelic karga xania a. kerenskisa da revoluciur demokratias (social-demokrat menSevikebs, eserebs) Soris arsebobda, SeuZlebeli iyo.

1917 wlis 24 oqtometers, gvian saRamos, droebiTi mTavrobis wevrebma Seityves, rom bolSevikTa SeiaraRebuli razmebi qalaqis strategiul punqtebs ikavebdnen. amis miuxedavad maT did nawils kidev sjeroda, rom mdgomareobis gamosworeba SeiZleboda.

a. kerenskim da misma moadgilem **a. konovalovma** 1917 wlis 24 oqtombris Rame petrogradis samxedro olqis jarebis StabSi gaatares. isini cdilobdnen bolSevikTa gamosvlis CasaxSobad saWiro samxedro Zalis Tavmoyras. uSedegod damTavrda molaparakeba petrogradSi myof **kazakTa jaris** sam polkTan. kazakebma ganaxades, rom isini droebiT mTavrobas qveiTi jaris mxardaWeris gareSe ver daicavdnen. garda amisa, kazakebi ar malavdnen TavianT ukmayofilebas imis gamo, rom 1917 wlis 3-5 ivlisis ambebis monawile bolSevikebi droebiTma mTavrobam patimrobidan gaaTavisufla. kazakebTan warumatebeli mola-parakebis Semdeg a. kerenskim da a.

konovalovma gadawyvites im jarebis Sesaxvedrad wasuliyvnen, romlebic TiTqosda frontidan petrogradisaken moemarTebodnen. 1917 wlis 25 oqtometers, diliT, sanam a. kerenski da a. konovalovi zamTris sasaxles datovebdnen, ramdenime ministma isev scada kazakebis gadabireba, magram mTavrobis dasacavad sul kazakTa sami aseuli gamocxadda. 25 oqtombris dilisaTvis zamTris sasaxlis dacva Zalze mokrZalebulad gamoiyureboda: **iunkerTa ramdenime aseuli, kazakTa sami aseuli, qalTa aseulis naxevari – sul 900 jariskaci da asamde oficeri.** droebiTi mTavrobis dacvas aucilebeli SeiaraReba ar gaaCnda. mis gankargulebaSi iyo ramdenime aTeuli tyviamfrqvevi, 6 qvemexi da 4 javSniani manqana.

1917 wlis 25 oqtometers, dilis 10 saaTze, petrogradis samxedro olqis jarebis sardalma **g. polkovnikovma** umaRlesi mTavarsardlobis banaksa da CrdiloeTis frontis jarebis StabSi aseTi Sinaarsis telegrama gazavna: **`gacnobebT, rom petrogradSi saSiSi mdgomareobaa. quCis Sejaxebebi, uwesrigoba ar SeiniSneba, magram mimdinareobs dawesebulebebisa da vagzlebis dakaveba, dapatimrebebi, araviTari brZaneba ar sruldeba. iunkerebi winaaRmdegobis gareSe abareben yazarmebs. kazakebi, ramdenime brZanebis miuxedavad, TavianTi yazarmebidan ar gamodian... aris imis safrTxe, rom droebiTma mTavrobam mTlianad dakargos xelisufleba. ar arseobs araviTari garantia, rom droebiTi mTavrobis xelSi Cagdebas ar Seecdebian~.**

1917 wlis 25 oqtometers diliT droebiTma mTavrobam arc ki icoda, rom xelisuflebas aRar flobda. 25 oqtometers, dilis 10 saaTze, v. leninma xeli moawera mimarTvas **`ruseTis moqalaqeebisadmi~**, romelSic aRniSnuli iyo: **`droebiTi mTavroba damxobilia~.**

wiTelarmielebis marSi petrogradSi. 1917 w.

1917 wlis 25 oqtomers petrogradSi gazeTebi didi dagvianebiT gamovida. **`izvestia~** bolSevikebs afrTxilebda, ar gadaCexiliyvnen **`uazro avanturaSi~;** **`novaia Jizni~** bolSevikebs urCevda, **`ar gaesrolaT pirvelebs~;** menSevikuri **`raboCaia gazeta~** imeds gamoTqvamda, rom **kompromisis miRweva Sesazlebeli iqneboda.**

petrogradi bolSevikebis xelSi iyo. axla gadamwyveti mniSvneloba eniWeboda imas, Tu vis dauWerda mxars dedaqalaqTan yvelaze axlos myofi **CrdiloeTis frontis** jarebi. aranaklebi mniSvneloba hqonda imasac, Tu ra pozicias daiWerda petrogradSi mimdinare amebis mimarT sabWoebis II yriloba, romelic 1917 wlis 25 oqtomers unda gaxsniliyo petrogradSi.

droebiTi mTavroba erwmuna petrogradis samxedro olqis jarebis sardal g. polkovnikovis gancxadebas, rom qalaqSi bolSevikebis gamosvlis CasaxSobad Zalebi saWiroze metia da gvian miiRo gadawyvetileba CrdiloeTis frontidan jarebis gamoZaxebis Sesaxeb. CrdiloeTis frontis mTavarsardalma generalma **v. Ceremisovma** mxolod 1917 wlis 24-25 oqtomers, naSuaRamevs, miiRo a. kerenskis brZaneba kazakTa ori diviziisa da kazakTa 23-

e polkis petrogradSi gagzavnis Sesaxeb. amasTan erTad, es Zalebi sakmarisi ar iyo dedaqalaqSi wesrigis aRsadgenad. 1917 wlis 25 oqtomers, diliT, zamTris sasaxlidan viTomda CrdiloeTis frontidan daZruli jarebis Sesaxvedrad, a. kerenskis wasvliS Semdeg, droebiTi mTavrobis sxdoma mis gareSe gaimarTa. mTavrobis gadawyvetilebiT petrogradSi wesrigis aRdgena daevala kadet **n. kiSkins,** romelsac sagangebo uflebebi mieniWa. n. kiSkinis petrogradis sagangebo rwmunebulad daniSvnis Semdeg mTavrobam CrdiloeTis frontidan jarebis gamoZaxeba uazrod da saxifaTod CaTvala, radgan cxadi iyo, rom `jarebi kiSkins mxars ar dauWerdnen~. Tavisi araTanamimdevruli, gauazrebeli moqmedebiT CrdiloeTis frontidan momdinare safrTxe bolSevikebs TviT droebiTma mTavrobam mouxsna.

didi mniSvneloba hqonda droebiTi mTavrobis rezidenciis **_ zamTris sasaxlisa** da **petrogradis samxedro olqis jarebis Stabis** dakavebas. es winaswar gansazRvravda sabWoebis II yrilobis ganwyobilebas **_ yrilobis** delegatebi momxdari faqtis mowmeni aRmoCndebodnen. bolSevikebs es kargad esmodaT, magram, miuxedavad amisa, 1917 wlis 24-25 oqtomers, RamiT, zamTris

sasaxlisa da samxedro olqis Stabis aRebis Sansi maT mainc gauSves xelidan. am droisaTvis zamTris sasaxles dacva faqtobrivad ar hyavda, xolo samxedro olqis Stabi, sadac mTeli Rame gaatares a. kerenskim da a. konovalovma, aseve daucveli iyo. ajanyebulebi zamTris sasaxlis aRebis politikur mniSvnelobas yuradRebas ar aqcevdnen. isini xedavdnen, rom zamTris sasaxlis dacva yovel wuTs mcirdeboda da, cxadia, uazro msxverpls eridebodnen. verc ajanyebis xelmZRvanelebma gamoiCines principuloba, ufro zustad, wiTelarmielebisa da mezRvarebis ganwyobileba gaiziares. viTareba Seicvala 24 oqtomers smolniSi v. leninis misvli Semdeg. bolSevikebis liderma zamTris sasaxlisa da samxedro olqis Stabis saswrafod dakaveba moiTxova.

1917 wlis 25 oqtomers, SuadRisas, ajanyebulebma aiRes predparlamentis rezidencia _ marias Teatri. petrogradis samxedro-revoluciuri komitetis gankargulebiT **republikis droebiTi sabWo (predparlamenti)** daiTxoves. 25 oqtomers, saRamos, ajanyebulebma daikaves **petrogradis samxedro olqis jarebis Stabis** Senoba. yovelive aman dasca zamTris sasaxlis damcvelTa (iunkerebis, kazakebis) sabrZolo suliskveTeba. male zamTris sasaxlesTan dakavebuli sabrZolo poziciebi datova **mixeilis saartilerio saswavleblis** iunkerebma da Tan waiRes 4 qvemexi da 2 javSniani manqana. samxedro-revoluciuri komitetis ultimatumis Semdeg zamTris sasaxlis teritoria datoves **kazakebma** da **qalTa** aseulis meomrebma. droebiTi mTavrobis wevrebi kargad xedavdnen, rom zamTris sasaxle dacvis gareSe darCa, magram mTavrobam samxedro-revoluciuri komitetis ultimatums mainc ar upasuxa. a. kerenskis imedi hqonda, rom CrdiloeTis frontidan mTavrobis dasaxmareblad wamosuli jarebi, maT Soris kazakTa sami polki, male moaRwevda petrogradamde.

samxedro-revolucurma komitetma **zamTris** sasaxlis damcvelebisaTvis micemuli ultimatumis (20 wuTi) amowurvis Semdegac ieriSi ar daiwyo. Seteva daiwyo ultimatumis micemidan ori saaTis Semdeg. kreiser **avroras**~ sasignalo gasrolis Semdeg ajanyebulebma zamTris sasaxles SaSxanebidan da tyviamfrqvevebidan

gauxsnes cecxli. cecxlis safaris qveS mezRvaurTa, jariskacTa da wiTelarmielTa jgufebi zamTris sasaxleSi SeiWrnen, magram isini maSinve ganaiaraRes im iunkerebma, romelTac mTavroba ar miatoves. amis Semdeg ieriSi Sewyda. gvian RamiT ieriSi ganaxlda. amjerad ajanyebulebma artileria gamoiyenes. zamTris sasaxle ibombeboda petre-pavles cixe-simagridan da generaluri Stabis SasavlelTan mdgari ori qvemexidan. sul zamTris sasaxles ormocamde saartilerio yumbara esroles, rasac sasaxle seriozulad ar dauzianebla. samagierod, saartilerio dabombvam damTrgunveli gavlena iqonia droebiTi mTavrobis wevrebsa da sasaxlis damcvelebze. **26 oqtomers Ramis 2 saaTsa da 4 wuTze ajanyebulebma zamTris sasaxle aiRes.** am droisaTvis sasaxles sul 30 iunkeri icavda. droebiTi mTavrobis ministrebi Seipyres da petre-pavles cixeSi gamoketes. mTavrobis Tavmjdomarem **aleqsandre kerenskim** zamTris sasaxle Sturmamde datova da CrdiloeTis frontis mimarTulebiT gaemgzavra.

1917 wlis 26 oqtomers gazeTebi iuw-yebodnen, rom zamTris sasaxlis ieriSis dros ajanyebulebma dakarges 6 kaci, ramdenime aTeuli ki daiWra.

amrigad, 1917 wlis 24-25 oqtomers bolSevikebma kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialeba warmatebiT ganaxorcies _ droebiTi mTavroba daamxes.

3. sruliad ruseTis muSaTa da jariskacTa deputatTa sabWoebis II yriloba. 1917 wlis 25 oqtomers, saRamos, zamTris sasaxlis aRebamde 2 saaTiTa da 30 wuTiT adre, **smolniSi** gaixsna **sruliad ruseTis sabWoebis II yriloba.** yrilobaze warmodgenili iyo 402 adgilobrivi sabWos 670 delegati. delegatTa partiuli Semadgenloba aseTi iyo: bolSeviki _ 390 delegati, eseri _ 160, menSeviki _ 72. deputatebis absolutur umravlesobas muSebi da jariskacebi warmoadgendnen. glexi deputati mxolod im adgilobrivi sabWoebma airCies, sadac muSaTa, jariskacTa da glexTa gaerTianebuli sabWoebi moqmedebdnen. **ruseTis regionebis absolutur umravlesobaSi glexTa deputatebis sabWoebi calke arsebobda da sruliad ruseTis glexTa deputatTa sabWoebis yrilobasac calke iwvevdnen.** glexTa deputatTa sabWoebi sruliad ruseTis glexTa deputatebis sabWos

mier gagzavnili 242 ganawesi (winadadeba) da socialist-revolucionerTa (eserTa) partiis agraruli programa. dekreti miwis Sesaxeb iTvaliswinebda: 1) miwaze kerZo sakuTrebis gauqmebas; 2) mTeli miwebis, wiaRiseuli simdidris nacionalizacias; 3) memamuleTa da sxva miwaTmflobelTa sakuTrebaSi arsebuli miwebis konfiskacias; 4) miwebis gadacemas glexTa adgilobrivi komitetebisa da samazro sabWoebis xelSi; 5) miwis ijariT gacemisa da miwis dasamuSaveblad daqiravebuli Sromis gamoyenebis akrZalvas; 6) miwaTsargeblobis saerTo wesis dawesebas yvelasaTvis.

dekreti miwis Sesaxeb Tavisi xasiaTiT populisturi iyo da glexobis gulis mogebas isaxavda miznad. sabWoebis II yrilobaze yuradReba aravis miuqcevia imisaTvis, rom **dekretis ganxorcieleba biZgs miscemda usastikes samoqalaqo oms ruseTSi.**

sabWoebis II yrilobam Seqmna ruseTis mTavroba. miRebul dadgenilebaSi aRniSnuli iyo: `damfuZnebeli krebis mowvevamde qveynis marTva-gamgeobis mizniT Seiqmna muSaTa da glexTa droebiTi mTavroba, romelsac saxalxo komisarTa sabWo~ ewodos. **rogorc mTlianad saxalxo komisarTa sabWos (saxkomsabWos), ise calkeuli saxalxo komisaratebisa (saministroebis) da saxalxo komisrebis (ministrebis) saqmi-anobaze kontrolis ufleba, aseve calkeuli saxalxo komisris gadayenebisa da axlis daniSvnis ufleba hqonda sruliad ruseTis sabWoebis yrilobas da mis mier arCeul centralur aRmasrulebel komitets (caks).**

memarxene eserebma mTavrobaSi Tavisi kandidatebis Seyvanisagan Tavi Seikaves, ris gamoc saxalxo komisarTa sabWos pirveli Semadgenloba **erTpartiuli (bolSevikuri)** iyo. sabWoebis II yrilobis mier Seqmnili ruseTis mTavroba _ saxalxo komisarTa sabWos Semadgenloba aseTi iyo: **v. ulianovi-lenini** _ Tavmjdomare, **a. rikovi** _ Sinagan saqmeTa komisari, **v. miliutini** _ miwaTmoqmedebis saxalxo komisari, **a. Sliapnikovi** _ Sromis saqmeTa saxalxo komisari, **v. nogini** _ vaWrobisa da mrewvelobis saxalxo komisari, **a. lunaCarski** _ saxalxo ganaTlebis saxalxo komisari, **i. skvorcov-stefanovi** _ finansTa saxalxo komisari, **i. bronSteini (trocki)** _ sagareo saqmeTa saxalxo komisari, **g. okopovi (lomovi)** _ iusticiis saxalxo komisari, **i. TeodoroviCi** _ sasursaTo saqmeTa saxalxo komisari,

n. avilovi (glebovi) _ fostisa da telegrafis saxalxo komisari, **i. juRaSvili (stalini)** _ erovnebaTa saqmis saxalxo komisari. samxedro da sazRvao saqmeebis marTva-gamgeobis mizniT saxalxo komisaratis nacvlad Seiqmna samxedro da sazRvao saqmeTa komiteti Semdegi SemadgenlobiT: **v. ovseenko (antonovi), n. krilenko da p. dibenko.**

vladimer pavles Ze miliutini (1884-1937) _ saxelmwifo moRvawe. daibada maswavleblis ojaxSi, swavlobda peterburgis universitetSi. 1903 wels Sevida rsdmp rigebsi, miemxro menSevikur mimdinareobas. aralegalur muSaobas eweoda ruseTis sxvadasxva qalaqSi, ramdenjerme daapatimres. 1917 wels airCies rsdmp (b) centraluri komitetis wevrad, iyo petrogradis samxedro revoluciuri komitetis wevri. sabWoTa ruseTis pirvel mTavrobaSi (saxalxo komisarTa sabWoSi) ekava miwaTmoqmedebis saxalxo komisris Tanamdeboba. koaliciuri mTavroba Seqmnis winaaRmddeg v. leninis gamosvlis gamo protestis niSnad gavida mTavrobidan da rsdmp (b) centraluri komitetidan. arCeuli iyo ruseTis damfuZnebeli krebis wevrad. 1918-1921 wlebSi iyo ruseTis saxalxo meurneobis umaRlesi sabWos Tavmjdomare, 1922-1924 wlebSi _ komunisturi internacionalis warmomadgeneli avstriasa da balkaneTSi, 1929 wlidan _ sabWoTa kavSiris saxelmwifo sagegmo komitetis Tavmjdomaris moadgile.. iyo ekonomikis dargSi ramdenime mecnieruli Sromis avtori. 1937 wels daapatimres, gaasamarTles da daxvrites.

anatoli vasilis Ze lunaCarski (1875-1933) _ komunisturi (bolSevikuri) partiisa da sabWoTa saxelmwifo moRvawe, sabWoTa kavSiris mecnierebaTa akademiis akademikosi. daibada didi

Tanamde bobis saxelmwifo moRvawis ojaxSi. da-amTavra ciurixis universiteti, sazRvarg areT cxovrebis as dauaxlov da g. plexanovs

ivane skvorcov-stepanovi

. 1897 wels dabruna ruseTSi. 1895 wlidan social-demokratiul moZraobaSi, miemxro bolSevikebs. dapatimrebuli iyo ramdenjerme. 1904 wlidan emigraciaSi wavida da aqtiurad monawileobda bolSevikuri presis gamocemaSi, iyo cnobili Jurnalisti. 1912 wels Camoscilda v. leninsa da bolSevikebs da aqtiurad TanamSromlobda l. trockis redaqtorobiT gamocemul gazeTSi `pravda~. 1917 wels l. trockis jgufTan erTad Sevida rsdmp (b) rigebsi. sabWoTa ruseTis pirvel mTavrobaSi (saxalxo komisarTa sabWoSi) ganaTlebis saxalxo komisris Tanamdeboba ekava. misi uSualo monawileobiT politikuri motiviT ruseTidan gaasaxles bevri didi mecnieri da moazrovne, umaRlesi saswavleblebidan daiTxoves Zveli inteligenciis warmomadgenlebi. a. lunaCarskis brali miuZRvis ruseTis mecnierebaTa akademiis gauqmebasa da mis nacvlad komunisturi akademiis daarsebaSi. misive TaosnobiT ruseTSi daangries an gadaakeTes istoriuli Zeglebi, xolo maT adgilebze dadges dabali mxatvruli Rirebulebis mqone revolucionerTa da sabWoTa saxelmwifo moRvaweTa Zeglebi. 1929 wels saxalxo komisris Tanamdebobidan gadaayenes da daniSnes sabWoTa kavSiris saxalxo komisarTa sabWos mecnieribus komitetis Tavmjdomared. 1933 wels espaneTSi dainiSna sabWoTa kavSiris sruluflebian warmomadgenlad, magram espaneTSi mimavali gzaSi avad gaxda da gardaicvala.

ivane ivanes Ze skvorcov-stepanovis (1870-1928) namdvili gvaria **skvorcovi**. daibada fabrikis mosamsaxuris ojaxSi, daamTavra moskovis samaswavleblo instituti, pedagogiur moRvaweobas eweoda moskovSi. 1896 wels Caeba social-demokratiul moZraobaSi, mogvianeBT gaxda rsdmp wevri, miemxro bolSevikebs. monawileobda 1905-1907 wlebis revoluciaSi, dapatimres da 1911 wels gadaasaxles arxangelskis guberniaSi. 1917 wlidan moskovSia, iyo moskovis samxedro-revoluciuri komitetis wevri. sabWoTa ruseTis pirvel mTavrobaSi (saxalxo komisarTa sabWoSi) finansTa saxalxo komisari iyo. 1918 wels miemxro `memarxene komunisteb~, winaaRmdegi iyo brest-litovskis zavis dadebisa. 1918-1924 wlebsi eweoda Jurnalistur saqmianobas, iyo sabWoTa politikuri cenzuris erT-erTi Semqmmeli. 1926 wlidan samecniero samuSaozea. aqtiurad uWerda mxars i. stalins, misma werilebma l. trockis, g. zinovievis, l. kamenevisa da sxvaTa winaaRmdeg didi samsaxuri gauwia i. stalins. dakrZalulia moskovSi kremlis kedelTan.

nikolai vasilis Ze krilenko (1885-1938) _ komunisturi (bolSevikuri) partiisa da sabWoTa

saxelmwifo moRvawe. mamamisi revolucioneri iyo, sasjels ixdida gadasaxlebaSi. daamTavra peterburgis universitetis istoriisa da filologiis fakulteti da xarkovis universitetis iuridiuli fakulteti. 1904 wels Sevida rsdmp rigebsi, miemxro bolSevikur mimdinareobas. 1911 wels datova rsdmp rigebsi, magram imave wels isev miiRes partiaSi. aralegalur muSaobas eweoda peterburgSi, moskovsa da xarkovSi. ramdenjerme dapatimres, gadasaxlebuli iyo poloneTsa da ukrainaSi. 1906 wels wavida emigraciaSi, ruseTSi dabrunebis Semdeg revoluciur propagandas eweoda peterburgis garnizonis jariskacTa Soris, risTvisac dapatimres da qalaq liublinSi (poloneTi) gadaasaxles. 1914 wlidan isev emigraciaSia, ruseTSi 1915 wels dabruna, imave wels dapatimres da 1916 wels moqmed armiaSi gagzavnes. monawileobda pirvel msofliu omSi, hqonda praporSCikis wodeba. sabWoTa ruseTis pirvel mTavrobaSi (saxalxo komisarTa sabWoSi) samxedro da sazRvao saqmeTa komitetis wevris (faqtoBrivad samxedro saqmeTa saxalxo komisris) Tanamdeboba ekava. 1918 wlis 9 noembers dainiSna sabWoTa ruseTis umaRlesi mTavarsardlad. misi wayruebiTa Tu waqezebiT mezRvaurTa brbom mxecurad mokla ruseTis umaRlesi mTavarsardlobis banakis Stabis yofili ufrosi general-leitenanti n. duxonini. n. krilenko daundoblad devnida ruseTis imperiis armiis generlebsa da oficrebs, maT adgilebze niSnavda sruliad uvic bolSevikebs. aseTma politikam dasca wiTeli armiis brZolisunarianoba. 1918 wlis martSi n. krilenko gaaTavisufles umaRlesi mTavarsardlis movaleobisagan, muSaobda sxvadasxva Tanamdebobaze, magram versad Tavi ver gamoiCina. 1918 wlis maisSi dainiSna sruliad ruseTis centralur aRmasrulebel komitetTan arsebuli samxedro tribunalis (1919 wlidan _ umaRlesi samxedro tribunalis) Tavmjdomared, 1931 wlidan iyo sabWoTa ruseTis iusticiis saxalxo komisari, imavdroulad 1928-1931 wlebsi iyo sabWoTa ruseTis prokurori. 30-iani wlebis Sua xanebsi gamarTul falsificirebul sasamarTlo procesebze gamodioda bralmdeblad. 1934 wels Se-imuSava kodeqsis proeqti, romelic samSoblos RalatisaTvis sikvdiliT dasjas iTvaliswinebda. 1936 wels dainiSna sabWoTa kavSiris iusticiis saxalxo komisarad. 1938 wels Tanamdebobidan gadaayenes, imave wels dapatimres, gaasamarTles da daxvrites. 1955 wlidan reabilitirebulia.

nikolai krilenko

pavle efimis Ze dibenko (1889-1938) – komunisturi (bolSevikuri) partiisa da wiTeli armiis gamoCenili moRvawe. ganaTleba miiRo saqalaqo samklasian saswavlebelSi, Semdeg daamTavra wiTeli armiis generaluri Stabis academia. 1907 wliidan Caeba revoluciur moZraobaSi, 1911 wliidan savaldebulo samxedro samsaxurSia, iyo baltiis zRvis flotis mezRvauri. 1912 wels Sevida rsdmp rigebsi, miemxro bolSevikur mimdinareobas. 1917 wlis aprilSi airCies mezRvaurTa organizaciis – centrobaltis – Tavmjdomared. Tavadac loTma da deboSirma udisciplino da loTi mezRvaurebisagan Seqmna razmebi, romlebic bolSevikTa dasayrdens warmoadgenda. 1917 wlis oqtombris kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis dros gatCinosa da krasnoe seloSi meTaurobda wiTelarmielTa razmebs, piradad daapatimra generali p. krasnovi. sabWoTa ruseTis pirvel mTavrobaSi (saxalxo komisarTa sabWoSi) samxedro da sazRvao saqmeTa komitetis wevris (faqtoibrivad sazRvao saqmeTa saxalxo komisris) Tanamdeboba ekava. 1918 wlis TebervalSi mezRvaurTa razmebiT icavda qalaq narvas, 23 Tebervals germanelebma mezRvaurTa razmebi sastikad daamarxes da narva daikaves. am marxisaTvis p. dibenko sasamarTlos gadascas, magram Tavi imarTla, Tumca rkp (b) rigebidan mainc garicxes. 1918-1920 wlebSi samoqalaqo omis sxvadasxva frontze saTaveSi edga polks, divizias, armias. monawileobda sadamsjelo operaciebSi. divizia, romelsac p. dibenko meTaurobda, monawileobda kronStadtis ajanyebis CaxSobaSi (1921 w.). 1922 wels aRadgines rkp (b) rigebsi. 1928 wliidan iyo Sua aziis, volgispireTis, cimbirisa da leningradis samxedro olqis jarebis sardali. 1937 wels iyo im sagangebo sasamarTlos

wevri, romelmac sikvdiliT dasjis ganaCeni gamoutana bevr samxedro moRvawes. iyo amoraluri pirovneba, saxelmwifo saxsrebs flangavda piradi siamovnebisatvis, eweoda aRviraxsnil cxovrebas. 1938 wels gaaTavisufles leningradis samxedro olqis jarebis sardlis Tanamdebobidan, imave wels daapatimres, gaasamarTles da antisabWoTa trockistuli saqmianobisa da samxedro-faSistur SeTqmulebaSi monawileobis braldebiT daxvrites. 1956 wliidan reabilitirebulia.

yrilobis muSaobaSi monawile menSevikebma (novoJiznelebma) moiTxoves mTavrobis nacvlad Seqmniliy **droebiTi aRmasrulebeli komiteti**, xolo mTavroba SeeqmnaT mas Semdeg, rac yrilobidan wasul menSevikebTan da memarjvene eserebTan SeTanxmeba moxdeboda. bolSevikebma es winadadeba uaryves.

sabWoebis II yrilobam airCia **sruliad ruseTis centraluri aRmasrulebeli komiteti (caki)** 101 kacis SemadgenlobiT (62 bolSeviki, 29 memarcxene eseri, 6 menSevik-internacionalisti, 4 memarcxene orientaciis jgufebis warmomadgeneli). cakis

Tavmjdo mared airCies bolSevik i **lev kamene vi (rozenfeldi)**.

srulia d ruseTis sabWoe bis II yrilobam , romelic arc **socialuri** , arc **erovnuli** da arc **partiuli** SemadgenlobiT

pavle dibenko

ar gamo-xatavda qveyinis mosaxleobis ganwyobilebas da mxolod **bolSevikTa** nebis aRmsrulebel organos warmoadgenda, daakanona 1917 wlis

24-26 oqtombris kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis Sedegebi. **TviT yriloba ki, faqtobrid, saxelmwifo gadatrialebis bolo akords warmoadgenda.**

4. 1917 wlis 24-26 oqtombris movlenebis Sefaseba. sabWoTa istoriografia 1917 wlis 24-26 oqtombris movlenebs uwodebda **`didi oqtombris socialistur revolucias~**, rac sruliad ar Seefereba mis arss. jer kidev v. leninis sicocxleSi, 1919 wels, rkp (b) programis (komunisturi partiis meore programis) SemmuSavebel komisiaSi azrTa sxvadasxvaoba warmoiSva imis Taobaze, Tu ra ewodebinaT 1917 wlis 24-26 oqtombris movlenebisavis **`oqtombris gadatrialeba~** Tu **`oqtombris revolucia~**. imxanad v. leninma Tavisi gaitana da bolSevikebis partiis programaSi xsenebul movlenas **`oqtombris revolucia~** uwodes. mogvianebiT **`oqtombris revolucias~** miemata **`didi~** da **`socialisturi~** da sablood aseTi saxe miiRo **`didi oqtombris socialisturi revolucia~**. sinamdvileSi, 1917 wlis 24-26 oqtombers ruseTSi ganxorcielda **kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialeba**, rac bolSevikebis mier xelisuflebis uzurpaciit damTavrda. aseTi Sefasebis safuZvels izleva Semdegi argumentebi:

pirveli. 1917 wlis Teberval-martis revoluciam ruseTSi daamxo monarqia da daamyara demokratiuli wyobileba misTvis damaxasiaTebeli niSnebiT (pirovnebis xelSeuxebloba, sityvis, presis, krebis Tavisufleba, demokratiuli arCevnebi, Tavisufali sabazro ekonomika, komerciuli saqmianobis Tavisufleba, kerZo sakuTrebis xelSeuxebloba da sxv.). 1917 wlis 24-26 oqtombris movlenebis Semdeg yovelive es moispo. es imas niSnavs, rom ganxorcielda **1917 wlis Teberval-martis revoluciis Sedegebis likvidacia anu kontrrevolucia.**

meore. 1917 wlis 24-26 oqtombris movlenebs ar SeiZleba ewodos **revolucia** im gagebiT, ra gagebiTac am termins Cven

vxmarobT inglisisa (XVII s.) da safrangeTis (XVIII s.) revoluciebis mimarT. **es iyo Zalauflebis xelSi Cagdebis mizniT eqstremistulad ganwyobili bolSevikuri partiis zeda fenis mier momzadebuli da ganxorcielebuli saxelmwifo gadatrialeba** da ara qveynis SigniT momwifebuli socialuri moZraobis kulminacia _ revolucia.

mesame. ruseTis droebiTi mTavroba Seiqmna sruliad kanonierad: jer kanonierma monarqma nikoloz II-m xeli moawera manifestis Zmis _ mixeilis sasargeblod gadagomis Sesaxeb, Semdeg mixeilma uari Tqva taxtze da mxolod amis Semdeg Seudga droebiTi mTavroba moRvaweobas. didi mniSvneloba hqonda imasac, rom droebiTi mTavrobis SeqmnaSi monawileoba miiRo ruseTis imperiis umaRlesi sakanonmdeblo organos (parlamentis) qveda palatam _ saxelmwifo saTaTbirom. rac Seexeba 1917 wlis 24-26 oqtombers petrogradSi bolSevikebis mier ganxorcielebul SeiaraRebul ajanyebas, putCs, am dros **xelisuflebis samarTalmemkvidreobis principi uxeSad dairRva. arc droebiT mTavrobas da arc predparlaments uflebamosileba ar mouxsnia _ droebiTi mTavroba daapatimres, xolo predparlamenti garekes.** axali mTavroba _ saxalxo komisarTa sabWo _ ukanono iyo imitom, rom sruliad ruseTis muSaTa da jariskacTa deputatTa sabWoebis II yrilobas arc menSevikebisa da memarjvene eserebis monawileobiT da, miT umetes, arc maT gareSe **ar hqonda ufleba Tavis Tavze aeRo qveynis umaRlesi sakanonmdeblo organos funqcia da Seeqmna axali mTavroba.**

amrigad, 1917 wlis 24-26 oqtombris movlenebi unda Sefasdes rogorc kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialeba, romelic damTavrda bolSevikebis mier xelisuflebis uzurpaciit.

§ 4. sabWoTa xelisuflebis damyareba ruseTis imperiis teritoriaze.

petre krasnovi

1. kanonieri xelisuflebis aRdgenis cdebi.

kanonieri xelisuflebis aRdgenis pirveli seriozuli cda ganxorcielda sruliad ruseTis sabWoebis II yrilobis daxurvidan ramdenime saaTis Semdeg. **a. kerenskim** da kazakTa mesame cxenosani korpusis meTaurma generalma **p. krasnovma fskovis** raionSi Tavi mouyares kazakTa erTgul samxedro nawilebs da **petrogradisaken** daZres isini. 1917 wlis 27 oqtombers, ganTiadisas, **gatCinos** satvirTo rkinigzis sadgurs miaRwia kazakTa mesame cxenosani korpusis me-12 eskadronma. kazakebma saswrafod ganaiaraRes petrogradidan gamogzavnili baltieli mezRvaurebi. male kazakebma daikaves gatCino. gatCinos garnizonma neitraliteti gamoacxada, xolo gatCinoSi ganlagebuli CrdiloeTis frontis praporSCikTa skolisa da samxedro-saaviacio skolis iunkerebi kazakebis mxareze gadavidnen. a. kerenskim gamoiyena ruseTis umaRlesi mTavarsardlis uflebebi da petrogradSi **samxedro mdgomareoba gamoacxada**. amave dros, man petrogradis garnizons mouwoda `dauyovnebliv Sedgomoda dakisrebuli movaleobis Sesrulebas~. 1917 wlis 28 oqtombers diliT general p. krasnovis kazakebma **carskoe selo** daikaves, romelic petrogradidan 25 kilometris daSorebiT mdebareobda.

a. kerenski da **p. krasnovi** petrogradze Setevis dawyebas 1917 wlis 30 oqtombers gegmavdnen. Setevis dagvianeba didi Secdoma iyo, magram a. kerenski SiSobda, rom petrogradis dasakaveblad Zalebi ar eyofoda. a. kerenskisa da p. krasnovs umaRlesi

mTavarsardlobis banaki da CrdiloeTis frontis sardloba daxmarebas hpirdeboda. petrogradze salaSqrod gamzadebul general p. krasnovis kazakebs sxva sajariso nawilebic SeuerTdnen. sablood p. krasnovis gankargulebaSi aRmoCnda javSniani matarebeli, javSniani manqana, mZime artileria, carskoe seloSi arsebuli radiosadguri, romliTac a. kerenski umaRlesi mTavarsardlobis banaksa da CrdiloeTis frontis Stabs ukavSirdeboda.

petrogradSi a. kerenskisa da p. krasnovis mxardaWeris mizniT **`samSoblosa da revoluciis xsnis komiteti~** iunkerebis ajanyebas amzadebda. dedaqalaqSi ajanyebis xelmZRvanelad dainiSna polkovniki **g. polkovnikovi**. petrogradSi, garda xuTi samxedro saswavleblis iunkerebisa, ajanyebaSi unda Cabmuliyo kazakTa jaris erTi polki da giorgis jvris kavalerTa razmi.

1917 wlis 29 oqtombris Rames petrogradis samxedro-revoluciuma komitetma Seityo, rom `samSoblosa da revoluciis xsnis komiteti~ dedaqalaqSi ajanyebas amzadebda. swored amitom `xsnis komiteti~ aRar daeloda p. krasnovis jarebis Setevas da ajanyeba daiwyo. **nikolozis saswavleblis** iunkerebma xelT igdes ramdenime javSniani manqana da maTi saSualebiT daikaves centraluri satelefono sadguri, riTac petrogradis samxedro-revolucium komitets kavSiris saSualeba mouspes. **iunkerTa** sxva razmebma daikaves saxelmwifo banki da sxva mniSvnelovani obieqtebi. ajan-yebis warmatebiT gagrZelebisaTvis iunkerTa Zalebi arasakmarisi aRmoCnda. kazakTa polkma, iseve rogorc 1917 wlis 24-25 oqtombers, neitraluri pozicia daikava. predparlamentis yofili Tavmjdomare, eseri **n. avqsentievi** 1917 wlis 29 oqtombers piradad eaxla kazakTa jaris kavSiris sabWos Tavmjdomares ataman **a. dutovs** da daxmareba sTxova, magram uSedegod. bolSevikebma did Zalebs mouyares Tavi da 29 oqtombris saRamosaTvis ajanyeba CaaxSves. brZolebSi orive mxridan daaxloebiT 200 kaci daiRupa.

petrogradSi iunkerebis ajanyebis CaxSobam a. kerenski da p. krasnovi mZime mdgomareobaSi Caagdo. 1917 wlis 30 oqtombers petrogradis misadgomebTan, **pulkovos** maRlobis raionSi, p. krasnovis jarebsa da bolSevikebis momxre jarebs (wiTeli gvardia, mezRvaurebi, regularuli sajariso

nawilebi) Soris brZolebi gardamavali upiratesobiT mimdinareobda. brZolebis paralelurad kazakebisa da bolSevikebis warmomadgenels **p. dibenkos** Soris molaparakebac warmoebda. kazakebi p. dibenkos general p. krasnovis gadacemas dahpirdnen im pirobiT, Tu kazakebsa da petrogradSi ajanyebis monawile iunkerebs ar dasjidnen. p. dibenko kazakebis im moTxovnasac ki daeTanxma, rom v. lenini mTavrobaSi ar iqneboda Seyvanili manam, sanam ar damtkicdeboda misi germaniis samxedro uwyebasTan TanamSromlobis usafuZvloba (amis gamo p. dibenko v. leninma kinaRam samxedro-revoluciur tribunals gadasca).

pulkovos maRlobis raionSi brZolebi Sewyda. generali **p. krasnovi** kazakebma Seipyres da bolSevikebs gadasces. **a. kerenski** ingliseli diplomatis daxmarebiT sazRvargareT gaiqca.

2. sabWoTa xelisuflebis damyareba moskovSi. moskovSi bolSevikebma iseTi swrafi da advili gamarjveba ver moipoves, rogorc petrogradSi. amis mizezad unda miviCnioT: **pirveli.** moskoveli bolSevikebi SeiaraRebul ajanyebas ar amzadebdnen, radgan maTi didi nawili l. kamenevisa da g. zinovievis pozicias ufro iziarebda, vidre v. leninisas. 1917 wlis 20 oqtombers rsdmp (b) centraluri komitetis sxdomaze **m. urickim** pirdapir ganacxada, rom moskovis sabWodan sruliad ruseTis sabWoebis II yrilobaze delegatebad arCeulTa umravlesoba SeiaraRebuli ajanyebis winaaRmdegi iyo. **meore.** moskovSi petrogradTan SedarebiT gacilebiT Zlierni aRmoCndnen antibolSevikuri Zalebi. moskovis sabWos mudmivi kavSiri hqonda droebiT mTavrobasTan, xolo misi dapatimrebis Semdeg — umaRlesi mTavarsardlobis banakTan, a. kerenskisTan da p. krasnovTan. moskovSi dawyebuli ajanyebis procesSi cxadi gaxda, rom bolSevikebs ZalTa aSkara upiratesoba ar hqondaT.

petrogradSi mimdinare ambebis Sesaxeb moskoveli bolSevikebis xelmZRvanelobam 1917 wlis 25 oqtombers, Ramis 12 saaTze Seityo. 26 oqtombers Seikriba rsdmp (b) **moskovis saolqo biuros, saqalaqo da samxareo komitetebis gaerTianebuli sxdoma,** romelzec SeiaraRebuli ajanyebis xelmZRvanelobis mizniT Seiqmna **partiuli centri**

mose uricki

Semdegi SemadgenlobiT: **i. stukova, v. iakovleva, o. piatnicki, m. vladimirski, v. solovievi, e. iaroslavski, b. kozelevi.** partiul centrS diqtatoruli uflebebi mieniWa.

1917 wlis 26 oqtombers, saRamos 6 saatze, **moskovis deputatTa sabWoebis gaerTianebuli plenumi** (moskovSi muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWoebi cal-calke arsebobdnen) Seikriba. plenumze 394 xmiT 106 xmis winaaRmdeg (23 wevrma Tavi Seikava) miiRes xelisuflebis aRebis gadawyvetileba. imave sxdomaze SeiaraRebuli ajanyebis xelmZRvanelobis mizniT Seiqmna **moskovis samxedro-revoluciuri komiteti** (8 bolSeviki, 2 menSeviki, 3 bolSevikebTan gaerTianebis momxre menSeviki). eserebma samxedro-revoluciur komitetSi Sesvla ar isurves.

1917 wlis 26 oqtombers, saRamos, moskovis samxedro-revoluciurma komitetma gamosca **brZaneba #1**, romlis Tanaxmadac moskovis garnizonis jarebi sabrZolo mzadyofnaze gadadiodnen. amasTan erTad, moskovis garnizonis jarebs samxedro-revoluciur komitetTan SeTanxmehis gareSe arc erTi brZaneba ar unda SeesrulebinaT.

1917 wlis 26 oqtombris saRamosve moskovis samxedro-revoluciurma komitetma **kremlisa** da **arsenalis** dakavebis mizniT Tavisi komisrebis meTaubiT revoluciurad ganwyobili jariskacebi gagzavna. **iunkrebma arc kremli da arc arsenali ar Caabares.** iunkrebTan sabrZolvelad moskoveli bolSevikebs Zalebi ar hyofnidaT. amitom bolSevikebma daiwyes farTo propagandistuli saqmianoba. isini mosaxleobas da iunkerebs sistematurad awvdidnen petrogradidan mosul

cnobebs (droebiTi mTavrobs dapatinrebisa da sxvaTa Sesaxeb), rac, cxadia, asustebda antibolSevikur ganwyobilebas mosaxleobaSi da iunkerTa sabrZolo suliskveTebazec cudad moqmedebda. bolSevikebma moaxerxes 28 oqtombers dilidan moskovSi muSaTa politikuri gaficvis dawyeba. moskoveli muSebis gaficvam gavlena iqonia moskovis samxedro olqis jarebze, romelTac gamoacxades, rom aRar daemorCilebodnen samxedro olqis Stabs.

1917 wlis 29 oqtombridan moskovSi viTareba bolSevikebis sasargeblod Seicvala. wiTelma gvardiam iunkerebisagan gawminda **tveris** quCa, daikava **mcire Teatris** Senoba. imavdroulad alya Semoartya **aleqsandres samxedro saswavlebens** da **kadetTa korpusis** SenobaSi gamagrebil iunkerebs, romelTac meore dRes iaraRi dayares.

1917 wlis 30 oqtombers moskovis samxedro-revolucurma komitetma **rkinigzelTa sruliad ruseTis aRmasrulebeli komitetis (vikJelis)** winadadebiT samxedro moqmedebebi Sewyvita da **moskovis sazogadoebrivi uSiSroebis komitetTan** molaparakeba daiwyo, rac uSedegod damTavrda. uSedegod damTavrda **moskovis guberniis glexTa deputatebis sabWos** iniciativiT dawyebuli molaparakebac.

petrogradSi iunkerTa ajanyebis CaxSobis, a. kerenskisa da p. krasnovis damarxebis Semdeg moskoveli bolSevikebi Setevaze gadavidnen. maT saarterio cecxli gauksnes kremlsa da sxva mniSvnelovan strategiul obieqtebs. kremlis ibombeboda aviaciis saSualebiTac (aviaciis gamoyenebiT kremlis dabombvis erT-erTi iniciatori n. buxarini iyo). 2 noembers kremlSi gamagrebili iunkrebi alyaSi aRmoCndnen.

1917 wlis 2 noembers **moskovis sazogadoebrivi uSiSroebis komitetis Tavmjdomarem weriliT mimarTa moskovis samxedro-revolucur komitets**, romelSic aRniSnuli iyo, rom `Seqmnil viTarebaSi komiteti aucileblad miiCnevs moskovSi SeiaraRebuli brZolis Sewyveta da brZolis politikur meTodebze gadasvlas~. es, **faqtobridad, kapitulacias niSnavda**. 2 noembers, saRamos, moskovis samxedro-revolucurma komitetma gamosca brZaneba, romelic iuwyeboda, rom mowinaaRmdege danebda da qalaqSi Zalaufleba samxedro-revolucuri komitetis xelSi gadavida.

moskovSi SeiaraRebuli ajanyebis warmatebam ganamtkica bolSevikebis mier petrogradSi mopovebuli gamarjveba.

3. sabWoTa xelisuflebis gamarjveba ruseTis centralur guberniebsa da ganapira mxareebSi. ruseTis centralur guberniebsa da ganapira mxareebSi 1917 wlis oqtombernoemberSi bolSevikebi didi gavleniT ver sargeblobdnen. es iyo mizezi imisa, rom petrogradsa da moskovSi SeiaraRebuli ajanyebis gamarjvebis Semdegac ki iq xelisuflebisatvis brZola gaWianurda. ruseTis guberniebis umravlesobaSi Seiqmna **xelisuflebis koaliciuri organoebi**, romelSic muSaTa, jariskacTa da glexTa deputatTa sabWoebis garda Sediodnen erobebisa da qalaqebis

TviTmmarTvelobis warmomadgenlebi, aseve socialisturi orientaciis politikuri partiebisa da profkavSirebis warmomadgenlebi. adgilobrivi xelisuflebis koaliciur organoebSi sxva socialistebTan erTad bolSevikebic monawileobdnen. ase iyo magaliTad **kalugis, kostromis, riazanis, kurskis, permisa da vologdis** gubniebSi.

koaliciuri xelisuflebis organoebi sxvadasxva pirobebis safuZvelze iqmneboda. donze `samxedro-revolucuri komiteti~ Seqmna `gaerTianebulma demokratiam~, romelSic social-demokrat menSevikebTan erTad Sevidnen eserebi da bolSevikebi. ast-raxanSi xelisuflebis koaliciur organos `saxalxo xelisuflebis komiteti~ ewodeboda, romelSic wamyvan rols socialistebi asrulebdnen. tomskis guberniaSi koaliciuri xelisuflebis organo socialisturi da arasocialisturi partiebis **paritetul gaerTianebas** warmoadgenda. baikalispireTSi xelisuflebis koaliciuri organo _ `saxalxo sabWo~ Seiqmna glexebis, kazakebisa da buriatebis, aseve muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWoebisa da qalaqTa TviTmmarTvelobebis warmomadgenlebisagan. Soreul aRmosavleTSi deputatTa sabWoebis samxareo yrilobam da zRvispireTis erobaTa krebam Seqmna koaliciuri xelisuflebis organo _ `muSaTa, jariskacTa da glexTa deputatebis sabWosa da adgilobrivi TviTmmarTvelobaTa samxareo komiteti~. eniseis guberniis krasnoarskis mazraSi memarxene eserebis xelmZRvanelobiT Seiqmna `glexTa deputatebis sabWosa da samazro erobis gaerTianebuli komiteti~.

1917 wlis 25 oqtombris Semdeg ruseTis centralur guberniebsa da ganapira mxareebSi xelisuflebis koaliciuri organoebis Seqmna, faqtoibrivad, sabWoTa xelisuflebis damyarebas niSnavda. aqve unda aRiniSnos, rom jerjerobiT xelisuflebis koaliciur organoebSi bolSevikebi ver batonobdnen.

4. xelisuflebisaTvis brZolaSi bolSevikTa gamarjvebis mizezebi. 1917 wlis 24-26 oqtombris kontrevoluciuri saxelmwifo gadatrialeba da bolSevikebis mier xelisuflebis uzurpacia SemTxveviTi, arakanonzomieri movlena ar yofila da igi ramdenime mizezma ganapiroba.

pirveli. ruseTis burJuazia da Sesabamisad misi interesebis gamomxatveli politikuri partiebi (konstituciur-demokratiuli partia, 17 oqtombris kavSiri) 1917 wlis Teberval-martis revoluciiis Semdeg mzad ar aRmoCndnen xelisuflebis saTaveSi mosasvlelad. xelisuflebaSi mosasvlelad mzad ar aRmoCndnen arc socialisturi partiebis (social-demokrati menSevikebis, social-demokrati bolSevikebis, socialist-revolucionerebis, saxalxo revolucionerebis) xelmZRvanelobiT Seqmnili muSaTa, jariskacTa da glexTa deputatTa sabWoebi.

meore. marTalia, ruseTis droebiTi mTavrobis Seqmna liberalur-demokratiuli (kadetebi, oqtiabristebi) da revoluciur-demokratiuli (social-demokrati menSevikebi, eserebi) Zalebis kompromisis Sedegi iyo, magram kompromisi iseTi seriozuli uTanxmoebis pirobebSi Sedga, rom ruseTis droebiTi mTavroba praqtikulad ganuwyveteli saxelisuflebo krizisis pirobebSi moqmedebda, rac Zalze aqveiTebeda mis brZolisunarianobas. amitom iyo, rom droebiTma mTavrobam ver SeZlo dasaxuli programis realizeba da yvela mtkivneuli sakiTxis gadaWra damfuZnebeli krebis mowvevamde gadado.

mesame. droebiTi mTavrobis uunaroba, mwvave sakiTxebis gadauWreloba kargad gamoiyena radikalur-eqstremistulma Zalebma (bolSevikebma) da demagogiuri, populisturi antisamTavrobo propagandiT masebSi nelnela gavlena moipoves.

meoTxe. radikalur-eqstremistuli Zalebis (bolSevikebis) mxridan momdinare safrTxe seriozulad ar CaTvala droebiTma mTavrobam da sakmao drois manZilze Tavisufali moqmedebis saSualeba misca, rac bolSevikebma muSebSi, jariskacebsa da mez-RvaurebSi gavlenis gasaZliereblad gamoiyena.

mexuTe. liberalur-demokratiuli da revoluciur-demokratiuli Zalebis konfrontacias, rac droebiTi mTavrobis ususurobas iwvevda, radikalur-eqstremistuli Zalebis gaaqtiurebas, rasac qveyana qaosisaken mihyavda, garkveul dromde mSvidad uyurebda ruseTis armiis elita _ generaliteti. moZraoba samxedro diqtaturis damyarebisaTvis (general lavr kornilovis amboxeba) im dros daiwyo, roca ruseTis armiaSi ukve sakmaod Zlieri iyo bolSevikebis gavlena, xolo TviT armia gamosuli iyo generalitetis (umaRlesi mTavarsardlobis, frontisa da armiebis sardlobis) usityvo morCilebidan. miuxedavad amisa, samxedro diqtaturis damyareba da qveyanis xsna mainc SesaZlebeli iqneboda, rom ara droebiTi mTavrobis Tavmjdomaris, socialist aleqsandre kerenskis dapirispireba samxedro diqtaturis momxre ZalebTan da, kerZod, general lavr kornilovTan. a. kerenskim ruseTis bedi Tavis karieras anacvala da l. kornilovis amboxebis CasaxSobad kavSiri Sekra bolSevikebTan. l. kornilovis amboxebis CaxSobiT a. kerenskim xelisuflebisaken gza gauxsna bolSevikebs, radgan droebiT mTavrobas bolSevikebTan brZolisaTvis saWiro Zalebi aRar gaaCnda.

meeqvse. bolSevikebma droebiTi mTavrobis dasamxobad didi masStabis SeiaraRebuli ajanyebis dawyeba ver gabedes da ganizraxes Zalauflebis xelSi Cagdeba samxedro putCis gziT, rac ganaxorcieles kidec 1917 wlis 24-26 oqtombers.

meSvide. liberalur-demokratiuli da revoluciur-demokratiuli Zalebi arc 1917 wlis 24-26 oqtombers petrogradSi ganxorcielebuli kontrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis Semdeg gaerTiandnen da araferi gaakeTes armiis gamoyenebiT putCis likvidaciisaTvis. aman bolSevikebs saSualeba misca, xelT egdoT Zalaufleba moskovSi da Semdeg _ mTel ruseTSi.

თავი IX. რუსეთის საშინაო პოლიტიკა 1917-1921 წლებში

bolSevikebis mier kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis ganxorcielebisa da xelisuflebis uzurpaciis Semdeg ruseTSi daiwyo manamde arnaxuli **sixliani teroris** epoqa. sabWoTa xelisufleba daundblad spobda opozicias da cecxliTa da maxviliT amkvidrebda axal politikur reJims. ruseTSi usastikesi samoqalaqo omi gaCaRda.

§ 1. samoqalaqo omis pirveli etapi (1917 wlis noemberi _ 1918 wlis zafxuli).

1. politikur ZalTa dapirispireba. 1917 wlis 24-26 oqtombris kontrrevoluciur saxelmwifo gadatrialebas ruseTSi **samoqalaqo omis** dawyeba mohyva. mis pirvel seriozul gamovlinebas warmoadgenda **iunkerTa ajanyeba petrogradSi** (1917 wlis 29 oqtombers), **a. kerenskisa da p. krasnovis laSqroba petrogradze** (1917 wlis 27-30 oqtomberi), **sixlismRvrelis brZolebi moskovSi** (1917 wlis 30 oqtomberi _ 2 noemberi). am movlenebTan dakavSirebiT Tavisi azri gamoTqves petrogradis, moskovisa da sxva didi qalagebisa da samrewvelo centrebis muSebma. muSebi moiTxovdnen socialisturi partiebis warmomadgenlebisagan **koaliciuri** mTavrobis Seqmnas. politikur cxovrebaSi aqtiurad Caebnen profkavSiruli gaerTianebebi. **rkinigzelTa sruliad ruseTis profkavSirebis aRmasrulebelma komitetma (vikJelma)**, romelic 700 aTasze met kacs aerTianebeda, ultimatumis formiT moiTxova **koaliciuri socialisturi mTavrobis** Seqmna. winaaRmdeg SemTxvevaSi vikJeli sayovelTao politikuri gaficviT imuqreboda. rsdmp (b) centraluri komiteti iZulebuli gaxda vikJelTan molaparakeba daewyo. v. lenini sastiki winaaRmdegi iyo koaliciuri mTavrobis Seqmnisa. bolSevikebis nawili (g. zinovievi, a. rikovi, v. nogini da sxv.) miiCnevda, rom koaliciuri mTavrobis Seqmna gaafarToebda xelisuflebis socialur bazas. vikJelTan molaparakebas rsdmp (b) centraluri komitetis saxeliT awarmoebda **l. kamenevi**, xolo sruliad ruseTis centraluri aRmasrulebeli komitetis (cakis) saxeliT _ **n. riazanovi**. miaRwies SeTanxmebas imis Taobaze, rom koaliciuri mTavrobis 18 wevridan 5 bolSeviki iqneboda. menSevikebma kidev ufro metis miRweva moindomes. molaparakeba gaWianurda. dro ki bolSevikebis sasargeblod moqmedebda.

moskovSi SeiaraRebuli ajanyebis gamarjvebis Semdeg, 1917 wlis 4 noembers, v. leninis moTxovniT vikJelTan molaparakeba Sewyda. protestis niSnad rsdmp (b) centraluri komitetidan gavidnen: **l. kamenevi, a. rikovi, v. nogini** da **v. miliutini**. miuxedavad amisa, rsdmp (b) komitetSi seriozuli ganxeTqileba ar momxdara, v. leninis politikis mowinaaRmdegeni male dabrundnen rsdmp (b) centralur komitetSic da saxalxo komisarTa sabWoSic.

vikJeli damarcxda. bolSevikebma Tavi daaRwies politikur izolacias. v. lenini daTanxmda mTavrobaSi **memarcxene eserebis** mowvevas. memarcxene eserebma daikaves Semdegi Tanamdebobebi: **i. Steinbergma** _ iusticiis saxalxo komisris, **v. karelinma** _ qonebaTa saxalxo komisrisa, **p. proSianma** _ fostisa da telegrafisa, **a. kolegaevma** _ miwaTmoqmedebisa, **v. trutovskim** _ adgilobrivi TviTmmarTvelobis saxalxo komisrisa. 1917 wlis 8 noembers l. kamenevis nacvlad centraluri aRmasrulebeli komitetis Tavmjdomared airCies **iakob sverdlovi**.

iakob mixeilis Ze sverdlovi (1885-1919) _ komunisturi (bolSevikuri) partiis da sabWoTa saxelmwifos gamoCenili moRvawe. rsdmp rigebSi Sevida 1901 wels, monawileobda 1905-1907 wlebis revoluciaSi. 1912 wels Seiyvanes rsdmp centralur komitetSi, xelmZRvanelobda bolSevikur periodul gamocemebs. 1917 wels iyo uralis deputatTa sabWos Seqmnis erT-erTi iniciatori da aqtiuri moRvawe. 1917 wlidanve rsdmp (b) centraluri komitetis mdivania. iyo 1917 wlis oqtombris kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis erT-erTi organizatori. l. kamenevis gadagomis Semdeg 1917 wlis 2 noembers airCies sruliad ruseTis centraluri aRmasrulebeli komitetis Tavmjdomared, iyo sabWoTa ruseTis konstituciis (pirveli sabWoTa konstituciis) SemmuSavebeli komisiis Tavmjdomare. i. sverdlovi iyo wiTeli teroris erT-erTi organizatori, nikoloz II-isa da misi ojaxis wevrebis daxocvis Tavgamodebuli momxre.

amrigad, bolSevikebma memarcxene eserebis daxmarebiT Tavi daaRwies pirvel samTavrobo kriziss.

2. damfuZnebeli krebis garekva. samTavrobo krizის დაZlevis miuxedavad xelisuflebis uzurpatori bolSevikebis mdgomareoba mainc ar iyo mtkice. bolSevikebs unda gaerkviaT TavianTi

jakob sverdlovi

damokidebuleba **damfuZnebeli krebisadmi**. swored damfuZnebel krebaze amyarebdnen did imedebis qveynis progresuli Zalebi. damfuZnebeli krebis mxardaWeris mizniT propagandistul muSaobas eweodnen rogorc **liberal-demokratebi** (kadetebi), ise **socialistebi** (social-demokrati menSevikebi, eserebi). bolSevikTa nawili (v. lenini, i. stalini da sxvebi) damfuZnebel krebaze xelisuflebisaTvis brZolaSi `burJuaziis iaraRad~ miiCnevda. nawili ki SesaZleblad Tvliida sabWoebisa da damfuZnebeli krebis morigebas (Serwymas).

v. leninma gaiTvaliswina damfuZnebeli krebis didi popularoba xalxSi da daTanxmda mis mowvevas. damfuZnebeli krebis arCevnebi, romelic jer kidev droebiTi mTavrobis mier iyo daniSnuli, 1917 wlis 12 noembers Catarda. arCevnebiSi socialisturi orientaciis partiebma gaimarjva: **eserebs** xma misca amomrCevleTa 40,7%-ma, **menSevikebs** _ 27%-ma, **bolSevikebs** _ 24%-ma. burJuaziulma partiebma xmebis 16,6% Seagrovos. bolSevikebma didi upiratesobiT gaimarjves petrogradSi, moskovsa da sxva did qalagebSi, aseve CrdiloeT da dasavleT frontebze, baltiis flotsa da zurgSi ganlagebul samxedro garnizonebSi. miuxedavad amisa, socialist-revolucionerebma (eserebma) bolSevikebs didi upiratesobiT ajobes arCevnebiSi. damfuZnebeli krebis 715 wevridan 412 eseri da 183 bolSeviki iyo.

miuxedavad imisa, rom damfuZnebeli krebis wevrebis 80%-ze meti socialisturi partieb (eserebis, bolSevikebis, menSevikebis, saxalxo socialistebis) warmomadgenlebi

iyvnen, v. lenini da misi momxreebi upiratesobas mainc sabWoebis aniWebdnen da umaRles sakanonmdeblo organod sruliad ruseTis sabWoebis yrilobas miiCnevden. v. leninis azri verc misma Tanapartiebis nawilma, bolSevikebma l. kamenevma, a. rikovma, v. miliutinma da sxvebma Seacvlevines. 1917 wlis 3 dekembers gamoqveynda v. leninis mier dawerili **rsdmp (b) centraluri komitetis Tezisebi damfuZnebeli krebis Sesaxeb**. TezisebiSi damfuZnebeli kreba burJuaziis xelisuflebis organod iyo gamocxadebuli, romelic xalxis masebSi `parlamentarizmis iluziebs~ nergavda. 1918 wlis 3 ianvars, e.i. damfuZnebeli krebis gaxsnamde ori dRiT adre **sruliad ruseTis centralurma aRmasrulebelma komitetma** miiRo v. leninis mier dawerili `mSromeli da eqspluatirebuli xalxebis uflebaTa deklaracia~, romlis ZaliTac ruseTi cxaddeboda **muSaTa, jariskacTa da glexTa deputatTa sabWoebis respublikad**. deklaracia saxelmwifo mmarTvelobis erTaderT SesaZlebel formad deputatTa sabWoebis miiCnevda. v. leninis gegmis mixedviT es deklaracia damfuZnebel krebis gaxsnisTanave unda ganexila da daemtkebina. es ki damfuZnebeli krebis TviTdaSlis tolfasi iqneboda _ igi funqciadakargul organod iqceoda.

1918 wlis 5 ianvars petrogradSi Tavridis sasaxleSi, muSaoba daiwyo ruseTis damfuZnebelma krebam. sruliad ruseTis centraluri aRmasrulebeli komitetis Tavmjdomarem **i. sverdlovma** damfuZnebel krebis warudgina `mSromeli da eqspluatirebuli xalxebis uflebaTa deklaracia~, romelic xmebis umravlesobiT uaryves. bolSevikebma scades damfuZnebeli krebis Tavmjdomared eser **m. spiridonovas** arCeva, magram uSedegod. Tavmjdomared eserTa partiis lideri **v. Cernovi** airCies. v. Cernovis TavmjdomareobiT damfuZnebelma krebam gaaquma sruliad ruseTis sabWoebis II yrilobis mier miRebuli dekretebi. maSin v. leninis TavmjdomareobiT saswrafod Seikriba ruseTis saxalxo komisarTa sabWo, romelmac miiRo dadgenileba damfuZnebeli krebis daTxovnis Sesaxeb. saxalxo komisarTa sabWos dadgenileba damfuZnebeli krebis daTxovnis Sesaxeb 1918 wlis 6 ianvris dekretiT daadastura sruliad ruseTis centralurma

aRmasrulebelma komitetma. bolSevikebis samsaxurSi myofma anarqistma a. **Jelesniakov**ma Zalis gamoyenebis muqariT damfuZnebeli krebis wevrebi Tavridis sasaxlidan gaaZeva.

damfuZnebeli kreba warmoadgenda ruseTis mosaxleobis mier arCeul umaRles sakanonmdeblo organos da amdenad, misi garekvis ufleba arc saxalxo komisarTa sabWos da arc sruliad ruseTis centralur aRmasrulebel komitets ar hqonda. xelisuflebis uzurpatorma bolSevikebma uxeSad gaTeles fexqveS ruseTis mosaxleobis neba.

3. sabWoTa saxelmwifos mSenebloba. sabWoTa saxelmwifos mSeneblobis saqmeSi didi roli Seasrula sruliad ruseTis sabWoebis **III yrilobam** (1918 wlis 10-18 ianvari). bolSevikebi cdilobnen sabWoebis yrilobisaTvis damfuZnebeli krebis mniSvnelobis miniWebas. menSevikebTan da memarcxene eserebTan mwvave polemikis miuxedavad bolSevikebma miaRwies imas, rom sabWoebis III yrilobam miiRo dadgenileba muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWoebis glexTa deputatTa sabWoebTan Serwymis Sesaxeb. ase Seiqmna **sabWoebis erTiani sistema.** sabWoebis gaerTianeba imis mauwyeбели iyo, rom xelisuflebis socialuri baza glexTa deputatebis sabWoebis xarjze mniSvnelovnad gafarTovda.

sruliad ruseTis sabWoebis II yrilobam, garda **mSromeli da eqsploatirebuli xalxebis uflebaTa deklaraciisa~**, miiRo rezolucia **ruseTis respublikis federaluri dawesebulebebis Sesaxeb~.** xelisuflebis umaRlesi sakanonmdeblo organos funqcia mieniWa sruliad ruseTis deputatTa sabWoebis yrilobas, xolo yrilobidan yrilobamde _ sruliad ruseTis centralur aRmasrulebel komitets (srcaks), romelsac sabWoebis yriloba irCevda. ruseTis federaciis mTavrobas ewodeboda **saxalxo komisarTa sabWo (saxkomsabWo).**

sruliad ruseTis sabWoebis III yrilobam airCia sruliad ruseTis centraluri aRmasrulebeli komiteti 306 kacis SemadgenlobiT, romelTa Soris 160 bolSeviki, 12 memarcxene eseri, 7 memarjvene eseri, 7 maqsimalisti, 3 anarqist-komunisti, 2 menSeviki-oboronci da 2 menSeviki-internacionalisti iyo.

aRmasrulebeli xelisuflebis (saxkomsabWos) centralur aparatsa da calkeul saxalxo komisariatebSi, aseve maTdami daqvemdebarebul dawesebulebebSi, saerTod, yvela donis administraciul Tu sameurneo Tanamdebobebze, daiwyo sruliad SemTxveviTi adamianebis, e.w. **vidviJencebis~**daniSvna. saxelmwifo moxelis dawinaurebisas gadamwyveti roli eniWeboda mis politikur mrwamss da ara ganaTlebas da profesiul SesaZleblobebis. mTeli qveyana imarTeboda deviziT: `yvela mzareuls SeuZlia marTos saxelmwifo~.

4. mrewvelobis marTvis organizeba. fabrikebisa da qarxnebis marTva sabWoTa xelisuflebas Tavdapirvelad ar SeeZlo. amitom gadawyda fabrika-qarxnebis marTvaSi monawileobis misaRebad (faqtobrivad, Zveli administraciuli aparatis kontrolis mizniT) SeeqmnaT **muSaTa makontrolibeli organoebi.** 1917 wlis 14 noembers miiRes dekreti `muSaTa kontrolis debulebis~ damtkicebis Sesaxeb. dekretis ZaliT muSaTa safabriko-saqarxno komitetebs ufleba miecaT Careuliyvnen administraciis sameurneo saqmianobaSi.

sabWoTa xelisufleba dauyovnebliv Seudga fabrikebisa da qarxnebis **nacionalizacias** (saxelmwifos sakuTrebaSi gadacemas). 1917 wlis noembridan 1918 wlis martamde Zaldatanebis gziT moxda ZiriTadi samrewvelo simZlavreebis mniSvnelovani nawilis nacionalizacia. 1917 wlis dekembridan daiwyo kerZo bankebis nacionalizacia. 1918 wlis aprilSi ganxorcielda sagareo vaWrobis **monopolizacia** saxelmwifos mier. nacionalizebuli mrewvelobis marTvis mizniT 1917 wlis 1 dekembers Seiqmna **saxalxo meurneobis umaRlesi sabWo.** male Seiqmna saolqo, sagubernio da samazro saxalxo meurneobis sabWoebi.

1918 wlis gazafxulisaTvis burJuaziis winaaRmdegoba ukve gatyda. amasTan erTad, saxelmwifo organoebma daagroves mrewvelobis marTvis garkveuli gamocdileba. muSaTa aqtiuri monawileoba fabrika-qarxnebis marTvaSi ukve saWiros aRar iyo.

1918 wlis zafxulidan daiwyo **nacionalizaciis meore etapi.** 1918 wlis 28 ivniss mZime mrewvelobis umTavresi dargebis nacionalizacia moxda. sul 11000 saaqcio sazogadoeba gadavida saxelmwifo

sakuTrebaSi. kerZo mflobelTa xelSi darCa wvrili warmoeba da saSualo simZlavris sawarmoebis nawili.

nacionalizebuli sawarmoebis marTva sabWoTa xelisuflebam ver SeZlo. 1918 wlis bolosaTvis nacionalizebuli sawarmoebis didi nawili daixura, rasac muSaTa gaficvebi mohyva.

5. agraruli politikis ganxorcielebis dasawyisi. sabWoebis II yrilobis mier miRebuli **dekreti miwis Sesaxeb** eserebis agraruli programis mixedviT iyo Sedgenili. am SemTxvevaSi v. leninma da bolSevikebma eserebs ki ar dauTmes, aramed glexobas. bolSevikebma icodnen, rom glexobaSi didi popularobiT sargeblobda eserTa agraruli programa. bolSevikebs sulac ar moswondaT, rom glexebi eserebis gavleniT miwiTsargeblobis uflebis gaTanabreas moiTxovdnen, magram, samagierod, xels aZlevdaT glexobis brZola msxvili miwaTmflobelobis (memamuluri, saeklesio, saufliwulo da a.S.) winaaRmdeg.

sabWoebis II yrilobis mier miwis Sesaxeb miRebul dekretSi bevri sakiTxi Riad iyo datovebuli. 1918 wlis 19 Teberval sruiliad ruseTis centralurma aRmasrulebelma komitetma miiRo **kanoni miwis socializaciis Sesaxeb**~. kanonis ZaliT, miwa unda mieRo mxolod mas, vinc sakuTari SromiT amuSavebda miwas. **dekreti miwis Sesaxeb**~ da **kanoni miwis socializaciis Sesaxeb**~ miwas saxelmwifo sakuTrebad acxadebda, glexoba miwis mflobeli ar iyo, miwa mas sargeblobis (gamoyenebis) uflebiT **hqonda gadacemuli**.

zemoT xsenebuli dekretisa da kanonis ZaliT ruseTSi glexobas gadaeca daaxloebiT 17,2 milioni desetina miwa. am raodenobis miwa sanaxevrodac ki ver akmayofilebda glexobis moTxovnebs.

6. sasursaTo diqtatura. v. lenini varaudobda, rom sabWoTa xelisuflebis pirvelsave TveebSi Camoyalibdeboda muSaTa klasisa da glexobis mtkice kavSiri. sinamd-vileSi moxda piriqiT. sul ufro mzardi inflaciis,

samrewvelo produqciaze fasebis araxuli zrdisa da soflis meurneobis produqciis siiafis pirobebSi glexobam ar isurva qalaqis puriT momarageba. brest-litovskis zaviT (1918 wlis 3 marti) ruseTma dakarga iseTi sasoflo-sameurneo regionebi, sadac didi raodenobiT modioda puri. es cxadia, momavalSi gaauaresebda qalaqis mosaxleobisa da armiis puriT momaragebis saqmes. 1918 wlis Teberval-martSi samrewvelo regionebi saWiro puris mxolod 12,3%-s iRebdnen. muSisaTvis gankuTvnilis puris dRiuri norma 50-100 grams udrida. aseT viTarebaSi **sabWoTa reJimisaTvis yvelaze did saSiSroebas qalaqad dawyebuli SimSili warmoadgenda**.

mdgomareobis xsna sabWoTa xelisuflebam glexobis Seviwroebasa da **sasursaTo diqtaturis** SemoRebaSi dainaxa. kerZod, gadawyda, rom glexobisaTvis puri Zalis gamoyenebiT CamoerTmiaT. 1918 wlis 9 maisisa da 27 maisis dekretibus ZaliT qveyanaSi damyarda sasursaTo diqtatura. **muSaTa SeiaraRebuli razmebi glexobisaTvis puris CamorTmevas Seudgnen**. amave dros, sabWoTa xelisufleba glexobaSi ganxeTqilebis Setanasa da uRaribesi glexobis saxiT soflad dasayrdenis Seqmnas Seecada. 1918 wlis 11 ivnisis dekretiT soflad Seiqmna **RaribTa komitetebi (Raribkomebi)**. Raribkomebi muSaTa razmebs glexobisaTvis puris CamorTmevaSi exmarebodnen. amave dros, Raribkomebi aqtiurad monawileobdnen soflad miwis gadanawilebaSi. Raribkomebma kulakebs (mdidar glexebs) daaxloebiT 50 milioni desetina miwa CamoarTves da uRaribes glexTa Soris gadaanawiles.

1918 wlis seqtemberSi muSaTa sasursaTo razmebma petrogradsa da moskovSi Seitanes 7,5 milion fuTze meti puri. miuxedavad amisa, **sasursaTo diqtaturam ver gadaWra puriT momaragebis problema**. qalaqis mosaxleoba, saxelmwifo ganawilebis gziT, moxmarebuli puris 40%-s Rebulobda, danarCen 60%-s igi Sav bazarze movaWreebisagan yidulobda spekulaciur fasebSi.

7. memarcxene eserTa ajanyeba.

bolSevikebsa da memarcxene eserebs Soris imTaviTve Seqmnilo dapirispireba sul ufro Rrmavdeboda. pirveli seriozuli uTanxmoeba koaliciur mTavrobaSi brest-litovskis zavma (1918 wlis 3 marti) gamoiwvia. memarcxene eserebi zavis mZime pirobebiT gamowveul aRSfoTebas ver malavdnen da damamcirebeli zavis dadebis winaarmdegni iyvnen. koaliciur mTavrobaSi meore seriozuli uTanxmoeba sasursaTo diqtaturam gamoiwvia. am SemTxvevaSi memarcxene eserebma radikalur zomebs mimarTes _ moskovSi SeiaraRebuli ajanyeba moawyves.

1918 wlis 6 ivliss saxalxo komisarTa sabWosTan arsebuli sruliad ruseTis sagangebo komisiis TanamSromlebma, memarcxene eserebma **i. bliumkinma** da **n. andreevma** yalbi dokumentebis saSualebiT SeaRwies germaniis saelCoSi da mokles elCi **mirbaxi**. teroristebma Tavi Seafares sruliad ruseTis sagangebo komisiis razms, romelsac memarcxene eseri **popovi** meTaurobda. i. bliumkinis dapatimrebis mizniT sruliad ruseTis sagangebo komisiis Tavmjdomare **f. ZerJinski** popovis razmSi gamocxadda, magram Tavad aRmoCnda ajanyebulTa tyveobaSi. am dRes moskovSi mimdinareobda **sruliad ruseTis sabWoebis V yriloba**. bolSevikebma saswrafod daapatimres yrilobaze myofi memarcxene eserTa fraqcia, xolo fraqciis lideri **maria spiridonova** mZevlad aiyvanes. memarcxene eserma, fostisa da telegrafis ministrma **p. proSianma** mTel ruseTSi dagzavna telegramebi, romelic germaniis imperializmis winaarmdeg ajanyebisaken mouwodebda mosaxleobas.

memarcxene eserebma faqtobrivad moumzadebeli ajanyebis dawyebiT bolSevikebs represiebis Catarebis kargi sababi misces. popovis razmis winaarmdeg, romelic 600 kacs iTvlida, 4 aTasi latvieli msroleli gamoiyvanes. 1918 wlis 7 ivliss daiwyo ajanyebulebze Seteva. rogorc ki latvielma msrolelebma artileria gamoiyvenes, popovis razmma winaarmdegoba Sewyvita. daiwyo dapatimrebebi. popovis razmis nawilma mimalva moaxerxa. sruliad ruseTis sagangebo komisiis Tavmjdomaris moadgile, memarcxene eseri **aleqsandroviCi** da ajanyebis 12 rigiTi monawile daxvrites.

moskovSi memarcxene eserTa ajanyebis CaxSobidan sami dRis Semdeg ajanyeba da-

iakob bliumkini

iwyo aRmosavleTis frontis sardalma memarcxene eserma **m. muraviovma**. ajanyebul sardals qalaq **simbirskSi**, sadac frontis Stabi imyofeboda, sul 1000 jariskaci uWerda mxars. m. muraviovi jarebs germaniis winaarmdeg sabrZolvelad mouwodebda. amave dros, m. muraviovs surda **volgispireTis sabWoTa respublikis** Seqmna, romlis saTaveSic mxolod memarcxene eserebi iqnebodnen. simbirskis guberniis xelisuflebam m. muraviovi molaparakebaze miiwvia, sadac igi veragulad mokles. latvielma msrolelebma m. muraviovis razmi ganaiaraRes.

memarcxene eserebis ajanyebam moskovsa da simbirskSi v. lenins saSualeba misca bolSevikebisa da memarcxene eserebis **koaliciuri** mTavroba **erTpartiuli (bolSevikuri)** mTavrobiT Seecvala. ruseTSi erTpartiuli mmarTveloba damyarda.

8. pirveli sabWoTa konstitucia. sruliad ruseTis sabWoebis V yrilobam 1918 wlis 10 ivliss miiRo **sabWoTa ruseTis konstitucia** (pirveli sabWoTa konstitucia). konstitucias safuZvlad daedo **mSromeli da eqspluatirebuli xalxebis uflebaTa deklaracia**. konstitucia aRiarebda sam princips: 1) proletariatis diqtaturas; 2) sazogadoebrivi sakuTrebis arsebobas; 3) ruseTis federaciul mowiyobas, federaciaSi Semavali xalxebisaTvis TviTgamorkvevis uflebis miniWebas.

pirveli sabWoTa konstitucia

pirvel sabWoTa konstituciaSi uaryofili iyo xelisuflebis dayofis principi. aRmasrulebeli da ganmkargulebeli xelisufleba ekuTvnodat sabWoebis, romlebic vertikaluri daqvemdebarebis principiT moqmedebdnen. es xels uwyobda umkacresi centralizebuli xelisuflebis Camoyalibebas.

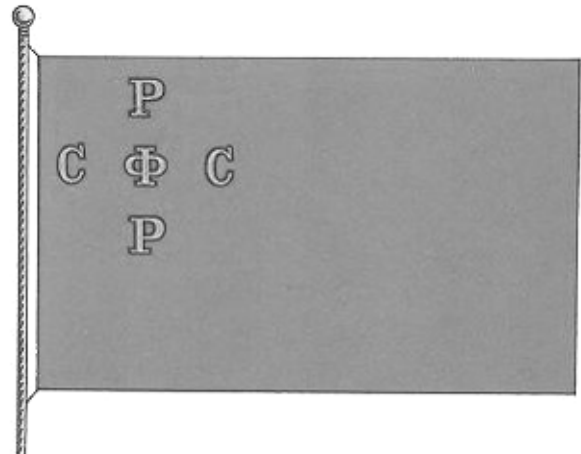
konstituciaSi araferi iyo naTqvami sabWoTa saxelmwifoSi ruseTis komunisturi partiis (bolSevikebis) rolis Sesaxeb, magram faqtobrivad **ruseTSi komunisturi (bolSevikuri) diqtatura arsebobda.**

konstituciis mixedvit, sruliad ruseTis sabWoebis yrilobaze, erT delegats irCevda 25 atasi muSa, maSin roca 125 atasi glexi aseve erT delegats irCevda. es, cxadia, uzrunvelyofda muSaTa klasis upiratesobas umaRles sakanonmdeblo organoSi, maSin rodesac glexoba qveynis mosaxleobis absolutur umravlesobas Seadgenda. v. lenins eSinoda, glexobas upiratesoba ar mieRo sabWoebis yrilobaze. swored amitom iyo, rom **konstitucia xelovnurad aregulirebda yrilobis socialur Semadgenlobas.** memamulebs, burJuazias, kulakebs, mefis armiis oficrebs, Jandarmeriis oficrebs, Zveli reJimis Cinovnikebs, samRvdeloebas xmis ufleba saerTod CamorTmeuli hqondaT.

1918 wlis sabWoTa ruseTis konstituciam (pirvelma sabWoTa konstituciam) daakanona proletariatis diqtaturis arsebobas, gansazRvra qveynis politikuri, socialuri da ekonomikuri wyoba.

§ 2. samoqalaqo omis frontebi (1918-1920 ww.)

1. **wiTeli armiis Seqmna.** pirveli msolflio omis wlebSi ruseTis imperiis armia, iseve rogorc sxva imperiis armiebi, daiSala. omisagan ganawamebi, politikur brZolaSi CarTuli armia gaixrwana, moiSala disciplina, daeca oficerTa avtoriteti, Seiryu armiis arsebobis umTavresi principi – usityvo morCileba. **samxedro nawilebSi (aseulSi, batalionSi, polkSi, diviziaSi, armiaSi) da frontebze, aseve samxedro flotSi Seqmnilma jariskacTa deputatTa sabWoebma armias**

rsfsr-s droSa

sabolood daakargvina Tavisi umTavresi funqcia – saxelmwifos dacva gareSe Zalis xelyofisagan. urTulesi samxedro-politikuri vitareba aucibleblad moiTxovda axali armiis Seqmnas. axali armia istoriaSi Sevida **wiTeli armiis saxelwodebit.**

1918 wlis TebervalSi germaniis armiis Setevas sabWoTa ruseTis armiam Titqmis versad ver gauwia seriozuli winaarmdegoba. Seqmnili katastrofuli vitareba bolSevikebis winaSe mTeli simwvavit ayenebda axali armiis Seqmnis auciblelobas. sabWoTa ruseTis regularuli armiis Seqmnis saqmes saTaveSi Caudga **lev trocki.** v. leninis winaarmdegobis miuxedavad, l. trockim miaRwia imas, rom axali armiis mSeneblobis miznit Seiqmna sagangebo organo – **umaRlesi samxedro sabWo,** romelic dakompleqtda ruseTis imperiis umaRlesi

mTavarsardlobis banakis generlebisagan. sabWos Tavmjdomared dainiSna generali **n. bonC-brueviCi**, romelic manamde umaRlesi mTavarsardlobis banakis Stabis ufrosis movaleobas asrulebda. ruseTis imperiis bevri generali da ufrosi oficeri aqtiurad Caeba axali armiis mSeneblobis saqmeSi. wiTel armiaSi sxvadasxva pasuxismgebel Tanamdebobebze dainiSnen: **i. vacetisi, s. kamenevi, a. brusilovi, e. snesarevi, v. altfateri** da sxv. 1919 wlis damdegisaTvis wiTeli armiis maRali Tanamdebobebis naxevarze meti ruseTis imperiis armiis generlebsa da oficrebs ekavaT. faqtoibrivad, maT awvaT mxrebze axali armiis Seqmnis mTeli simZime, isini edgnen saTaveSi samoqalaqo omis frontebze moqmed wiTeli armiis polkebs, diviziebsa da armiebs.

ioakime ioakimes Ze vacetisi (1873-1938) daibada latviaSi, glexis ojaxSi. profesiiT samxedro eqimi iyo, damTavrebuli hqonda vilnos samxedro saswavlebeli da nikolozis samxedro akademia. monawileobda pirvel msofljo omSi, meTaurobda polks, hqonda polkovnikis samxedro wodeba. 1917 wlis oqtombris kontrrevoluciuri samxedro gadatrialebisTanave Tavis polkTan erTad gadavida bolSevikebis mxareze. ekava sxvadasxva xelmZRvaneli Tanamdeboba. 1918 wlis zafxulidan iyo latviel msrolelTa diviziis meTauri (es divizia cnobili iyo mkacri discipliniTa da mowinaaRmdegisadmi mxecuri mopyrobiT). misi meTauri latviel msrolelTa divizia sistematurad igzavneboda frontis sxvadasxva ubanze dawyebuli mRelvarebisa da gamosvlebis CasaxSobad. **i. vacetisi meTauri latvielTa diviziam sisxlSi CaaxSo memarcxene eserTa gamosvla moskovSi 1918 wlis ivlisSi. latvieli msrolelebi sastikad gauswordnen aRmosavleTis frontis sardlis, memarcxene eseris m. muraviovis momxreeps, romelTac mxari dauWires moskovSi dawyebul memarcxene eserTa gamosvlas. i. vacetisi, miuxedavad imisa, rom arasodes komunistor (bolSevikur) partiaSi ar Sesula, gamoCenili erTgulebisaTvis daawinaures da 1918 wlis ivlisSi aRmosavleTis frontis sardlad daniSnes. 1918 wlis 4 seqtembridan 1919 wlis 8 ivlisamde i. vacetisi iyo ruseTis SeiaraRebuli Zalebis mTavarsardali (imavdroulad 1919 wlis ianvridan maisamde iyo sabWoTa litvis armiis sardalic), aqtiurad monawileobda wiTeli armiis SeqmmaSi da samxedro specialistebis momzadebaSi. 1922 wlidan iyo wiTeli armiis samxedro akademiis profesori. 1937 wels daapatimres latvielTa faSistur organizaciasTan TanamSromlobisaTvis. Ziebisas i. vacetisma daasaxela latvielTa faSisturi organizaciis 20 wevris vinaoba, yvela isini**

rsfsr-s Rerbi. 1918 w.

daapatimres. i. vacetisi gaasamarTles da 1938 wlis 28 ivliss daxvrites. 1957 wlidan reabilitirebulia.

sergei sergeis Ze kamenevi (1881-1936) – cnobili mxedarTmTavari. daibada samxedro inJinris ojaxSi, daamTavra aleqsandres samxedro saswavlebeli da nikolozis samxedro akademia. monawileobda pirvel msofljo omSi, hqonda polkovnikis wodeba. 1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg mxars uWerda droebiT mTavrobas. 1917 wlis oqtombris kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis Semdeg dainiSna me_3 armiis sardlad, Zveli armiis oficerTagan iyo erTerTi pirveli, vinc mxari dauWira bolSevikebs, 1918 wels Sevida wiTel armiaSi, muSaobda sxvadasxva Tanamdebobaze. **i. trockis mxardaWeriT 1918 wlis seqtemberSi dainiSna aRmosavleTis frontis sardlad, am movaleobas asrulebda 1919 wlis ivlisamde. misi sardlobiT wiTelma armiam 1918-1919 wlebSi gaaTavisufla volgispireTi da urali. 1919 wlis ivlisSi dainiSna ruseTis SeiaraRebuli Zalebis umaRles mTavarsardlad. ar iyo principuli, angariSs uwevda politikur koniunqturas, xSirad rkp (b) centraluri komitetis politbiurosa da samxedro-revoluciuri sabWos dawoliT araswor samxedro-strategiul gadawyvetilebebs iRebda, rac aTasobiT jariskacisa da oficris sicocxles iwiravda. 1920 wels Seadgina poloneTis winaaRmdeg Setevis gegma, magram mowinaaRmdegis ZalTa Seufaseblobisa da maRali Tanamdebobis politikur moRvaweTa da samxedroTa winaaRmdegobis gamo ver ganaxorciela. 1925 wels dainiSna wiTeli armiis mTavar inspektorad, xolo 1926 wels – wiTeli armiis mTavari sammarTvelos ufrosad, imavdroulad muSaobda m. frunzes sax. samxedro akademias. 1927 wels dainiSna sabWoTa kavSiris samxedro da sazRvao saqmeTa saxalxo komisris moadgiled da samxedro-revoluciuri sabWos Tavmjdomared. 1934 wels daaqveiTes da praqtikulad Camoaciles wiTeli armiis xelmZRvanelobas, gardaicvala 1936 wels, samxedro pativiT dakrZales moskovSi, kremlis**

sergei kamenevi

kedelTan. sikvdilis Semdeg brali dades sxva samxedroebTan erTad faSisturi SeTqmulebis mowyobaSi. mogvianebiT moxda misi rehabilitacia.

axali regularuli armiis Seqmnis sakiTxma bolSevikebs Soris uTanxmoeba gamoiwvia. n. krilenko, n. podvoiski, p. dibenko da sxvebi Tvlidnen, rom ruseTis imperiis armiis generlebi wiTel armiaSi Zvel wesebs aRadgendnen. v. leninma l. trockis dauwira mxari. male l. trocki samxedro saqmeTa komisari gaxda. **sisastikemde misuli simkacriT l. trockim SeuZlebeli SeZlo.** 1918 wlis martidan seqtembramde wiTeli armiis dakompleqtebis nebayoflobiT principi TandaTan Seicvala samxedro valdebulebis principiT. meTaurTa Tanamdebobebi datoves SemTxveviT dawinaurebulma pirebma da maTi adgili daikaves samxedro specialistebma, amaRlda samxedro disciplina. 1918 wlis seqtemberSi SemoiRes **sayovelTao samxedro valdebuleba.** am periodisaTvis sabWoTa ruseTis SeiaraRebuli Zalebi iTvlida 6 armiasa da 54 divizias, xolo frontsa da zurgSi ganlagebuli jarebis raodenoba daaxloebiT 450 aTass aRwevda.

2. samoqalaqo omis dasawyisi. 1918 wels sabWoTa ruseTi samoqalaqo omis frontebis rkaSi aRmoCnda. am droisaTvis qveyanaSi sami politikuri Zala iyo gamokveTili: **pirveli.** bolSevikebis winamZRolobiT darazmulu muSaTa klasi da uRaribesi glexoba; **meore.** damxobili klasebi (memamuleebi da

burJuazia) da maTi mxardamWeri socialuri jgufebi (oficroba, yofili Cinovnikebi, kazakobis didi nawili, samRvdeloeba da sxv.); **mesame.** mosaxleobis didi socialuri fena, e.w. `wvrili burJuazia~ (soflisa da qalaqis mosaxleobis is nawili, romelic wvril sakuTreas flobda). am sami politikuri Zalidan pirveli ori sabWoTa wyobilebas arasdro Seurigdeboda, mesame Zala ki Tavisi socialuri bunebiT meryevi iyo da sakuTar politikur orientacias samoqalaqo omis frontebze Seqmnili mdgomareobidan gamomdinare gansazRvravda.

sabWoTa xelisuflebis mier glexobis Seviwroebam, gansakuTrebiT ki sasursaTo diqtaturis SemoRebam, ruseTis mTel rig regionebsi glexobis didi ukmayofileba gamoiwvia. **glexoba bolSevikebis winaarmdeg brZolas damfuZnebeli krebis mowvevis moTxovniT warmarTavda.** 1918 wlis zafxulSi ruseTis ramdenime regionSi sabWoTa xelisuflebis damxobis Semdeg Seiqmna socialisturi orientaciis koaliciuri mTavrobebi. es mTavrobebi gaemijnen rogorc bolSevikur radikalizms, ise monarqistul da sxva ukiduresad memarjvene Zalebs da **ruseTis demokratiuli ganaxleba** daisaxes miznad. 1918 wlis maisidan noembramde bolSevikebs demokratiis aRdgenis lozungiT aqtiurad ebrZodnen menSevikebi da eserebi.

ruseTis demokratiuli ganaxlebisaTvis mebrZoli Zalebis gaerTianebas xeli Seuwyo 1918 wlis maisSi dawyebulma **CexoslovakTa korpussis** ajanyebam. 1918 wlis damdegisaTvis ruseTSi tyved imyofeboda avstria-ungreTis armiis rigebsi mebrZoli daaxloebiT 200 aTasi **Cexi** da **slovaki.** jer kidev 1917 wlis Teberval-martis revoluciamde Cexi da slovaki tyve jariskacebisa da oficrebisagan germaniis winaarmdeg sabrZolvelad Seiqmna 50-aTasiani korpusi. brest-litovskis zavis (1918 wlis 3 marti) Tanaxmad CexoslovakTa korpusi unda ganeiararebinaT da daeSalaT. aman Cexi da slovaki oficrebisa da jariskacebis didi ukmayofileba gamoiwvia. mas Semdeg, rac CexoslovakTa korpussma germaniis armiis Setevis Semdeg ukraina datova, sabWoTa ruseTis mTavroba daTanxmda **vladvostokis** navsadguridan korpussis safrangeTSi evakuacias. vladvostokisaken rkinigziT mimaval Cexesba da slovakebs iaraRi unda

CaebarebinaT, winaaRmdeg SemTxvevaSi, sabWoTa mTavroba maT daxvretiT emuqreboda. miuxedavad amisa, korpusis oficrebisa da jariskacebis mniSvnelovanma nawilma iaraRi ar Caabara.

CexoslovakTa korpusis ajanyebas mxars uWerda **antanta**. ajanyebulebma swrafad da ikaves rkinigzis magistrali **Celiabinskidan samaramde**. ajanyebas volgispireTsa da cimbirSi sabWoTa xelisuflebis damxoba mohyva. am vrcel teritoriaze eserebis xelm-ZRvanelobiT Seiqmna ori mTavroba. pirveli maTgani qalaq **samaraSi** Seiqmna da mas **damfuZnebeli krebis wevrTa komiteti** ewodeboda (igi istoriaSi samaris mTavrobis saxelwodebiTac aris cnobili). meore – **cimbiris mTavroba** _ qalaq **omskSi** Seiqmna. samarisa da cimbris mTavrobebi bevr mniSvnelovan sakiTxSi ar eTanxmehodnen erTmaneTs, Tumca es maT bolSevikTa winaaRmdeg erTobliv brZolaSi xels ar uSlida.

samoqalaqo omis dawyebis Semdeg, 1918 wlis ivlisSi **ekaterineburgSi (sverdlovskSi)** sabWoTa ruseTis mTavrobis gankargulebis safuZvelze daxvrites nikoloz II da misi ojaxis wevrebi.

romanovebis dinastiis aRsasruli. 1917 wlis 8 martidan nikoloz II da misi ojaxi carskoe seloSi imyofeboda gaZlierebuli dacvis qveS. 1917 wlis zafxulSi, qveyanaSi politikuri viTarebis daZabvis pirobebSi, gamoricxuli ar iyo vinmes mier provocirebul jariskacebsa da mezRvaurebs nikoloz II da misi ojaxis wevrebi daexocaT. droebiTi mTavrobis Tavmjdomarem aleqsandre kerenskim, romelsac araviTari simpaTia ar gaaCnda romanovebis ojaxis mimarT, mainc gadawyvita nikoloz II da misi ojaxis wevrebi petrogradidan sadme Sors, SedarebiT myudro adgilas gadaeyvana. 1917 wlis ivlisis bolos gadawyda, rom romanovebis ojaxs cimbirSi, qalaq tobolskSi gadaiyvandnen. 1917 wlis agvistos damdegs specialuri matarebeli, romliTac nikoloz II da misi ojaxis wevrebi unda gadaeyvanaT, carskoe selodan gavida. matarebelSi nikoloz II-is, misi meuRlisa da Svilebis garda kidev imyofeboda 30 msaxuri da jariskacTa sami aseuli. gadasvla saidumlo viTarebaSi xdeboda, ris gamoc matarebels gaukeTes warwera: `iaponiis wiTeli jvris misia~. 4

agvistos matarebelma qalaq tiemens miaRwia. tiumenidan tobolskamde gemiT imgzavres. tobolskSi romanovebi gubernatoris saxlSi cxovrobdnen. tobolskSi mouswro nikoloz II-s 1917 wlis oqtombris kontrrevoluciuma saxelmwifo gadatrialebam. gadatrialebis Semdeg damokidebuleba yofili imperatorisa da misi ojaxis wevrebisadmi aSkarad agresiuli gaxda. gubernatoris saxlis dacva uxeSad eqceoda romanovebs, fexdebeda droebiTi mTavrobis mier gamoyofili Tanxis miReba. 1918 wlis 1 martidan nikoloz II da misi ojaxis wevrebi jariskacis ulufaze gadaiyvanes, racionidan amoiRes rZe. nikoloz II iZulebuli gaxda yvela msaxuri daeTxova. 1918 wlis aprilSi sabWoTa ruseTis mTavrobis gankargulebiT gadawyda nikoloz II-isa da misi ojaxis wevrebis moskovSi gadayvana. v. lenins Cafiqrebuli hqonda nikoloz II-isa da misi meuRlis aleqsandras sajaro gasamarTleba da sikvdiliT dasja. am droisaTvis nikoloz II-is vaJi aleqsi mZimed iyo avad. aleqsi Tavis sam dasTan erTad tobolskSi darCa, xolo nikoloz II, misi meuRle aleqsandra da erTi qaliSvili moskovisaken gaemgzavrnen. tiumenSi romanovebi specialur matarebelSi Casves. gadawyda moskovisaken omski-Celiabinski-ufa-samaris gziT wasuliyvnen, raTa gverdi aevloT ekaterinburgisaTvis (sverdlovskisaTvis). winaswarve iyo cnobili, rom uralis saolqo deputatTa sabWo, romelic ekaterinburgSi mu-Saobda, winaaRmdegi iyo romanovebis moskovSi gadayvanisa da mis adgilze gasamarTlebas iT-xovda (uralis saolqo deputatTa sabWosaTvis cnobili ar iyo v. leninis mzakvruli Canafiqri moskovSi romanovebis sajaro gasamarTlebsa da dasjis Sesaxeb). rogorc ki nikoloz II-isa da misi ojaxis wevrebis moskovisaken gamgzavrebis ambavi Seityo, uralis saolqo deputatTa sabWos mier gagzavnilma jariskacebis razmma matarebeli omskSi gaaCera, aseT viTarebaSi v. leninma miiRo gadawyvetileba romanovebis ojaxis uralis saolqo deputatTa sabWosaTvis gadacemis Sesaxeb. es gadawyvetileba omskSi sabWoTa ruseTis centraluri aRmasrulebeli komitetis Tavmjdomarem i. sverdlovma gadasca. ekaterinburgSi nikoloz II, misi meuRle aleqsandra da qaliSvili maria vaWari ipatevis saxlSi moaTavses da gaZlierebuli dacva miuCines. 1918 wlis maisis Sua ricxvebSi ekaterinburgSi gadaiyvanes nikoloz II-is vaJi aleqsi da sami qaliSvili.

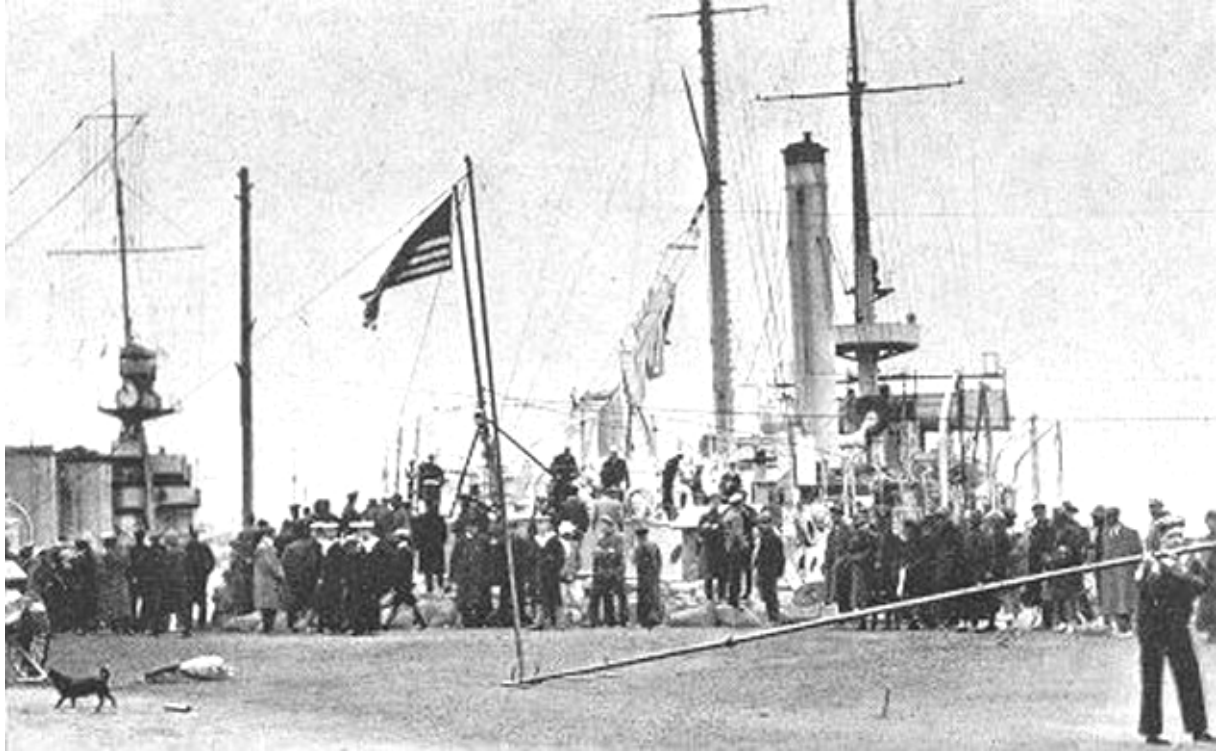
wiTeli armiiS Sesvla yazanSi. 1918 w.

მოსკოვში გადაწყდა, რომ შექმნილ ვითარებაში უმჯობესი იყო ნიკოლოზ II და მისი ოჯახის წევრები ეკატერინბურგშივე დაეხიკათ. 1918 წლის 4 ივლისს ურალის საოლქო დეპუტატთა საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის ძველი შემადგენლობა გადააყენეს. ახალ აღმასრულებელ კომიტეტში შევიდა 10 წევრი – ყველა სრულიად რუსეთის საგანგებო კომისიის თანამშრომელი. აღმასკომის თავმჯდომარეც გახდა საგანგებო კომისიის თანამშრომელი იუროვსკი. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ვლენინს უკვე გადაწყვეტილი ჰქონდა რომანოვების ოჯახი ამოეულიტა. საბაბად გამოიყენეს ის, რომ ჩეხოსლოვაკთა კორპუსის აჯანყების შემდეგ ეკატერინბურგში საბჭოთა ხელისუფლების დამსობის საფრთხე (ჩეხოსლოვაკთა კორპუსი ეკატერინბურგის დაკავებას ცდილობდა) არსებობდა. 1918 წლის 12 ივლისს ურალის საოლქო დეპუტატთა საბჭომ მოსკოვიდან მიიღო ნებართვა დამოუკიდებლად გადაეწყვიტა ნიკოლოზ II-ისა და მისი ოჯახის წევრების ბედი. ურალის საოლქო დეპუტატთა საბჭომ დაადგინა დაეხვიტათ ნიკოლოზ II და მისი

ოჯახის ყველა წევრი. 1918 წლის 16 ივლისს შუალამისას, იუროვსკიმ ჩეკისტების რაზმთან ერთად, ნიკოლოზ II, მისი მეუღლე ალექსანდრა, ვაჟი ალექსი, ქალიშვილები: ოლგა, ტატიანა, მარია და ანასტასია იპატევის სახლის ნახევარსარდაფში დახვიტა. მათთან ერთად დახვიტეს იმპერატორის ოჯახის ექიმი, მზარეული და ორი მსახური. ყველაზე უფრო მეტად გავრცელებული ვერსიით თერთმეტივე გვამი გამოენიისას ქალაქიდან სატვირთო მანქანით გაიტანეს და სოფელ კოპტიაკისთან ახლოს ნაჯახით საგანგებოდ დაკუწეს, ნავთი გადაასხეს და დაწვეს, შემდეგ ყველაფერი საგულდაგულოდ შეაგროვეს და მიტოვებულ შახტაში ჩაყარეს. არსებობს ვერსია, რომ ნიკოლოზ II და მისი ოჯახის წევრები ეკატერინბურგთან ახლოს სხვა ადგილას დამარხეს.

nikoloz II-isa da misi ojaxis wevrebis daxocvidan sul ramdenime dReSi mokles nikoloz II-is Zma mixeili da romanovebis samefo sagvareulos kidev 18 warmomadgeneli. 2000 wlis 14 agvistos ruseTis marTImadidebelma eklesiam nikoloz II da misi ojaxis wevrebi wmindanebad Seracxa.

1918 wlis 6 agvistos samaris mTavrobis `saxalxo armiam~ qalaqi yazani daikava. wiTeli armia marcxS marcxze ganicdida. aRmosavleTis frontze saswrafod gaigzavna lev trocki javSniani matarebliT da rCeuli razmiTurT. I. trockis Tan axlda samxedro tribunali. samxedro tribunalis ganaCeniT uamravi wiTelarmieli daxvrites, agreTve daxvrites samxedro nawilebis meTaurebi da komisrebi. **muromSi, arzamassa** da **sviaJskSi** sagangebod Seqmnil **sakoncentracio banakebSi** gamoamwyvdies panikiorebi, dezertirebi da morodiorebi. I. trockis brZanebiT, Seiqmna e.w. `gadamRobi razmebi~, romlebic sikvdiliT sjidnen dezertirebsa da meTaurTa nebarTvis gareSe frontidan ukandaxeuli samxedro nawilebis jariskacebs.

amerikuli kreiseri vladivostokis portSi. 1918 w.

1918 wlis 2 seqtembers sruliad ruseTis centraluri aRmasrulebeli komitetis dekretiT qveyana **samxedro banakad** gamocxadda. Seiqmna **samxedro-revoluciuri sabWo**, romlis Tavmjdomaredac 1. trocki dainiSna, xolo **i. vacetisi** wiTeli armiis umaRlesi mTavarsardali gaxda. frontsa da zurgSi daiwyo masobrivi **wiTeli terori**~. aseTma mkacma zomebma Tavisi Sedegi gamoiRo. 1918 wlis seqtembris damdegs **aRmosavleTis frontis** jarebma mowinaaRmdegis Seteva SeaCeres da male TviTonac gadavidnen Setevaze. 10 seqtembers wiTelma armiam **yazani** daikava.

wiTeli armiis Setevas daemTxva winaaRmdegobis gamwvaveba **samarisa** da **cimbiris** mTavrobebs Soris. 1918 wlis 28 seqtembers **ufaSi** Seqmnilma **sruliad ruseTis droebiTma mTavrobam (direqtoriam)** ver gamonaxa saerTo ena samarisa da cimbiris mTavrobebTan. cxare polemikis saganigaxda ruseTis momavali saxelmwifoebriwi mowyobisa da sagareo politikuri orientaciis sakiTxebi, aseve agraruli sakiTxi. male xsenebulma samma mTavrobam adgili dauTmo **samxedro diqtators _ ruseTis umaRles mmarTvels, admiral aleqsandre kolCaks.**

3. viTareba aRmosavleTis da samxreTis frontebze. 1918 wlis Semodgomaze wiTelma armiam Zlivs SeaCera donis armiis Seteva, romelsac sapyrobiledan gaqceuli generali **p.**

krasnovi meTaurobda. am droisaTvis ruseTis CrdiloeTSi gadmosxdnen **inglisisa** da **amerikis** saeqspedicio jarebi. mokavSireTa 44-aTasiani saeqspedicio korpusi (28 aTasi iaponeli, 7,5 aTasi amerikeli, 4 aTasi kanadeli, 2 aTasi italieli, 1000 frangi da 500 ingliseli) Soreul aRmosavleTSi moqmedebda. garda amisa, antanta iaraRiTada fuliT amaragebda sabWoTa xelisuflebis winaaRmdeg mebrZol samxedro formirebebs _ e.w. **TeTr armiebs**~. TeTri armiebis StabebSi bevri ucxoeli oficeri muSaobda.

pirvel msoflio omSi germaniis damarcxebamde (1918 wlis noemberi) antanta Tavsi ikavebda TeTri armiebis daxmarebisagan. **rusi xalxisadmi daxmarebam**~ farTo masStabi miiRo 1919 wlis damdegidan. 1919 wlis zafxulisaTvis antanta sabWoTa ruseTis winaaRmdeg kombinirebul Setevas gegmavda. Seteva yvela mimarTulebidan unda dawyebuliyo da **moskovis** dakavebiT damTavrebuliyo. pirveli da ZiriTadi dartya antantis jarebs samxreTidan da dasavleTidan unda ganxorcielebinaT. 1919 wlis aprilis Sua ricxvebSi admiral **aleqsandre kolCakis** oTxma armiam aRmosavleTis frontze farTomasStabiani Seteva wamoiwyo. a. kolCaki erTbaSad utevda uzarmazar sivrceze _ **CrdiloeT uralidan samxreT volgispireTamde.**

sabWoTa ruseTis umaRlesma mTavarsardlobam saswrafod miiRo zomebi samxreTis frontis gasamagreblad. 1919 wlis TebervalSi Seiqmna **dasavleTis fronti**. samagierod, saTanado yuradReba ar daeTmo **aRmosavleTis fronts**. aq ruseTis umaRlesma mmarTvelma, **admiralma aleqsandre kolCakma** 400-aTasiani armia Seqmna. 1919 wlis aprilis Sua ricxvebSi a. kolCakma aRmosavleTis frontis centraluri monakveTi gaarRvia da 85 kilometrze miuaxlovda **yazansa** da **samaras**. **simbirskis** mimarTulebiT Setevaze gadasuli jarebi qalaqidan 100 kilometrze SeaCeres. a. kolCakis armiis Semdgomi winsvlis SemTxvevaSi

aleqsandre kolCaki

SesaZlebeli iyo ruseTis samxreTSi moqmedi general **anton denikinis** moxaliseTa armiisa da **aleqsandre kolCakis** armiebis gaerTianeba.

v. leninma gadamWreli RonisZiebebi gaatara aRmosavleTis frontze mdgomareobis gamosworebisaTvis. wiTel armiaSi damatebiT gaiwvies 800 aTasi kaci, romelTa didi nawili javSniani matareblebisa da artileriis TanxlebiT aRmosavleTis frontze gaigzavna. aRmosavleTis frontis sardalma **mixeil frunzem** gabeduli da unariani moqmedebiT

1919 wlis aprilis bolosaTvis a. kolCakis jarebis fronti gaarRvia. 1919 wlis aprilis bolodan ivnisamde a. kolCakis armiam ramdenime seriozuli marxi ganicada, ris Sedegadac 1919 wlis agvistosaTvis uralis mTebis iqiT daixia. 1920 wlis damdegisaTvis aleqsandre kolCaki sabolood damarcxda. a. kolCakis damarcxebaSi gadamwyveti roli Seasrula cimbiris glexobam. bolSevikebma isargebles imiT, rom a. kolCakma sagangebo brZanebiT sabWoTa xelisuflebis mier CamorTmeuli miwebi Zvel mflobelebs daubruna. ganawyenebuli glexoba bolSevikebma masobrivad miizides wiTel armiaSi. 1920 wlis 4 ianvars damarcxebulma a. kolCakma uari Tqva `ruseTis saxelmwifos umaRlesi mmarTvelis~ titulsa da umaRlesi mTavarsardlis Tanamdebobaze. male a. kolCaki da misi premieri vladivostokisaken mimavali CexoslovakTa korpusis xelmZRvanelobis gankargulebaSi aRmoCndnen, xolo Semdeg isini **irkutskis politikur centrs** gadasces. irkutskis politcentris menSevikureserulma xelmZRvanelobam a. kolCaki **irkutskis samxedro-revoluciuur komitets** gadasca, romlis ganaCenis safuZvelze 1920 wlis ianvarSi didi rusi patrioti daxvrites. aRsaniSnavia, rom aleqsandre kolCaki gulgrilad Sexvda sikvdilis ganaCens. dasaxvretad rom mihyavdaT, igi mSvidad mReroda misTvis sayvarel erT-erT simReras.

aleqsandre kolCakis armiis ganadgurebis Semdeg, 1919 wlis ivlidan, mTavar frontad **samxreTis fronti** iqca. ruseTis samxreTidan moskovis mimarTulebiT Setevaze gadavida general **anton denikinis moxaliseTa armia**, romelsac seriozul daxmarebas amerikis SeerTebuli Statebi, inglisi, safrangeTi da sxva qveynebi uwevda. marto inglisma a. denikins gadasca 250 aTasi SaSxana, 200 qvemexi da 30 tanki, aseve sabrZolo saWurvlis didi maragi.

1919 wlis maisSi **anton denikinis moxaliseTa armiam** donbasis samxreT sazRvrebTan Zlieri dartyma miayena wiTel armias. wiTeli armiis zurgSi, zemo da Sua donze, aqtiurad moqmedebdnen ajanyebuli kazakebi, xolo samxreT ukrainaSi _ ukrainis meeqvse divizia general **n. grigorievis** sardlobiT. yovelive es Zalze amZimebda wiTeli armiis mdgomareobas.

Tavdapirvelad brZolebi a. denikinis moxaliseTa armiasa da wiTel armias Soris **Tavridis, ekaterinoslavis, xarkovis, donckis, voroneJis, caricinisa da astraxanis** guberniebsa da donis olqis teritoriaze mimdinareobda. a. denikinis kavaleria oTxjer aRemateboda wiTeli armiis cxenosan nawilebs. es did upiratesobas aZlevda moxaliseTa armias. wiTeli armia 1600-kilometrian frontze mZime TavdacviT brZolebs awarmoebda. cxare brZolebi mimdinareobda qalaq **caricinisatvis**. Crdilo kavkasiis armiis sardalma generalma **petre vrangelma** a. denikinisagan damatebiTi qveiTi nawilebis miRebis Semdeg, 1919 wlis 30 ivniss, **caricini** daikava. caricinis dakargvis Semdeg wiTeli armiisaTvis gadamwyveti mniSvneloba hqonda qalaq **astraxans**. aqtiuri moqmedebis miuxedavad, a. denikinma astraxanisa da qvemo volgis sxva strategiuli punqtebis dakaveba ver SeZlo.

a. denikinis moxaliseTa armiam didi warmatebebi moipova **yirimSi**, sadac generalma **i. slaScevma** wiTeli armiis nawilebi gaanadgura. moxaliseTa armiam male gaarRvia wiTeli armiis TavdacviTi zRudeebi **belgorodisa da xarkovis** raionSi. generalma **v. mai-maevskim** daikava qalaqebi: **belgorodi, Cuguevi, xarkovi**. 1919 wlis 30 ivniss general v. mai-maevskis jarebi qalaq **ekaterinoslavSi** SeiWrnen.

generali anton denikini **kurskidan** da **voroneJidan** moskovze Setevas gegmavda. v. leninma saswrafo zomebi miiRo samxreTis frontis gaZlierebis mizniT. frontis jarebSi gaigzavna 3879 meTauri. garda amisa, frontze damatebiT gaigzavna 70 aTasze meti kaci. 1919 wlis ivlisis dasarulisatvis samxreTi frontis sardlobis gankargulebaSi iyo 156,6 aTasi qveiTi, 25,8 aTasi kavaleristi, 4094 tyvi-amfrqvevi, 876 qvemexi, 55 javSniani matarebeli, 10 javSniani manqana. frontis sardlad **v. gitisis** nacvlad dainiSna **v. egorievi**, xolo mis moadgiled _ **a. egorovi**.

samxreTis frontis Zalebi mniSvnelovnad aRemateboda a. denikinis moxaliseTa armiis Zalebs. a. denikinis gankargulebaSi iyo 104,5 aTasi qveiTi, 50,9 aTasi kavaleristi, 1212 tyviamfrqvevi, 531 qvemexi, 28 javSniani matarebeli da 25 tanki.

a. denikinma kargad gamoiyena upiratesoba kavaleriaSi. general **mamontovis** cxenosani

anton denikini

korpusis ZaliT samxreTis frontis zurgSi moewyo reidi, ris Sedegadac maT daikaves qalaqebi: **tambovi, kozlovi, eleci, voroneJi**. wiTeli armiis zurgSi warmatebiT moqmedebda general **Skuros** cxenosani korpusi. 1919 wlis 12 seqtembers a. denikinis moxaliseTa armiam generlebis **mamontovisa** da **Skuros** cxenosan korpusebTan erTad moskovze Seteva daiwyo. 20 seqtembers moxaliseTa armiam qalaqi **kurski** daikava. moskovs realuri safrTxe daemuqra.

samxedro-revoluciuma sabWom samxreTis frontze mdgomareobis xsnisa da moskovis dacvis mizniT saswrafo zomebi miiRo. frontis sardlobis gankargulebaSi gaigzavna **simon budionis cxenosani korpusi, latviel msrolelTa divizia, wiTeli kazakebis brigada**. Sevsebuli Zalebisa da sxva rCeuli samxedro nawilebisagan samxreTi frontis sardlobam qalaq **brianskis** samxreTiT Zlieri dajgufeba Seqmna.

1919 wlis 11 oqtometers **samxreTis frontis** jarebi Setevaze gadavidnen. erTi kviris ganmavlobaSi upiratesoba verc erTma mxarem ver moipova. Semdgomma brZolebma aSkara gaxada wiTeli armiis upiratesoba. **oriolTan** wiTelma armiam gaanadgura moxaliseTa armiis saukeTeso diviziebi. **voroneJisa** da **kastornis** raionebsi s. budionis cxenosanma korpusma gaanadgura generlebis mamontovisa da Skuros cxenosani korpusebi.

1920 wlis gazafxulisaTvis a. denikinis moxaliseTa armiam datova **ukrainis** teritoria da **CrdiloeT kavkasia**. moxaliseTa armiis nawilebi **novorosiiskidan yirimsa** da **TurqeTSi** gadaiyvanes. generali anton denikini ingliselebma stambolSi Caiyvanes. manamde man samxreT ruseTSi darCenili jarebis sardloba general **petre vrangels**

mixeil tuxaCevski

gadasca.

a. denikinis moxaliseTa armiis ganadgurebiT samoqalaqo omis msvlelobaSi gardatexa daiwyo.

4. omi poloneTTan. poloneTis saxelmwifoebri damoukideblobis aRdgena SesaZlebeli gaxda ruseTis 1917 wlis Tebervalmartis revoluciis Semdeg. poloneTis patriotul Zalebs damoukideblobis aRdgenaSi didi daxmareba gauwia antantam, gansakuTrebiT ki safrangeTma. poloneTis saxelmwifos saTaveSi myofi marSali **iuzef pilsudski** mtrulad iyo ganwyobili ruseTisadmi, gansakuTrebiT ki sabWoTa ruseTisa da bolSevikebisadmi. didi poloneli patrioti kargad xedavda, rom sabWoTa ruseTi mxolod droebiT Seurigda poloneTis saxelmwifoebri damoukideblobis aRdgenas da xelsayrel dros eloda, raTa xelaxla daepyro igi. **iuzef pilsudskim** miznad daisaxa poloneTis saxelmwifos aRdgena 1772 wlis sazRvrebSi. 1919 wels poloneTis jarebma daikaves **dasavleT ukraina** da **dasavleT belorusia**. i.

pilsudski
s
antantisa
da a.
denikinis
moxalise
Ta
armiis
mxarda
Weris
imedi
hqonda.
arc
antantam
, arc a.
denikin
ma da
Semdgo
mSi arc
p.

mixeil frunze

vrangelma poloneTis SemadgenlobaSi dasavleT ukrainisa da dasavleT belorusiis gadasvla kanonierad ar cnes. i. pilsudski iZulebuli gaxda, sabWoTa ruseTTan molaparakeba daewyo, romelic maleve Sewyda. amis Semdeg i. pilsudskim isev samxedro moqmedebebis gagrZeleba gadawyvita. igi winaswar moelaparaka ukrainis direktoriis meTaur **simon petliuras** da 1919 wlis 17 aprils kieveze Seteva daiwyo. 6 maiss polonelebi **kieveSi** Sevidnen, xolo maisis Sua ricxvebSi mdinare **dnepris** marjvena napirze gadavidnen.

poloneTis armia gacilebiT mcirericxovani iyo, dasavleTis frontze ganlagebuli wiTeli armiis ZalebTan SedarebiT. garda amisa, aRmosavleT ukrainaSi sabWoTa ruseTs Zlieri poziciebi hqonda. 1920 wlis maisSi dasavleTis frontis jarebi Setevaze gadavidnen da 12 ivniss kievi daikaves. v. lenins surda poloneTis armiis marcxi gamoeyenebina da poloneTi daepyro. wiTeli armiis rCeuli nawili Ivovisa da varSavis mimarTulebiT utevda. 1920 wlis agvistos Sua ricxvebSi wiTeli armiis nawilebma **m. tuxaCevskis** sardlobiT mdinare **visla** gadalaxes da **varSavas** miuaxlovdnen. antantam saswrafo zomebi miiRo poloneTis armiis gaZlierebis mizniT. amave dros antantis qveynebma ruseTs Setevis SeCereba moTxoves. **poloneTis dapyrobis gegma mainc poloneTis armiis Tavganwirulma brZolam CaSala**. Ivovisa da varSavis

mimarTulebiT Setevaze gadasulma wiTelma armiam sastiki marcxii iwnia da iZulebuli gaxda Seteva Seewyvita. male wiTelma armiam varSavidan 600 kilometriT daixia ukan. ukan daixia lvovis mimarTulebiT Setevaze gadasulma jarebmac. poloneTis dapyrobisaTvis warmoebul brZolebSi ruseTma uamravi jariskaci da oficeri dakarga, 30 aTasi wiTelarmieli tyved Caigdes polonelebma. maT kvalis SemdegSi versad miakvliis.

5. petre vrangelis jarebis ganadgureba. poloneTTan omis Sewyvetam v. lenins saSualeba misca, mTeli Zalebi general **petre vrangelis** TeTri armiis winaaRmdeg miemarTa. yirimis naxevarkunZulze gamagrebuli p. vrangelis TeTri armiis winaaRmdeg sabrZolvelad xelaxla Seiqmna samxreTis fronti, romlis sardladac dainiSna **mixeil frunze**.

mixeil vasilis Ze frunze (1885-1925) cnobili sabWoTa mxedarTmTavari, erovnebiT moldaveli. daibada samxedro ferSlis ojaxSi, swavlobda peterburgis politeqnikur institutSi, romelic ar daumTavrebia. 1904 wels Sevida rsdmp rigebsi, emxroboda bolSevikur mimdinareobas. monawileobda 1905-1907 wlebis revoluciaSi. revoluciuri moRvaweobisaTvis orjer hqonda sikvdili misjili, orivejer sasjelis umaRlesi zoma cimbirSi samudamo gadasaxlebiT Seucvales. orivejer gaiqca gadasaxlebidan. pirveli msofliu omis wlebSi frontze omis sawinaaRdego agitacias eweoda. 1917-1918 wlebSi ekava sxvadasxva Tanamdeboba, iyo moskovis miliciis ufrosi. `memarxene komunistebTan~ erTad winaaRmdegi iyo brest-litovskis zavis dadebisa. 1919 wlis Tebervlidan sardlobda me-4 wiTel armias, 1919 wlis mais-ivnisSi Turqestanis armias, imavdroulad 1919 wlis martidan iyo aRmosavleTis frontis samxreTis dajgufebis sardali. 1919 ivlisidan sardlobda aRmosavleTis fronts, xolo 1919 wlis agvistodan 1920 wlis seqtembramde Turqestanis fronts. TeTri armiebis ganadgurebis Semdeg sastikad gausworda admiral a. kolCakis momxre mosaxleobas. 1920 wels daipyro xivisa da buxaris teritoria da iq sabWoTa xelisufleba daamyara. 1920 wlis seqtembridan sardlobda samxreTis fronts, romelmac gaanadgura p. vrangelis armia. saxeli gaiTqva TeTri armiebis oficebisa da jariskacebis araadamianuri wamebiTa da masobrivi xocva-JletiT. m. frunzes brZanebiT p. vrangelis armiis bevri jariskaci da oficeri, romelTac Sewyaleba iTxoves, sastiki wamebiT daxoces. 1924 wlis martidan iyo sabWoTa kavSiris samxedro-revoluciuri sabWos Tavmjdomarisa da samxedro-sazRvao saqmeTa saxalxo komisris

moadgile, xolo 1924 wlis aprilidan imavdroulad iyo wiTeli armiis Stabis ufrosi da wiTeli armiis samxedro akademiis ufrosi. 1924-1925 wlebSi xelmZRva nelobda samxedro reformis gatarebas

. 1925 wlis 26 ianvars l. trocki Secvala sabWoTa kavSiris samxedro-revoluciuri sabWos Tavmjdomarisa da samxedro da sazRvao saqmeTa saxalxo komisris Tanamdebobaze. gardaicvala imave wels.

general petre vrangelis jarebi arc ise mravalricxovani iyo, igi daaxloebiT 50 aTas qveiTisa da cxenosnisagan Sedgeboda. p. vrangelis SeiaraReba (qvemexebi, tyviamfrqvevebi, tankebi, TviTmfrinavebi) antantam miawoda.

1920 wlis seqtember-oqtomberSi p. vrangelis jarebma **donbasis** dakaveba da **marjvena napiris ukrainaSi** gaWra scades. didi brZolebi mimdinareobda **kaxovkis** raionSi. 1920 wlis oqtombris bolosa da noembris damdegs p. vrangelis jarebi samxreTis frontis gacilebiT mravalricxovan ZalebTan brZolaSi damarxnden da **CrdiloeT Tavridi** datoves. samxreTis frontis sardlobas rom Secdomebi ar daeSva, imJamad p. vrangelis armiis ganadgureba savsebiT SesaZlebeli iyo. moxda piriqiT. p. vrangelma kontrdartya ganaxorciela, **yirimi** daikava da **Congarisa** da **perekopis** simagreebs Seafara Tavi. 1920 wlis noemberSi samxreTis frontis jarebma umZimes brZolebSi Congarisa da perekopis simagreebi daikaves. p. vrangelis armiam organizebuli winaaRmdegoba Sewyvita.

p. vrangelis TeTri armiis ganadgurebis Semdeg yirimis naxevarkunZulze **wiTeli terori** daiwyo. TeTri armiis 8 aTasi oficeri,

petre vrangeli

romelic nebayoflobiT Cabarda, veragulad daxvrites. daxvretis organizatorebi iyvnen yirimis saolqo revoluciuri komitetis Tavmjdome, ungrelu komunisti **bela kuni**, revkomis wevri **r. zemliaCka** da samxreTis frontis sagangebo ganyofilebis ufrosi **e. evdokimovi**.

yirimis naxevarkunZulze mimdinare brZolebis dros wiTel armias daxmareba aRmo- uCina anarqist **nestor maxnos** armiam. bolSevikebi n. maxnos samxreT ukrainaSi mis

nestor maxno

mier dakavebul teritoriaze (centri sofeli **guliai-pole**) avtonomiuri mmarTvelobis SenarCunebas dapirdnen. p. vrangelis jarebis damarcxebis Semdeg bolSevikebma n. maxnos armiis daSla da misi wiTel armiasTan Serwyma moTxoves. n. maxnom uari ganaxxada, ris gamoc samxreTis frontis samxedro-revoluciurma sabWom igi sabWoTa wyobilebis mtrad gamoaxxada. wiTeli armia nestor maxnos samxedro SenaerTebis likvidacias Seudga. n. maxnos armias 1920 wlis dekembridan kvaldakval miyveboda **a. parxomenkos** wiTeli divizia. miuxedavad amisa, 1921 wlis gazafxulsa da zafxulSi, ukrainasa da samxreT ruseTSi nestor maxnom ramdenime brwyinvale reidi ganaxorciela. 1921 wlis agvistoSi wiTeli armiis Warb ZalebTan brZolaSi maxnos armia damarcxda. TviT nestor maxnom **rumineTs** Seafara Tavi.

rTuli mdgomareoba iyo Seqmnili **Soreul aRmosavleTSi**, sadac iaponelTa 100-aTasiani armia idga. iaponelTa mfarvelobiT a. kolCakis memkvidrem, atamanma **g. semionovma** Tavi mouyara a. kolCakis armiis narCenebsa da kazakebs. wiTelma armiam a. kolCakis ganadgurebis Semdeg **baikalis tbas** miaRwia. wiTeli armiis Semdgom winsvlas iaponiasTan omi mohyveboda. swored amis gamo moskovSi miiRes gadawyvetileba Soreuli aRmosavleTis teritoriaze SeeqmnaT iaponiasa da ruseTs Soris mdebare buferuli saxelmwifo _ **Soreuli aRmosavleTis respublika**. es unda yofiliyo demokratiuli saxelmwifo mravalpartiuli parlamentiT. buferuli saxelmwifos Seqmna misaRebi aRmoCnda iaponiisTvisac. sul male sabWoTa ruseTma isargebla imiT, rom TeTrgvardielebma qalaqi **xabarovski** daikaves da 1921 wlis TebervalSi Soreuli aRmosavleTis respublikis jarebTan erTad sabrZolo moqmedebebi daiwyo. 14 Tebervals TeTrebma xabarovski datoves. ataman **g. semionov**is jarebma jer **zRvispireTSi** daixies, xolo Semdeg **manjurias** Seafares Tavi. Seqmnili viTarebaSi zRvispireTSi ganlagebulma iaponiis jarebma evakuacia daiwyes. 1922 wlis 25 oqtomers Soreuli aRmosavleTis respublikis jarebma da partizanulma razmebma qalaqi **vladivostoki** daikaves. iaponiasa da ruseTs Soris buferuli saxelmwifo saWiro aRar iyo. Soreuli aRmosavleTis respublikam arseboba Sewyvita.

6. mesame Zala. TeTri armiis damarcxeba jer kidev ar niSnavda samoqalaqo omis dasaruls. piriqiT, samoqalaqo omis bolo etapze sul ufro gaaqtiurda e.w. **mesame Zala** _ **glexoba**. sanam TeTri armiebi sabWoTa wyobilebis mospobisaTvis ibrZodnen, glexoba ase Tu ise egueboda bolSevikebis politikas soflad (sasursaTo diqtatura, samxedro komunizmi), radgan memamuluri miwismflobelobis aRdgenisa eSinodaT. Semdeg viTareba Seicvala. 1920-1921 wlebSi ruseTis TiTqmis yvela regionSi sabWoTa wyobilebis winaarmdeg didi amboxebebi daiwyo. glexTa gamosvlebs imdenad seriozuli xasiaTi hqonda, rom ajanyebuli glexebis winaarmdeg wiTeli armiis nawilebs iyenebdnen. glexTa ajanyebebis CaxSobaSi monawileobdnen saukeTeso jarebi da sardlebi: **m. frunze, m. tuxacevski, s. budioni, i. uborevici, g. kotovski, p. iakiri** da sxvebi.

glexTa moZraobis gaqanebaze metyvelebs Semdegi monacemebi: 1920 wels **ukrainaSi** moqmedi nestor maxnos armia 50 aTas mebr-Zols iTvlida, **dasavleT cimbirSi** sabWoTa wyobilebis winaaRmdog ibrZoda 100 aTasi SeiaraRebuli glexi. **tambovis** guberniaSi a. antonovis meTaurobiT 40 aTasi glexi iyo darazmuli. glexTa didi razmebi moqmedebda **yubansa** da **Savi zRvispireTSi. volgispireTSi** memarcxene eserebma 25 aTasi glexi darazmes.

glexobis zogadi moTxovnebi aseTi iyo: bolSevikTa xelisuflebis damxoba, sasursaTo diqtaturisa da samxedro komunizmis mospoba, damfuZnebeli krebis mowveva da droebiTi, gardamavali mravalpartiuli mTavrobis Seqmna.

7. kronStadti ajanyeba. 1920-1921 wlebis mijnaze mZime mdgomareoba Seiqmna qalaqad. puris miwodebis Semcirebam bunebrivad gamoiwvia qalaqis mosaxleobisaTvis gankuTvnil dRiuri normis Semcireba. **petrogradSi** sawvavis uqonlobis gamo muSaoba Sewyvita 64 didma qarxanam. gaCerd **moskovis** fabrikebisa da qarxnebis naxevari. petrogradSi muSaTa gamosvlebis CasaxSobad samxedro saswavlebelTa kursantebi gamoiyvanes, radgan xelisufleba wiTeli armiis nawilebs veRar endoboda. 1921 wlis 24 Tebervals petrogradSi gamosvlebis monawileTa masobrivi dapatimrebebi daiwyo.

petrogradSi dawyebuli mRelvareba **kron-StadtiSic** gavrcelda, sadac ajanyeba daiwyes linkorebis **`petropavlovskisa~** da **`se-vastopolis~** mezRvaurebma. es metad saSiSi movlena iyo, radgan kronStadti mudam bolSevikTa Zlier dasayrdenad iTvleboda.

1921 wlis 1 marts kronStadti mezRvaurebma da mosaxleobam mravalsaaTian mitingze miiRes Semdegi moTxovnebi: 1) faruli kenWisyriT deputatTa sabWoebis gadarCevnebis Catareba; 2) sityvis Tavisufleba `muSebisaTvis, glexebisaTvis, anarqistebisaTvis da memarcxene socialisturi partiebisaTvis~; 3) glexobisaTvis miwis srul sakuTrebaSi gadacema. Taviani moTxovnebi kronStadtelebma sagangebo delegaciis xeliT petrogradel muSebs gaugzavnes. delegaciis wevrebi daapatimres, rasac kronStadti amboxebis dawyeba mohyva. ajanyebulebma Seqmnes **samxedro-revoluciuri komiteti**, romlis Tavmjdomaredac mezRvauri **stefane**

petriCenko airCies. kronStadti samxedro-revoluciuri komitetSi bolSevikebi ar aurCeviaT. samxedro-revoluciuri komitetis mowodebaSi **sabWoTa xelisufleba Sefasebuli iyo rogorc bolSevikuri partiis diqtatura.** mowodebaSi aRniSnuli iyo, rom rasac ruseTSi bolSevikebi muSaTa da glexTa saxeliT axorcielebdnen, socializmTan saerTo araferi hqonda. ajanyebuli kronStadtebi **`mesame revoluciis~** moTxovniT gamodiodnen.

kronStadti dawyebul ajanyebaSi daaxloebiT 20 aTasi mezRvauri, jariskaci da muSa monawileobda. ajanyebas miemxro kronStadtel bolSevikTa mesamedi, xolo mesamedma neitraluri pozicia daikava. danarCenma bolSevikebma kronStadti datoves.

1921 wlis 2 marts v. leninma da l. trockim xeli moaweres Sromisa da Tavdacvis sabWos dadgenilebas, romelSic aRniSnuli iyo, rom kronStadti ajanyeba moamzada safrangeTis kontrdazvervam mefis armiis general **kozlovskis** xelmZRvanelobiT. v. lenini da l. trocki ajanyebis monawileTa moTxovnebs **`Savrazmelur-eseruls~** uwodebdnen. miuxedavad amisa, sruliad ruseTis sagangebo komisiar ver ipova ajanyebaSi safrangeTis an eserebisa da menSevikebis monawileobis damadasturebeli masala.

kronStadti ajanyebis CaxSobis mizniT did samxedro Zalas mouyares Tavi. dagegmil samxedro operacias xelmZRvanelobden: ruseTis umaRlesi mTavarsardali **s. kamenevi**, dasavleTis frontis sardali **m. tuxaCevski** da ruseTis samxedro-revoluciuri sabWos Tavmjdomare **l. trocki**. 1921 wlis 7 marts daiwyo kronStadti simagrisa da misi fortebis saartilero dabombva. pirveli Seteva ajanyebulebma moigeries. 17-18 marts RamiT wiTeli armiis nawilebi kronStadti SeiWrnen. xelCarTul brZolaSi orive mxridan uamravi adamiani daiRupa. ajanyebis CaxSobis Semdeg daiwyo saSineli angariSsworeba. 20 marts **`sagangebo sameulma~** (tribunalma) daxvretis ganaCeni gamoutana linkorn **`petropavlovskis~** 167 mezRvaurs. sul 1921 wlis zafxulisaTvis daxvrites ajanyebis 2013 monawile, patimroba miusajes 6459 kacs.

kronStadti ajanyebis CaxSoba imis mauwyebeli iyo, rom samoqalaqo omi sabWoTa xelisuflebis gamarjvebiT damTavrda.

8. samoqalaqo omSi bolSevikebis gamarjvebis mizezebi. samoqalaqo omSi bolSevikebis gamarjveba Semdegma mizezebma ganapiroba: **pirveli.** antibolSevikurma (antisabWoTa) Zalebma ver moaxerxes erTiani frontis Seqmna. TeTri armiebis sardlobam saerTo ena ver gamonaxa eserul-menSevikur opoziciasTan (ruseTis sxvadasxva regionebsi Seqmnil antisabWoTa koaliciur mTavrobebTan). rogorc gairkva, eserebi da menSevikebi TeTri armiebis gamarjvebas Zveli reJimis aRdgenad miiCnevden. rac Seexeba TeTri armiebis sardlobas, isinic did gansxvavebas ver xedavden eserul-menSevikur opozicias da bolSevikebs Soris; **meore.** winaaRmdegoba iyo TviT TeTri armiebis sardlobas Soris, ar moxerxda erTiani politikuri platformisa da samxedro-strategiuli gegmebis SemuSaveba; **mesame.** TeTri armiebis sardlobam veraferi daupirispira bolSevikebis demagogiur politikas soflad, ver gamoiyena bolSevikebis agraruli politikiT ukmayofilo glexobis ganwyobileba. piriqit, gauazrebeli agraruli politikiT glexobis ukmayofileba gamoiwvia; **meoTxe.** antantam saWiro daxmareba ver aRmouCina TeTri armiebis sardlobas. garda amisa, antantis qveynebma didi strategiuli Secdoma dauSves, roca mxari ar dauWires ruseTis daSlas ramdenime saxelmwifod, romelTac saTaveSi Caugeboda TeTri armiebis sardlobis mier Seqmnili mTavrobebi. antantis survili iyo politikuri reJimis Secvla mTel ruseTSi, rac, rogorc gairkva, cal-calke moqmedi TeTri armiebis sardlobes da, miT umetes eserul-menSevikur opozicias ar SeeZloT. mTel ruseTSi sabWoTa wyobilebis damxobisaTvis aucilebeli iyo TeTri armiebis, eserul-menSevikuri opoziciisa da antantis Zalebis gaerTianeba da, radgan es ar moxerxda, amitom antantas sabWoTa ruseTis daSlisaken unda aeRo gezi. antanta ki amaze imitom ar wavida, rom aSinebda yofili ruseTis imperiis uzarmazar sivrceze aRmocenebul rusul Tu sxva erebis saxelmwifoeb Soris gauTavebeli omebis dawyeba, rac marTlac mosalodneli iyo. es ki dasavleT evropis qveynebs xels SeuSlida ruseTis bazrisa da nedleulis gamoyenebaSi; **mexuTe.** sabWoTa ruseTis politikuri xelmZRvaneloba, bolSevikebi araxuli veluri meTodebiT axerxebden mosaxleobisa da materialuri resursebis mobilizebas omisaTvis, sixlSi axSobden politikuri reJimiT ukmayofilebis yovelgvar gamovlinebas soflad, qalaqad da armiaSi. bolSevikebma Sezles

uzarmazari qveynis namdvil samxedro banakad gadaqceva; **meeqvse.** samoqalaqo omma TvalnaTliv daadastura, rom ruseTis burJuazia iyo uunaro da qveynisaTvis sabediswero dros ver Sezlo saTaveSi Cadgomoda demokratiuli saxelmwifosaTvis brZolas. es TavisTavad gaaneitralebda rogorc TeTri armiebis sardlobis monarqistul da diqtatorul miswrafebebs, ise eserul-menSevikuri opoziciis socialistur iluziebs.

§ 3. samxedro komunizmi

1. samxedro komunizmis principebi. samoqalaqo omis periodSi sabWoTa xelisuflebis mier SemoRebuli ekonomikuri politika istoriaSi **~samxedro komunizmis~** politikis saxeliT Sevida. samxedro komunizmis politika iTvaliswinebda Semdegs: 1) qalaqis mosaxleobisa da armiis puriT, sagangebo wesiT momarageba; 2) savaWro-sasaqonlo urTierTobebis SezRudva; 3) mTeli mrevelobis nacionalizacia (gansaxelmwifoebrioba); 4) puris da, saerTod, sasursaTo saqonlis, aseve samrewvelo produqciis sabaraTo sistemiT ganawileba; 5) sayovelTao SromiTi valdebulebis SemoReba; 6) ekonomikis marTvis maqsimaluri centralizacia.

samxedro komunizmis principebi yalibdeboda samoqalaqo omis sirTuleebis fonze. miuxedavad amisa, **samxedro komunizmis gamomwvevi ZiriTadi mizezi iyo v. leninisa da sxva bolSeviki liderebis survili, rac SeiZleba swrafad moeRoT bolo kapitalizmisaTvis da gadasuliyven socialistur warmoebasa da ganawilebaze.** ase Camoyalibda samxedro-komunisturi ideologia, romelic saerTod qveynisa da konkretulad ekonomikis samxedro-administraciuli meTodebiT marTvisaken miiltvoda. samxedro komunizmis erT-erTi mTavari ideologi **n. buxarini** Tavgamodebuli momxre iyo Zaldatanebisa, daxvretebisa da sayovelTao SromiTi valdebulebebis SemoRebisa.

samxedro komunizmis politikis apogeas warmoadgenda 1920-1921 wlebis mijnaze saxalxo komisarTa sabWos mier miRebuli dadgenilebebi saxelmwifo bankis daxurvis Sesaxeb, aseve muSebisa da maTi ojaxis wevrebisaTvis sursaTis, tansacmlisa da fexsacmlis ufasod micemis Sesaxeb, binis qiris, komunaluri gadasaxadebisa da saqalaqo transportiT mgzavrobis Rirebulebis gauqmebis Sesaxeb.

2. xelisufleba da glexoba. ekonomikaSi sagangebo RonisZiebebis gatareba ukve naxsenebi **sasursaTo diqtaturiT** daiwyo. glexi, romelic `zedmet~ purs mtkice fasebSi (faqtobrivad, ufasod) ar Caabarebda saxelmwifos, **xalxis mtrad** cxaddeboda. sagangebod Seqmnili **sasursaTo saqmeTa saxalxo komisariat** dasaxmareblad qalaqeli muSebisagan iqmneboda **SeiaraRebuli sasursaTo razmebi**, romlebic glexobas ZaliT arTmevdnen purs. 1918 wlis Semodgomaze qalaqidan soflad puris amosaRebad daaxloebiT 80 aTasi muSa gaigzavna.

glexobis didma winaaRmdegobam xelisufleba aiZula sasursaTo diqtaturis politikaSi cvlilebebi Seetana. gauqmda Zalze mZime e.w. `sagangebo **revoluciuri dabegvra~**, gauqmda **RaribTa komitetebi**, riTac bolo moeRo sasoflo deputatTa sabWoebisa da Raribkomebis dapirispirebas.

1919 wlis 11 ianvris dekretiT puris damzadeba sagangebod Seqmnil muSaTa sasursaTo razmebs ki ara, saxelmwifo organoebis daevalaT. **sasursaTo diqtatura sasursaTo gaweriT Seicvala.** es glexobis umZimes mdgomareobas odnav amsubuqebda, radgan puris amoReba erTiani wesiT xdeboda.

1919 wlis damdegidan aikrZala **stacionaruli kerZo vaWroba**, Tumca bolSevikebma bazari mainc ver `mokles~. mosaxleoba moxmarebuli sasursaTo da samrewvelo saqonlis mxolod 20%-s iRebda organizebuli ganawilebiT, danarCen 80%-s ki isevaralegalurad arsebuli bazridan izenda.

samxedro komunizmis gauazrebeli eqsperimentebis gamo rusuli maneTis kursi 3136-jer daeca, xolo qveynis **fulad-safinanso sistema** mTlianad moiSala. marto centralur ruseTSi mimoqcevaSi iyo sxvadasxva mTavrobebis mier gamoSvebuli fulis 21 niSani.

samxedro komunizmis gamovlinebas warmoadgenda 1919 wlis TebervalSi miRebuli dadgenileba, romelic soflad **komunebisa da artelebis** Seqmnas iTvaliswinebda. v. lenins surda soflad **miwiT sargeblobis koleqtiuri wesis** damkvidreba, ramac glexobis didi ukmayofileba gamoiwvia. glexobis brZola am periodSi mimdinareobda lozungiT: `gaumarjos sabWoTa xelisuflebas, Zirs komunebi!~. komunebisa da artelebis Seqmnas gansakuTrebiT didi winaaRmdegoba gauwia **saSualo glexobam.** miuxedavad amisa,

komunebis Seqmna mainc mimdinareobda. 1920 wlis bolosaTvis ruseTSi 6 aTasi komuna da kidev 5 aTasi sxva tipis koleqtiuri meurneoba arsebobda. maTi umravlesoba wamgebiani iyo.

3. mrewvelobis marTvis centralizacia. 1919 wlis 1 oqtombriSaTvis sabWoTa ruseTSi nacionalizebuli (saxelmwifos xelSi gadasuli) iyo 2522 samrewvelo sawarmo, anu mTeli sawarmoebis naxevari. es iyo msxvili da saSualo fabrika-qarxnebi, romlebSic 750 aTasze meti muSa iyo dasaqmebuli.

samrewvelo sawarmoebis marTva sul ufro da ufro **centralizebuli** xdeboda. es marto samxedro SekveTebis drouli SesrulebiT ar iyo ganpirobebuli. v. leninis da sxva bolSeviki liderebis azriT, es socializmis bunebidan gamomdinareobda.

samrewvelo sawarmoebis nacionalizaciam da mrewvelobis marTvis centralizaciam mravali uaryofiTi Sedegi gamoiRo. **Semcirda muSaTa klasis raodenoba.** 1920 wlisaTvis ruseTis safeiqro warmoebaSi dasaqmebuli iyo 1913 wlisaTvis dasaqmebuli muSebis 27,3%, metalurgebis 78,7%, meSaxteebis 56,5%. 1920 wlisaTvis 1917 welTan SedarebiT petrogradis muSaTa klasis raodenoba 282,2 aTasiT Semcirda, moskovisa _ 117 aTasiT. samagierod, gaizarda aramwarmoeblur sferoSi dasaqmebulTa (momsaxure personalis) raodenoba. 1913 wels ruseTSi yovel 100 muSaze 8,1 momsaxure personali modioda, 1920 wlisaTvis ki _ 16. 1918 wlisaTvis saxalxo meurneobis umaRlesi sabWos aparati Seadgenda 2,5 aTas kacs, xolo 1920 wlisaTvis _ 24 aTass.

mrewvelobis marTvis centralizacias Tan sdevda warmoebaSi **usastikesi disciplinis damkvidreba.** 1919 wlis 14 ianvris dadgenilebiT disciplinis damrRvevi muSa sasamarTlos gareSe **sakoncentracio banakSic** ki SeiZleboda gaegzavnaT. 1920 wlis 15 ianvris dadgenilebiT samrewvelo sawarmoebSi wiTeli armiis jariskacebis gamoyeneba iqna nebadarTuli.

samrewvelo sawarmoebSi samxedro komunizmis principebis danergvas muSaTa didi ukmayofileba mohyva. petrogradSi, moskovsa da sxva did qalagebSi SimSilisagan sasowarkveTili muSebi gaficvebs awyobdnen. 1919 wlis gazafzulze **petrogradSi** gaficuli iyo 15 samrewvelo sawarmos 34 aTasi muSa.

tulaSi muSebis gaficva Zalis gamoyenebiT Sewyvites, daapatimres da sasamarTlos gadasces 290 gaficuli.

4. axali ekonomikuri politika. samxedro komunizms politikam **ekonomikis Zlieri krizisi** gamoiwvia. mZime mrewveloba ganadgurebis piras iyo misuli. 1920 wels 1913 welTan SedarebiT ruseTis erovnuli Semosavali 6,3 milioni maneTidan 885 aTas maneTamde daeca. gaCanagda transporti. 1920 wlis damdegisaTvis orTqlmavlebis 58% gamosuli iyo mwyobridan. Semcirda sasoflo-sameurneo produqciis warmoeba. 1913 wlidan 1920 wlamde soflis meurneobis produqciis warmoeba erTi mesamediT Semcirda.

ekonomikuri krizisi SeiZleboda politikur krizisi gadazrdiliyo. bolSevikebs xelisuflebis dakargvis mudmivi SiSi hqondaT. swored amitom, **1921 wlis martSi samxedro komunizms politika axalma ekonomikurma politikam Secvala.** axali ekonomikuri politika Semdeg principebs emyareboda: 1) soflad arsebuli sasursaTo gawera Seicvala normirebuli, winaswar gansazRvruli sasursaTo gadasaxadiT; 2) Tavisufali vaWrobis aRiareba sofelsa da qalaqs Soris urTierTobis umTavres formad; 3) wvrili sawarmoebis kerZo mflobelTa xelSi datoveba; 4) kerZo mewarmeTa mier SezRuduli raodenobiT daqiravebuli muSebis gamoyenebis uflebis micema; 5) SromiT valdebulebebis gauqmeba da muSebisaTvis diferencirebuli fuladi anazRaurebis daweseba.

axali ekonomikuri politika xels uwyobda ekonomikis aRmavlobasa da socialuri daZabulobis Senelebas.

§ 4. TeTri moZraoba.

TeTri moZraoba aerTianeabda ruseTis imperiisa da Semdgom droebiTi mTavrobis samsaxurSi myof **umaRles samxedro elitas (generalitets)**, romlis mizani sabWoTa xelisuflebis damxoba iyo. TeTri moZraoba, erTi saerTo miznis miuxedavad, ar iziarebda erT politikur platformas. gansakuTrebiT did uTanxmoebas iwvevda ruseTis politikuri mowyobis sakiTxi.

TeTri moZraoba umTavresad **ruseTis patriotul Zalebs** aerTianeabda. misi mizani iyo **erTiani da ganuyofeli ruseTis aRdgena.**

1. moxaliseTa armiis Seqmna. 1917 wlis 24-26 oqtombris kontrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis droisaTvis **bixovis** cixeSi 19

oficeri da 5 generali imyofeboda. kerZod, patimrobaSi iyvnen generlebi: **lavr kornilovi, anton denikini, aleqsandre lukomski, ivane romanovski** da **sergei markovi.** generlebis cixidan gaqceva did sirTules ar warmoadgenda, radgan cixis dacva aSkarad TanaugrZnobda patimrebs. **mixeil aleqseevis** nacvlad umaRlesi mTavarsardlobis banakis Stabis ufrosad sul cota xnis win daniSnuli generali **nikoloz duxonini** aseve simpaTiurad iyo ganwyobili general lavr kornilovisa da misi TanamebrZolebisadmi. 1917 wlis 19 noembers nikoloz duxoninma generlebi cixidan gaaTavisufla. isini sxvadasxva gziT **donis kazakTa jarebSi** gaemgzavnen.

nikoloz duxoninma kargad icoda, rom generlebis gaTavisuflebiT Tavi gawira, magram Tavis qveynis **did patriotsa da mamac generals** bolSevikTa batonobisagan samSoblos xsna ewada. unda aRiniSnos, rom n. duxonins SeeZlo generlebTan erTad gaqceuliyo, magram man omis pirobebSi SeuZleblad miiCnia umaRlesi mTavarsardlobis banakis mitoveba. meore dRes umaRlesi mTavarsardlobis banakis StabSi gamocxadda **n. krilenko**, romelsac n. duxoninma Stabis saqmeebi gadaabara. amis Semdeg igi n. krilenkos avtomobiliT sadgurze gaemgzavra, sadac winaswar momzadebulma mezRvaurebma generali **nikoloz duxonini** mokles. generlis cxedari mezRvaurTa brbom saSinlad Seuracxyo.

1917 wlis noember-dekemberSi donze Tavs iyridnen ruseTis sxvadasxva kuTxidan gaqceuli **oficrebi, iunkrebi, studentebi, gimnaziis moswavleebi, saerTod, patriotulad ganwyobili mosaxleobis sxvadasxva fenis warmomadgenlebi.** maTi mizani iyo donze kazakTa jarebis mxardaWeriT daewyoT brZola ruseTis xsnisaTvis.

qalaq **новоCerkaskSi**, donis kazakTa jarebis dedaqalaqSi, Cavida generali **mixeil aleqseevi.**

generali mixeil aleqseevi (1857-1918) daibada jariskacis ojaxSi. ormoc welze meti man samxedro samsaxurSi gaatara da gaiara gza praporSCikidan infanteriis generlamde. m. aleqseevs damTavrebuli hqonda moskovis iunkerTa saswavlebeli da generaluri Stabis academia, monawileobda ruseT-TurqeTis 1877-1878 wlebis omSi da ruseT-iaponiis 1904-1905 wlebis omSi. pirveli msoftlio omis wlebSi iyo samxreT-dasavleT frontis Stabis ufrosi, xolo

1915 wlis 18 agvistos dainiSna ruseTis umaRlesi mTavarsardlis imperator nikoloz II-is Stabis (igive ruseTis umaRlesi mTavarsardlobis Stabis) ufrosad. 1917 wlis Teberval-martis revoluciis dros m. aleqseevi iyo nikoloz II-is taxtidan gadadgomis erT-erTi aqtiuri momxre da yvelafers akeTebda, raTa gavlena moexdina imperatorze. am mcdar nabijis m. aleqseevi sicocxlis bolomde inaniebda. 1917 wlis 11 martidan 22 maisamde m. aleqseevi iyo ruseTis armiis umaRlesi mTavarsardali da sastiki winaaRmdegi iyo armiis politikaSi Carevisa. general l. kornilovis amboxebis CaxSobis Semdeg a. kerenskis TxovniT m. aleqseevi ramdenime dRiT kvlav asrulebda umaRlesi mTavarsardlobis banakis Stabis ufrosis movaleobas. misi brZanebiT daapatimres generali l. kornilovi da misi TanamebrZolebi. samsaxuridan meored gadadgomis Semdeg m. aleqseevi smolenskSi cxovroba ojaxTan erTad. m. aleqseevi petrogradSi dabruna predparlamentis muSaobaSi monawileobis misaRebad, romlis wevrada igi moskovis sazogado moRvaweTa TaTbirze airCies. generali mixeil aleqseevi 1918 wlis Semodgomaze ekaterinodarSi gardaicvala gulis avadmyofobis garTulebis Sedgad.

generali **mixeil aleqseevi** varaudobda, rom donze 30 aTasamde officers Sekrebda. oficerTa korpusi unda gamxdariyo bolSevikebis winaaRmdeg mebrZoli armiis birTvi. m. aleqseevis varaudi ar gamarTlda. 1917 wlis zamTris damdegisaTvis donze mxolod 2 aTasma oficerma moyara Tavi. samagierod, donze Cavidnen e.w. **moskovis centris**~warmomadgenlebi, cnobili politikuri

aleqsi kaledini

moRvaweebi: **p. miliukovi, p. struve, m. roZianko, g. trubeckoi, m. feodorovi.** donze Cavida eserTa partiis cnobili moRvawe **boris savinkovi**, romelic energiulad Seudga moxaliseTa razmebis Seqmnas.

1917 wlis 6 dekembers donze CaaRwia generalma **lavr kornilovma.** saxelganTqmuli generlis donze gamoCenas aRtacebiT Sexvdnen rigiTi moxaliseebi. samagierod, l. kornilovs civad Sexvda generali m. aleqseevi, romlis gankargulebiTac 1917 wlis agvistoSi l. kornilovi daapatimres. garda piradi wyenisa, l. kornilovi samarTlianad miiCnevda, rom m. aleqseevi iyo veragi da orpiri adamiani, romelmac uRalata imperator nikoloz II-s. Tavis mxriv, m. aleqseevs aSinebda l. kornilovis didi avtoriteti, misi Seupovroba da gambadaoba.

lavr kornilovisa da mixeil aleqseevis dapirispirebas SeiZleboda didi zarali mieyenebina donze dawyebuli TeTri moZraobisaTvis. am saSiSroebis Tavidan asacileblad, donze l. kornilovis Casvlis Semdeg, Sedga generlebisa da gamoCenil sazogado moRvaweTa TaTbiri. general anton denikinis azriT, m. aleqseevisa da l. kornilovis Serigeba aucilebeli iyo, radgan **mixeil aleqseevis wasvliT moxaliseTa armiaSi ganxeTqileba moxdeboda, xolo lavr kornilovis gareSe armia saerTod daiSleboda.** a. denikinis winadadebis safuZvelze kompromiss miaRwies: **samxedro-strategiuli sakiTxebis gadaWra lavr kornilovs miendo, xolo samoqalaqo saqmeebisa (maT Soris sagareo urTierToba) _ m. aleqseevs.** donis olqis jarebis atamanad dainiSna generali **aleqsi kaledini.** amrigad, Seiqmna generlebis triumvirati: **lavr kornilovi _ mixeil aleqseevi _ aleqsi kaledini.** aleqsi kaledini imavdroulad **donis olqis mTavrobis Tavmjdomarec** iyo.

1917 wlis 25 dekembers, qristeSobis dRes, generali **lavr kornilovi** Seudga moxaliseTa armiis sardlis movaleobis Sesrulebas. **25 dekemberi iTvleba moxaliseTa armiis Seqmnis dRed.** Tavdapirvelad moxaliseTa armia mxolod nebayoflobiT sawyisebze iqmneboda. yoveli moxalise werilobiT pirobas debda, rom oTxi Tvis manZilze imsaxurebda armiaSi da am xnis manZilze sityvis Seubrunebdad Seasrulebda meTauris brZanebas. 1917 wlis noember-dekemberSi

moxaliseebi xelfass ar Rebulobdnen. xelfasebis gacema daiwyo 1918 wlis ianvridan. officers TveSi 150 maneTi eZleoda, jariskacs _ 50 maneTi. moxaliseTa armiis finansebis raodenoba mxolod Semowirulobaze iyo damokidebuli. cota mogvianebiT moxaliseTa armias materialuri daxmareba aRmouCina safrangeTma. 1918 wlis damdegidan moxaliseTa armiis sardlobam sakuTari fuli dabeWda da amiT **xazi gausva TeTri moZraobis saerTo-rusul xasiaTs.**

1918 wlis TebervlisaTvis moxaliseTa armiis raodenoba 3-4 aTasi jariskaciTa da oficriT ganisazRvreboda. armiis sardali iyo generali **I. kornilovi**, Stabis ufrosi generali **a. lukomski**. moxaliseTa armiis birTvs Seadgenda pirveli divizia, romlis meTauri iyo generali **a. denikini**, Stabis ufrosi generali **s. markovi**. SemdgomSi moxaliseTa armiis sardlobaSi moxda cvlileba. general **a. lukomskis** yubanSi gamgzavrebis Semdeg moxaliseTa armiis Stabis ufrosi gaxda generali **i. romanovski**, xolo generalma **a. denikinma** armiis sardlis moadgilis Tanamdeboba daikava. generali **s. markovi** armiis avangardis, oficerTa pirveli polkis meTaurad dainiSna.

moxaliseTa armiis miznebi Camoyalibda or dokumentSi: 1917 wlis 27 dekembris **deklaraciaSi** da I. kornilovis **programaSi**~ (1918 wlis ianvari). deklaraciaSi aRniSnuli iyo, rom samxreT ruseTSi unda Seqmniliy **bolSevikur-germanuli Semosevis**~ winaaRmdeg brZolisaTvis baza. moxaliseTa armiis brZolas deklaracia ganxilavda, rogorc msofliu omis gagrZeLebas. **bolSevikebis xelisuflebis damxobis Semdeg gaTvaliswinebuli iyo damfuZnebeli krebis arCevnebis Catareba, romelic gansazRvravda ruseTis momavals.** meore dokumenti _ I. kornilovis programa _ ufro vrceli iyo. masSi Camoyalibebuli iyo TeTri moZraobis miznebi. kerZod, programa iTvaliswinebda Semdegs: 1) kanonis winaSe yvela moqalaqis Tanasworoba; 2) sityvisa da presis Tavisufleba; 3) kerZo sakuTrebis aRdgena; 4) muSaTa klasisaTvis 1917 wlis Teberval-martis revoluciis monapovris (profkavSirebis Seqmna, gaficvis ufleba da a.S.) SenarCuneba; 5) dawyebiTi savaldebulo ganaTlebis SemoReba; 6) saxelmwifosagan eklesiis gamoyofa. agraruli sakiTxis gadaWra damfuZnebeli krebis prerogativad iqna aRiarebuli. damfuZnebeli krebis mowvevamde miwebis TviTneburad mitaceba `miuReblad~

iyo miCneuli. programaSi aRniSnuli iyo, rom ruseTs unda Seesrulebina sxva saxelmwifoebis mimarT winaT nakisri yvela valdebuleba da ebrZola omSi gamarjvebamde. **ruseTSi mcxovreb ararus erebs programa adgilobrivi avtonomiuri mmarTvelobis dakanonebas hpirdeboda.** amasTan, programaSi aRniSnuli iyo, rom am avtonomiebs ar unda daerRvia ruseTis saxelmwifos `erTianoba~.

amrigad, TeTri moZraobis orive saprogramo dokumentiT ori mTavari azri gamoikveTa: **pirveli.** ruseTis saxelmwifos erTianobis SenarCuneba; **meore.** ruseTis momavali politikuri mowyobis gaurkvevloba. es yvela antibolSevikuri Zalis gaerTianebs saSualebas iZleoda, magram, umniSvnelovanesi sakiTxebis gaurkvevloba ganxeTqilebis saSiSroebasac qmnida.

1918 wlis damdegidan samxreT ruseTSi viTareba Seicvala. wiTelma armiam **rostovsa** da **novoCerkasks** Seutia. kazakebma wiTeli armiis winaaRmdeg brZola ar isurves. **donbasis** muSebma moxaliseTa armiis mimarT mtruli pozicia daikaves da aSkara TanagrZnoba gamouxades sabWoTa wyobilebas. 1918 wlis 15 ianvars rostovSi Sedga **triumviatis** (I. kornilovi, m. aleqseevi, a. kaledini) bolo sxdoma. kazakebis sabotaJiT aRSfoTebuli atamani **aleqsi kaledini** aSkarad sulier depresiaSi Cavardniliyo. **mixeil aleqseevi** warumateblobis SemTxvevaSi mzad iyo, moxaliseTa armia volgispireTSi gadaeyvana.

1918 wlis 28 ianvars generali **lavr kornilovi** sabolood darwmunda, rom donis kazakebis mxardaWeris gareSe moxaliseTa armia daiRupeboda. I. kornilovma donis olqis teritoriis datoveba gadawyvita, ris Sesaxebac imave dRes telegramiT acnoba a. kaledins. a. kaledinma 29 ianvars **donis olqis mTavroba** Sekriba da mTavrobis wevrebs ganuxxada, rom bolSevikebis winaaRmdeg sabrZolvelad donis olqSi sul 147 mebrZolis Sekreba gaxda SesaZlebeli. mTavrobis sxdomis damTavrebis Semdeg **aleqsi kaledinma** Tavi moikla.

donis olqis jarebis axalma atamanma, generalma **a. nazarovma** gadamWrel zomebs mimarTa. misi brZanebiT daiwyo kazakTa **sayovelTao mobilizacia.** miuxedavad amisa, a. nazarovma ver SeZlo wiTeli armiis mier **v. antonov-ovseenkos** winamZRolobiT **rostovze** dawyebuli Setevis mogerieba. rostovSi

wiTlebis mxardaWeris mizniT muSaTa ajanyeba daiwyo. aseT rTul viTarebaSi 1918 wlis 9-10 Tebervals RamiT moxaliseTa armiam rostovi datova da **donis stepebisaken** gaemarTa. ase daiwyo **yubanis pirveli, anu `yinulovani~ laSqroba**. es moxaliseTa armiis istoriaSi erT-erTi yvelaze ufro saxelganTqmulu laSqroba iyo.

1918 wlis 12 Tebervals moxaliseTa armiis sardalma **lavr kornilovma** samxedro sabWo moiwvia da yubanSi laSqrobis Sesaxeb gadawyvetileba miiRo. armia yubanis centris _ **ekaterinodarisenaken** gaemarTa, romelic jer kidev ar daekavebina wiTel armias. swored yubanSi apirebda I. kornilovi moxaliseTa armiisaTvis bazis Seqmnas.

moxaliseTa armiis yubanis pirveli laSqroba sami Tve grZeldeboda, romlis drosac armiam daaxloebiT aTasi versi gaiara. brZolebSi daiRupa 400 jariskaci da oficeri, xolo daaxloebiT 500 kaci daiWra. 1918 wlis 31 marts wiTeli armiis mier dakavebuli ekaterinodarisaTvis brZolaSi mokles moxaliseTa armiis sardali generali **lavr kornilovi**. bolSevikebis mxridan cexdris Seuracxyofis SiSiT TanamebrZolebma generali malulad dakrZales, xolo saflavis kvali sagangebod waSales. meore dRes bolSevikebma saflavi mainc ipoves da didi rusi patriotis, saxelmoxveWili generlis cxedari abuCad aigdes.

moxaliseTa armiis sardali generali **anton denikini** gaxda.

generali anton denikini (1872-1947) oficris Svili iyo. damTavrebuli hqonda kievis iunkerTa saswavlebeli da generaluri Stabis akademia. monawileobda ruseT_iaponiis omSi (1904-1905 ww.). pirveli msofluo omis wlebSi iyo jer diviziis meTauri, xolo Semdeg merve saarmio korpusis sardali. 1917 wels dainiSna umaRlesi mTavarsardlobis banakis Stabis ufrosad, xolo Semdeg _ samxreT-dasavleT frontis mTavarsardlad. 1917 wlis agvistoSi general I. kornilovis amboxebaSi monawileobisaTvis daapatimres da moaTavses bixovis cixeSi, saidanac 1917 wlis noemberSi gaiqca donze. a. denikini iyo moxaliseTa armiis erT-erTi organizatori. general I. kornilovis daRupvis Semdeg (1918 wlis 31 marti) moxaliseTa armiis sardali gaxda, xolo 1918 wlis 26 dekembridan _ samxreT ruseTis SeiaraRebuli Zalebis mTavarsardali. 1919 wlis zafxulSi a. denikinma brwyinvale gamarjvebebi moipova wiTeli armiis nawilebTan brZolaSi, magram 1920 wlis zamTarSi

gancdili marcxis Semdeg, imave wlis 22 marts mTavarsardloba general petre vrangels gadaabara, xolo TviTon emigraciaSi gaemgzavra.

a. denikinma **ekaterinodars** alya moxna da jarebi **donze** daabruda. 1918 wlis aprilSi donze kazakebma bolSevikebis winaaRmdeg aqtiuri gamosvlebi daiwyes. kazakebis gamosvlebiT isargebla a. denikinma da ekaterinodaridan rostovamde ramdenime brZolaSi sastikad daamarxa wiTeli armia. yubanis pirveli laSqrobis dawyebis droisaTvis moxaliseTa armiaSi 3,5 aTasi kaci iricxeboda, xolo laSqrobis dasarulisatvis _ 5 aTasi. am laSqrobis dros moxaliseTa armia sablood Camoyalibda, Seivso da seriozuli gamocdilebac SeiZina.

bolSevikebi araadamianuri sisastikiT cdilobden mosaxleobis daSinebas, raTa moxaliseTa armiisaTvis dasayrdeni moespoT. am mizniT maT daxvrites tyved Cavardnili donis olqis kazakTa atamani, generali **a. nazarovi** da donis jarebis sxva gamoCenili moRvaweebi.

2. aleqsandre kolCaki _ ruseTis umaRlesi mmarTveli. 1918 wlis SemodgomisaTvis uralsa da cimbirSi dawyebuli antibolSevikuri moZraoba seriozul kriziss ganicdida. 1918 wlis seqtemberSi **ufaSi** Seqmnili **sruliad ruseTis droebiTi mTavroba _ direktoria** (n. avqsentievi, v. zenzinovi, p. vologodski, v. vinogradovi, v. boldirevi) popularobiT ver sargeblobda. patriotulad ganwyobili oficroba da sazogado moRvaweTa nawili xedavda, rom damfuZnebeli krebis mowvevis moTxovniT bolSevikebis mTavroba ar daemxoboda. bolSevikebTan brZola aucileblad moiTxovda Zlier xelisufals _ **samxedro diqtators**.

1918 wlis 17-18 noembers RamiT **omskSi**, sadac ufidan gadavida bolSevikebisagan devnili sruliad ruseTis droebiTi mTavroba (direktoria), gadatrialeba moxda. direktoriis wevrebi n. avqsentievi da v. zenzinovi daapatimres. xelisufleba xelT igdo sazRvargareTidan dabrunbulma **aleqsandre kolCakma**.

aleqsandre kolCaki (1874-1920) _ ruseTis umaRlesi mmarTveli mravalmxrivi talantiT dajildoebuli adamiani iyo. igi samxedro flotis oficris ojaxSi daibada. a. kolCakma 1894 wels daamTavra sazRvao kadetTa korpusi da flotSi samsaxuri daiwyo. 1896-1899 wlebSi msaxurobda wynari okeanis flotSi, seriozulad iyo dainteresebuli hidrologiit, swavlobda ucxo enebis. 1899 wliდან

monawileobda polarul eqspediciebSi, iyo arqtikis gamoCenili mkvlevari. 1906 wels a. kolCaki airCies ruseTis saimperatoro geografiuli sazogadoebis namdvil wevrad, dajildoebuli iyo am sazogadoebis umaRlesi jildoTi _ konstantines didi oqros medliT. karibis zRvis erT-erT kunZuls aleqsandre kolCakis saxeli ewoda (XX saukunis 30-ian wlebSi kunZuls saxeli Seucvales da rastorguevis saxeli uwodes). ruseT-iaponiis omis (1904-1905 ww.) dros ibrZoda port-arturSi, daiW-ra da tyved Cauvarda iaponelebs. 1905 wlis aprilSi dabruna petrogradSi. dajildoebuli iyo wminda anas IV xarixsis ordeniT, oqros xmliT da wminda stanislavis II xarixsis ordeniT. 1906-1909 wlebsa da 1911-1914 wlebSi muSaobda sazRvao saministros generalur StabSi da uSualod monawileobda ruseTis flotis aRorZinebis programis SemuSavebaSi. pirveli msofliu omis dawyebis Semdeg iyo baltiis samxedro flotis operatiuli ganyofilebis ufrosi, sazRvao diviziis meTauri. 1916 wlis ivlisSi vice-admirali a. kolCaki dainiSna Savi zRvis samxedro flotis mTavarsardlad. iyo nikoloz. I-is taxtidan gadadgomis sastiki winaaRmdegi. 1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg droebiTma mTavrobam miavlina sazRvargareT (inglisSi, amerikis SeerTebul StatebSi, iaponiasa da CineTSi). 1918 wlis oqtomberSi a. kolCaki omskSi Cavida da 4 noembers dainiSna sruliad ruseTis droebiTi mTavrobis (direqtoriis) samxedro da sazRvao saqmeTa ministrad.

cimbirSi gadatrialebis Semdeg mTeli Zalaufleba admiral **aleqsandre kolCakis** xelSi gadavida. igi gaxda ruseTis umaRlesi mmarTveli da umaRlesi mTavarsardali. samxedro saqmeebis a. kolCaki piradad ganagebda, xolo samoqalaqo saqmeebis marTvis mizniT gamoCenil sazogado moRvaweebisagan Seiqmna **sabWo** (p. vologodski, a. gatenbergi, i. kliusnikovi, g. telbergi, m. mixailovi). sabWoSi kadeturi orientaciis moRvaweebi Warbobdnen, romelTac wamoayenes lozungi _ **diqtatura demokratiisaTvis**~. am lozungma sakmaod didi mxardaWera pova mosaxleobaSi. a. kolCakis garSemo gaerTiandnen sxvadasxva politikuri partiebis warmomadgenlebi memarjvene socialistebidan dawyebuli monarqistebiT damTavrebuli.

aleqsandre kolCaki cdilobda yovelgvar partiul interesebze maRla damdgariyo da ruseTis saerTo-saxelmwifoebriვი da saerTo-erovnuli ideis gamomxatveli yofiliyo. xelisuflebis saTaveSi mosvlis pirvelsave dRes a. kolCakma mowodebiT mimarTa ruseTis

mosaxleobas, romelSic aRniSnuli iyo, rom igi ar wavidoda reaquiisa da damRupveli partiulobis gziT. a. kolCaki ruseTis mosaxleobas auwyebda: `Cemi umTavresi mizania brZolisunariani armiis Seqmna, bolSevikebze gamarjveba, kanonierebisa da wesrigis aRdgena, raTa xalxs daubrkoleblad SeeZlos mmarTvelobis im formis arCeva, romelsac is isurvebs~. a. kolCakma miuReblad miiCnia g. Ivovisa da a. kerenskis mTavrobaTa politika, romlis mizani iyo yvela socialuri fenisa da politikuri partiis (maT Soris ukiduresi radikalebis) mimxroba. miuxedavad amisa, a. kolCakis mTavrobaSi wamyvan rols **kadetebi** asrulebdnen. maT SeimuSaves saSinao politikis ZiriTadi mimarTulebani.

aleqsandre kolCakis reJimis oficialuri ideologia iyo **erTiani da ganuyofeli ruseTis**~ aRdgena, xolo misi Semadgeneli elementebi _ **patriotizmi, antibolSevizmi** da **zepartiuloba**. miuxedavad amisa, a. kolCakis mTavrobis mier miRebuli socialuri da ekonomikuri xasiaTis kanonebi ar iZleoda mosaxleobaSi mtkice dasayrdenis Seqmnis saSualebas, ris gareSec bolSevikebis winaaRmdeg sabrZolvelad mTeli Zalebis mobilizeba SeuZlebeli iyo. **ruseTisa da konkretulad cimbiris mosaxleobaSi sabWoTa ruseTis xelisuflebis mier miRebuli dekretebi da kanonebi, Tavisi demagogiuri da populisturi xasiaTis gamo, did mxardaWeras poulobda**. a. kolCakis mTavroba agraruli sakiTxis gadaWras samoqalaqo omis dasrulebisa da bolSevikebis damarcxebis Semdeg gegmavda, maSin roca sruliad ruseTis sabWoebis II yrilobam dekreti miwis Sesaxeb dauyovnebliv, saxelmwifo gadatrialebisTanave miiRo. **marTalia, dekreti miwis Sesaxeb praqtikulad sanaxevrodac ar ganxorcielebula** (da arc SeiZleboda ganxorcielebulo), magram v. leninsa da bolSevikebs am dekretma glexobaSi didi **popularoba moutana**. swored amitom ruseTis glexoba, maT Soris cimbiris glexobac, mtrulad Sexvda TeTr moZraobas. 1919 wlis zafxulisatvis a. kolCakis xelisuflebis winaaRmdeg cimbiris partizanul razmebSi 40 aTasamde glexi ibrZoda. a. kolCakis armiis nawili **eniseis, tobolskisa** da sxva guberniebSi glexTa partizanuli razmebis winaaRmdeg brZoliT iyo dakavebuli.

1919 wlis gazafxulze mopovebulma didma gamarjvebebma aleqsandre kolCaki TeTri moZraobis winamZRolTa Soris yvelaze win daayena. ruseTis umaRlesi mmarTvelis xelisufleba cnes TeTri moZraobis gamoCenilma moRvaweebma: **a. denikinma** (samxreT ruseTi), **e. milerma** (CrdiloeT ruseTi), **n. iudeniCma** (Crdilo-dasavleT ruseTi). a. kolCakis xelisuflebas didi saerTaSoriso avtoriteti hqonda. ar iyo gamoricxuli a. kolCakis mTavrobis saerTaSoriso aRiareba. a. kolCaks finansur daxmarebas uwevda antantis qveynebi. inglisma a. kolCakis mTavrobas 100 milioni funti sterlingi gamouyo, xolo safrangeTma _ 700 milioni franki. didi mniSvneloba hqonda imas, rom a. kolCaks xelSi Cauvarda ruseTis imperiis oqros maragis mniSvnelovani nawili.

didi mamuliSvili admirali aleqsandre kolCaki kargad xedavda, rom ucxoeTis intervencia laxavda rusi xalxis erovnul grZnobas, xolo ucxo qveynebis daxmareba sulac ar iyo uangaro. amitom iyo, rom **antantasTan urTierTobaSi a. kolCaki Zalze frTxilobda, ar surda ruseTisaTvis araxelsayreli valdebulebebis aReba, gansakuTrebiT aSinebda ucxoeTta mier ruseTis teritoriuli mTlianobis xelyofa.** 1919 wlis zafxulSi finelma generalma **karl hustav manerheimma** aleqsandre kolCaks samxedro daxmareba SesTavaza. am droisaTvis generali **n. iudeniCi** petrogradis dakavebas cdilobda, magram wiTeli armiis winaarMdegoba ver daZlia. k. manerheimma a. kolCaks acnoba, rom n. iudeniCs 100-aTasian damxmare Zalas gaugzavnida, Tu a. kolCaki sanacvlod fineTis damoukideblobas cnobda. a. kolCakma es winadadeba ar miiRo.

1919 wlis Sua xanebidan a. kolCakis armiam ramdenime seriozuli marxi iwvnia. dasavleT cimbirSi wiTeli armiis SesvliS Semdeg a. kolCakma Tavisi rezidencia omskidan **irkutskSi** gadaitana. irkutskSi a. kolCaki CexoslovakTa korpusis sardlobis faqtobriv tyveobaSi aRmoCnda. marTalia, mas usafTxoebis garantia aRuTqves, magram 1920 wlis 14-15 ianvris RamiT irkutskSi myofi safrangeTis saeqspedicio jarebis sardlis general **Janenis** brZanebiT CexoslovakTa korpusis sardlobam a. kolCaki irkutskis **politikur centrs** gadasca. Tavis mxriv, politcentrma a. kolCaki irkutskis bolSevikur

samxedro-revoluciuur komitets gadasca. 1920 wlis 7 Tebervals a. kolCaki da misi mTavrobis premieri v. pepelaevi bolSevikebma daxvrites.

3. petre vrangelis reformatoruli moRvaweoba. 1920 wlis 22 marts samxreT ruseTis SeiaraRebuli Zalebis mTavarsardali gaxda generali **petre vrangeli**. a. denikinma Tavis memkvidres dautova damarcxebuli da rwmenadakarguli armia. TeTri moZraobis istoriaSi daiwyo axali da bolo etapi (1920 wlis marti-noemberi). igi general **petre vrangelis** saxelTanaa dakavSirebuli.

baroni petre vrangeli (1878-1928) ruseTis cnobili aristokratiuli sagvareulodan iyo. misi winaprebi erTgulad emsaxurebodnen ruseTs. erTgulad emsaxura ruseTs petre vrangelic. 1901 wels p. vrangelma daasrula samTo instituti, Semdeg gaxda profesionali samxedro. msaxurobda gvardiaSi, 1910 wels daasrula generaluri Stabis akademia. monawileobda ruseT-iaponiisa da pirvel msolfio omebSi, iyo sakavalerio korpusis meTauri. 1918 wels p. vrangeli Sevida moxaliseTa armiaSi, iyo kavkasiis armiisa da moxaliseTa armiis sardali. samxreT ruseTis SeiaraRebuli Zalebis sardlobaSi arsebuli dapirispirebis gamo a. denikinma p. vrangeli dakavebuli Tanamdebobidan gaaTavisufla da stambolSi gagzavna. miuxedavad amisa, a. denikinma emigraciaSi wasvliS win petre vrangeli Tavis memkvidred datova.

petre vrangels Camoyalibebuli hqonda **reformebis programa**, romlis arsic gamoixateboda lozungSi _ **memarcxene politika memarjvene xeliT**~. safuZvliani ganaTlebis mqone da xalasi niWiT dajildoebuli p. vrangeli amave dros didi nebisyoSis adamiani iyo. misi azriT, TeTri moZraobis winamZRolebis Secdomebis gamo bolSevikebma SeZles TeTri armiis damarcxeba. p. vrangeli Caswvda am marcxis mizezebs da Sesabamisi daskvnebic gaakeTa: **pirveli**. Seqmnil viTarebaSi moskovze laSqroba uazro da ararealuri iyo; **meore**. erTiani da ganuyofeli ruseTis aRdgenamde aucilebeli iyo samxreTrusuli saxelmwifos Seqmna, romelsac SeiZleboda sakmao xans earseba; **mesame**. TeTri moZraobisaTvis aucilebeli Zlieri socialuri bazis Seqmna.

pirvel rigSi, petre vrangelma armiaSi wesrigis aRdgena daiwyo. sul mokle xanSi demobilizebuli da erTmaneTTan dapirispirebuli samxedro nawilebi man sam korpusad gaaerTiana. korpusibus meTaurebad dainiSnen gamocdili generlebi: **kutepovi, slaScevi** da **sidorovi**. reorganizebul armias petre

vrangelma **`rusuli armia~** uwoda. 1920 wlis 25 marts **sevastopolSi** p. vrangelma Tavisi jarebis daTvaliereba moawyo, rasac oficrebisa da jariskacebis sabrZolo ganwyobilebis amaRleba mohyva.

axali politikuri kursis SemuSavebaSi petre vrangelma bevri cnobili politikuri moRvawe CarTo. **petre struve** ganagebda sagareo urTierTobebs. swored misi damsaxureba iyo is, rom 1920 wlis maisSi safrangeTma p. vran-gelis mTavroba (yirimis mTavroba) **de-faqto** cno. **a. krivoSkini** xelmZRvanelobda agraruli reformis gatarebas. reformis mizani Zlieri glexuri meurneobis Seqmna iyo. reforma glexebisaTvis mitacebuli miwebis dakanonebasac iTvaliswinebda. p. vrangelis mTavrobis agraruli reformis ganxorcieleba warmatebiT daiwyo. glexebs Soris miwebis gadanawilebam didi mowoneba daimsaxura. erT glexur komls 30 desetinidan 100 desetinamde miwa ergo, zog mazraSi es norma kidev ufro didi iyo.

agrarul reformasTan erTad p. vrangelis mTavroba **saerobo reformis** gatarebasac Seudga. **`saTemo mmarTvelobis debuleba~** iTvaliswinebda glexTa **saTemo TviTmmarTvelobis** Seqmnas. Temis saerobo mmarTvelobas **Temis yrilobaze** irCevdnen. mas miniWebuli hqonda administraciuli uflebebi. petre vrangelis reformatoruli moRvaweoba yirimSi wiTeli armiis SeWram Sewyvita.

TeTri moZraoba ruseTis istoriis ganuyofeli nawilia. ruseTis istoriis ganuyofeli nawilia TeTri moZraobis winamZRolebis, didi rusi patriotebis: lavr kornilovis, anton denikinis, aleqsandre kolCakis, petre vrangelis, uamravi rusi oficrisa da jariskacis sagmiro saqmeebi.

§ 5. **sabWoTa imperiis Seqmnis saTaveebTan.**

monarqiis damxobas ruseTSi imperiis swrafi daSla mohyva. **centraluri xelisuflebis dasusteba da yofili imperiis sivrceSi dawyebuli qaosi ararus erebs karg SesaZleblobas aZlevda saxelmwifoebriobis aRsadgenad.**

1917 wlis martSi **ukrainis** erovnulma Zalebma Seqmnes erovnuli xelisuflebis organo **centraluri rada.** centraluri rada (sabWo) ukrainas faqtobrivad ruseTis droebiTi mTavrobisagan damoukideblad ganagebda.

1917 wlis aprilSi saqarTvelos politikurma partiebma Seqmnes **saqarTvelos erovnuli interpartiuli sabWo,** romelic intensiurad ixilavda sakiTxs, Tu ra saxiT unda Sesuliyo saqarTvelo ruseTSi: federaciuli erTeulis, erovnul-teritoriuli avtonomiisa Tu konfederaciul sawyisebze. 1917 wlis maisSi azerbaijanis erovnuli partiis **`musavatis~** iniciativiT **sruliad ruseTis muslimTa I yrilobam** miiRo rezolucia, romelic moiTxovda ruseTis federaciul mowyobas da calkeuli erebisaTvis avtonomiuri mmarTvelobis uflebis miniWebas. imave moTxovnas dauWira mxari ruseTis **socialist-revolucionerTa partiis III yrilobam,** romelic 1917 wlis mais-ivnisSi gaimarTa. 1917 wlis ivnisSi sruliad ruseTis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWoebis I yrilobam mxari dauWira **ruseTSi mcxovrebr erTa TviTgamorkvevas srul saxelmwifoebriw gamoyofamde.** amasobaSi ukrainis centralurma radam Seqmna **generaluri samdivno,** romelmac ukrainis avtonomia gamoacxada. a. kerenskim cno ukrainis avtonomia, rasac droebiTi mTavrobis zemoT xsenebuli krizisi mohyva. protestis niSnad mTavrobidan gavidnen kadeti ministrebi. 1917 wlis seqtemberSi kievSi gaimarTa **ruseTis xalxTa warmomadgenlebis yriloba.** yrilobas droebiTi mTavrobis Tavmjdomarem a. kerenskim telegrama gaugzavna, romelSic aRniSnuli iyo: **`Tavisufali ruseTi mxolod decentralizebuli SeiZleba iyos~.** kievis yrilobas Zalze didi mniSvneloba hqonda. yrilobis delegatebi, ararusi erebis warmomadgenlebi, centraluri xelisuflebis gareSe ixilavdnen ruseTis saxelmwifos mowyobis sakiTxs. a. kerenskis ar undoda, rom daeSva yrilobis mowveva, magram, roca verafers gaxda, CaTrevas Cayola arCia da yrilobas zemoT xsenebuli telegrama gaugzavna. delegatebi droebiTi mTavrobis telegramas siciliT Sexvdnen. cxadi iyo, rom a. kerenskis bundovani dapireba ararus erebs ar akmayofilebdaT. calkeuli xalxebis erovnuli moZraoba ufro radikalur moTxovnebs ayenebda.

1917 wlis oqtombrisaTvis ruseTi ramdenime damoukidebel saxelmwifod daSlis safrTxis winaSe idga. damoukideblobisaken iswrafodnen **ukraina, poloneTi da fineTi.** Zlieri antirusuli ganwyobileba SeiniSneboda

litvaSi, latviasa da **estoneTSi**. aSkara iyo, rom ruseTis SemadgenlobaSi erovnuli avtonomia aRar akmayofilebdaT **qarTvelebs, azerbaijanelebsa** da **somxebs**. 1917 wlis 24-26 oqtombris kotrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis Semdeg daSlis safrTxe kidev ufro gaZlierda. jer kidev 1917 wlis aprilSi rsdmp (b) VII konferenciaze **vladimer leninma** ganaxxada: `Cven separatistuli moZraobis mimarT gulgrilebi, neitralurebi varT. Tu fineTi, poloneTi, ukraina gamoeyofa ruseTs, amaSi cudi araferia~. **ioseb stalinma**, marTalia, gaiziara v. leninis Sexeduleba, magram sakiTxi cota sxvagvarad daayena. konferenciaze gamosvlisas man aRniSna: `erTa Tavisufali gamoyofis uflebis sakiTxisa da ama Tu im momentSi eris gamoyofis auciblelobis sakiTxis erTmaneTSi areva Seuwynarebelia. es sakiTxi proletariatis partiam yovel calke SemTxvevaSi sruliad damoukideblad unda gadawyvitos, viTarebis mixedviT... me piradad, magaliTad, winaaRmdegi viqnebodi amierkavkasiis gamoyofisa... magram amierkavkasiis xalxebs mainc rom moeTxovaT gamoyofa, isini, rasakvirvelia, gamoiyofodnen, da Cvenis mxriT winaaRmdegobas ar Sexvdebodnen~. **ruseTis xalxTa uflebaTa deklaraciam~** (1917 wlis 2 noemberi), romelic v. leninisa da i. stalinis xelmoweriT gamoqveynda, iuridiulad daakanona: **`xalxTa TviTgamorkvevis ufleba, srul gamoyofamde da damoukidebeli saxelmwifos Seqmnamde~**. v. lenini da bolSevikTa sxva liderebi erTa TviTgamorkvevas da damoukidebeli saxelmwifoebis Seqmnas mxolod demagogiuri, populisturi mosazrebebiT uWerdnen mxars. isini varaudobden, rom ruseTi damoukidebel saxelmwifoebad swrafad ar daiSleboda, xolo sabWoTa xelisuflebis ganmtkicebis Semdeg Taviant danapirebs ukan waiRebden. bolSevikTa liderebis es varaudi ar gamarTlda.

ukrainaSi sul ufro Zlierdeboda antirusuli ganwyobileba. **fineTis** erovnuli Zalebi aSkarad iTxovdnen ruseTisagan gamoyofas. 1917 wlis 15 noembers amierkavkasiis komisariatის SeqmniT **amierkavkasia** faqtobrivad gamemijna ruseTs. bolSevikebma ruseTis daSlis saSiSroeba aSkarad SeigrZnes da iZulebuli gaxdnen erovnuli politika SeecvalaT _ ukan waeRoT demagogiuri, populisturi dapirebebi.

sabWoTa xelisufleba donel kazakebs ataman **a. kaledinis** winaaRmdeg brZolis sanacvlod donis olqis **avtonomias** dapirda. kazakebma piroba Seasrules. 1917 wlis dekemberSi i. stalinma kazakebis delegacias pirobis Sesrulebaze uari ganuxxada. 1918 wlis ianvarSi, sruliad ruseTis muSaTa, jariskacTa da glexTa deputatebis sabWoebis III yrilobaze gamosvlisas, **i. stalinma** bolSevikebis erovnuli programa ase daakonkreta: `Cven vcnobT TviTgamorkvevas, magram ara rogorc TviTmizans, aramed rogorc socializmze gadasvlis saSualebas~. es seriozuli ukandaxevis mauwyebeli iyo.

brest-litovskis zavis (1918 wlis 3 marti) Semdeg, yofili ruseTis imperiis teritoriaze damoukidebeli saxelmwifoebis aRmoceneba mniSvnelovan dabrkolebas warmoadgenda sabWoTa imperiis Seqmnis gzaze. **dawyebuli procesis SeCereba ukve Zneli iyo**. sabWoTa ruseTis mTavrobas didi sirTuleebi eloda ara marto ganapira mxareebSi _ erovnul regionebsi (ukraina, poloneTi, fineTi, litva, latvia, estoneTi, saqarTvelo, somxeTi, azerbaijani), aramed volgispireTSi, Crdilo kavkasiaSi, sadac rusebs muslimebi sWarbobden. miuxedavad amisa, bolSevikebi mainc Seecadnen win aRdgomodnen maT mier aRiarebul erTa TviTgamorkvevis uflebis realizebas. **v. leninis miTiTebiT daiwyo ararusi erebis istoriul teritoriaze mxcovrebi rusebis saprotesto moZraoba**. 1918 wlis martSi, **TaTreT-baSkireTis respublikis** gamocxadebis Semdeg samxreT uralis rusi muSebisa da glexebis yrilobam protesti gamoTqva **TaTreT-baSkireTis respublikis** Seqmnis gamo da moskovs mis winaaRmdeg sabrZolvelad mouwoda. 1918 wlis gazafxulze **amierkavkasiis rusTa erovnulma sabWom**, romelSic wamyvan rols rusi oficrebi da samRvdeloeba asrulebda, didi winaaRmdegoba gauwia **amierkavkasiis demokratiuli federaciuli respublikis Seqmnas** da saSvelad isev moskovis xelisuflebas uxmo. rusi mosaxleoba Zalze aqtiurobda **ukrainaSi, azerbaijanSi, Crdilo kavkasiaSi**.

sabWoTa ruseTis konstitucia (pirveli sabWoTa konstitucia) aRiarebda **ruseTis federaciul mowyobas**, magram minimumamde dahyavda federaciis subieqtების uflebebi. es, cxadia, aSinebda

ararus erebs, gansakuTreb iT muslim xalxebs. unda aRiniSnos, rom verc **TeTrma moZraobam SeimuSava ruseTSi erovnulli sakiTxis gadaWris iseTi programa, romelic misaRebi iqneboda ararusi erebisaTvis.** es TeTri moZraobis damarxebis erT-erTi mizezi gaxda.

samoqalaqo omis frontebze 1918-1920 wlebSi mopovebulma gamarjvebebma sabWoTa ruseTis mTavrobas saSualeba misca ruseTis imperiis teritoriis udides nawilze gaevrcelebina Tavisi xelisufleba. e.w. **`sabWoTa xelisuflebis~ damyareba faqtobrivad velikorosiis teritoriaze mcxovrebi ararusi erebis dapyrobas niSnavda.** ki-dev ufro aSkarad dapyrobiT xasiaTs atarebda **ukrainis centraluri radis** xelisuflebis damxoba. samoqalaqo omis Zlevamosilad dasrulebis procesSi moskovis seriozul marcxs warmoadgenda is, rom 1918 wlidan damoukidebel saxelmwifoebriobas inarCunebda **saqarTvelo, somxeTi, azerbaijani, litva, latvia, estoneTi da fineTi.** antantasTan, kerZod, inglisTan da TurqETTan morigebis Semdeg 1920 wlis aprilSi sabWoTa ruseTma daipyro **azerbaijani,** 1920 wlis noemberSi **somxeTi,** 1921 wlis TebervalmartSi _ **saqarTvelo.** Seqmnilma saerTaSoriso viTarebam sabWoTa ruseTs saSualeba ar misca daepyro **litva, latvia, estoneTi da fineTi.** es axali sabWoTa imperiis Seqmnis gzaze bolSevikebis seriozuli warumateblobis mauwyebeli iyo. miuxedavad amisa, romanovebis imperiis namsxvrebze axali imperiis SeqmnisaTvis safuZveli ukve

felix ZerJinski

arsebobda.

§ 6 politikuri represiebis dasawyisi. sakoncentracio banakebis Seqmna.

politikuri represiebi ruseTSi daiwyo 1917 wlis oqtombris kontrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebisTanave. 1917 wlis 26 oqtombers Seqmnilma **Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatma** da **iusticiis saxalxo komisariatma,** 1917 wlis 7 dekembers Seqmnili **ruseTis saxalxo komisarTa sabWosTan arsebulma sruliad ruseTis sagangebo komisiyam** (1922 wlis 6 Tebervlidan _ **saxelmwifo politikuri sammartvelo**), romlis Tavmjdomare **f. ZerJinski** iyo, imTaviTve daiwyes masobrivi represiebi.

felix edmundis Ze ZerJinski (1877-1926) _ komunisturi (bolSevikuri) partiisa da sabWoTa saxelmwifos gamoCenili moRvawe. daibada vilnos guberniis oSmianskis mazraSi poloneli memamulis (aznauris) ojaxSi. swavlobda gimnaziaSi, romelic ar daumTavrebia. bavSvobaSi iaraRiT TamaSisas SemTxveviTi gasroliT sakuTari da mokla, mSoblebma es faqti ar gaaxmaures. axalgazrdobaSi kaTolikuri fanatizmisaken hqonda midrekileba da iezuita ordenSi Sesvlasac ki apirebda. 1895 wels Sevida litvis social-demokratiul organizaciaSi, xolo 1900 wels _ poloneTis samefosa da litvis social-demokratiaSi. 1906-1912 wlebSi iyo ruseTis social-demokratiuli muSaTa partiis centralur komitetSi poloneTis samefosa da litvis social-demokratiis warmomadgeneli. 1917 wels Sevida rsdmp (b) rigebsi. 1917 wlis oqtomberSi airCies petrogradis samxedro-revoluciuri komitetis wevrad. iyo ruseTis damfuZnebeli krebis wevri. 1917 wlis noembridan iyo ruseTis Sinagan saqmeTa saxalxo komisarTis kolegiis wevri. 1917 wlis 7 dekembers dainiSna ruseTis saxalxo komisarTa sabWosTan arsebuli kontrrevoluciisa da sabotaJis winaaRmdeg mebrZoli sagangebo komisiis (uSiSroebis samsaxuris) Tavmjdomared. imavdroulad 1919 wlis agvistodan xelmZRvanelobda sagangebo komisiis gansakuTrebil ganyofilebas (samxedro kontrdazvervas), xolo 1920 wlis noembridan saxelmwifo sazRvrebis dacvis samsaxursa da Sinagani samsaxuris jarebs. 1921 wels profkavSirebis rolis Sesaxeb diskusiis dros emxroboda l. trockisa da n. buxarins. 1922 wlidan saTaveSi Caudga ruseTis saxalxo komisarTa sabWosTan arsebul saxelmwifo politikur sammartvelos (sagangebo komisiis nacvlad Seqmnil uSiSroebis axal samsaxurs), 1919-1923 wlebSi iyo jer ruseTis, xolo Semdeg sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisari. 1923 wels saTaveSi Caudga sabWoTa kavSiris saxalxo komisarTa sabWosTan arsebul gaerTianebul saxelmwifo politikur sammartvelos. imavdroulad,

1923-1924 wlebSi iyo sabWoTa kavSiris gzaTa ministri, xolo 1924 wlihan sabWoTa kavSiris saxalxo meurneobis umaRlesi sabWos Tavmjdomare. am Tanamdebobaze muSaobisas mxars uWerda Tavisufali sabazro fasebis SemoRebasa da glexobis winaaRmdeg mimarTuli administraciuli RonisZiebebis Sewyvetas. moulodnelad gardaicvala gulis avadmyofobiT. feliqs ZerJinski iyo represiuli saxelmwifo aparatis Semqmneli, mis saxels ukavSirdeba 20-iani wlebis pirvel naxevarSi gatarebuli yvela sadamsjelo RonisZieba, `wiTeli terori-.

sazogadoeba moulodnelad aRmoCnda Sokis mdgomareobaSi. droebiTi mTavrobis moRvaweobis wlebSi politikuri represiebi daviwyebas mieca. bolo wlebSi ruseTis imperiis mTavrobac maqsimalurad Tavv ikavebda politikuri represiebisagan. **1917 wlis Teberval-martis revolucii gamarjebisa da monarqis damxobis dRisaTvis petrogradis or cnobil sapyrobleSi politpatimarTa umniSvnelo raodenoba iyo _ SliselburgSi _ 63 kaci, krestSi _ 50 kacze cota meti. kidev ufro mcire raodenobiT politpatimrebi imyofebodnen sagubernio sapyrobleebSi (tambovis sapyrobleSi _ 7 kaci, irkutskis sapyrobleSi _ 20 kaci). ramdenime aseuli kaci dabruna cimbris gadasaxlebidan da katorRidan.** 1917 wlis oqtombridan ruseTSi politpatimarTa raodenoba ukve aTasobiT ganisazRvreboda. 1918 wlis TebervalSi ruseTis saxalxo komisarTa sabWos Tavmjdomarem v. leninma kategoriuli formiT moiTxova **represiebis gaZliereba da sapyrobleebSi patimarTa mosaTavseblad adgilebis gazrda.** sabWoTa xelisuflebas sapyrobleTa Zveli administraciuli aparatic ki ar Seucvliia, mxolod Tavisi komisrebi daniSna iq.

masobrivi politikuri represiebi ruseTSi **memarxene eserTa** ajanyebis CaxSobis Semdeg (1918 wlis ivlisi) daiwyo. iusticiis saxalxo komisariatma 1918 wlis 23 ivliss gamosca **`droebiTi instrucia Tavisuflebis aRkveTis Sesaxeb-.** igi moqmedebda 1920 wlis noembrande. instrucia Tavisuflebis aRkveTasTan erTad iTvaliswinebda patimarTa aucilebel Cabmas fizikur SromaSi. am droidan iwyeba **politpatimarTa pirveli sakoncentracio banakebis Seqmna ruseTSi da patimarTa iZulebiTi Sromis gamoyeneba.** patimarTa iZulebiTi Sroma daakanona ruseTis sabWoebis VII yrilobam

(1918 w.). 1919 wlis 15 aprilsa da 17 maiss miiRes sruliad ruseTis centraluri aRmasrulebeli komitetis dadgenilebebi **patimarTa iZulebiTi Sromis gamoyenebisa da sakoncentracio banakebis Seqmnis Sesaxeb.** banakebi unda Seqmniliyo yovel sagubernio qalaqSi da zogierT samazro qalaqSi. banakebisaTvis unda gamoyenebinaT samonastro kompleqsebi da sabWoTa xelisuflebis mier CamorTmeuli msxvil miwaTmoqmedTa mamulebi. TiToeul banakSi unda moeTavsebinaT ara umcires samasi patimrisa. patimarTa Sromas unda aenazRaurebina banakis administraciisa da dacvis Senaxvis xarjebi. banakebi guberniebis sagangebo komisiebis gankargulebaSi imyofeboda. cneba **`sakoncentracio banaki- oficalur dokumentebSi cota mogvianebiT gaCnda.** 1918 wlis agvistoSi v. lenini glexTa ajanyebasTan dakavSirebiT penzis guberniis deputatTa sabWos aRmasrulebeli komitetisadmi gazzavnil telegramaSi aRniSnava: **`gaatareT daundobeli masobrivi terori-.** imave telegramaSi aRniSnuli iyo: **`saeWvo pirebi CaketET qalaqqareT sakoncentracio banakebSi-.** v. leninze T. kaplanis Tavdasxmis Semdeg, 1918 wlis 5 seqtembers gamoica ruseTis saxalxo komisarTa sabWos dekreti **wiTeli teroris Sesaxeb.** masobrivi daxvretis dakanonebasTan erTad dekreti sabWoTa xelisuflebis klasobrivi mtrebis **`izolirebas- iTxovda da `sakoncentracio banakebSi- maT moTavsebas.**

sakoncentracio banakebSi umkacresi reJimi damyarda. banakidan gaqcevis mcdelobis SemTxvevaSi patimars sasamarTlos gareSe uaTmagdeboda sasjelis xangrZlivoba. meored gaqcevis mcdelobisas patimars sasamarTlos gareSe xvretnden.

sakoncentracio banakebi, rogorc zemoT aRvniSneT, iqmneboda samonastro kompleqsebSi. **moskovSi** sakoncentracio banaki sam did samonastro kompleqsSi Seiqmna, **niJni novgorodSi** dedaTa monasteri daikava sakoncentracio banakma, romelSic 5 aTasi patimari imyofeboda. **riazanSi** sakoncentracio banaki dedaTa monasterSi moawyves.

1920 wlis bolosaTvis sabWoTa ruseTis 43 guberniaSi 84 sakoncentracio banaki arsebobda. am banakebSi sasjels ixdidan 25.336 kaci. maT garda banakebSi kidev

imyofeboda 24.000 `samoqalaqo omis tyve~, ZiriTadad Zveli armiisa da TeTri armiebis oficrebi da jariskacebi. sakoncentracio banakebis `gantvirTvis~ mizniT aTasobiT patimars bornebze aTavsebdnen da Semdeg mdinareebSi axrCobdnen.

sabWoTa ruseTis politikuri xelmZRvanelobis azriT sakoncentracio banakebSi saWiro mkacri reJimi ar arsebobda. reJimis gamkacrebis mizniT 1921 wels sruliad ruseTis sagangebo komisiis daqvemdebarebaSi Seiqmna axali struqturuli erTeuli _ **gansakuTrebuli daniSnulebis CrdiloeTis banakebi.** pirveli aseTi banakebi Seiqmna **petrominskSi, xolmogorSi da arxangelskis** axlos. rogorc Cans, cota mogvianebiT, mividnen im daskvnamde, rom es regioni ver daitevda patimarTa did masas. garda amisa, banakebis dacva sirTuleebTan iyo dakavSirebuli. ukve am droidan yuradReba miapyres **soloveckis kunZulebs.** soloveckis kunZulebi dacvis TvalsazrisiT Zalze xelsayreli iyo. aq patimarTa didi masis moTavsebac SeiZleboda.

1922 wels sapyrobleTa da sakoncentracio banakebis sistemaSi reforma gatarda. Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatisa da iusticiis saxalxo komisariatist daqvemdebarebaSi arsebuli sapyrobleebi da sakoncentracio banakebi gadaeca `sapatimroTa mTavar sammarTvelos~, romelic ruseTis saxalxo komisarTa sabWosTan arsebul saxelmwifo politikur sammarTvelos (Tavmjdomare f. ZerJinski) daeqvemdebara. garda amisa, **saxelmwifo politikur sammarTveloSi calke uwyebad iyo warmodgenili `specialuri sapatimro adgilebi~.** imxanad sapatimroTa mTavari sammarTvelos gankargulebaSi iyo 330 sapyroble da sakoncentracio banaki, romelSic 80-81 aTasi kaci ixdida sasjels. garda amisa, **saxelmwifo politikuri sammarTvelos `specialur sapatimro adgilebSi~ sasjels ixdida 150 aTasidan 195 aTasamde adamiani.** isini ZiriTadad politpatimarTa kategorias ganekutvnebodnen. 1923 wlisaTvis, rodesac axal ekonomikur politikaze gadasvlasTan dakavSirebiT terori odnav Sesustda, **sapatimroTa mTavari sammarTvelos sistemaSi 335 sakoncentracio banakSi sasjels ixdida 68.297 kaci, e.w. gamasworebel saxlebSi _ 48.163, sapyrobleebSi _ 16.765, sasoflo-**

sameurneo koloniebSi _ 2.328. garda amisa, sapatimro adgilebSi imyofeboda 1.041 arasrulwlovani da sneuli. kidev ufro meti tusaRi ixdida sasjels gaerTianebuli saxelmwifo politikuri sammarTvelos daqvemdebarebaSi myof specialur

soloveckis kunZulebi

sapatimro adgilebSi.

sakoncentracio banakebsa da sapyrobleebSi patimrebisaTvis adgilebi ar iyo sakmarisi. 1922 wlisaTvis erT adgilze sami da xSirad kidev ufro meti patimari modioda. **patimarTaTvis gankutvnili sakvebi ulfa yovelgvar dasaSveb normaze mcire iyo.** es mcire ulfac ar kmarda. 1922 wels mTavrobam 195 aTasi patimrisaTvis gamoyo produqtis iseTi raodenoba, romelic dawesebuli normiTac ki mxolod 100 aTas patimars Tu daakmayofilebda.

patimarTa Soris maRali iyo **sikvdilianoba.** 1922 wels sapatimroTa mTavar sammarTvelos daqvemdebarebul banakebsa da sapyrobleebSi patimarTa sikvdilianoba 1%-dan 10%-mde meryeobda.

politikuri motiviT dpatimrebulTa garda aTasobiT adamiani rogorc politikurad arasaimedo, ruseTidan gaasaxles. 1922 wels v. leninisa da f. ZerJinskis miTiTebiT sruliad ruseTis sagangebo komisiyam Seadgina qveynidan gasasaxlebeli Zvel inteligentTa

sia, romelTac male kidec daatovebines ruseTis teritoria (maT Soris iyo nikoloz berdiaevi). 1922 wlis 2 noembers sruliad ruseTis sagangebo komisiis SemadgenlobaSi Seiqmna axali struqturuli erTeuli _ **inteligenciis antisabWoTa elementebis administraciuli**

gasaxlebis gansakuTrebuli biuro, romlis Tavmjdomared dainiSna **iakob agranovi (iankel sorenseni)**.

XX saukunis 20-iani wlebis bolodan da 30-iani wlebis damdegidan politikuri represiebi gaZlierda.

**თაზი X. საბჭოთა რუსეთის საგარეო პოლიტიკა
1917-1921 წლებში**

§ 1. sagareo politika 1917 wlis oqtombris kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebidan samoqalaqo omis dasawyisamde (1917-1918 ww.)

1. dekreti zavis Sesaxeb. sabWoTa ruseTis pirveli sagareo politikuri dokumenti iyo v. leninis mier dawerili `dekreti zavis Sesaxeb~. igi sruliad ruseTis muSaTa da jariskacTa deputatebis sabWoebis II yrilobam miiRo 1917 wlis 26 oqtombers (8 noembers). dekreti zavis Sesaxeb yvela meomar qveyanas mouwodebda dauyovnebliv daewyoT molaparakeba **samarTliani, demokratiuli** zavis dadebis mizniT. zavi unda yofiliyo **uaneqsio** (sxvisi teritoriis mitacebis gareSe) da **ukontribucio** (damarcxebul qveyanas gamarjvebulis sasargeblod fuli ar unda gadaexada). sazavo molaparakebis dawyebamde saomari moqmedebebi dauyovnebliv unda Sewyvetiliyo da dadebuliyo droebiTi zavi.

1917 wlis 9 (22) noembers v. leninma radioTi mimarTa jariskacebsa da mezRvaurebs dauyovnebliv daewyoT molaparakeba mowinaarmdege mxaris jariskacebTan da mezRvaurebTan saomari moqmedebebis Sewyvetis Taobaze. am mowodebas frontebis sxvadasxva monakveTebze marTlac mohyva **droebiTi dazaveba**.

sabWoTa ruseTis politikam mZime mdgomareobaSi Caagdo **antanta** (inglisi, safrangeTi, italia, amerikis SeerTebuli Statebi) da **oTxTa kavSiri** (germania, avstria-ungreTi, TurqeTi, bulgareTi). yvela qveyanas omSi gamarjveba, damarcxebuli qveynis teritoriis mitaceba (aneqsireba) da kontribuciis miReba surda. garda amisa, sabWoTa ruseTis sajaro gancxadebebma saomari moqmedebebis Sewyvetisa da sazavo molaparakebis pirobebis Sesaxeb zavis dadebis Zveli, tradiciuli diplomatiuri meTodebi gamousadegari gaxada.

mas Semdeg, rac antantam saomari moqmedebebis Sewyvetisa da zavis dadebis Sesaxeb sabWoTa ruseTis winadadeba ar miiRo, v. leninma oTxTa kavSirTan (germaniasTan, avstria-ungreTTan, TurqeTsa da bulgareTTan) daiwyo molaparakeba.

v. leninisaTvis Tavidanve cxadi iyo, rom sayovelTao zavi da isic aneqsiisa da kontribuciis gareSe warmoudgeneli iyo. v.

leninis mier wamoyenebuli zavis principebi demagogiuri, populisturi xasiaTisa iyo da mis mizans omisagan ganawamebi ruseTis mosaxleobis mimxroba warmoadgenda. v. leninma isic kargad icoda, rom antanta omis Sewyvetasa da zavis dadebas ar daTanxmdeboda. amasTan erTad, **germaniis samxedro uwyebasTan danaSaulebriv kavSirSi myofma v. leninma winaswar icoda, rom germania siamovnebiT daTanxmdeboda oTxTa kavSirsა da ruseTs Soris zavis dadebas da ruseTis omidan gamosvlas**. safuZvels moklebuli ar aris varaudi imis Sesaxeb, rom v. lenins germaniis samxedro uwyebidan miRebuli fulis sanacvlod ruseTSi dabrunebis Semdeg mxolod antisაomari agitacia ki ar unda ewarmoebina, aramed ufro metic _ Tu bolSevikebi xelisuflebas aiRebden, ruseTs germaniis winaarmdege omi unda Seewyvita. ruseTis omidan gamosvla germanias antantis damarcxebas gauadvilebda.

2. **breტ-litovskis zavi**. 1917 wlis 9 (22) dekembers **breტ-litovskSi** gaixsna sazavo konferencia, romelSiac monawileobden ruseTi da oTxTa kavSiri (germania, avstria-ungreTi, TurqeTi, bulgareTi). sabWoTa delegacias bolSeviki **adolf iofe** edga saTaveSi. sabWoTa ruseTis delegacia sazavo konferenciaze aseTi winadadebebiT warsdga: 1) orive mxares uari unda eTqva omis dros mitacebul teritoriebze da okupirebuli teroriebidan dauyovnebliv gaeyvana jarebi; 2) erebs omis dros dakarguli politikuri damoukidebloba unda dabrunebodaT; 3) kontribuciisa da sxva saxis materialuri anazRaurebis miRebaze uaris Tqma. germaniis delegaciam ar miiRo sabWoTa ruseTis delegaciis pirobebi da, Tavis mxriv, moiTxova: 1) baltiispireTis SeerTeბა; 2) poloneTis danawileბა. garda amisa, germania cdilobda baltiispireTis garda ruseTis sxva teritorieბze (ukrainasa da belorusiaze) Tavis saokupacio reJimis SenarCunebas, raTa iq arsebuli resursebi omis saWiroebisaTvis gamoeyenebina. amasTan erTad, **germaniis delegacia formalurad uars ar ambobda uaneqsio da ukontribucio zavze, Tu ruseTi imis garantias miscemda, rom imave**

pirobebs Seasrulebda antanta. germaniam winaswar icoda, rom antanta principuli winaaRmdegi iyo uaneqşio da ukontribucio zavis da, amdenad, ruseTi garantis rolSi ver gamovidoda. yovelive amis gamo sazavo molaparakeba CixSi moeqca da sazavo konferenciaz aTdRiani Sesveneba gamocxadda.

1917 wlis 17 (30) dekembers sabWoTa ruseTis mTavrobam gamoaqveyina mimarTva antantis qveynebis mTavrobebisadmi. **ruseTi antantis qveynebs sazavo molaparakebaSi monawileobis miRebas sTavazobda.** amasTan erTad, ruseTi safrangeTis, inglis, italiis, amerikis SeerTebuli Statebis mTavrobebs mouwodebda, rom erTa TviTgamorkvevis principi ara marto oTxTa kavSiris (germania, avstria-ungreTi, TurqeTi, bulgareTi) qveynebsi mcxovrebe erebze gaevrcelebina, aramed antantis qveynebsa da maT koloniebze (irlandia, egipte, indoeTi, madagaskari, indoCineTi da a.S.). am mimarTvis gamoqveynebidan meore dResve, 1917 wlis 18 (31) dekembers, sabWoTa ruseTma politikuri mosazrebiT cno **fineTis respublikis damoukidebloba.** v. leninma icoda, rom antanta aseT winadadebas ar daTanxmdeboda. amitomac iyo, rom sabWoTa ruseTi msofllo revoluciiTa da xelisuflebis dakargviT emuqreboda antantis qveynebis mTavrobebs. mimarTvaSi aRniSnuli iyo, rom sabWoTa ruseTis winadadebebis miuReblobis SemTxvevaSi `muSaTa klasi dadgeba maTTvis xelisuflebis warTmevis aucibleblobis winaSe, visac ar surs xalxebisaTvis mSvidobis micema~.

1917 wlis 27 dekembers (1918 wlis 9 ianvars) **breſt-litovskSi** ganaxlda sabWoTa ruseTisa da oTxTa kavSiris sazavo konferencia. amjerad ruseTis delegacias sagareo saqmeTa saxalxo komisari **lev trocki** meTaurabda. germaniis delegaciam warmoadgina Tavisi teritoriuli pretenziebis amsaxveli ruka, romelzec **germania-ruseTis saxelmwifo sazRvari gadioda rigasa da dvinsk Soris (rigis aRmosavleTiTa da dvinskis dasavleTiT).** im teritoriis kuTvniliba, romelic breſt-litovskidan samxreTiT mdebareobda, unda garkveuliyo **germaniasa** da **ukrainis centralur radas Soris** molaparakebiT. am droisaTvis ukrainis sabWoebis I yrilobam, romelic **xarkovSi**

gaimarTa, centraluri rada damxobilad gamoaxada, Tumca realur xelisuflebas ukrainaSi centraluri rada flobda. **lev trocki, romelic centraluri radas damxobasa da mTeli ukrainis gasabWoebas dRe-dReze eloda, daTanxmda ukraina-germaniis molaparakebis gamarTvas, anu breſt-litovskSi sabWoTa ukrainis delegaciis mowvevas.** amrigad, germaniis mier warmodgenili rukis Tanaxmad, ruseTi kargavda **poloneTs, litvas, kurlandias** (dasavleT latvias), **liflandiis** (CrdiloeT latviisa da samxreT estoneTis) nawils, **estlandiasa** (CrdiloeT estoneTis) da **grodnos** guberniis (belorusiis) nawils, sul 160 aTas kvadratul kilometrze met teritorias.

1918 wlis 27 ianvars (9 Tebervals) oTxTa kavSirma (germaniam, avstria-ungreTma, TurqeTma da bulgareTma) xelSekruleba dado **ukrainis centralur radasTan.** bolSevikebis winaaRmdeg brZolaSi daxmarebis sanacvlod ukrainas germaniisaTvis unda miewodebina wiaRiseuli simdidre da sursaTi. imave dRes, saRamos, germaniis delegaciis meTaurma ruseTis delegacias ultimatumis formiT mosTxova germaniis pirobebis miReba _ sazRvis aRmosavleTiT, **narva-fskov-dvinskis** xazamde gadawevis Sesaxeb. oTxTa kavSiris qveynebi zavis dadebas Cqarobdnen, radgan Zalze daZabuli socialuri viTareba iyo. 1918 wlis ianvarSi germaniasa da avstria-ungreTsi muSaTa gaficvebi daiwyo. ar iyo gamoricxuli antantisa da ruseTis daaxloeba, rac germanias aRmosavleTis frontis SenarCunebis aucibleblobis winaSe daayenebda.

v. leninma da l. trockim kargad icodnen, rom germania da avstria-ungreTi zavis dadebas Cqarobdnen, radgan aRmosavleTi frontis likvidacia maTTvis Zalze xelsayreli iyo. **bolSevikTa beladebi varaudobdnen, rom sul male msofllo revolucia daiwyeboda, rac germaniasa da avstria-ungreTs kidev ufro mZime mdgomareobaSi Caayenebda.** v. leninma da l. trockim gadawyvites yovelive es germaniis ultimatumis Sesaribileblad an saerTod uarsayofad gamoeyenebinaT. swored amitom v. lenini da l. trocki SeTanxmdnen, rom germaniis ultimatum ar mieRoT da amiT aeZulebinaT germania da avstria-ungreTi, aRmosavleTis frontze omi gaegrZelebinaT.

1918 wlis 28 ianvars (10 Tebervals) **lev trockim** germaniis delegaciis ultimatums aseTi pasuxi gasca: **sabWoTa ruseTi zavs ar dadebs, magram arc oms gaagrZeleks, xolo armias ki daSlis.** germaniis delegaciis meTaurma l. trockis pasuxis Semdeg ganaxxada: **Tu ruseTi germaniis ultimatums ar miiRebs, saomari moqmedebelis Sewyvetis Sesaxeb dadebuli SeTanxmebebis vadis amowurvisTanave germania oms ganaaxlebo.**

1918 wlis 18 Tebervals oTxTa kavSiris qveynebma mTel aRmosavleTis frontze – **baltiis zRvidan** (rigis yuredan) **Sav zRvamde** (mdinare dunais SesarTavamde) – ruseTis winaaRmdeg didi Seteva daiwo. **v. leninisa da l. trockis varaudi ar gamarTlda.** germania omis **gagrZelexas ar SeuSinda,** arc antantisa da ruseTis mosalodnel daaxloebas gauwia angariSi da arc qveyanaSi arsebul daZabul socialur viTarebas. sabWoTa ruseTis wiTel armias mowinaaRmdegis Setevis SeCereba ar SeeZlo. 1918 wlis 19 Tebervals sabWoTa ruseTis mTavrobam germaniis mTavrobas acnoba, rom mzad iyo zavi daedo germaniis pirobebis Tanaxmad. germানেlebi Setevas agrZelexdnen da mxolod 22 Tebervals daTanxmdnen sazavo molaparakebis **gagrZelexas.** sazavo molaparakebis **gagrZelexas** ki daTanxmda, magram germaniam amjerad kidev ufro mZime pirobebi wamoayena. pasuxisaTvis ruseTis mTavrobas 48 saaTi eZleoda.

rsdmp (b) centralurma komitetma da sruliad ruseTis centralurma aRmasrulebelma komitetma germaniis ultimatumi miiRo. sabWoTa ruseTis delegacia **g. sokolnikovis** meTaurobiT brest-litovskSi gaemgzavra. 1918 wlis 3 marts oTxTa kavSirsa (germania, avstria-ungreTi, TurqeTi, bulgareTi) da sabWoTa ruseTs Soris sazavo xelSekruleba daido.

grigori iakobis Ze sokolnikovis (1888-1939) namdvili saxeli da gvaria **girS iankelis Ze brillianti.** daibada eqimis ojaxSi. swavlobda moskovis universitetis iuridiul fakultetze, romelic ar daumTavrebia. daamTavra parizis universitetis iuridiuli fakulteti. 1905 wels Sevida rsdmp rigebsi, miemxro bolSevikebs. aralegalur muSaobas eweoda moskovSi, 1907 wels daapatimres da 1909 wels gadaasaxles cimbiSi, imave wels gadasaxlebidan gaiqca da cxovrobda safrangeTSi. 1917 wlis aprilSi v. leninTan erTad dabruna

grigori sokolnikov

ruseTSi. monawileobda 1917 wlis oqtombris kontrrevoluciur saxelmwifo gadatrialebaSi. 1917 wlis dekembridan iyo brest-litovskSi miwlinebuli sabWoTa ruseTis delegaciis wevrad, xolo Semdeg l. trocki Secvala delegaciis meTauris Tanamdebobaze. l. karaxanTan, n. krilenkosTan da g. CiCerinTan erTad xeli moawera brest-litovskis sazavo xelSekrulebas. g. sokolnikov monawileobda samoqalaqo omSi, iyo me-8 wiTeli armiisa da Turqestanis frontis sardali. mogvianebiT dainiSna sruliad ruseTis centraluri aRmasrulebeli komitetisa da ruseTis saxalxo komisarTa sabWos mier Seqmnili Turqestanis komisiis Tavmjdomared da rkp (b) Turqestanis biuros Tavmjdomared, TurqestanSi flobda ganusazRvrel Zalauflebas. aqtiurad ebrZoda Turqestanis erovnul Zalebsa da basmaCTa razmebs. 1921 wels miemxro l. trockis. miusedavad amisa, 1921 wels isev daniSnes specialuri komisiis Tavmjdomared da Sua aziaSi gagzavnes samuSaod. amjeradac energiulad ibrZoda Sua aziaSi moqmed basmaCTa razmebis winaaRmdeg. misi uSualo brZanebiT aTasobiT adamiani daxoces, an sapyrobilebsa da sakoncentracio banakebSi gamoamwyvdies. 1922-1923 wlebSi iyo ruseTis finansTa saxalxo komisari, xolo 1923 wels dainiSna sabWoTa kavSiris finansTa pirvel saxalxo komisarad. 1925-1926 wlebSi g. zinovievTan da l. kamenevTan erTad i. stalinis opoziciis aqtiuri wevria, risTvisac finansTa saxalxo komisris Tanamdeboba daatovebines. 1927 wels isev opoziciaSia, Tumca l. trockis gaemijna, 1928 wels mxars uWerda n. buxarins. 1929 wliidan diplomatiur samuSaozea. 1936 wels skp (b) rigebidan garicxes, imave wels daapatimres, xolo

1937 wels *antisabWoTa trockistuli moRvaweobisaTvis 10 wlis patimroba miusajes. oficialuri versiiT verxneuralskSi tusaRebma mokles sakanSi. 1988 wldan reabilitirebulia.*

brest-litovskis sazavo xelSekrulebis ZaliT ruseTma dakarga **poloneTi, baltiispireTi da belorusiis** nawili. ruseTis jarebs unda daetovebinaT **ukraina**. amave dros, sabWoTa ruseTis mTavrobas unda ecno **ukrainis damoukidebloba**. ruseTis jarebs aseve unda daetovebinaT **fineTis** teritoria, xolo ruseTis samxedro flotsa da samxedro-sazRvao Zalebs _ fineTis navsadgurebi. ruseTi adasturebda **fineTis damoukideblobas**. mniSvnelovani teritoriebi dakarga ruseTma aziaSi. ruseTis jarebs dauyovnebliv unda daetovebina Turqetis okupirebuli teritoria (aRmosavleT anatolia). aseve berlinis kongresis (1878 w.) mier ruseTisaTvis mikuTvnebuli **baTumis, yarsisa da artaanis** okrugebi. am teritoriaze mcxovreba mosaxleobas ruseTis Carevis gareSe, TurqetTan SeTanxmebiT unda gadaewyvita saxelmwifoebriwi mowyobisa da sagareopolitikuri orientaciis sakiTxebi. sul ruseTma brest-litovskis zaviT dakarga daaxloebiT 1 milioni kvadratuli kilometri teritoria. am teritoriaze cxovrobdar ruseTis mTeli mosaxleobis daaxloebiT naxevari, ganlagebuli iyo ruseTis samrewvelo simZlavreebis daaxloebiT naxevari. sabWoTa ruseTs unda moexdina **armiis demobilizacia**, maT Soris wiTeli armiis axladSeqmnil nawilebisac. ruseTis samxedro-sazRvao flotis xomaldebi unda Sesuliyvnen ruseTis navsadgurebSi da darCeniliyvnen iq msofliu omis damTavrebamde, an dauyovnebliv ganiaraRebuliyvnen.

1918 wlis 27 avgistos berlinSi xelmoweril iqna **ruseT-germaniis xelSekruleba** da **finansuri SeTanxmeba**, romlis ZaliTac ruseTs germaniisaTvis unda gadaexada 6 miliardi markis odenobis kontribucia (sul ruseTma kontribuciis saxiT germanias gadauxada 245,5 tona oqro).

brest-litovskis zavis pirobebma bolSevikebs Soris uTanxmoeba Camoagdo. zavis ratifikaciis sakiTxi **ruseTis komunisturi partiis (bolSevikebis) VII sagangebo yrilobam** (1918 wlis 6-8 marti) ganixila. yrilobis delegatebis nawilma, e.w. **memarcxene komunistebma**~ brest-litovskis zavis pirobebi miuReblad miiCnies da germaniasTan omis gagrZeleba moiTxoves.

miuxedavad amisa, yrilobis umravlesobam zavis **ratifikacias** dauWira mxari. 1918 wlis 15 marts **sruliad ruseTis sabWoebis IV sagangebo yrilobam** brest-litovskis sazavo xelSekrulebis **ratifikacia** moaxdina. brest-litovskis zavis dadebis Semdeg protestis niSnad **lev trocki** gadadga sagareo saqmeTa saxalxo komiris Tanamdebobidan. brest-litovskis samarcxvino zavma ruseTi mZime mdgomareobaSi Caagdo. bolSevikebis mdgomareoba garkveulwilad Seamsubuqa 1918 wlis noemberSi germaniaSi dawyebulma revoluciam, hopencolernTa monarqiis damxobam da 11 noembers pirvel msofliu omSi germaniis kapitulaciam. **13 noembers ruseTma brest-litovskis zavis anulireba moaxdina.**

brest-litovskis zavma ruseTi germaniis mier okupaciisagan, xolo bolSevikebi xelisuflebis dakargvis saSiSroebisagan ixсна.

§ 2. sagareo politika samoqalaqo omis wlebSi (1918-1921 ww.)

1. pirveli msofliu omis dasaruli. versalis samSvidobo xelSekruleba. 1918 wlis 11 noembers germaniam antantis winaSe **kapitulacia** gamoacxada. kapitulaciis aqtis Tanaxmad, saomari moqmedebebi unda Sewyvetiliyo, germaniis jarebs unda daetovebinaT **safrangeTis, belgiisa da luqsemburgis** okupirebuli teritoriebi, **elzsalotaringia**. germaniis sabrZolo teqnika da samxedro floti (garda wyalqveSa flotisa) antantis xelSi gadadioda. kapitulaciis aqtis meTormete muxli mimarTuli iyo ruseTis winaarmdgeg. am muxlis Tanaxmad, **germaniis jarebi unda darCeniliyo ruseTis teritoriaze manam, sanam germaniis mier okupirebuli ruseTis teritoriis sakiTxs ar gadawyvetdnen antantis qveynebi**. antantis qveynebis samxedro da savaWro flotis gemebs SeeZloT daubrkolebliv Sesuliyvnen baltiis zRvaSi. yovelive es mZime mdgomareobaSi agdebdar sabWoTa ruseTs.

1919 wlis 18 ianvars **versalSi** gaixsna germaniis, avstria-ungreTis, Turqetisa da bulgareTis winaarmdgeg mebrZoli mokavSire qveynebis konferencia. **konferenciis mizani iyo pirveli msofliu omis Semdgomi saerTaSoriso urTierTobebis mogvareba da msoflios axali politikuri rukis dadgena**. konferenciis muSaobasa da gadawyvetilebebis

miRebaSi mokavSire qveynebidan mTavarols asrulebda **inglisi, safrangeTi da amerikis SeerTebuli Statebi**. versalis konferenciis muSaobaSi monawileobis ufleba ar misces damarcxebul germaniasa da mis mokavSireebs (avstria-ungreTs, TurqeTsa da bulgareTs), aseve sabWoTa ruseTs.

mokavSire saxelmwifoebma germaniasTan **samSvidobo xelSekrulebas** xeli moaweres 1919 wlis 29 ivniss. xelSekruleba ZalaSi Sevida 1920 wlis 10 ianvars, mas Semdeg, rac inglisma, safrangeTma, italiam, iaponiam da germaniam misi ratifikacia moaxdines. xelSekrulebis ZaliT germaniam Tavisi teritoriis nawili dauTmo safrangeTs, belgias, poloneTs, danias, Cexoslovakias (sul daaxloebiT 70 aTasi kvadratuli kilometri teritoria 6,5 milioni mosaxleobiT). garda amisa, germaniam dakarga yvela kolonia. versalis xelSekrulebis ZaliT germaniasSi unda gauqmebuliyo sayovelTao samxedro valdebuleba. germanias mniSvnelovnad unda Seemcirebina (praqtikulad daeSala) regularuli armia, ekrZaleboda Tanamedrove samxedro SeiaraRebis warmoeba. amasTan erTad, germanias unda ecno mokavSireTa mier ruseTis teritoriaze ukve aRmocenebuli Tu momavalSi Seqmnil saxelmwifoebTan dadebuli yvela xelSekruleba.

aSkarad antirusul xasiaTs atarebda parizis samSvidobo konferenciis (1919-1920 ww.) mier miRebuli daskvniTi dokumentebi _ **sen-Jermenis, sevrisa** da sxva sazavo xelSekrulebebi, aseve **besarabiis oqmi**.

besarabiis oqmis ZaliT **bukovina** da **besarabia** gadaeca **rumineTs**, xolo **ukrainis** kuTvnil imierkarpatebis teritoria _ axlad Seqmnil **Cexoslovakiis** saxelmwifos. Savi zRvis sruteebis sakiTxic ruseTis sazianod gadawyda.

pirveli msoflio omis Semdgomi mowyobis sakiTxebi **parizis konferenciis** (1919-1920 ww.) Semdeg ixileboda **vaSingtonis konferenciaze** (1921-1922 ww.). am ori konferenciis gadawyvetilebebiT Seiqmna e.w. **versal-vaSingtonis sistema**, romelmac gansazRvra pirveli msoflio omis Semdgomi saerTaSoriso urTierTobebi. versal-vaSingtonis

sistemam daakanona CrdiloeT, aRmosavleT, centralur da samxreT-aRmosavleT evropasi axali saxelmwifoebis (fineTis, poloneTis, Cexoslovakiis, avstriis, ungreTis, iugoslaviis) Seqmna.

2. vudro uilsonis 14 punqti. 1917 wlis 24-26 oqtombris kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis Semdeg amerikis SeerTebulma Statebma yovelgvარი officialuri urTierToba gawyvita sabWoTa ruseTTan. bolSevikebis mier kerZo sakuTrebis gauqmebis Semdeg amerikis SeerTebuli StatebisaTvis miuRebeli iyo ruseTTan urTierTobis damyareba. miuxedavad imisa, ibrZolebdnen Tu ara bolSevikebi oTxTa kavSiris winaaRmdeg.

1918 wlis 8 ianvars amerikis SeerTebuli Statebis prezidentma **v. uilsonma** kongress gauzavna mimarTva, romelic istoriasSi `prezident uilsonis 14 punqtis~ saxeliTaa cnobili. 14 punqtis mixedviT aSkara iyo amerikis SeerTebuli Statebis miswrafeba msoflio liderobisaken. amisaTvis, pirvel rigSi, aucilebeli iyo antantis, gansakuTrebiT inglisis dasusteba. v. uilsonis 14 punqtis meeqvse punqtSi aRniSnuli iyo, rom **ruseTs unda hqonoda Tavisi politikuri momavlis damoukideblad gadaWris ufleba**. amasTan erTad, amerikis SeerTebuli Statebi gagebiT unda mokideboda ruseTis moTxovnebs. v. uilsonis 14 punqtis erT-erT mizans **breſt-litovskSi ruseT-oTxTa kavSiris (germania, avstria-ungreTi, TurqeTi, bulgareTi) molaparakebis CaSla da ruseTis meomar mxared datoveba Seadgenda**. cxadia, antantisa da oTxTa kavSiris omis gaxangrZliveba orive mxares daasustebda, rac amerikis SeerTebul Statebs evropasi batonobisaTvis xelsayrel pirobebs Seuqmni.

1918 wlis zafxulSi amerikis SeerTebulma Statebma antantasTan erTad monawileoba miiRo ruseTis winaaRmdeg ganxorciebul intervenciaSi. imave wlis oqtomberSi amerikis SeerTebuli Statebis presidentis mrCvelma **e. hauzma** Seadgina v. uilsonis 14 punqtis komentarebi, romelSic meeqvse punqti ukve sxvagvarad iyo Camoyalibebuli. amjerad **amerikis SeerTebuli Statebi mxars uWerda ruseTis teritoriul danawilebas**.

3. antantisa da amerikiis SeerTebuli Statebis intervencia. 1917 wlis 10 (23) dekembers safrangeTma da inglisma parizSi xeli moaweres xelSekrulebas ruseTSi

iaponeli okupantebi vladivostokis quCebSi. 1918 w.

ingliseli interventebis Sesvla arxangelskSi. 1918 w.

saintervencio zonebis gayofisa da TeTri moZraobisaTvis mxardaWeris Sesaxeb. inglisis saintervencio zonad cnes **kavkasia**, **doni** da **yubani**, xolo safrangeTisa _ **besarabia**, **ukraina** da **yirimi**. cota mogvianebiT germaniam da avstria-ungreTma moaxdina **ukrainisa** da **yirimis** okupacia. pirvel msolfio omSi oTxTa kavSiris damarcxebis Semdeg antantam germania da avstria-ungreTi aiZula mokavSireTa jarebis Sesvlande samxreT ruseTSi daetovebina saokupacio jarebi. 1918 wlis noember-dekemberSi antantam daiwyo **yirimis**, **besarabiisa** da **ukrainis** okupacia.

1918 wlis 2 marts antantis warmomadgenlebma ruseTis saxalxo komisar-Ta sabWosa da piradad lev trockisTan SeTanxmebiT qalaq **murmanskis** deputatTa sabWos aRmasrulebel komitetTan dades `sityvieri **SeTanxmeba**~ germaniis mxridan mosalodneli safrTxis winaarMdeg erToblivi moqmedebebis Sesaxeb. 6 marts **murmanskis** navsadgurSi Sevida inglisis kreiseri sazRvao

desantTan erTad. 1918 wlis agvistos damdegisaTvis ruseTis CrdiloeTSi ukve imyofeboda ucxoelTa seriozuli samxedro Zala:

8 aTasi inglisebi, 5 aTasi amerikeli, 3 aTasi _ frangi da italieli jariskaci da oficeri.

1918 wlis maisSi, rogorc aRvniSneT, daiwyo **vladivostokisaken** mimavali CexoslovakTa korpusing ajanyeba. ajanyebis mizezi gaxda gavrcelbuli xmebi sabWoTa mTavrobis mier korpusing ganiaraRebisa da tyveTa avstria-ungreTisaTvis gadacemis Sesaxeb. CexoslovakTa korpusing sardloba daukavSirda **vologdaSi** myof safrangeTis samxedro misias da misi mxardaWeriT ajanyeba daiwyo. sul male CexoslovakTa korpusingma, TeTri moZraobis warmomadgenelTa mxardaWeriT, xelT igdo **Celiabinski**, **novonikolaevski** (**novosibirski**), **penza**, **tomski**, **omski**, **samara**, **krasnoarski**, **vladivostoki**.

male antantam amerikis SeerTebuli Statebisa da iaponiis saintervencio zonad cno **cimbiri** da **Soreuli aRmosavleTi**. Soreul aRmosavleTSi sabWoTa ruseTis winaarMdeg ZiriTadad iaponias unda emoqmeda. **iaponiis** intervencia 1918 wlis 5 aprils daiwyo. 1918 wlis agvistodan 1919 wlis oqtombramde

iaponiam Soreul aRmosavleTSi 120-aTasiani jari gadasxa.

antantis jarebi idga TeTri moZraobis mier bolSevikebisagan gawmendil teritoriaze. 1919 wlis gazafxulze marto cimbirSi, a. kolCakis jarebis zurgSi, imyofeboda 119 aTasiani saeqspedicio korpusi. amerikis SeerTebulma Statebma a. kolCaks gadasca 250 aTasi SaSxana, ramdenime aTasi tyviamfrqvevi da ramdenime aseuli qvemexi, xolo inglisma _ 100 aTasi SaSxana, 2 aTasi tyviamfrqvevi, 315 qvemexi, 200 TviTmfrinavi, 12 tanki.

TeTri moZraobis damarcxebis Semdeg interventebis yofna ruseTis teritoriaze azrs kargavda. yvelaze didxans (1922 wlis oqtombramde), rogorc aRvniSneT, ruseTSi, kerZod, Soreul aRmosavleTSi, iaponeli interventebi darCnen. kidev ufro gvian, 1925 wlis maisSi iaponiis jarebma datoves CrdiloeT saxalini.

4. urTierToba estoneTTan, litvasTan, latviasTan da fineTTan. 1920 wels dasrulda daZabuli urTierToba baltiis respublikebTan. 1920 wlis 2 Tebervals daido **ruseT-estoneTis**, 12 ivliss _ **ruseT-litvis**, 11 agvistos _ **ruseT-latviis** xelSekrulebebi. am xelSekrulebebiT ruseTsa da baltiis respublikebs Soris dadginda saxelmwifo sazRvrebi, damyarda diplomatiuri urTierTobebi. xelSekrulebis damdebi mxareebi valdebulebas iRebden Taviant teritoriaze ar daeSvaT meore mxaris mimarT mtrulad ganwyobili organizaciebi da SeiaraRebuli formirebebi. ruseTma baltiis respublikebTan moagvara sxva sadavo sakiTxebic.

1920 wlis 14 oqtombers daido **ruseT-fineTis** xelSekruleba. sabWoTa ruseTis mTavrobam daadastura 1917 wlis dekemberSi gamocxadebuli fineTis respublikis damoukidebloba. ruseT-fineTis xelSekrulebiT mogvarda sadavo teritoriebis sakiTxi, dadginda saxelmwifo sazRvrebi.

poloneTTan omis pirobebSi estoneTTan, litvasTan, latviasTan da fineTTan dadebuli xelSekrulebebi sabWoTa ruseTisaTvis Zalze xelsayreli iyo.

5. ruseT-poloneTis urTierToba. rigis sazavo xelSekruleba. brest-litovskis sazavo xelSekrulebis dadebis Semdeg (1918 wlis 3 marts) sabWoTa ruseTis wiTeli armia Seudga germanelebis mier datovebuli litvisa da belorusiis teritoriis dakavebas. dakavebul teritoriebze sabWoTa xelisufleba gamocxadda.

ruseTma dauyovnebliv cno **litvisa** da **belorusiis** sabWoTa respublikebi. poloneTis respublikis mTavrobam 1918 wlis 2 dekemberis notiT sabWoTa ruseTis mTavrobas protesti ganuxxada wiTeli armiis poloneTis saxelmwifo sazRvrebisaken gadaadgilebis gamo. sabWoTa ruseTis mTavrobam notas Semdegi Sinaarsis pasuxi gasca: ruseTs poloneTidan gamoyofda litvisa da nawilobriv ukrainis teritoria, rac poloneTis mTavrobas saxelmwifo sazRvrebis xelSeuxeblobis garantias aZlevda. amis Semdeg poloneTis mTavrobas diplomatiuri gziT sakiTxis mogvareba aRar ucdia. **iuzeF pilsudskis** ukve miRebuli hqonda gadawyvetileba polonelebiT dasaxlebuli litvisa da belorusiis nawili omis gziT daebrunebina. 1919 wlis agvistos damdegs poloneTis armiam daikava TiTqmis mTeli **belorusia** da **ukrainis** nawili. antantas, cxadia, ruseTis dasustebe surda, magram ar surda poloneTis armiasa da a. denikinis moxaliseTa armias Soris Setakeba momxdariyo. swored amitom, 1919 wlis dekemberSi antantam miiRo deklaracia poloneTis aRmosavleT sazRvris Sesaxeb. deklaraciis mixedviT, **poloneTis aRmosavleTi sazRvari gadioda e.w. kerzonis xazis gaswvri, rac imas niSnavda, rom poloneTs rCeboda adre ruseTis imperiaSi Semavali poloneTis samefos mTeli teritoria garda suvalaikis guberniis CrdiloeT nawilisa da belostovis olqisa.**

1920 wlis martSi poloneTsa da ruseTs Soris sazavo molaparakeba daiwyo. poloneTis delegaciam moiTxova **JeC pospolitias** pirvel danawilebamde (1772 w.) arsebuli sazRvrebis aRdgena. ruseTma es moTxovna ar miiRo da molaparakebac Sewyda.

1920 wlis ivlisis damdegisaTvis sabWoTa ruseTis wiTelma armiam daikava **belorusia** da **ukraina**, xolo Semdeg **poloneTis** aRmosavleTi raionebis okupacias Seudga. am droisaTvis sabWoTa ruseTis mTavrobaSi poloneTTan dakavSirebiT azri gaiyo: **bolSevikebis** nawili, **maT Soris v. lenini**, **iTxovda poloneTis teritoriis okupaciis gagrZelebax da poloneTSi sabWoTa xelisuflebis ZaldatanebiT damyarebas. bolSevikebis meore nawili Tvliida, rom e.w. poloneT-ruseTis saxelmwifo sazRvris kerzonis xazze dadgena unda miCneuliyo poloneTTan urTierTobis mogvarebis**

safuZvlad. sabolood v. leninis azrma gaimarjva.

yvelaferi gadawyvita **Ivovisa** da **varSavis** mimarTulebiT Setevaze gadasuli wiTeli armiis winaaRmdeg poloneTis armiis gmirulma brZolam. rogorc zemoT aRvniSneT, imxanad ruseTs poloneTis dasapyrobad Zalebi ar eyo. poloneTis armiam SeZlo ruseTis siRrmeSi didi Setevis dawyeba. 1921 wlis 21 marts **rigaSi**, erTi mxriv, ruseTsa da ukrainas da, meore mxriv, poloneTs Soris daido sazavo xelSekruleba. **xelSekrulebis Tanaxmad, dasavleT belorusia da dasavleT ukraina gadaeca poloneTs.** ruseTs, rogorc omSi damarcxebul mxares, poloneTisaTvis unda gadaexada 30 milioni maneTi oqroTi. garda amisa unda daebrunebina 1772 wlis Semdeg (JeC pospolitias pirveli danawilebis Semdeg) poloneTidan gatanili kulturuli faseulobani.

amrigad, omi poloneTTan ruseTisaTvis metad samarcxvino rigis sazavo xelSekrulebiT dasrulda. wiTeli armiis sisustesTan erTad, cxadi gaxda sabWoTa ruseTis diplomatiis uunarobac.

6. ruseTis sagareo politika da komunisturi internacionali. 1918 wlis 2-6 marts moskovSi Sedga **komunisturi internacionalis I (damfuZnebeli) kongresi.** kongresma miiRo kominternis platforma, romelSic aRniSnuli iyo, rom komunisturi revoluciebis epoqa damTavrdeboda `Ria brZolaSi burJuaziul saxelmwifo manqanasTan pirdapiri SejaxebiT~. kongresma airCia komunisturi internacionalis aRmasrulebeli komitetis biuro Semdegi SemadgenlobiT: **g. zinovievi (Tavmjdomare), n. buxarini, m. litvinovi** da saerTaSoriso komunisturi moZraobis sxva warmomadgenlebi.

kominterni yovelnairad cdilobda **msofluo revoluciis** gamowvevas, romelsac Sedegad unda mohyoloda yvela kontinentze bolSevikTa batonobis damyareba. msofluo revoluciis gamowvevas bolSevikebi sxvadasxva qveyanaSi politikuri diversiebis mowyobiT

cdilobden. sabWoTa ruseTi mravali qveynis komunistur da memarcxene socialistur partiebs did finansur daxmarebas uwevda. **ruseTis dazverva yovel Rones xmarobda calkeul qveynebsi mexuTe kolonis organizebis mizniT.** marTalia, kominternis III kongresze v. leninma gaakritika memarcxene komunistebis Semtevi taqtika, magram 1923 wels germaniaSi socialuri situaciis daZabvis Semdeg, kominternis prezidiumma germaniaSi SeiaraRebuli ajanyebis gadawyvetileba miiRo. germaniaSi farulad gaigzavna samxedro specialistebis jgufi da iaraRi. 1923 wlis oqtomberSi **hamburgSi** dawyebuli ajanyeba germaniis mTavrobam CaaxSo, magram kominterni marcxs mainc ar Seurigda.

7. urTierToba aRmosavleTis xalxebTan. 1921 wlis 26 Tebervals sabWoTa ruseTma xelSekruleba dado **iranTan**, 28 Tebervals _ **avRaneTTan**, 16 marts _ **TurqeTTan**, 5 noembers **monRoleTTan.** **iranTan** da **monRoleTTan** dadebuli xelSekrulebiT ruseTma Zaladakargulad cno am qveynebtan ruseTis imperiis mier dadebuli araTanasworuflebiani xelSekrulebebi da SeTanxmebebi. **TurqeTTan** dadebul xelSekrulebaSi aRniSnuli iyo, rom ruseTi da TurqeTi ar cnobden romelime mxarisaTvis Zaldatanebis pirobebSi dadebul xelSekrulebas. ruseT-TurqeTis xelSekrulebiT dadginda saxelmwifo sazRvari or qveyanas Soris. **ruseT-iranis** xelSekrulebis ZaliT orive mxare cnobda 1881 wlis xelSekrulebiT dadgenil saxelmwifo sazRvrebs. **ruseT-avRaneTis** xelSekruleba orive mxares avaldebulebda mesame mxaresTan ar gaeformeбинаT iseTi samxedro da politikuri dokumenti, romelic vnebda ruseTis an avRaneTis interesebs.

iranTan, avRaneTTan, TurqeTTan da monRoleTTan 1921 wels dadebuli xelSekrulebebiT sabWoTa ruseTma mniSvnelovnad ganimtkica mdgomareoba aRmosavleTSi.

თაზი XI. საბჭოთა სახელმწიფოს საზინაო პოლიტიკა 1921-1927 წლებში

ruseTis sabWoTa socialisturi federaciuli respublikis saSinao politikuri kursi uc vlelad miiRo sabWoTa socialisturi respublikebis kavSirma (Seiqmna 1922 wlis 30 dekembers). sabWoTa zesaxelmwifom memkvidreobiT miiRo 1917-1922 wlebSi bolSevikebis mier SemuSavebuli saSinao politikis ZiriTadi principebi, misi ganxorcielebis gzebi da saSualebani.

§ 1. socialuri da ekonomikuri ganviTareba 1921-1927 wlebSi

1. axali ekonomikuri politikis arsi. ruseTis gadasvla **axal ekonomikur politikaze** moiwona ruseTis komunisturi partiis (bolSevikebis) X yrilobam 1921 wlis martSi. am dros qveyanaSi didi socialuri da ekonomikuri krizisi mZvinvarebda. **sasursaTo gawera** soflad SeiZleboda didi socialuri amboxis mizezi gamxdariyo. axali ekonomikuri politika gulisxmobda **sasursaTo gaweris sasursaTo gadasaxadiT** Secvlas. sasursaTo gadasaxadis gastumrebis Semdeg glexobas ufleba eZleoda, darCenili sasoflo-sameurneo produqti bazarze gaeyida. 1921 wlis zafxulsa da Semodgomaze aRsdga fasebi saqalaqo transportiT mgzavrobaze, safosto da komunalur momsaxurebaze. yovelive es imis momaswavebeli iyo, rom **samxedro komunizmis politikas** zRvari daedo.

axali ekonomikuri politika gulisxmobda samxedro komunizmis periodSi SemoRebuli ganawilebis sabWoTa vaWrobiT Secvlas. vaWroba pirvel rigSi daiwyo **puriT**. mTavroba varaudobda, rom sasursaTo gadasaxadis gadaxdis Semdeg glexoba bazarze kidev gamoitanda misi kuTvnilis puris 40-50%-s. **sabWoTa xelisuflebas mtkiced hqonda gadawyvetili, rom puriT vaWrobaze sastiki kontroli daewesebina. miuxedavad amisa, 1921 wlis Semodgomaze puriT vaWroba TiTqmis mTlianad gamovida saxelmwifo kontrolidan. Camoyalibda namdvili sabazro urTierToba, romelsac xelisufleba win veRar aRudga.** kerZo vaWrobam mimoqcevaSi daabrana fuli da gamoacocxla samrewvelo da sasoflo-sameurneo produqciIT vaWrobis Zveli centrebi. 1922 wels kvlav amoqmedda cnobili bazrobebi **niJni novgorodsa** da sxva qala-

qebSi. **moskovma** kvlav daibruna saerTorusuli vaWrobis centris funqcia.

kerZo vaWrobis damkvidrebas mohyva **sabiTumo vaWrobis firmebis** Seqmna. 1922 wlis meore naxevarSi ruseTSi moqmedebda sabiTumo vaWrobis 13 aTasi msxvili da saSualo firma. erTi wlis Semdeg maTi ricxvi 19 aTasamde gaizarda. XX saukunis 20-ani wlebis Sua xanebisaTvis kerZo vaWrobaSi dasaqmebuli iyo 180 aTasi kaci. kerZo vaWroba gavlenas axdenda faswarmoqmnaze. saqonlis simcire zrdida fass, siWarbe ki piriqIT, amcirebda.

1921 wliდან ruseTSi daiwyo **sasaqonlo birJebis** Seqmna. pirveli sabWoTa sasaqonlo birJa Seiqmna qalaq **saratovSi**. 1922 wlis martisaTvis sabWoTa ruseTSi 24 sasaqonlo birJa arsebobda, imave wlis bolos ki _ 96. sasaqonlo birJa Tavdapirvelad ganixileboda rogorc gasaRebis sferos damxmare rgoli, magram male gasaRebis sferos reglamentirebisa da vaWrobaze kontrolis meqanizmad iqca.

2. fulad-safinanso politika 1921-1922 wlebSi. 1921 wlis Semodgomaze sabWoTa ruseTis mTavrobam gamoacxada, rom **xazines** gadamwyveti roli akisria saxelmwifoSi. **fulad-safinanso sistemis mTavar rgols finansTa saministro warmoadgenda, romlis sistemaSiC Seiqmna saxelmwifo banki.** saxelmwifo Semosavlebis gazrdis mizniT 1921 wels moxda kerZo mewarmeobis **legalizacia**, gaadvilda kerZo savaWro dawesebulebebis gaxsna, wvrili sawarmoebi, saSualo sawarmoebis mniSvnelovani nawili gadaecaT kerZo sakuTrebaSi. amasTan erTad, saxelmwifom daiwyo kerZo sawarmoebze **moklevadiani da maRalprocentiani kreditebis** gacema. krediti gaicemoda, Tu kerZo mewarme bankSi kreditis raodenobasTan SedarebiT gacilebiT did giraos datovebda.

fulad-safinanso sistemis gaumjobesebis mizniT gadawyda ucxoel kapitalistebze **koncesiebis** gacema. es, erTi mxriv, did Semosavals aZlevda saxelmwifos da, meore mxriv, xels uwyobda sakoncesio sawarmoebis aRorZinebas.

mTavroba sul ufro amcirebda biujetis xarjviT nawils. am mizniT mcirdeboda saxelmwifo dawesebulebaTa saStato erTeulebis raodenoba da dafinanseba, gansakuTreb iT Semcirda samxedro uwyebis dafinanseba. mZime mdgomareobaSi aRmoCnda mravali nacionalizebuli fabrika da qarxana. garda dafinansebis Semcirebisa, saxelmwifos mxridan iklo momaragebam, momaragebaze dawesda mkacri limiti. saxelmwifom pasuxismgebloba moixsna fabrikebisa da qarxnebis davalianebis dafarvaze.

miuxedavad gatarebuli RonisZiebebisa, 1917-1922 wlebSi gamoSvebuli **fulis raodenoba aTasjer aRemateboda sasaqonlo bazris moculobas**. inflaciis tempebi sul ufro izrdeboda. aucilebeli iyo fulis reforma.

1917 wlis oqtombrisaTvis ruseTis **oqros maragi** Seadgenda 1713 milion maneTs. aqedan ruseTSi iyo mxolod 1 miliard 101 milioni maneTi, danarCeni deponirebuli iyo sazRvargareTis bankebSi. oqros maragis mniSvnelovani raodenoba (650 milioni maneTi) yazanis xazinidan CexoslovakTa korpusis ajanyebis dros gaitaces da misi didi nawili (241 milioni maneTi) daixarja kidec, xolo nawili jer a. kolCakis, xolo Semdeg ataman g. semionovis xelSi aRmoCnda. sabWoTa ruseTis mTavrobam yazanis xazinidan gatacebuli fulidan 409 milioni maneTi daibruna. 1921 wels dawesebuli axali ekonomikuri politikis wyalobiT saxelmwifom 20 milioni maneTi (oqroTi) mogeba naxa. **xazinis Sevseba wvrili da saSualo simZlavris sabadoebidan oqros miRebiT moxda, yovelive aman maneTis kursi SesamCnevad ganamtkica, ramac TavisTavad SesaZlebeli gaxada samxedro komunizmis dros gauqmebuli fulis mimoqcevis aRdgena**. miuxedavad amisa, fulis reformis gareSe fulad-safinanso sistemis gajansaReba mainc SeuZlebeli iyo.

1922-1924 wlebSi gatarebuli **fulis reformis** arsi SemdegSi gamoixateboda: 1) arsebuli sabWoTa fulis mimoqcevaSi datoveba; 2) paralelurad mimoqcevaSi valutis Semotana. 1922 wlidan mimoqcevaSi Semovida **oqros fuli (Cervoneci)**. 1923 wlidan daiwyo 1921 wels gamoSvebuli sabWoTa fulis niSnebis oqros fulze (Cervonecze) gadacvla. **1 milioni sabWoTa fuli icvleboda 1 oqros maneTze**. oqros maneTis (Cervonecis) gamoSvebiT sabWoTa fulis kursi Zalze daeca. aman

seriozulad daazarala glexoba, romelsac kerZo vaWrobis legalizaciis Sedegad didZali sabWoTa fuli hqonda dagrovili. glexobis mdgomareoba kidev ufro mZime gaxda mas Semdeg, rac 1923 wels muSebs xelfasi oqros maneTiT (CervoneciT) misces. samagierod, 1924 wlis damdegisaTvis mTavrobam sabiujeto krizisi daZlia.

3. mrewvelobis aRdgenis Taviseburebani. axali ekonomikuri politikis wlebSi dasabami mieca **mrewvelobis aRdgenas**. gansakuTreb ul aRmavlobas ganicdida: 1) is dargebi, romlebic pirveli msolfio omisa da samoqalaqo omis wlebSi sxva dargebTan SedarebiT ukeTes mdgomareobaSi aRmoCndnen; 2) mZime industriasTan dakavSirebuli dargebi; 3) is dargebi, sadac xelis Sromidan meqanizaciaze gadasvla jer kidev ar iyo dasrulebuli da manqana-danadgarebis naklebobis pirobebSic SeeZloT produqciis gamoSveba.

farTo moxmarebis sagnebis mwvave deficitis pirobebSi mTavroba isev da isev wiaRiseulis mompovebeli warmoebisa da mZime mrewvelobis dafinansebas aniWebda upiratesobas. miuxedavad amisa, **moskovisa da petrogradis didi qarxnebis umetesoba wamgebiani iyo**. Tanac fabrikebisa da qarxnebis absoluturi umravlesoba sruli datvirTviT ver muSaobda. 1922 wels meqanikur qarxnebsi simZlavreTa mxolod 30 % iyo datvirTuli.

4. sakoncesio politika. 1920 wlis dekretiT nebadarTul iqna winaT ucxoeli kapitalistebisaTvis CamorTmeuli **sakoncesio** uflebebis aRdgena. ucxoel kapitalistebis ufleba miecaT mrewvelobis ama Tu im dargSi kapitalis dabandebisa. mTavroba koncesiis wesiT kerZo kapitalis gankargulebaSi gadascemda ama Tu im sawarmos. amasTan erTad, ucxoel koncesionerTa mflobelobaSi arsebuli sawarmoebi saxelmwifos mxridan mkacr kontrols eqvemdebareboda.

ucxoeli kapitalistebi eWvis TvaliT uyurebdnen sabWoTa mTavrobis sakoncesio politikas. 1921 wels ruseTSi ucxol kapitalistTa xelSi gadavida sul 5 sawarmo, 1922 wels _ 10, 1923 wels _ 23. XX saukunis 20-iani wlebis bolosaTvis ucxoeli kapitalistebisaTvis gadacemuli sawarmoebi saxelmwifos wliurad 20 milioni maneTis mogebas aZlevdnen. sakoncesio sawarmoebis produqcia mTeli

produqciis mxolod 1%-s udrida (samTo mrewvelobaSi igi 3%-s aRwevda). sakoncesio sawarmoebSi dasaqmebuli iyo 20 aTasi kaci, anu muSaTa saerTo raodenobis 1%.

5. axali ekonomikuri politika soflad. 1917-1920 wlebSi ruseTis soflis meurneobam didi zarali naxa. **soflesa da qalaqs Soris tradiciuli ekonomikuri urTierToba moiSala da soflis meurneoba TiTqmis mTlianad naturalur xasiaTs daubruna.** 1917-1922 wlebSi naTesi farTobis raodenoba 60%-iT Semcirda. naTesebi gansakuTrebiT Semcirda **yubanSi, donze** da ruseTis **Savniadagmiwian regionebsi.** araSavmiwiani regionebs 16 guberniaSi naTesi farTobebi 70%-iT Semcirda. aseTma mZime mdgomareobam mniSvnelovanwilad gansazRvra axali ekonomikuri politikis xasiaTi soflad. nepis pirvel wels, 1921 wels, didma mousavlianobam sofli kidev ufro mZime mdgomareobaSi Caayena. SimSilobda ruseTis 28 guberniis 36 milioni mcxovrebi. glexuri meurneobis mniSvnelovani nawili mTlianad gaCanagda, magram 1922 wlis mosavalma mdgomareoba nawilobriv gamoaswora.

1922 wlis dekretiT damtkicda **miwis axali kodeqsi.** amieridan moispo soflebsa da TemebSi miwis Tanabrad, erTi normiT ganawilebis wesi. **miwis norma dgindeboda yoveli konkretuli soflisa da TemisaTvis.** garda amisa, aikrZala kuTvnil miwis ijariT gacema. miwis ijariT gacemis uflaba hqonda mxolod uRaribes glexobas da isic gansakuTrebil SemTxvevaSi (avadmyofoba, marCenalis jarSi gawveva da sxv.).

omma da SimSilma Secvala ruseTis sxvadasxva regionSi winaT arsebuli mosaxleobis simWidrove. glexoba masobrivad gadaadgildeboda cxovrebisaTvis ukeTesi pirobebis saZebnelad. soflad TavSesafars eZebda qalaqis mosaxleoba. 1924-1925 wlebSi soflis mosaxleoba 1,5 milioni kaciT gaizarda. imavdroulad soflidan qalaqad samuSaos saZebnelad wavida 50 aTasi kaci.

uRaribesi glexoba meurneobis gamarTvas ver axerxebda. swored amitom **axali ekonomikuri politikiT isev SeZlebulma glexebma isargebles.** 1927 wels nepiT daSvebuli SeRavaTebiT mTeli glexobis mxolod 3,9% sargeblobda. XX saukunis 20-iani wlebis Sua xanebisaTvis 24-25 aTasi glexuri komli, romelTagan TiToeuli saSualod

12 desetina miwas flobda, welsi ver gaimarTa da stabilur ekonomikur mdgomareobas ver miaRwia. axali ekonomikuri politikis periodSi (1921-1928 ww.) yvelaze mosavlian wels, 1926 wels, moweuli iqna 116,4 milioni centneri xorbali, rac ver utoldeboda 1913 wels moweuli xorblis raodenobas.

axalma ekonomikurma politikam gamoiwvia soflad sagadasaxado sistemis Secvlis aucilebloba. manamde arsebuli 14-18 saxis gadasaxadi 1922 wels **erTiani naturaluri gadasaxadiT** Seicvala. 1924 wlidan naturaluri gadasaxadis fulze gadaangariSeba xdeboda, ramac glexobas sasoflo-sameurneo produqciis bazarze gatanis stimuli misca.

amasobaSi sabWoTa wyobilebas Seegua **rusuli sasoflo Temi. sasoflo Temis iseTi damaxasiaTebeli niSani, rogoric iyo Tanasworoba da demokratizmi, sabWoTa sistemis sayrdenad iqca. Temi iyo is sawarmoo ujredi, sadac miwis Tanabrad ganawilebis garda urTierTdaxmarebis uZvelesi principi moqmedebda. Tems ganagebda glexuri komlebis warmomadgenelTa saerTo kreba.** sabWoTa xelisuflebam axali arCeviTi organoTi (sasoflo sabWoTi) Temis saerTo krebis Secvla ver SeZlo. amrigad, sasoflo Temi da sasoflo sabWo erTmaneTis gverdiT ganagrZobda arsebobas. **sasoflo Temi Tavisi finansuri damoukideblobiT Zalze zRudavda sasoflo sabWos, ar aZlevda mas sabWoTa socialuri politikis realizebis saSualebas. es iyo erTgvari orxelisuflebianoba soflad.**

amrigad, sasoflo Temma kerZo glexuri meurneobis koleqtiur meurneobaSi gaerTianebis wina periodSi (1921-1927 ww.) Tavisi funqcia nawilobriv SeinarCuna.

§ 2. politikuri sistema 1921-1927 wlebSi

1. sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris (ssrk) Seqmna. 1921 wlis gazafxulisaTvis sabWoTa ruseTi ukve yofili ruseTis imperiis teritoriis udides nawils flobda. miuxedavad amisa, v. leninis mier Cafiqrebuli axali sabWoTa imperiis Seqmna ferxdeboda. **ruseTis sabWoTa socialistur federaciul respublikaSi axali erovnuli avtonomiebis Seqmnam seriozuli sirTuleebi warmoqmna.** Wianurdeboda Sua aziis respublikebSi sabWoTa wyobilebis damyareba. yvelaze didi sirTule ki imaSi mdgomareobda, rom

gaZnelda ruseTis federaciasTan damoukidebeli sabWoTa respublikebis (ukrainis, belorusiis, saqarTvelos, somxeTis, azerbaijanis) gaerTianebris formis gamonaxva. ukraina, belorusia, saqarTvelo, somxeTi da azerbaijani formalurad damoukidebel saxelmwifoebis warmoadgendnen, faqtobrivad ki isini ruseTis mier iyvnen dapyrobilni. am respublikebSi ruseTis samxedro-saokupacio reJimi arsebobda.

v. leninisa da komunisturi (bolSevikuri) partiis mier aRiarebuli **erTa TviTgamorkvevis** principis praqtikulad ganxorcielebam beври gaugebroba gamoiwvia. im dros, rodesac TviTgamorkvevis ufleba erTi erisaTvis sasikeTo gamodga, miuRebeli aRmoCnda meorisaTvis. garda amisa, gaZnelda **erovnuli avtonomiebis** sazRvrebis dadgena, ris gamoc Seiqmna konfliktetebis aRmocenebis saSiSroeba. magaliTad, 1920 wels **CuvaSeTis** avtonomiis sazRvrebis dadgenisas **yazanis** guberniis sami mazra **CuvaSeTs** miakuTvnes, ramac didi gaugebroba gamoiwvia. xalxis nawili saerTod gulgrilad ekideboda avtonomiis Seqmnis saqmes. magaliTad, 1921 wels gairkva, rom cimbiris mTel rig xalxebSi warmodgenac ki ar hqondaT, Tu ra iyo avtonomia an risTvis qmnidnen mas.

ruseTs Zalian gauZnelda Sua aziis dapyroba da iq sabWoTa wyobilebis damyareba. wiTeli armiis nawilebs did winaaRmdogobas uwevda adgilobrivi aristokratiis mier Seqmnili **basmaCTa** SeiaraRebuli razmebi. Sua aziis teritoriaze ruseTis SeWras win aRudga **TurqeTi**. 1922 wlis TebervalSi TurqeTis armiis generalma **enver-faSam buxaris emiratis** teritoriaze ilaSqra da qalaqi **duSanbe** daikava. wiTelma armiam Turqebi duSanbedan mxolod 1922 wlis ivlisSi gandejna. basmaCTa moZraobis winamZRolebi kargad iyenebdnen bolSevikebis mier daSvebul Secdomebs (adgilobrivi adaT-wesebis upativcemuloba, aTeisturi propaganda, Zalmomreoba) da sul ufro did Zalebs uyridnen TavS. sabWoTa ruseTis mTavroba Sua aziis im teritoriaze, romelic wiTel armias ukve dakavebuli hqonda, Seecada agraruli reformis gatarebas, ramac ramdenime regionSi mosaxleobis ajanyeba gamoiwvia. 1922 wlisaTvis Sua aziaSi viTareba ise daiZaba, rom i. stalinma saWirod

CaTvala ruseTis federaciaSi **buxarisa** da **xorezmis** respublikebis gaerTianebris sakiTxis gadadeba.

kidev ufro rTuli gamodga eqvsi sabWoTa respublikis – **ruseTis, ukrainis, belorusiis, saqarTvelos, somxeTisa** da **azerbaijanis** – gaerTianebris formebris moZieba. 1922 wlis ianvarSi ruseTis sagareo saqmeTa saxalxo komisarma **g. CiCerinma** wamoayena winadadeba **ruseTis sabWoTa socialistur federaciul respublikaSi ukrainis, belorusiis, saqarTvelos, somxeTisa** da **azerbaijanis gaerTianebris Sesaxeb**. gaerTianebris moTxovnas **g. CiCerini** saerTaSoriso asparezze erTiani frontiT moqmedebis aucileblobiT asabuTebda. **g. CiCerins** mxari dauWira finansTa saxalxo komisarma **g. sokolnikovma**. metic, man ruseTis federaciaSi **buxarisa** da **xorezmis** respublikebis gaerTianebras moiTxova. **g. CiCerinma** buxarisa da xorezmis respublikebis ruseTis federaciaSi gaerTianebras mxari ar dauWira. misi azriT, es gamoiwvevda avRaneTis gaRizianebras. amasTanave, mosalodneli iyo adgilobrivi nacionalisturi Zalebis farTomasStabiani saprotesto moZraobis dawyeba. imxanad sakiTxis ganxilva amiT damTavrda. **v. leninma** da **i. stalinma** sworad gansazRvres, rom saerTaSoriso asparezze erTiani frontiT moqmedebis aucileblobis gamo gaerTianebris procesis daCqareba ar Rirda, radgan sakiTxis Zalze rTuli iyo da yovelmxriv Seswavlas saWiroida. **mZime viTareba iyo Seqmnili ruseTis federaciis SigniT**. moskovi erTa TviTgamorkvevis principis ki aRiarebda, magram xSirad uxeSad ereoda erovnuli avtonomiebis saSinao saqmeebSi. garda amisa, **mkveTrad ar iyo gamijnuli uflebamosileba umaRles sakanonmdeblo da aRmasrulebel xelisuflebas Soris**. kerZod, sabWoTa kavSiris erovnebaTa saqmis saxalxo komisariatis muSaobas xels uSlida sabWoTa kavSiris centraluri aRmasrulebeli komitetis dadgenilebebi. 1922 wlis oqtomberSi sabWoTa kavSiris centralurma aRmasrulebelma komitetma gaauqma Turqestanis avtonomiuri respublikis centraluri aRmasrulebeli komitetis dadgenileba skolebSi yuranis swavlebis SemoRebis Sesaxeb. sabWoTa kavSiris erovnebaTa saqmis saxalxo komisariatma gaaprotesta sabWoTa kavSiris

centraluri aRmasrulebeli komitetis gadawyvetileba.

did winaaRmdegobebS Sexvda sabWoTa ruseTis politikuri xelmZRvaneloba saqarTvelosa da azerbaijanis respublikebis mTavrobebTan urTierTobaSi. saqarTvelo da azerbaijani ewinaaRmdegebodnen sagareo vaWrobis **monopolizacias** da **erTiani fulis niSnis** SemoRebas. garda amisa, azerbaijanma faqtobrivad gaauqma iranisaqarTvelo sazRvrebTan arsebuli sabaJo. saqarTvelos mTavroba ewinaaRmdegeboda moskovis iTqmisaqarTvelo yvela ekonomikuri xasiaTis RonisZiebas. saqarTvelos xelisuflebam, moskovTan SeTanxmebis gareSe, gasca nebarTva TbilisSi Turqetis bankis (Turqul-franguli kapitaliT) ganyofilebis gaxsnis Sesaxeb. 1921 wlis 14 ivliss saqarTvelos revoluciuma komitetma miiRo moskovisaTvis aSkarad miuRebeli dadgenileba. dadgenileba iTvaliswinebda Tbilisidan im pirTa gasaxlebas, romlebic: a) ar miekuTvnebodnen qalaqis mkvidr macxovreblebs; b) qalaqSi ar iyvnen dasaqmebulni da am saqmianobiT ar moipovebdnen saarsebo saxsars.

am dadgenilebis ZaliT Tbilisi unda daetovebinaT ltolvil **somxebs** da **rusebs**. 1922 wlis martSi, rodesac saqarTvelos sazRvrebs ruseTidan SimSilobis gamo samxreTisaken daZruli mosaxleobis uzarmazari masa moadga, saqarTvelos centraluri aRmasrulebeli komitetis Tavmjdomarem **f. maxaraZem** da saqarTvelos saxalxo komisarTa sabWos Tavmjdomaris moadgilem **m. okujavam** gamosces dadgenileba saqarTvelos sazRvrebis daxurvisa da ltolvilTa qveynis teritoriaze gatarebis akrZalvis Sesaxeb. afxazeTis centraluri aRmasrulebeli komitetis Tavmjdomarem **e. eSbam** gasca gankarguleba ruseTidan Semosuli ltolvilebis dauyovnebliv dpatimrebisa da Zvel saxovrebel adgilebSi ZaliT gasaxlebis Sesaxeb.

1922 wlis agvistoSi sakavSiro komunisturi partiis (bolSevikebis) centraluri komitetis umravlesobam miiRo dadgenileba, **gadamwyveti zomebiT aRekveTaT calkeuli respublikebis swrafva damoukideblobisaken.** am droidan axali sabWoTa imperiis SeqmnisaTvis brZola gadamwyvet fazaSi Sevida. skp (b) centraluri komitetisa da skp (b) centraluri komitetis saorganizacio biuros gadawyvetilebiT Seiqmna

specialuri komisia, romelsac unda moemzadebina **ruseTis sabWoTa socialisturi federaciuli respublikisa da damoukidebeli respublikebis urTierTobis Sesaxeb~** sakiTxi. komisiis davalebiT **ioseb stalinma** SeimuSava proeqti (e.w. `avtonomizaciis proeqti~), romelic iTvaliswinebda **ruseTis sabWoTa socialisturi federaciuli respublikis SemadgenlobaSi ukrainis, belorusiis, saqarTvelos, somxetisa da azerbaijanis damoukidebeli sabWoTa socialisturi respublikebis Sesvlas avtonomiuri respublikis uflebiT.** i. stalinis azriT, Tu damoukidebeli sabWoTa respublikebi dauyovnebliv usityvod ar daemorCilebodnen centrs, erTi wlis Semdeg maTi gaerTianeba gacilebiT Zneli iqneboda. i. stalinis winadadebiT rkp (b) centraluri komiteti Tu mis proeqts miiRebda, dadgenileba ar gamoeqveynebinaT. amave dros, damoukidebeli sabWoTa respublikebis komunisturi (bolSevikuri) partiebis centraluri komitetebisaTvis am dadgenilebas direqtivis mniSvneloba unda hqonoda da igi dauyovnebliv, ganxilvis gareSe unda SeesrulebinaT. **i. stalinis avtonomizaciis proeqts mxari dauWires v. molotovma, s. orjonikiZem, g. sokolnikovma, g. CiCerinma da sxvebma.** ufro metic, ruseTis federaciis politikur xelmZRvanelobaSi, iseve rogorc damoukidebeli sabWoTa respublikebis xelmZRvanelobaSi, iyvnen adamianebi, romlebic i. stalinze Sors midiodnen. magaliTad, 1921 wels rkp (b) X yrilobaze gamosvlisas ukraineli bolSevikebis erT-erTma liderma **v. zatonskim** ganaxxada, rom Tu damoukidebeli respublikebi ruseTis federaciaSi ar gaerTiandeblian, ucxo qveynebis mier maTi dapyrobis safrTxe realuri gaxdeba. 1922 wlis maisSi ruseTis federaciis erovnebaTa saqmisaqarTvelo saxalxo komisarTis moadgilem **g. broidom** wamoayena winadadeba, erovnebaTa saqmisaqarTvelo saxalxo komisarTis gardaeqmnaT inglisSi arsebuli **koloniebis saministros** msgavs organod. am axali organos xelSi unda yofiliyo ruseTis federaciaSi erovnuli niSniT Seqmnili avtonomiuri respublikebisa da olqebis marTva, aseve damoukidebeli sabWoTa respublikebSi politikuri da ekonomikuri sakiTxebis gadawyveta. amave dros, ruseTis federaciis Sesabamisi saxalxo komisariatebi xsenebuli

avtonomiuri respublikebisa da olqebis, aseve damoukidebeli sabWoTa respublikebis mimarT yovelgvar uflebebs kargavdnen. **koloniuri saministros msgavsi organos Seqmna miuReblad miiCnia i. stalinma.** damoukidebeli sabWoTa respublikebis ruseTis federaciaSi gaerTianebas mxars uWerda ukraineli bolSevikebis lideri **d. manuilski.** 1922 wlis seqtemberSi man wamoayena winadadeba sabWoTa respublikebis damoukideblobis likvidaciisa da maTTvis **`realuri avtonomiis~** miniWebis Sesaxeb.

amrigad, ioseb stalinis `avtonomizaciis proeqti~ gamoxatavda rkp (b) xelm-ZRvanelobis centristuli umravlesobis pozicias 1921-1922 wlebisaTvis.

1922 wlis seqtemberSi damoukidebeli sabWoTa respublikebis komunisturi (bolSevikuri) partiebis centraluri komitetebi gaecvnen **i. stalinis `avtonomizaciis proeqts~.** am periodisaTvis amierkavkasiaSi realur politikur Zalauflebas flobda **ruseTis komunisturi partiis (bolSevikebis) amierkavkasiis samxareo komiteti sergo orjonikiZis meTaurobiT.** mas emorCileboda samive republikis (saqarTvelo, somxeTi, azerbaijani) komunisturi (bolSevikuri) partiebis centraluri komitetebi, mis kontrols eqvemdebareboda saqarTvelos, somxeTisa da azerbaijanis umaRlesi sakanonmdeblo da aRmasrulebeli xelisufleba. rkp (b) amierkavkasiis samxareo komitetma mxari dauWira **i. stalinis `avtonomizaciis proeqts~, saqarTvelos komunisturi partiis (bolSevikebis) centralurma komitetma i. stalinis `avtonomizaciis proeqti~ miuReblad miiCnia.** ukrainisa da belorusiis komunisturi partiebis (bolSevikebis) xelmZRvanelobam sakiTxis ganxilva viTarebis sablood garkvevamde gadado. rogorc vxedavT, ZalTa ganlageba aSkarad ar iyo **i. stalinisaTvis sasurveli.** manac didi muSaoba gawia da male viTarebac mis sasargeblod Seicvala. 1922 wlis 23 seqtembers damoukidebeli sabWoTa respublikebis komunisturi partiebis (bolSevikebisa) xelmZRvanelebi rkp (b) centraluri komitetis saorganizacio biuros sxdomaze gamoiZaxes, sadac ixileboda sakiTxi **`ruseTis sabWoTa socialisturi federaciuli republikisa da damoukidebeli respublikebis urTierTobis Sesaxeb~.** am dRes **i. stalinis proeqts yvela republikis**

warmomadgenelma dauWira mxari, Tavi Seikava mxolod saqarTvelos warmomadgenelma **budu mdivanma.** 24 seqtembers SeTanxmehul iqna sadavo sakiTxebi. **i. stalini** zogierT daTmobaze wavida. kerZod, gadawyda: 1) respublikebs TavianTi warmomadgeneli eyolebodaT ruseTis federaciis centraluri aRmasrulebeli komitetis prezidiumSi; 2) calkeul respublikebSi centraluri xelisuflebis mier daniSnuli rwmunebulebis kandidaturebs winaswar SeuTanxmebdnen am respublikebis centralur aRmasrulebel komiteteb; 3) ruseTis federaciis sagareo saqmeTa da sagareo vaWrobis saxalxo komisariatebis mier sazRvargareT Seqmnil warmomadgenlobebSi aucileblad unda yofiliyo respublikebis warmomadgeneli; 4) finansTa saxalxo komisariati sakavSiro daqvemdebarebis uwyebidan unda gardaqmniliyo sakavSiro-respublikuri daqvemdebarebis uwyebad. **i. stalinis daTmobebma saqarTvelos warmomadgeneli b. mdivanic aiZula daeTmo.** amjerad, **b. mdivanma** wamoayena winadadeba respublikebSi erovnuli armiis sagangebo uwyebis Seqmnis Sesaxeb. garda amisa, **b. mdivanma** moiTxova ruseTis federaciaSi damoukidebeli sabWoTa respublikebis gaerTianebis sakiTxi respublikebis komunisturi partiebis (bolSevikebisa) centralur komiteteb ganexila. **b. mdivanis winadadebebs mxari aravin dauWira. i. stalini gamarjvebas zeimobda.** moulodnelad viTareba Seicvala. 1921 wlis 26 seqtembers **lev kamenevis meSveobiT v. leninma** rkp (b) centraluri komitetis politbiuros acnoba, rom igi ar **eTanxmehoda i. stalinis `avtonomizaciis proeqts~ da iTxovda yvela republikis gaerTianebas erT samokavSireo saxelmwifoSi _ evropisa da aziis sabWoTa respublikebis kavSirSi (male es saxelwodeba axliT Seicvala _ sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiriT), romelsac eqneboda xelisuflebis federaluri organoebi.** rogorc Cans, **i. stalini** da **v. lenini** winaswari SeTanxmehiT moqmedebdnen. **i. stalinis** proeqti respublikebis daSinebis mizniT Sedga, xolo **v. leninisa** viTomda damoukidebeli respublikebisaTvis ukeTes variants warmoadgenda. **orive SemTxvevaSi saqme exeboda sabWoTa respublikebis damoukideblobis mospobas. i. stalinis**

proeqti am damoukideblobas faqtoibrivadac da formaluradac spobda, xolo v. leninisa – faqtoibrivad. es imTaviTve naTeli iyo. swored amitom, 1921 wlis 5-6 oqtomers rkp (b) centraluri komitetis plenumis mier v. leninis Sesworebebis miRebis miuxedavad b. mdivanma da sxvebma ufro meti daTmobebe moiTxoves.

axali sabWoTa imperiis Seqmnis gzaze yvelaze did dabrcolebas **saqarTvelo** warmoadgenda. saqarTvelos mTavroba isev ar icavda sagareo vaWrobis monopolizaciasa da Tavisi fulis (bonis) kursis gamyarebas cdilobda (1922 wlis oqtombrisaTvis qarTuli bonis msyidvelobiTunarianoba 25-jer aRemateboda rusuli maneTis msyidvelobiTunarianobas). 1922 wlis noemberSi saqarTvelom Tavisi damoukideblobis demonstracia moaxdina – moskovTan SeuTanxmeblad baTumis navTobis rezervuarebi ijariT gadasca inglis-amerikul kompanias **`standart-oils~. qarTveli nacional-uklonistebi (budu mdivani, kote cincaZe, mixeil okujava da sxvebi) ar SeuSindnen i. stalinisa da s. orjonikiZis muqaras.** viTareba daiZaba. unda aRiniSnos, rom qarTveli nacional-uklonistebi sabWoTa kavSiris Seqmnis winaaRmdeg ar gamodiodnen. **isini winaaRmdegni iyvnen sabWoTa kavSiris Seqmnis win amierkavkasiis sabWoTa socialistur federaciul respublikaSi saqarTvelos, somxeTisa da azerbaijanis gaerTianebeba. Tu es gaerTianeba moxdeboda, maSin sabWoTa kavSirSi saqarTvelo Sevidoda ara rogorc damoukidebeli respublika, aramed rogorc amierkavkasiis federaciis erT-erTi wevri.** es b. mdivans, m. okujavas, f. maxaraZesa da sxvebs saqarTvelos suverenitetis Selaxvad miaCndaT. 1922 wlis 21 dekembers **s. orjonikiZem** Tavis kabinetSi sila gaawna **m. okujavas.** es ambavi gaxmaurda. moskovidan TbilisSi Camovida specialuri komisia **f. ZerJinskis** xelmZRvanelobiT, romelmac s. orjonikiZe gaamarTla. qarTvelma nacional-uklonistebma ukidures zomas mimarTes. **amierkavkasiis federaciis Seqmnis gamo protestis niSnad gadadga saqarTvelos komunisturi partiis (bolSevikebis) centraluri komitetis wevrebis absoluturi umravlesoba.** amis miuxedavad, s. orjonikiZem Tavisi gaitana da amierkavkasiis sabWoTa socialisturi federaciuli respublika mainc Seqmna.

1922 wlis 30 dekembers sakavSiro sabWoebis I yrilobaze miiRes deklaracia **sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris Seqmnis Sesaxeb. axali saxelmwifo Seiqmna ruseTis sabWoTa socialisturi federaciuli respublikis, ukrainis sabWoTa socialisturi respublikis, belorusiis sabWoTa socialisturi respublikisa da amierkavkasiis sabWoTa socialisturi federaciuli respublikis** gaerTianebebis Sedegad. deklaraciisa da 1924 wlis sabWoTa kavSiris konstituciis mixedviT sabWoTa kavSirSi Semavali yvela mokavSire respublika warmoadgenda **suverenul saxelmwifos** da SenarCunebuli hqonda sabWoTa kavSiridan **Tavisufali gasvlis** ufleba. am uflebiT verasdrod verc erTma respublikam ver isargebla.

2. sabWoebis `gamococxleba~. samoqalaqo omisa da samxedro intervenciis wlebSi sabWoebis roli Zalze dakninda. TeTri armiebis da ucxoelebis mier dakavebul teritoriebze sabWoebma saerTod Sewyvites moqmedeba. zogierT regionSi Sewyda sabWoebis dafinanseba. 1922-1923 wlebSi sabWoebis rolis amaRleba anu **`sabWoebis gamococxleba~** mimdinareobda maTi uflebebis da dafinansebis (biujetis) gazrdis saSualebiT. adgilebze (soflebSi, TemebSi, mazrebSi, qalagebSi) **sabWoebis ganmtkicebas aferxebda biujetis simwire da saWiro kadrebis nakleboba.** aseT viTarebaSi 1922-1923 wlebSi mimdinareobda sabWoebis **`gamsxvileba~.** gamsxvilebis Sedegad soflebis da Temebis sabWoebis raodenoba orjer Semcirda. erT TemSi gaerTianebuli ramdenime sofeli **saTemo sabWos** daeqvemdebara. iyo SemTxvevebi, roca ramdenime Temi gaerTianes da erT sabWos dauqvemdebare.

didi mniSvneloba hqonda adgilobrivi sabWoebis arCevnebis Catarebas. saarCevno kampaniis Catarebis miuxedavad mosaxleobis aqtivoba Zalze dabali iyo. xSir SemTxvevaSi **mosaxleoba aSkarad gamoxatavda ukmayofilebas komunisturi partiis (bolSevikebis) mier wamoyenebuli kandidatebis mimarT.** 1924 wels zogierT regionSi glexobam wamoayena lozungi: **`sabWoebi bolSevikebis gareSe~.** 1925 wels amomrCevelTa pasiurobis gamo mTel rig regioneSi sabWoebis arCevnebi ver Catarda. glexoba daafiqa iman, rom wlebis manZilze

soflad mdgomareoba sasikeTod ar icvleboda, piriqiT, adgili hqonda ukansvlas da uRaribesi glexobis mdgomareobis damZimebas.

3. sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris 1924 wlis konstitucia. 1924 wlis ianvarSi sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris II yrilobam miiRo sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris konstitucia (meore sabWoTa konstitucia).

1924 wlis konstituciis mixedviT xelisuflebis umaRlesi sakanonmdeblo organo iyo **sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris (anu sruliad sakavSiro) sabWoebis yriloba.** yrilobidan yrilobamde umaRlesi sakanonmdeblo organos funqcias asrulebda yrilobis mier arCeuli **sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris centraluri aRmasrulebeli komiteti (ssrk caki).** ssrk centraluri aRmasrulebeli komitetis pirvel palatas _ **kavSiris sabWos** _ yriloba irCevda delegatibis saerTo raodenobidan. meore palata _ **erovnebaTa sabWo** _ iqmneboda mokavSire respublikebisa da erovnuli olqebis warmomadgenlebisagan. ssrk centraluri aRmasrulebeli komiteti irCevda mudmivmoqmed organos _ **ssrk cakis prezidiums,** romlis Semadgenloba 21 wevriT ganisazRvreboda.

1924 wlis konstituciis mixedviT umaRlesi ganmkargulebeli da aRmasrulebeli xelisufleba ekuTvnodan mTavrobas _ **sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris saxalxo komisarTa sabWos (ssrk saxkomsabWos),** romelsac sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris sabWoebis yriloba qmnida. ssrk saxalxo komisarTa sabWo Tavის funqcias asrulebda **saxalxo komisaratebis (saministroebis)** da maTdami daqvemdebarebuli organoebis meSveobiT.

sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris sabWoebis yrilobis delegatTa arCevnebi **arapirdapiri saerCevno uflebis** safuZvelze tardeboda. qalaqis mosaxleoba 5-er met delegats irCevda, vidre soflis mosaxleoba. es iZleoda imis garantias, rom xelisuflebisatvis ufro metad saimedო muSaTa klasi yrilobaze umravlesobaSi iqneboda. garda amisa, arCevnebi iyo ara erTsafexuriani, aramed mravalsafexuriani. **qveyana ar dayofila saerCevno olqebad,** sadac yrilobis delegatebs airCevdnen. **mazraSi** (raionSi) delegatebs irCevdnen **saolqo yrilobisatvis,** saolqo

yriloba _ **republikis yrilobisatvis,** republikis yriloba _ **sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris yrilobisatvis.** am gziT minimumamde mcirdeboda sakavSiro yrilobaze xelisuflebisatvis arasasurveლი delegatibis moxvedris SesaZlebloba.

1924 wlis konstituciis mixedviT, nebismieri donis arCevnebiSi monawileobis ufleba CamorTmeuli hqondaT maT, vinc iyenebda **daqiravebul Sromas an araSromiTi SemosavliT** irCenda Tavს. arCevnebiSi monawileobis ufleba ar hqondaT: **eklesiis msaxurebs, berebs, ruseTis imperiisa da TeTri armiebis yofil oficrebs, Jandarmebsa da policielebs.** arCevnebiSi monawileobis ufleba sasamarTlos gadawyvetilebiT SeiZleboda CamorTmeoda xelisuflebisatvis **arakeTilsaimedo** nebismier moqalaqes.

4. samxedro reforma. samoqalaqo omisa da ucxoeTis intervenciis dasrulebis Semdeg aucilebeli iyo **samxedro reformis** gatareba. 1920 wlis bolos sabWoTa ruseTis armiaSi 5,5 milioni kaci iricxeboda. demobilizaciis dasrulebis Semdeg, 1923 wlis miwurulisaTvis, sabWoTa kavSiris armiaSi 561 aTasi kaci iricxeboda. 1922 wlis dekembridan daiwyo **wiTeli armiis** zogierTi nawilis gadayvana **miliciis** TanrigSi. 1923 wlis 8 agvistos dekretiT ganisazRvra **teritoriuli miliciis** nawilebiSi gawvevisa da samsaxuris gavlis wesi. teritoriuli miliciis erTi diviziis Senaxvis wliuri xarjebi 100 aTasi maneTiT iafi jdeboda wiTeli armiis erTi diviziis Senaxvis wliur xarjebTan SedarebiT. teritoriuli miliciis nawilebTan erTad, sadac gadairicxa msroleli diviziebis naxevarze meti, daiwyo **erovnuli samxedro** SenaerTebis (diviziebis) Seqmna. 1925 wels erovnul diviziebSi iricxeboda sabWoTa kavSiris samxedro mosamsaxureTa 10%. qveynis SeiaraRebuli Zalebis birTvs Seadgenda **wiTeli armiis sakadro samxedro nawilebi,** romelTa umravlesoba saxelmwifo sazRvarTan axlos iyo ganlagebuli, aseve **samxedro flotის sakadro nawilebi.** samxedro reformis gatarebas xelmZRvanelobda **mixeil frunze,** romelic 1925 wlis ianvarSi samxedro da sazRvao saqmeTa saxalxo komisarad dainiSna.

savaldebulo samxedro samsaxuris Sesaxeb 1925 wlis 18 martis dekretiT damTavrda axali sistemis iuridiული Camoyalibeba. am sistemis mixedviT, yvela

samxedro valdebulis gawvevis win unda gaevlo orwliani samxedro momzadeba, armiaSi unda emsaxura 5 weli. savaldebulo samxedro samsaxuris dasrulebis Semdeg igi 14 weli iTvleboda TadarigSi. axali sistemis SemoRebis Semdeg mniSvnelovnad Sencirda samxedro xarjebi. 1926-1927 wlebSi samxedro xarjebma biujetis 12,7% Seadgina. samxedro reforma iTvaliswinebda armiis gadaiaaraRebas. 1927 wels ukve daiwyo axali tipis SeiaraRebis warmoeba.

5. kanonmdeblobis mowesrigebis mcdeloba. samoqalaqo omis damTavrebis Semdeg gatarda **sasamarTlo reforma**. 1921 wels gauqmda sruliad ruseTis centralur aRmasrulebel komitetTan arsebuli **revoluciuri samxedro tribunali**, samxedro-revoluciur sabWosTan arsebuli **samxedro tribunali** da gzebis saxalxo komisariatTan arsebuli **rkinigzebis mTavari tribunali**. 1922 wels ruseTSi dawesda sasamarTlos sami safexuri: **saxalxo sasamarTlo** (mazraSi, qalaqSi), **sagubernio sasamarTlo** (guberniaSi, olqSi) da **umaRlesi sasamarTlo** (moskovSi). **prokuraturas** daekisra kanonis Sesrulebaze kontroli. **aikrZala sasamarTlos gareSe moqalaqisaTvis Tavisuflebis aRkveTa**.

1922-1926 wlebSi SemuSavda da miiRes **miwis, samoqalaqo** da **sixxlis samarTlis kodeqsebi**, aseve **Sromis Sesaxeb kanonTa kodeqsi**. aRniSnulma kodeqsebma safuZveli daudes omisSemdgomi sazogadoebis samarTlebriv urTierTobebs.

1922-1923 wlebSi Tavisuflebis aRkveTis adgilebidan gaaTavisufles **politikuri motiviT represirebulTa** didi nawili. 1917 wels Seqmnili mTavari sadamsjelo organo – saxalxo komisarTa sabWosTan arsebuli sruliad ruseTis sagangebo komisia 1922 wels gadakeTda **mTavar politikur sammarTvelod**. mTavari politikuri sammarTvelos uflebebi SeizRuda, Sencirda dafinanseba da, Sesabamisad, TanamSromelTa raodenobac. imavdroulad ganxorcielda miliciisa da Tavisuflebis aRkveTis reorganizacia.

1922-1927 wlebSi saxelmwifo danaSaulebaTa braldebiT 1917-1921 wlebTan SedarebiT 7-er naklebi adamiani gaasamarTles. es garkveulwilad mianiSnebda represiuli aparatis moqmedebis SezRudvaze. **amasTan erTad sul ufro cxadi xdeboda,**

rom arsebuli politikuri reJimi samarTlebrivi normebs dacvas ver uzrunvelyofda. 1927 wels gaica brZaneba, rom diversiebis monawileni, aseve manqanadanadgarebis dazianebis faqtze dakavebulebi sasamarTlos gareSe daesajaT. **mTavarma politikurma sammarTvelom Ziebisa da ganaCenis (maT Soris sikvdiliT dasjis ganaCenis) gamotanis ufleba miiRo.**

6. komunisturi (bolSevikuri) partia mSvidobian mSeneblobaze gadasvlis Semdeg. sabWoTa politikuri sistemis saTaveSi idga **ruseTis komunisturi partia (bolSevikebisa)**, romelsac sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris Seqmnis Semdeg saxeli Seucvales da **sakavSiro komunisturi partia (bolSevikebisa)** uwodes. sabWoTa politikuri sistema faqtobrivad **komunisturi partiis diqtaturas** warmoadgenda. sakavSiro komunisturi partia (bolSevikebisa) batonobda rogorc **umaRles sakanonmdeblo, ise aRmasrulebel xelisuflebaze**. sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris sabWoebis yriloba, iseve rogorc sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris centraluri aRmasrulebeli komiteti zedmiwevniT zustad axorcielebda sakavSiro komunisturi partiis (bolSevikebisa) mier SemuSavebul kurss. sakavSiro komunisturi partiis (bolSevikebisa) kurss axorcielebda sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris mTavroba – saxalxo komisarTa sabWo. **amrigad, komunisturi (bolSevikuri) partia gansazRvravda qveynis politikur, ekonomikur da socialur ganviTarebas, mTel saSinao da sagareo politikas.** sakavSiro komunisturi partia (bolSevikebisa) mxolod umaRles sakanonmdeblo da aRmasrulebel xelisuflebaze ar batonobda. **skp (b) adgilobrivi (sasoflo, raionuli, saqalaqo, saolqo) organizaciebis saSualebiT igi xelmZRvanelobda xelisuflebis adgilobrivi organoebis muSaobas.** yvela mniSvnelovan xelmZRvanel Tanamdebobaze, centrSic da adgilebze, maT Soris sameurneo Tanamdebobebze, mxolod skp (b) wevrebi iniSnebodnen.

XX saukunis 20-iani wlebis damdegidan ruseTis komunisturma (bolSevikurma) partiam seriozuli cvlilebebi ganicada. rkp (b) X yrilobis Semdeg (1921 w.) daiwyo **partiis rigebis wmenda**, romlis drosac rkp (b) rigebidan

garicxes wevrTa saerTo raodenobis 25%. garicxvis mizezi sxvadasxva iyo. 33,8% partiidan garicxes pirvelad partiul organizaciebSi **pasiuri muSaobisaTvis**, 24,7% _ **karierizmisa da amoralizmisaTvis**, 8,7% _ **meqrTameobisaTvis**. partiuli wmendis Sedegad rkp (b) nawilobriv gaTavisuflda uRirsi wevrebisagan, Tumca amiT problema ar gadaWrila. **qveyanaSi komunisturi (bolSevikuri) partiis gabatonebuli mdgomareoba mis rigebSi bevr karierists, xSir SemTxvevaSi damnaSaveTa samyaros warmomadgenlebsac ki izidavda.** iyo sxva saSiSroebac. 1923 wlisaTvis komunisturi (bolSevikuri) partiis rigebSi fabrikebsa da qarxnebsi wevrTa mxolod 17% muSaobda. da es maSin, roca qveyanaSi proletariatis diqtatura arsebobda, xolo rkp (b) _ skp (b) muSaTa partiad miiCnevda TavS. 1924 wels sagangebo RonisZiebis Sedegad skp (b) rigebSi masobrivad miiRes uSualod warmoebis sferoSi fizikurad dasaqmebuli muSebi. amis Semdegac skp (b) rigebSi muSaTa raodenoba mxolod 44%-s gautolda. 1925-1927 wlebSi skp (b) rigebSi gza gauxsnes glexobas. am periodSi partiaSi SesulTa 35% glexobis warmomadgenlebi iyvnen. 1924 wlidan 1926 wlamde skp (b) wevrTa raodenoba 2,5-er gaizarda, xolo partiis wevrTa raodenobam 1 milions gadaaWarba. 1926 wlisaTvis skp (b) wevrTa mxolod 1% iyo partiaSi Sesuli 1917 wlamde. erTi mesamedi 1917 welsa da samoqalaqo omis wlebSi gaxda partiis wevri. **skp (b) wevrTa mxolod 1%-s hqonda umaRlesi ganaTleba, 63%-s miRebuli hqonda dawyebiTi ganaTleba, 23%-s wera-kiTxva skolis gareSe hqonda Seswavlili.**

skp (b) rigebSi bevri iyo principuli, patiosani da erTguli wevri. maT gverdiT partiaSi moikalaTa da Tavisi karieristuli miznebis ganxorcielebas cdilobda uamravi uRirsi adamiani.

1917 wlidan dawyebuli ruseTSi, xolo Semdeg sabWoTa kavSirSi xelmZRvanel Tanamdebobebze komunisturi (bolSevikuri) partiis wevrebis daniSvna samoqalaqo omis damTavrebis Semdeg praqtikulad dauwerel kanonad iqca. 1920 wlis aprilidan 1921 wlis martamde xelmZRvanel Tanamdebobaze dainiSna komunisturi (bolSevikuri) partiis 40 aTasi wevri.

didi cvlilebebi moxda komunistur (bolSevikur) partiaSi vladimer leninis sicocxlis bolo wlebSi. rkp (b) XI yrilobis Semdeg, 1922 wlis 3 aprils, centraluri komitetis generalur mdivnad airCies **ioseb juRaSvili** (stalini), xolo mdivnebad _ **viaCeslav molotovi** da **valerian kuibiSevi**.

7. opoziciuri partiebis bedi. opoziciuri partiebidan bolSevikebisaTvis yvelaze saSiSi **ruseTis social-demokratiuli muSaTa partia (menSevikebisa)** iyo. 1917-1922 wlebSi didi SezRudvebis miuxedavad, menSevikebi legalurad moRvaweobdnen ruseTSi. 1923-1924 wlebSi, usastikesi teroris pirobebSi, menSevikuri partiis calkeul organizaciebs aiZulebdnen moewviaT krebebi da konferenciebi da partiis TviTdaSla gamoexadebinaT. am periodisaTvis cnobili menSeviki social-demokratebi emigraciaSi imyofebodnen da xels ver uSlidnen xelisuflebis mier organizebuli partiis TviTdaSlis process. 1925 wlisaTvis ruseTis social-demokratiulma muSaTa partiam (menSevikebisa) sabWoTa kavSiris teritoriaze moqmedeba Sewyvita. partia arsebobas emigraciaSi ganagrZobda. 1921 wels sruliad ruseTis sagangebo komisiyam farTomasStabiani represiebi daiwyo **ruseTis socialist-revolucionerTa (eserTa)** partiis winaaRmdeg. daapatimres rogorc memarjvene, ise memarcxene eserebi. 1922 wels moskovSi eserTa partiis centraluri komitetis wevrebi gaasamarTles. 34 gansasjelidan 12 sikvdiliT dasajes, danarCens _ ori wlidan aT wlamde patimroba miusajes. male aT sikvdilmisjils ganaCeni Seumsubuqes da patimrobiT Seucvales. ori sikvdilmisjilis mimarT ganaCenis sisruleSi moyvana SeaCeres im pirobiT, Tu eserebi sabWoTa xelisuflebis winaaRmdeg brZolas Sewyvtdnen. 1925 wels daapatimres aralegalurad moqmed eserTa partiis xelmZRvaneli organo _ **centraluri biuro**. amis Semdeg sabWoTa kavSiris teritoriaze eserTa partiam moqmedeba Sewyvita. partia moqmedebas mxolod sazRvargareT ganagrZobda.

emigraciaSi myof opoziciur politikur partiebSi aqtiurad moqmedebda sabWoTa kavSiris specsamsaxurebis agentura.

1921-1927 wlebSi bolSevikebma SeZles Zlieri saxelmwifo sistemis Camoyalibeba,

romelic ganuyoflad batonobda mTel sazogadoebaze.

თავი XII. საბჭოთა კავშირის საშინაო პოლიტიკა
1928-1937 წლებში

XX საუკუნის 20-იანი წლების დასაწყისიდან 30-იანი წლების დასაწყისამდე საბჭოთა სოციალ-ეკონომიკური და სოციალური სისტემა. ახალი სოციალური სისტემის თეორიული გააზრება და მისი პრაქტიკული რეალიზება დაკავშირებულია იოსებ სტალინის საქმით.

§ 1. მრეწველობის მდგრადი განვითარების განხორციელება.

1. მრეწველობის განვითარების განხორციელება. ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მიზანმიმართული განხორციელება. საბჭოთა, ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მიზანმიმართული განხორციელება იყო თავისი არსით, რადგან `კაპიტალიზმის ნაწილობრივი აღორძინება~ დასვა იმ პოლიტიკურმა ჯგუფმა (ბოლშევიკებმა), რომელიც კერძო საკუთრების მოსპობის მიზნით იბრძოდა. რუსეთის კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) მიზანმიმართული განხორციელება, ასევე რუსეთის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მიხედვით განხორციელება. ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელება არ დაელოდა რკპ (ბ) სივლით არსებული `მუშათა ოპოზიციის~, რომლის მიხედვითაც უნდა პარტიის მიერ და მუშათა კლასის მნიშვნელოვანი ნაწილი. `მუშათა ოპოზიციის~ მიხედვით **ა. სლიპნიკოვმა** და **ა. მედვედევმა** პირდაპირ განაცხადეს, რომ ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მიხედვით პროლეტარიატის დიქტატურის განხორციელება და მისი განხორციელება რკპ (ბ) პროგრამის მიხედვით, რომელიც რევოლუციის განხორციელების მიზნით მუშათა კლასს, მაგრამ მისი მიზანმიმართული განხორციელება გეგმიური, ბურჟუაზიის და კლასის მიხედვით. ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელების მიზანმიმართული განხორციელება მუშათა კლასის კლასის მიხედვით. ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მიხედვით განხორციელება მუშათა კლასის მიხედვით. ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მიხედვით განხორციელება მუშათა კლასის მიხედვით. ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მიხედვით განხორციელება მუშათა კლასის მიხედვით.

რკპ (ბ) მიხედვით არ შეიძლება ანგარიში გაეკეთებინათ რუსული ემიგრაციის პროგნოზის მიხედვით. XX საუკუნის 20-იანი წლების დასაწყისის რუსული ემიგრაციის მიხედვით განხორციელება. `სმენაველის~ მიხედვით, მაგრამ სორის **ნ. უსტრიალოვი**, ემიგრაციის მიხედვით განხორციელება. სერგეების მიხედვით, რადგან რუსეთის სოციალური ბუნების

ბურჟუაზიის მიხედვით განხორციელება. **ნ. უსტრიალოვი** ამტკიცებდა, რომ რუსეთის მიხედვით განხორციელება, მაგრამ სოციალური პოლიტიკის მიხედვით განხორციელება. `სმენაველის~ მიხედვით, მაგრამ სორის **ნ. უსტრიალოვი**, ემიგრაციის მიხედვით განხორციელება. სერგეების მიხედვით, რადგან რუსეთის სოციალური ბუნების

1921 წლის ივლისში **ლევ ტროცკი**, რომელიც თავის მიხედვით განხორციელება. **ე. პრებრაჟენსკი** მიუთხოვდა, რომ პოლიტიკური განხორციელება გარკვეული პერიოდის მიხედვით. **ნ. ბუხარინმა** **ლ. ტროცკის** მიხედვით განხორციელება. მისი მიხედვით, ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მიხედვით განხორციელება. რუსული ემიგრაციის მიხედვით განხორციელება.

ევგენი პრებრაჟენსკი

სოციალური ეკონომიკის მიხედვით განხორციელება. **ნ.**

buxarins ar daeTanxma rkp (b) xelmZRvanelobis umravlesoba, romelTa azriTac, axali ekonomikuri politika sabWoTa xelisuflebis gadasarCenad iyo SemoRebuli da amitom ar SeiZleboda didxans gagrZelebulo. **v. lenini, romlis janmrTelobac seriozulad iyo Seryeuli, uZluri aRmoCnda rkp (b) xelmZRvanelobis SigniT momwifebuli dapirispireba Tavidan aecilebina.**

ruseTis komunisturi partiis (bolSevikebisa) centraluri komitetis politbiuros pirvelma **I. trockim** Seutia. I. trocki, romelic cnobili iyo rogorc umkacresi, rkiniseburi disciplinisa da mmarTvelobis diqtatoruli formebis momxre, **rkp (b) xelmZRvanelobas brals sdebda `partiuli aparatis diqtaturis~ damyarebaSi, ekonomikuri politikis usistemobasa da partiuli demokratiis ugulebelyofaSi.** marTalia, I. trocki partiuli demokratiis dacvas moiTxovda, magram amave dros mxars uWerda ekonomikis diqtatoruli meTodebiT marTvas. I. trockisTan erTad 1923 wels rkp (b) centraluri komitetis politbiuros weriliT mimarTa 46 cnobilma bolSevikma (`46-is ganxadebas~ xels awerdnen: **e. preobraJenski, I. serebriakovi, a. bubnovi, g. piatakovi** da sxvebi). isini rkp (b) centraluri komitetis politbiuros umravlesobas brals sdebdnen **araTanmimdevruli politikis gatarebaSi, ris Sedegadac qveyana ekonomikurma krizisma moicva.** imxanad Seqmnili mZime mdgomareobis gamo, rkp (b) centraluri komitetis politbiuros opoziciuri azris CaxSoba ar ucdia. I. trockim rkp (b) centraluri komitetis politbiuros aseTi qmedeba mis sisusted CaTvala da 1923 wlis dekemberSi gamoqveynebul naSromSi **`axali kursi~** rkp (b) partiuli aparatis (centraluri komitetisa da politbiuros) vrceli kritika warmoadgina. kritika ZiriTadad partiis politikur da ekonomikur kurss Seexeboda.

Seqmnil viTarebaSi ukandaxeva aRar SeiZleboda. v. leninis avadmyofobis periodSi rkp (b) centralur komitetSi Seqmnilma triumviratma _ **i. stalinma, g. zinovievma, I. kamenevma** _ rkp (b) XIII konferenciaze (1924 wlis ianvari) SeZlo I. trockis izolireba. konferenciam I. trockis Sexedulebebi Seafasa, rogorc **`wvriburJuaziuli gadaxra partiaSi~.** 1924 wlis maisSi gamarTulma rkp (b) XIII yrilobam daadastura XIII konferenciis gadawyvetileba. **I. trockim brZola waago.** male

i. stalinma miaRwia imas, rom I. trockim datova yvela Tanamdeboba komunistur (bolSevikur) partiasa da wiTel armiaSi. miuxedavad amisa, I. trocki kvlav rCeboda rkp (b) erT-erT liderad. mas qveyanaSi Zalze didi avtoriteti hqonda.

lev daviTis Ze trockis (1879-1940) namdvili gvaria bronSteini. I. trocki _ komunisturi (bolSevikuri) partiisa da sabWoTa saxelmwifos gamoCenili moRvawe daibada xersonis guberniis elisavetgradis mazris sofel ianovkaSi msxvili arendatoris ojaxSi. daamTavra realuri saswavlebeli da axalgazrdobidanve Caeba muSaTa moZraobaSi, risTvisac ramdenjerme iyo dapatimrebuli. 1900 wliდან marqsizmis mimdevari gaxda. 1902 wels gadasaxlebidan gaqceuli emigraciaSi wavida, londonSi Sexvda v. lenins, romelmac daakavSira emigrant social-demokratebTan. 1903 wliდან menSevikur mimdinareobas miemxro. aqtiurad monawileobda 1905-1907 wlebis revoluciaSi, 1905 wels iyo peterburgis deputatTa sabWos Tavmjdomaris moadgile, xolo Semdeg Tavmjdomare. 1905 wels daapatimres da 1906 wels cimbiSi mudmivi Casaxleba miusajes. gadasaxlebidan maleve gaiqca, 1908-1912 wlebiSi emigraciaSi gamoscemda gazeT `pravdas~. 1917 wlis maisSi dabruna ruseTis, dapatimrebuli iyo 1917 wlis ivlisis demonstraciaSi monawileobisaTvis, patimrobidan 1917 wlis seqtemberSi gaaTavisufles. 1917 wlis agvistoSi Sevida rsdmp (b) rigebsi, rsdmp (b) VI yrilobaze airCies centraluri komitetis wevrad. 1917 wlis 25 seqtembridan iyo petrogradis deputatTa sabWos Tavmjdomare da 1917 wlis oqtombris kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis erT-erTi xelmZRvaneli. arCeuli iyo ruseTis damfuZnebeli krebis wevrad. 1917 wlis oqtomberSi gaxda ruseTis saxalxo komisarTa sabWos wevri _ sagareo saqmeTa saxalxo komisari. brest-litovskis sazavo molaparakebaze xelmZRvanelobda ruseTis delegacias, winaaRmdegi iyo germaniisa da avstria-ungreTis mier SemoTavazebuli pirobebiT zavis dadebisa. zavTan dakavSirebuli uTanxmoebis gamo 1918 wlis 22 Tebervalis gadadga sagareo saqmeTa saxalxo komisris Tanamdebobidan. iyo wiTeli armiis faqtobrivi Semqmnili. erTdroulad ekava ramdenime mniSvnelovani Tanamdeboba: 1918 wlis 4 martidan iyo umaRlesi samxedro sabWos Tavmjdomare, 1918 wlis 13 martidan imavdroulad dainiSna samxedro da sazRvao saqmeTa saxalxo komisrad, xolo 1918 wlis 2 seqtembridan _ samxedro-revoluciuri sabWos Tavmjdomared, 1920 wlis martidan dekembramde ekava gzaTa saxalxo komisris Tanamdeboba, xolo 1920-1921 wlebiSi iyo transportis muSaTa profesiuli kavSiris centraluri komitetis

Tavmjdomare. 1919 wels airCies rkp (b) centraluri komitetis politbiuros wevrad. iyo sakoncentracion banakebis Seqmnisa da patimarTa Sromis gamoyenebis iniciatori. eqstremist bolSevik liderTa Sorisac ki gamoirCeoda didi sisastikiT, iyo `wiTeli teroris~ erT-erTi ideologi da praqtikulad misi ganmaxorcielebeli. wiTel armiaSi samuSaod ZaldatanebiT mobilizebuli Zveli armiis oficerTa ojaxis wevrebi (col-Svili, ded-mama, da-Zmani) misi brZanebiT mZevlebis saxiT sakoncentracion banakebSi hyavdaT moTavsebuli. piradad monawileobda damsjel eqspediciebSi, misi uSualo monawileobiT dasajes kronStadtis amboxebis (1921 w.) monawileni. misi rwmeniT aucilebeli iyo `samxedro komunizmis~ principebis SenarCuneba, industrializacia izulebiT Sromas unda damyareboda, xolo koleqtivizacia aseve ZaldatanebiT unda gaetarebinaT. v. leninis sicocxlis bolo xanebSi, gansakuTrebiT ki misi sikvdilis Semdeg daiwyo brZola sabWoTa kavSiris politikur liderad gaxdomis mizniT, ris gamoc daupirispirda i. stalins, g. zinovievsa da l. kamenevs. 1925 wlis 6 ianvars gaaTavisufles samxedro da sazRvao saqmeTa saxalxo komisrisa da samxedro-revoluciuri sabWos Tavmjdomaris movaleobisagan. 1925-1927 wlebSi i. stalinis winaaRmdeg sabrZolveblad miimxro g. zinovievi da l. kamenevi, magram n. buxarinisa da a. rikovis daxmarebiT i. stalinma SeZlo opoziciis ganadgureba. 1926 wlis oqtomberSi gamoyvanil iqna skp (b) centraluri komitetis politbiurodan, xolo 1927 wlis oqtomberSi _ skp (b) centraluri komitetidan, 1927 wlis 14 noembers garicxes skp (b) rigebidan da imavdroulad daatovebines yvela Tanamdeboba. 1928 wlis ianvarSi gadaasaxles alma-aTaSi, xolo 1929 wels gaasaxles sabWoTa kavSiridan (odesis gavliT TurqeTSi gaemgzavra). 1932 wels CamoarTves sabWoTa kavSiris moqalaeoba. 1933 wels TurqeTidan safrangeTSi gadavida, xolo 1935 wels _ safrangeTidan norvegiaSi, 1937 wels meqsikaSi gaemgzavra. emigraciaSi agrZelebda i. stalinis winaaRmdeg ideur brZolas. 1940 wlis 21 agvistos meqsikaSi gardaicvala Tavis areSi miyenebuli Wrilobisagan. mkvleloba SeukveTa sabWoTa kavSiris politikurma xelmZRvanelobam. mkvleli espaneli komunisti ramon merkaderi iyo. l. trocki orjer iyo daqorwinebuli, meore colisagan hyavda ori vaJi, romlebic dedis gvars atarebdnen. lev sedovi aqtiuri trockisti iyo da mamas gahyva emigraciaSi, daiRupa parizSi saidumlo viTarebaSi. sergei sedovi, miuxedavad imisa, rom mamis saxlidan wavida da politikaSi ar ereoda, 1937 wels daxvrites.

1924 wlis bolosaTvis sabWoTa kavSiris ekonomikam garkveul warmatebebs miaRwia. saxalxo meurneobis zogierTi dargis mier

gamoSvebulma produqciis raodenobam 1913 wlis dones miaRwia. Tumca amave dros cxadi gaxda, **rom qveynis samrewvelo potenciali ver uzrunvelyofda ekonomikis saWiro tempebiT ganviTarebas.** samrewvelo potencialis gazrda ki didi raodenobiT kreditis iTxovda. garesamyarodan aseTi kreditis miReba SeuZlebeli iyo. **Seqmnil viTarebaSi ioseb stalinma wamoayena mosazreba imis Sesaxeb, rom sabWoTa kavSiris ucxouri kreditebis gareSe, Tavisi ZalebiT uzrunveleyo samrewvelo potencialis gazrda, ekonomikis swrafi tempebiT ganviTareba da socialisturi wyobilebis aSeneba.** 1925 wlis Semodgomaze erT qveyanaSi socializmis aSenebis i. staliniseuli Teoria gaakritika **g. zinovievma.** g. zinovievis azriT, sabWoTa kavSirSi socializmis aSeneba SesaZlebeli iyo mxolod evropis qveynebsa da amerikis SeerTebul StatebSi socialisturi revoluciis gamarjvebis SemTxvevaSi. amiT g. zinovievi praqtikulad daeTanxma l. trockis, romelic amtkicebda, rom msolfio revoluciis gamarjvebis gareSe sabWoTa kavSirSi socializmi ver gaimarjvebso. **g. zinovievis mier i. stalinis kritika triumviratis (i. stalini, g. zinovievi, l. kamenevi) daSlis momaswavebeli iyo.** marTlac, 1925 wlis oqtomberSi rkp (b) centralur komitetSi Sevida `oTxis gancxadeba~. g. zinovievi, l. kamenevi, g. sokolnikovi da n. krupskaja (v. leninis meuRle), romlebic partiis kursis Sesaxeb farTo diskusiis dawyebas iTxovdnen. male rkp (b) SigniT Camoyalibda `axali opozicia~. es ki i. stalinisaTvis Zalze saSiSi iyo. man dakarga rogorc g. zinovievis, ise l. kamenevis Tanadgoma. **praqtikulad i. stalinis winaaRmdeg aRmoCnda komunisturi (bolSevikuri) partiis sami aRiarebuli lideri _ lev trocki, grigoli zinovievi da lev kamenevi.** savsebiT SesaZlebeli iyo, i. stalini saerTod CamoecilebinaT rkp (b) xelmZRvanelobisaTvis. i. stalinma saswrafo zomebi miiRo da n. buxarinis mimxroba moaxerxa, Tumca es arafris garantias ar izleoda. SesaZlebeli iyo movlenebis sruliad moulodneli scenariT ganviTareba. aseT viTarebaSi 1925 wlis dekemberSi Seikriba komunisturi (bolSevikuri) partiis XIV yriloba (XIV yrilobaze partias saxelwodeba Seucvales _ sabWoTa kavSiris Seqmnis gamo ruseTis komunistur partias ewoda sakavSiro

komunisturi partia. sityva `bolSevikebisa~
kvlav darCa partiis saxelwodebaSi).

skp (b) XIV yrilobaze `axalma opoziciam~
scada i. stalinisa da n. buxarinis izolireba. **g. zinovievma** yrilobaze gamosvllisas gaakritika **i. stalinis** Sexeduleba sabWoTa kavSirSi socializmis aSenebis SesaZleblobis Sesaxeb, xolo **n. buxarini**, burJuaziuli elementebis gaZlierebis Sedegad warmoqmnili safrTxis ugulebelyofisaTvis. **opozicia i. stalinis generaluri mdivnis Tanamdebobidan gadayenebas gegmavda.** l. kamenevma pirdapir ganacxada, rom i. stalini partiis gamaerTianeblis rolSi ver gamovidoda. amave dros l. kamenevma wamoayena partiis beladis gareSe arsebobis idea. g. zinovievs mxari dauWira g. sokolnikovma. **`axalma opoziciam~ n. buxarini i. stalinTan garigebaSi daadanaSaula.** i. stalinis generaluri mdivnis Tanamdebobidan gadayenebis Sesaxeb mTavar argumentad `axalma opoziciam~ i. stalinis mier n. buxarinis SexedulebaTa gaziareba moitana. l. trockis yrilobaze Tavis azri ar gamouTqvams.

i. stalinma kargad gaTvlili politikuri manebris wyalobiT `axali opoziciis~ gegmebi CaSala. skp (b) XIV yrilobam i. stalinis kurss dauWira mxari.

grigori evseis Ze zinovievis (1883-1936) namdvili saxeli da gvaria **ovsei-gerS aronis Ze radomislski.** dedamisi gvarad **apfelbaumi** iyo. g.

nadeJda krupskaia

zinovievi komunisturi (bolSevikuri) partiis gamoCenili moRvawe elisavetgradSi, merZeve fermeris ojaxSi daibada. swavlobda bernis universitetis qimiisa da filosofis fakultetebze, universiteti ar daumTavrebia. monawileobda muSaTa moZraobaSi. 1901 wels rsdmp wevri gaxda, 1903 wels bolSevikur mimdinareobas miemxro. 1902 wels wavida emigraciaSi, cxovrobdia berlinSi, parizSi, bernSi, emigraciaSi dauaxlovda g. plexanovsa da v. lenins. 1905 wels peterburgSia, Semdeg isev emigraciaSi, 1906 wels _ kvlav peterburgSi. 1907 wels airCies rsdmp centraluri komitetis wevrad. 1908 wlidan v. leninTan da l. kamenevTan erTad kvlav emigraciaSi moRvaweobs. 1917 wlis aprilSi v. leninTan erTad emigraciidan peterburgSi dabruna. iyo v. leninis uaxloesi TanamebrZoli. 1917 wlis oqtomberSi mxari ar dauWira v. lenins SeiaraRebuli ajanyebis dawyebis sakiTxSi. brest-litovskis sazavo molaparakebisas mxars uWerda v. lenins. 1918 wels iyo wiTeli teroris erT-erTi organizatori. 1919 wels airCies komunisturi internacionalis aRmasrulebeli komitetis Tavmjdomared, xolo 1921 wels rkp (b) centraluri komitetis politbiuros wevrad. aTi wlis manZilze saTaveSi edga rkp (b)-skp (b) petrogradis organizacias. misi iniciativiTa da uSualo xelmZRvanelobiT petrogradSi daiwyo `wiTeli terori~, qalaqidan CrdiloeT ruseTSi gaasaxles Tavadaznaurobisa da burJuaziis uamravi warmomadgeneli, romelTa didi nawili gadasaxlebaSi daiRupa. petrogradelebi mas `sixxlian griSkas~ uwodebdnen. l. trockis winaaRmdeg brZolaSi iyo v. leninis erTguli momxre. v. leninis sikvdilis Semdeg (1924 w.) l. trockis winaaRmdeg brZolaSi mxari dauWira i. stalins. iyo l. trockis mkacrad dasjis momxre, xelmZRvanelobda moskovidan l. trockis gasaxlebis saqmes. 1925 wlidan, rogore `axali opoziciis~ erT-erTi lideri, daupirispirda i. stalins. 1926 wels i. stalinis moTxovniT gamoiyvanes skp (b) centraluri komitetis politbiurodan da gadaayenes komunisturi internacionalis aRmasrulebeli komitetis Tavmjdomaris Tanamdebobidan. i. stalinTan brZolis mizniT SeuerTda trockistul opozicias, risTvisac 1927 wels garicxes skp (b) rigebidan. 1928 wels, Secdomebis `monaniebis~ Semdeg, aRadgines skp (b) rigebSi da daniSnes yazanis universitetis rektorad, male samuSaod isev moskovSi gadaiyvanes. 1932 wels antipartiuli da antisaxelmwifoebri moRvaweobisaTvis skp (b) rigebidan garicxes, gaasamarTles da yazaxeTSi gadaasaxles. 1932 wels kvlav aRadgines skp (b) rigebSi, magram 1934 wels antipartiuli da antisaxelmwifoebri moRvaweobis braldebiT isev daapatimres da 1935 wels aTi wlis vadiT patimroba miusajes. 1936 wels trockistul-

zinovievuri opoziciis organizebis braldebiT kvlav gaasamarTles da sikvdiliT dasajes. sasamarTlo procesze da ganaCenis gamotanis Semdeg uRirsad iqceoda, sicocxlis SenarCunebis mizniT aRmerTebda i. stalins. sikvdiliT dasjis win iTxovda Sewyalebas, fexebis ukocnida misive jalaTebis. Tavada aTasobiT adamianis sicocxlis aradCamgdebma sikvdilis win yovelgvvari Rirseba dakarga, fizikuradac ise dauZlurda, rom fexze dgomac ki aRar SeeZlo. daxvrites 1936 wlis 25 agvistos. 1988 wliidan rehabilitirebulia. g. zinovievis meuRle sara raviCi oTxjer _ 1934, 1937, 1946 da 1951 wels daapatimres, imyofeboda gadasaxlebaSi, saidanac mxolod 1954 wels gaTavisuflda.

lev borisis Ze kamenevis (1883-1936) namdvili gvvari iyo **rozenfeldi**. l. kamenevi _ komunisturi (bolSevikuri) partiisa da sabWoTa saxelmwifos gamoCenili moRvawe moskovSi, inJinris ojaxSi daibada. mamamiss hqonda STamomavlobiTi sapatio moqalaqis wodeba. l. kamenevi iyo l. trockis siZe. 1901 wels daamTavra Tbilisis gimnazia, swavlobda moskovis universitetis iuridiul fakultetze, romelic ar daamTavrebia. 1901 wels gaxda rsdmp wevri, 1903 wels miemxro bolSevikur mimdinareobas. 1902 wels studentTa mRelvarebaSi monawileobisaTvis garicxes universitetidan da TbilisSi gadmoasaxles. 1902 wels wavida emigraciaSi, 1903 wels emigraciidan dabrunebis Semdeg partiul muSaobas eweoda Tbilissa da moskovSi, 1904 wels isev gadmoasaxles TbilisSi. 1905 wliidan moRvaweobs peterburgSi. 1908 wels daapatimres, patimrobidan gaTavisuflebis Semdeg wavida emigraciaSi, cxovrobda JenevaSi. 1913 wels gadavida avstria-ungreTSi (krakovSi), sadac v. leninisa da g. zinovievis jgufebSi agrZeles moRvaweobas. 1914 wels dabruna ruseTSi, sadac male daapatimres da cimbiSi (eniseis guberniaSi) gadaasaxles. 1917 wlis martSi i. stalinTan erTad dabruna petrogradSi. 1917 wlis martidan iyo petrogradis deputatTa sabWos aRmasrulebeli komitetis wevri. iyo v. leninis principuli mowinaaRmdege, miuReblad miaCnda SeiaraRebuli ajanyebis gziT Zalauflebis xelSi Cagdeba. 1917 wlis 25 oqtomers airCies sruliad ruseTis sabWoebis meore yrilobis Tavmjdomared, xolo 27 oqtomers _ sruliad ruseTis centraluri aRmasrulebeli komitetis Tavmjdomared. 1917 wlis 4 noembers airCies rkp (b) centraluri komitetis politbiuros wevrad. 1917 wlis 8 noembers v. leninTan uTanxmoebis gamo gadadga centraluri aRmasrulebeli komitetis Tavmjdomaris Tanamdebobidan. arCeuli iyo ruseTis damfuZnebeli krebis wevrad. v. leninTan uTanxmoebis miuxedavad, iyo Zalmomreobaze damyarebuli politikuri reJimisa da `wiTeli teroris~ Tavgamodebuli momxre. 1918-1926 wlebSi iyo

moskovis deputatTa sabWos Tavmjdomare. 1919 wels airCies rkp (b) centraluri komitetis politbiuros wevrad, 1923-1926 wlebSi iyo sabWoTa kavSiris saxalxo komisarTa sabWos Tavmjdomaris mo- adgile. 1923-1924 wlebSi l.kamenevi g. zinovievTan erTad aqtiurad uWerda mxars i. stalins l. trockis winaaRmdeg brZolaSi. 1925-1927 wlebSi iyo `axali opoziciis~ erT-erTi lideri, risTvisac i. stalins moTxovniT gaaTavisufles partiuli da saxelmwifo Tanamdebobebidan, 1926 wels gagzavnes italiaSi sabWoTa kavSiris sruluflebian warmomadgenlad. 1926-1927 wlebSi

giorgi piatakovi

iyo memarcxene opoziciis erT-erTi lideri, risTvisac 1927 wels garicxes skp (b) rigebidan. skp (b) wevrad aRadgines 1928 wels, magram 1932 wels opoziciuri moRvaweobisaTvis isev garicxes partiidan da gadasaxlebaSi gagzavnes. 1933 wels kvlav aRadgines skp (b) rigeSi da 1934 wels daniSnes sabWoTa kavSiris mecnierebaTa akademiis msolfio literaturis institutis direqtorad. 1934 welsve daapatimres antipartiuli da antisaxelmwifoebri moRvaweobis braldebiT da 1935 wels aTi wliT Tavisuflebis aRkveTa miasajes. 1936 wels ganmeorebiT gaasamarTles trockistul- zinovievuri opoziciis saqmianobaSi moRvaweobisaTvis da sikvdiliT dasja miasajes. daxvrites 1936 wlis 25 agvistos. 1988 wliidan rehabilitirebulia. l. kamenevis Zmas nikolai rozenfelds miasajes aTi wliT patimroba. l. kamenevis meuRle, l. trockis da _ olga kameneva- bronSteini qmris sikvdiliT dasjis Semdeg da-

apatimres da 1941 wels oriolis cixeSi sasamarTlos ganaCenis gareSe daxvrites. represiebis msxverpli gaxda l. kamenevis ori vaJi, aseve Zma da rZali.

skp (b) XIV yriloba istoriaSi **industrializaciis yrilobis** saxeliT Sevida, Tumca industrializaciis Sesaxeb mxolod zogadad iyo msjeloba. yrilobam miiRo gadawyvetileba sabWoTa kavSiris ekonomikuri damoukideblobis miRwevis Sesaxeb.

skp (b) XIV yrilobis Semdeg partiis axladarCeul xelmZRvanelobaSi moxda cvlileba. skp (b) centraluri komitetis politbiuroSi i. stalinis erTguli adamianebi airCies. 1926 wlis ianvarSi g. zinovievi gadaayenes skp (b) leningradis partiuli organizaciis mdivnis Tanamdebobidan. mis nacvlad am Tanamdebobaze i. stalinis erTguli **s. kirovi** airCies.

amrigad, skp (b) XIV yrlobaze gamarjvebiTa da g. zinovievis gadayenebiT i. stalinma mniSvnelovnad ganimtkica poziciebi. Tumca opozicia brZolas ar wyvetda.

1926 wlis gazafxulze **l. trocki** da **g. zinovievi** gaerTiandnen. maT mxars uWerda **l. kamenevi, g. piatakovi** da sxvebi. i. stalini miiCnevda, rom industrializacia unda dafuZneboda soflis ekonomikis TandaTanobiT aRmavlobas. amave dros industrializacia unda warmarTuliyo im minimaluri tempebiT, romelic sakmarisi iyo socializmis gamarjvebisaTvis. **l. trocki** ki amtkicebda, rom industrializacia rac SeiZleba swrafi tempebiT unda warmarTuliyo, xolo industrializaciisaTvis saWiro saxsrebi dauyovnebliv unda moepovebinaT soflad glexobis dabegvris gziT. i. stalinma n. buxarinis da a. rikovis daxmarebiT amjeradac SeZlo opoziciis damarcxeba.

2. pirveli xuTwlani gegma (1928-1933 ww.). skp (b) XV partiulma konferenciam (1926 wlis Semodgoma) industrializaciis mTavar mimarTulebad manqanaTmSeneblobis maRali tempebiT ganviTareba dasaxa. **industrializacia saxelmwifo biujetSi saxalxo meurneobis sxva dargebidan Sesuli saxsrebiT unda ganxorciebuliyo.** amasTan erTad, partiulma konferenciam mkacrad gaakritika opozicia, romelic industrializaciisaTvis saWiro saxsrebis mopovebas glexobis begaris (gadasaxadis) gazrdiT apirebda.

1927 wlis dekemberSi skp (b) XV yrilobam miiRo saxalxo meurneobis ganviTarebis **pirveli xuTwlani gegmis (1928-1933 ww.)** direqtivebi. direqtivebiSi konkretuli sakiTxebi ar yofila warmodgenili, gansazRvruli iyo mxolod gegmis principebi. am direqtivebis safuZvelze Sedga pirveli xuTwlani gegma, romelic daamtka sabWoTa kavSiris sabWoebis V yrilobam 1929 wlis maisSi. amiT xuTwlani gegmam kanonis Zala SeiZina. pirveli xuTwlani gegma iTvaliswinebda samrewvelo produqciis gazrdas 180%-iT, warmoebis saSualebaTa warmoebis gazrdas 230%-iT, soflis meurneobis produqciis gazrdas 55%-iT. sul erovnuli Semosavali unda gazrdiliyo 103%-iT. gegma sakmaod masStaburi iyo, magram, rogorc gairkva, misi Sesruleba sulac ar iyo SeuZlebeli.

pirveli xuTwlani gegmis wlebSi gansakuTrebiT seriozuli warmatebebi iqna mopovebuli manqanaTmSeneblobis dargSi. gaCnda manqanaTmSeneblobis axali dargebi. amasTan erTad, cxadi gaxda, rom dagegmili **didi naxtomi**~ ver ganxorcielda. 1928-1929 wlebSi industrializaciis tempebi 23,7% udrida, 1933 wlisaTvis ki 5%-mde daeca. 1659 mSenebare obieqtidan 613 obieqtis dafinanseba Sewyda. Seferxda Savi metalurgiis sawarmoebis mSenebloba. gegmiT gaTvaliswinebuli 60 brZmedidan mwyobrSi Cadga mxolod 32. miuxedavad amisa, xelisufleba mosaxleobas arwmunebda, rom gegma warmatebiT sruldeboda. 1931-1932 wlebSi sabWoTa kavSirSi Seqmnili mZime socialuri da ekonomikuri krizisis miuxedavad oficialurad gamocxadda, rom pirveli xuTwlani gegma oTx weliwadsa da sam TveSi Sesrulda. cxadia, es iyo didi sicrue. **pirveli xuTwlani gegma ar sruldeboda. mis ganxorcielebaze zrunva cxra TviT adre Sewyvites da saswrafod Seudgnen meore xuTwlani gegmis SemuSavebas.**

3. meore xuTwlani gegma (1933-1937 ww.). skp (b) XVII yrilobam 1934 wlis ianvar-TebervalSi daamtka saxalxo meurneobis ganviTarebis **meore xuTwlani gegma (1933-1937 ww.).** meore xuTwlani gegma iTvaliswinebda pirveli xuTwlani gegmis Sedgenisas daSvebul Secdomebs. samrewvelo produqciis zrdas 16,5% unda Seedgina (pirvel xuTwedSi dagegmili iyo 30%). mZime

mrewvelobis ganviTarebis tempebisTvis (14,5%) unda gadaeWarbebina msubuqi mrewvelobis ganviTarebis tempebs (18,5%).

meore xuTwlani gegma gacilebiT warmatebiT sruldeboda, vidre pirveli. mrewvelobis mTeli produqciis 80% axal qarxnebsa da fabrikebSi Seiqmna. swrafi tempiT viTardeboda **samxedro mrewveloba.** 1936 wlis dekemberSi Camoyalibda **TavdacviTi mrewvelobis saxalxo komisariati,** romlis daqvemdebarebaSi iyo 47 saaviacio, 15 saarterio, 10 satanko da 10 qimiuri qarxana da sxv. garda amisa, **TavdacviTi mrewvelobis saxalxo komisariati ganagebda 57 samxedro-samrewvelo, samecniero-kvleviT da samecniero-sacdel dawesebulebas, aseve 65 umaRles da saSualo saswavlebs.**

meore xuTwlani gegmis Sesrulebis procesSi Camoyalibda **ekonomikis marTvis zedmetad centralizebuli sistema,** ramac ganapiroba saxalxo meurneobis marTvaSi **administraciul-mbrZanebluri** principebis damkvidreba. am movlenis uaryofiTma Sedegebma cota mogvianebiT ufro metad iCina Tavi.

§ 2. soflis meurneobis koleqtivizacia.

1. ruseTis sofli XX saukunis 20-iani wlebis Sua xanebisTvis. axalma ekonomikurma politikam glexobas pirveli msoflio omisa da samoqalaqo omis wlebSi gaCanagebuli meurneobis aRdgenis saSualeba misca. Tu rogor mimdinareobda soflis meurneobis aRdgena, kargad Cans qvemoT motanili cifrebidan. 1921-1922 sameurneo wels mTelma sasoflo-sameurneo produqciam 1913 wels moweuli produqciis 46,8% Seadgina, 1922-1923 wels _ 63,9%, 1923-1924 wels _ 68,4%, 1924-1925 wels _ 79,5%, 1925-1926 wels 94,5%, 1926-1927 wels _ 98,7%. **soflis meurneobis aRdgena saxelmwifos mxridan daxmarebis gareSe mimdinareobda.** amasTan erTad, glexobas gayidul sasoflo-sameurneo produqciaSi uxdidnen **gaufasurebul qaRaldis fuls,** rac Zalze azaralebda sofels. didi dartyma ganicada glexobam 1924 wlis **safinanso reformis** dros, rodesac gaufasurebuli qaRaldis fuli SerCa xelSi. glexobam sofelsa da qalaqs Soris ekvivalenturi gacvlis Sedegad 645 milioni maneTis zarali naxa. miuxedavad amisa, saxelmwifo biujetSi Tanxis sami meoTxedi glexobidan Sedioda.

miuxedavad imisa, rom 1921-1925 wlebSi soflis meurneoba aRmavlobas ganicdida, ruseTis sofliSi bevri problema dagrovda. umTavresi ki is iyo, **rom glexuri meurneoba naturalur-samomxmareblo xasiaTs atarebda da ara sabazro-kapitalisturs.** amis mizezi iyo xelisuflebis uxeSi Careva soflad arsebuli ekonomikur urTierTobebSi. **xelisufleba cdilobda soflad sabazro ekonomikis principebis nacvlad sasaqonlogemuri ekonomikuri urTierTobis damkvidrebas.** adre Tu gvian es ruseTis soflis meurneobas seriozul krizisamde miivyvanda. amis pirveli niSnebi ukve gamoCnda. 1928-1929 wels erT sul mosaxleze warmoebuli xorblis raodenobam 484 kilograms miaRwia, maSin roca 1913 wels igi 584 kilograms udrida. 1927-1928 sameurneo wels saxelmwifom daamzada 630 milioni fuTi xorbali, 1913 wels ki damzadebuli iyo 1300 milioni fuTi.

soflis meurneobis naturalizacia iyo umTavresi mizezi xorblis damzadebaSi dawyebuli krizisisa. kriziss aRmavebda dabali fasebi xorbalze. 1913 wlisaTvis glexis mier dagrovili fulis yoveli maneTis realuri fasi 90 kapiks udrida, 1925 wlisaTvis maneTis realuri Rirebuleba 50 kapikamde daeca. es ki imas niSnavda, rom **glexs realurad xorblis fasis mxolod naxevars uxdidnen.** glexi zaraldeboda imiTac, rom sul ufro uaresdeboda xorblisa da sxva sasoflo-sameurneo produqciis gayidvis Sedegad miRebuli fuliT SeZenili samrewvelo produqciis xarisxi. importuli samrewvelo produqcia gaqra, samamulo produqcia ki Zalze dabali xarisxisa iyo.

1927-1928 sameurneo wels xorblis damzadebaSi Seqmnili krizisis pirobebSi xelisuflebam ukidures zomebs mimarTa. **axali ekonomikuri politikis SemoRebis Semdeg pirvelad ganxorcielda glexobidan xorblis amoReba.** xorbals upiratesad kulakebs (mdidar glexebs) arTmevdnen. winaaRmdogobis gawevis SemTxvevaSi gaTvaliswinebuli iyo sasjeli _ **Tavisuflebis aRkveTa sam wlamde.** es praqtikulad **`samxedro komunizmis`** politikis principebis aRdgenas niSnavda. amis sapauxod, kulakobam xorblis warmoebis Semicreba daiwyo, ramac puris damzadebaSi damatebiTi siZneleebi Seqmna 1928 wels, gansakuTrebiT ki 1929 wels. kulakebisTvis puris

CamorTmevis kampania cota mogvianebiT, koleqtivizaciis wlebSi dawyebuli gankulakebis preludiad iqca.

2. sabWoTa xelisuflebis axali kursi soflad. ioseb stalinisaTvis cxadi gaxda, rom soflad Seqmnili viTareba did safrTxes uqmnida sabWoTa xelisuflebas: 1) wvrili glexuri meurneoba ver uzrunvelyofda saxelmwifosaTvis imdeni puris miwodebas, rac aucilebeli iyo: a) qalaqis mosaxleobis gamosakvebad, b) armiis gamosakvebad, g) sagareo bazarze gasatanad da valutis dasagroveblad, d) saxelmwifo maragis Sesaqmneld; 2) kulakebisaTvis puris CamorTmeva didi xniT ver ixsnida mdgomareobas, radgan kulakebma puris warmoebis Semcireba daiwyes da male wasarTmevic aRaraferi iqneboda; 3) soflad glexobis sam fenas _ mdidar glexobas (kulakobas), saSualo glexobasa da uRaribes glexobas _ Soris arsebuli daZabuli urTierToba SeiZleboda did socialur amboxSi gadazdiliyo; 4) soflad arsebuli kapitalisturi urTierTobebi SeuTavsebeli iyo sabWoTa sistemisaTvis, misi Semdgomi arseboba safrTxes uqmnida sabWoTa xelisuflebas.

soflad axali kursis ganxorcielebis sakiTxi ixileboda skp (b) XV yrilobaze 1927 wlis dekemberSi. zogadad yrilobam aseTi kursi dasaxa: **`kulakebis winaaRmdeg Setevis ganviTareba~, `iseTi RonisZiebebis gatareba, romelic SezRudavda kapitalizmis ganviTarebas soflad da glexur meurneobas warmarTavda socializmisaken~.** skp (b) XV yrilobam miiRo wvrili glexuri meurneobis msxvil **koleqtiur meurneobebSi (kolmeurneobebSi)** gaerTianebis gadawyvetileba.

1928 wlis gazafxulze ruseTis federaciis miwaTmoqmedebis saxalxo komisariatma da sakolmeurneo centrma SeimuSava wvrili glexuri meurneobis koleqtivizaciis xuTwlani gegma (1928-1933 ww.). xuTwledis bolosaTvis (1933 wlisaTvis) kolmeurneobebSi unda gaerTianebuliyo 1,1 milioni glexuri meurneoba (mTeli glexuri meurneobis 4%). SemdegSi es cifri 3 milionamde gaizarda (mTeli glexuri meurneobis 12%). 1929 wlis gazafxulisaTvis gadawyda, rom koleqtiur meurneobebSi unda gaerTianebuliyo 4-4,5 milioni glexuri meurneoba (mTeli glexuri meurneobis 16-18%).

koleqtivizacia Cqari tempiT daiwyo. 1929 wlis zafxulis bolosaTvis koleqtiur meurneobebSi gaerTianebuli iyo 1 milioni glexuri meurneoba (mTeli glexuri meurneobis 3,9%), xolo oqtombris bolosaTvis _ 1,9 milioni (mTeli glexuri meurneobis 7,6). koleqtivizaciis aseTi maRali procenti ganpirobepuli iyo imiT, rom **sabWoTa xelisufleba glexobas ZaliT aerTianebda kolmeurneobebSi - nebayoflobiT gaerTianebis principi TiTqmis yvelgan irRveoda.** calkeuli raionebisa (mazrebisa) da olqebis xelmZRvanelebi administraciuli saSualebebiT erekebodnen glexobas kolmeurneobebSi. glexobis udidesma nawilma ar icoda, Tu ras warmoadgenda koleqtiuri meurneoba da ratom unda gaerTianebuliyo masSi. **uRaribesi glexoba Tavisi mZime ekonomikuri mdgomareobis gamo SedarebiT advilad Tanxmdeboda kolmeurneobaSi gaerTianebas, Tumca winaaRmdegoba aqac sagrZnobi iyo. saSualo glexoba win aRudga koleqtivizacias da aSkarad mtruli pozicia daikava kerZo glexuri meurneobis likvidaciis politikisadmi. rac Seexeba kulakobas (mdidar glexobas), man koleqtivizacias omi gamouxada.**

3. koleqtivizacia da sazogadoebriv-politikuri azri. koleqtivizaciam sabWoTa kavSiris politikur xelmZRvanelobaSi azrTa sxvadasxvaoba gamoiwvia. skp (b) SigniT aRmocenda e.w. **memarjvene gadaxra,** romlis lideri iyo nikolai buxarini (1888-1937). **n. buxarini winaaRmdegi iyo kulakuri meurneobis likvidaciisa da amtkicebda, rom uRaribesi glexobis kvalobaze saSualo da mdidari glexobac (kulakobac) Seerwymboda socializms.** cnobili mecneri ekonomisti **aleqsandre Tvliida,** rom soflad **sabazro urTierTobebis (anu kapitalisturi urTierTobebis) garkveuli droiT SenarCuneba aucilebeli iyo da igi safrTxes ver Seuqmnida sabWoTa wyobilebas.** a. Caianovi winaaRmdegi iyo kerZo glexuri meurneobis erTi xelis dakvriT likvidaciisa. i. stalinis momxre politikosebma da ekonomistebma n. buxarinsa da a. Caianovs kerZo glexuri meurneobis idealizacia da misi samudamod SenarCunebis mcdeloba dasdes bralad.

i. stalinma da misma momxreebma Tavisi gaitanes. ruseTSi koleqtivizaciis droSiT daiwyo **kerZo glexuri meurneobis ZaldatanebiTi likvidacia.** ZaldatanebiTma

kolektivizaciam asiaTasobiT adamians (ZiriTadad kulakobasa da saSualo glexobas) didi ubedureba moutana. kerZo glexuri meurneobis ZaldatanebiT likvidacias soflis meurneobis produqciis (ZiriTadad puris) katastrofuli Semcireba da 1932-1933 wlebis SimSili mohyva, rasac aseve uamravi adamianis sicocxle Seewira.

skp (b) xelmZRvanelobaSi kolektivizaciiis kursis winaaRmdeg aRmocenebuli e.w. memarjvene gadaxrisa (n. buxarini da sxv.) da kolektivizaciiis mowinaaRmdege mecnier-ekonomistTa (a. Caianovi, n. kondratievi da sxv.) Sexedulebani erTmaneTs daemTxva, magram i. stalinma opoziciiis ganadgureba mainc SeZlo. 1930 wels skp (b) centralurma komitetma e.w. memarjvene gadaxra dagmo. imave wels SeTiTxnili braldebiT (antisabWoTa aralegaluri e.w. `mSromel glexTa partiiis~ wevroba) gaasamarTles da patimroba miusajes **aleqsandre Caianovsa** da **nikoloz kondratievs**.

4. mTliani kolektivizacia. kolektivizaciiis masobrivad gatareba, e.w. mTliani kolektivizacia, mimdinareobda 1929 wlis bolo ori Tvisa da 1930 wlis pirveli Tveebis ganmavlobaSi. i. stalinma am periods `diadi **gardatexis weli~** uwoda, rac sinamdviles ar Seefereba. 1929 wlis 1 oqtombrisaTvis ruseTis federaciaSi koleqtur meurneobebSi gaerTianebuli iyo mTeli glexobis mxolod 7,4%. cxadia, es i. stalinma SesaniSnavad icoda. swored amitom 1930-1931 wlebSi sabWoTa kavSirSi kolektivizaciiis dones 75%-Tvis unda mieRwia, xolo SesaZleblobis SemTxvevaSi kidev ufro gazrdiliyo.

ZaldatanebiTma kolektivizaciam Tavisi uaryofiTi Sedegebi gamoiRo. **kolmeurneobebSi daeca Sromis nayofiereba, xolo zogierTi kolmeurneoba saerTod daiSala.** i. stalinma kvlav politikur demagogias mimarTa. man Tavis werilSi `Tavbrudaxveva warmatebebisagan~, aseve skp (b) centraluri komitetis 1930 wlis 14 martis dadgenilebaSi ZaldatanebiTi kolektivizaciiisa da misi mavne Sedegebis gamo brali qveyinis politikur xelmZRvanelobas ki ar dasdo, aramed raionebis (mazrebis), olqebisa da mokavSire respublikebis xelmZRvanelobas, romlebic viTomda aCqardnen kolektivizaciiis maRali procentis miRwevis gamo.

kolektivizaciiis periodSi kursi kulakobis ekonomikuri Zlierebis mospobaze (gankulakebaze) aiRes. amis Taobaze pirdapir iyo miTiTebuli skp (b) centraluri komitetis 1930 wlis 30 ianvris dadgenilebaSi. kulakobis yvelaze ufro aqtiur nawils didi simkacriT uswordebodnen. maTi nawili **cimbirSi gadaasaxles, nawili sakoncentracio banakebSi gamoketes, nawili daxvrites.** ruseTis cxra regionidan dagegmili iyo 150 aTasi adamianis gasaxleba, xolo 60 aTasi adamiani sakoncentracio banakebSi unda gaegzavnaT. 1930-1931 wlebSi cimbirSi, ruseTis CrdiloeT regionebsa da yazaxeTsi gaasaxles 381.026 ojaxi, sul 1.803.392 adamiani. kulakTa ojaxebebis didma nawilma (200-250 aTasi ojaxi) winaaRmdegoba aRar gawia da **TviTgankulakeba** moaxdina. 1932-1936 wlebSi gankulakebis tempma iklo. am wlebSi daaaxloebiT 100 aTasi ojaxi ganakulakes. sul 1937 wlisaTvis ganakulakes 1.100.000 glexuri meurneoba (glexuri komli), romelic 5-6 milion adamians aerTianeabda. gankulakebuli glexuri meurneoba mTeli glexuri meurneobis 4-5%-s udrida. gankulakebulebis mesamedze meti, anu 2.140 aTasi kaci, 1930-1933 wlebSi **sakoncentracio banakebSi** gaigzavna.

kolektivizaciiis procenti gansakuTrebiT maRali iyo xorblis mwarwoebel regionebsi. 1930 wels ruseTis federaciaSi kolektivizaciiis procenti 34,7%-dan 57,6- mde gaizarda. xorblis warmoebis regionebsi didi iyo glexobis, gansakuTrebiT kulakobis winaaRmdegoba. 1930 wlis ianvar-aprilSi kolektivizaciiis winaaRmdeg adgili hqonda glexTa 6117 gamosvlas, romelSic 1755 aTasi kaci monawileobda. centralur Savmiwaniadagian olqebSi glexTa gamosvlebma moicva daaxloebiT 1000 dasaxlebuli punqti, qvemo volgaze _ 801, moskovis olqSi _ 459, cimbirSi _ 200. glexTa gamosvlebis CasaxSobad miliciiis garda wiTeli armiis nawilebic gamoiyenes.

miuxedavad Zaldatanebisa da sxva sagangebo zomebisa, 1930 wlis 1 ivlisisaTvis ruseTis federaciaSi koleqtur meurneobebSi gaerTianebuli aRmoCnda glexuri meurneobebis 20,3% (sabWoTa kavSirSi _ 23,6%).

Seqmnili kolmeurneobebis didi nawili ekonomikurad susti iyo da Tavistavad iS-

leboda. glexoba masobrivad tovebda kolmeurneobebs. 1931 wlis 1 ivlisisaTvis mTel sabWoTa kavSirSi koleqtivebidan gavida glexTa 52,7%. ruseTSi daiSala 1370,8 aTasi kolmeurneoba. kolmeurneobaTa ekonomikur ganmtkicebas verc iman uSvela, rom xelisuflebam Seamcira puris damzadebis gegma (1931 wels kolmeurneobebs unda daemzadebinaT 1367 milioni fuTi puri, 1932 wels _ 1103 milioni fuTi).

1933-1935 wlebSi xelisuflebam SeZlo dasaxuli miznis miRweva _ **kolmeurneobebma puris damzadebis gegma Seasrules.** amis Sedegi is iyo, rom 1935 wlis ianvridan gauqmda fqvilisa da puris baraTebiT ganawileba. wlis bolos baraTebi sxva produqtebzeq gauqmda.

5. koleqtivizaciis Sedegebi. meore xuT-wledSi (1933-1937 ww.) koleqtivizacia iseTive ZaldatanebiT tardeboda, rogorc pirvel xuTwledSi (1928-1933 ww.). **ioseb stalinma** SeZlo ganexorcielebina **`revolucia zemodan~** _ qveyinis politikuri xelmZRvanelobis neba ZaldatanebiT moaxvia TavS glexobas. es procesi totalitarul xasiaTs atarebda.

1933 wels ruseTis federaciaSi arsebuli 23,2 milioni kerZo glexuri meurneobidan koleqtur meurneobaSi gaerTianda 15,2 milioni (mTeli glexuri meurneobis 65%), 1934 wels _ 22 milionidan 15,7 milioni (mTeli glexuri meurneobis 71,4%), 1935 wels _ 20,8 milionidan 17,3 milioni (mTeli glexuri meurneobis 83,2%), 1936 wels _ 20,3 milionidan 18,4 milioni (mTeli glexuri meurneobis 90,5%), 1937 wels _ 19,9 milionidan 93,9 milioni (mTeli glexuri meurneobis 93,9%). 1937 wlisaTvis 243,7 aTas kolmeurneobaSi gaerTianebuli iyo glexuri meurneobebs 93,9%.

koleqtivizacias ori aspeqti gaaCnda _ **ekonomikuri** da **politikuri.** ekonomikuri aspeqti imaSi mdgomareobda, rom **kerZo glexuri meurneobis koleqtivizaciit xelisuflebam sasoflo-sameurneo produqciis warmoeba gegmiur sawyisebze gadaiyvana.** saxelmwifos SeeZlo puris damzadebis yovelwliuri gegma zustad Seesrulebina, moexdina saSinao da sagareo vaWrobis regulireba. politikuri aspeqti imaSi gamoixateboda, rom **soflad glexobis ekonomikuri da socialuri gaTanabrebiT moispo socialuri amboxis saSiSroeba.** koleqtivizaciis procesSi

soflad ganxorcielda kapitalisturi ekonomikis elementebis likvidacia, rac imas niSnavda, rom sabWoTa wyobilebas am mxriv safrTxe aRar emuqreboda.

§ 3. politikuri reJimi.

1. represiuli aparatis Camoyalibeba. XX saukunis 20-iani wlebis dasarulidan 30-iani wlebis Sua xanebamde sabWoTa kavSirSi ganxorcielda **samxedro komunizmis principebis reanimacia.** samxedro komunizmis principebi gabatonda qveyinis ekonomikis marTvaSi. **politikuri reJimic samxedro komunizmis principebs _ iZulebasa da Zaldatanebas _ daemyara.** es arc iyo moulodneli. bolSevikebi revolucias ganxilavdnen rogorc klasTa Seurigebeli brZolis apogeas. samoqalaqo omis wlebSi **msxvili burJuazia,** rogorc klasi, ganadgurda. 20-iani wlebis Sua xanebidan xelisuflebam miznad daisaxa **wvrili burJuaziis** likvidacia. wvrili burJuaziis yvelaze mravalricxovan fenas mdidari glexebi (kulakebi) Seadgendnen. swored kulakobis winaarMdeg warmarTa mTavari dartyma sabWoTa xelisuflebam.

uzarmazar qveyanaSi represiebis gatarebas damsjeti organoebis kargad organizebuli sistema esaWiroeboda. 1917 wlis 26 oqtombridan, e.i. sabWoTa ruseTis mTavrobis Seqmnis dRidanve es funqcia daekisra **Sinagan saqmeTa saxalxo komisariats** (saxalxo komisari **aleqsei rikovi**). sul male, 1917 wlis 7 dekembers Seiqmna axali organo _ **ruseTis saxalxo komisarTa sabWosTan arsebuli sruliad ruseTis sagangebo komisia** (Tavmjdomare **feliqs ZerJinski**). sruliad ruseTis sagangebo komisia guberniebsa da mazrebSi hqonda farTo qseli. es iyo kargad organizebuli **sadamsjelo organizacia,** romlis saxelTanacaa dakavSirebuli 20-iani wlebis farTomasStabiani represiebi, romelsac uamravi adamianis sicocxle Seewira. 1922 wlis 6 Tebevridan sruliad ruseTis sagangebo komisia gardaiqmna **ruseTis saxalxo komisarTa sabWosTan arsebul saxelmwifo politikur sammarTvelod** (Tavmjdomare **feliqs ZerJinski**). sabWoTa kavSiris Seqmnis Semdeg, 1923 wlis 6 ivlidan mTavari sadamsjelo organos funqcias asrulebda **sabWoTa kavSiris saxalxo komisarTa sabWosTan arsebuli gaerTianebuli saxelmwifo politikuri sammarTvelo,** romlis Tavmjdomare 1923-

1926 wlebSi iyo **feliqs ZerJinski**, xolo 1926-1934 wlebSi _ **viaCeslav menJinski**. 1934 wels gaerTianebuli saxelmwifo politikuri sammarTvelos bazaze Seiqmna **sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisariati**. pirvel saxalxo komisrad dainiSna **henrix iagoda** (1934-1936 ww.), romelic Semdeg **nikolai eJovma** (1936-1938 ww.) Secvala. 1938 wlis 25 noembers Sinagan saqmeTa saxalxo komisrad dainiSna **lavrenti beria**. Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatis sistemaSi moqmedebda **sagangebo TaTbiri**, romelsac SeeZlo sasamarTlos gareSe sikvdiliT dasjis ganaCenic ki gamoetana. XX saukunis 20-iani wlebis bolodan da 30-iani wlebis damdegidan dawyebuli politikuri represiebis Sedegad sxvadasxva vadiT Tavisuflebis aRkveTa miesaja uamrav adamians. amas emateboda sisxlis samarTlis damnaSaveTa uzarmazari armia. adamianTa am masis ukve arsebul sapatimro adgilebSi (satusaRoebi, sakoncentracio banakebi, sasoflo-sameurneo koloniebi da sxv.) dateva SeuZlebeli iyo. sabWoTa kavSiris politikurma xelmZRvanelobam gadawyvita patimarTa iZulebiTi Sromis gamoyenebisaTvis ufro organizaciuli xasiaTi mieca da patimarTa Sroma umniSvnelovanes saxelmwifo mSeneblobebze da warmoebis sxvadasxva sferoSi gamoeyenebina. es gadawyvetileba ramdenime mizeziT iyo motivirebuli. **pirveli** _

matvei bermani

patimrebi autanel pirobebSi aRmoCndebodnen; **meore** _ gadaiWreboda umZimes samuSaoTa Sesasruleblad aucilebeli muSaxelis sakiTxi; **mesame** _ patimarTa Sroma ara marto maT Sesanax xarjebis dafaravda, aramed did mogebasac miscemda saxelmwifos; **meoTxe** _ daiwyeboda qveyinis Znelad misadgomi da mZime klimaturi pirobebiT cnobili regionebis aTviseba da patimrebiT dasaxleba.

patimarTa iZulebiTi Sromis gamoyenebis mizniT sabWoTa kavSiris gaerTianebul saxelmwifo politikur sammarTvelos, xolo 1934 wlidan Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatis SemadgenlobaSi Seiqmna ramdenime axali struqturuli erTeuli. 1930 wels Seiqmna **banakebis sammarTvelo**, romelic imave wels **banakebis mTavar sammarTvelod gadakeTda**. banakebis mTavari sammarTvelos Camoyalibebasa da mis namdvil samrewvelo sawarmod gadaqcevaSi didi wvlili miuZRviT **matvei bermans, iakob rapoports, naftali frenkels, izrail plinersa** da sxvebs.

matvei daviTis Ze bermani (1898-1939) vaWris ojaxSi daibada. damTavrebuli hqonda Citis komerciuli da irkutskis samxedro saswavlebeli. 1917 wels gaxda rsdmp (b) wevri. 1918 wlidan muSaobda sruliad ruseTis sagangebo komisiaSi. Semdgom wlebSi mniSvnelovani Tanamdebobebi ekava ruseTisa da sabWoTa kavSiris saxelmwifo politikur sammarTvelosa da gaerTianebuli saxelmwifo politikuri sammarTvelos sistemaSi. 1932 wels dainiSna banakebis mTavari sammarTvelos ufrosad da am Tanamdebobaze darCa 1937 wlamde. swored mis saxels ukavSirdeba banakebis mTavari sammarTvelos gadaqceva patimarTa monur Sromaze damyarebul udides sawarmod. m. bermani imavdroulad 1936 wlidan iyo sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisris moadgile, xolo 1936-1937 wlebSi _ moskov-volgis arxis mSeneblobis ufrosi. Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatSi m. bermani saTaveSi edga gadasaxlebis ganyofilebas. hqonda saxelmwifo uSiSroebis mesame rangis komisris wodeba. 1937 wels dainiSna sabWoTa kavSiris kavSirgabmulobis saxalxo komisrad. 1938 wels daapatimres, gaasamarTles da 1939 wlis 7 marts daxvrites. 1957 wlidan reabilitirebulia.

iakob daviTis Ze rapoporti (1898-1962) iyo banakebis mTavari sammarTvelos erT-erTi xelmZRvaneli, sainJinro samsaxuris general-maiori. swavlobda derptis (tartus) universitetSi, romelic ar daumTavrebia. 1917 wels Sevida rsdmp (b) rigebsi. 1918 wels sruliad ruseTis sagangebo

komisiis sistemaSi muSaobda, sxvadasxva Tanamdeboba ekava mTavari politikuri sammarTvelosa da gaerTianebuli saxelmwifo politikuri sammarTvelos sistemaSi, xolo Semdeg sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatis centralur aparatSi. 1930 wlidan muSaobda sabWoTa kavSiris gaerTianebul saxelmwifo politikuri sammarTvelos banakebis sammarTveloSi. 1932 wels dainiSna banakebis mTavari sammarTvelos ufrosis moadgiled. iTvleboda patimarTa Sromis gamoyenebis erT-erT karg specialistad. 1932 wlidan imavdroulad iyo TeTri zRvisa da baltiis zRvis SemaerTebeli arxis mSeneblobis ufrosi, xolo 1933-1935 wlebSi _ TeTri zRva-baltiis zRvis kombinatis ufrosi. 1935-1940 wlebSi xelmZRvanelobda ribinskisa da ugliCis hidrokvanZebis mSeneblobas. 1940 wels dainiSna sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatis hidroteqnikur mSeneblobaTa mTavari sammarTvelos ufrosad. i. stalinis sikvdilis Semdeg daaqveiTes, xolo 1953 wels pensiaze gauSves.

naftali aronis Ze frenkeli (1883-1960) banakebis mTavari sammarTvelos erT-erTi Semqmneli. hqonda sainJinro samsaxuris general-leitenantis wodeba. germaniaSi daamTavra sainJinro saswavlebeli, muSaobda ruseTsa da TurqeTSi. ruseTSi dabrunebis Semdeg muSaobda saxelmwifo politikuri sammarTvelos sistemaSi. 1930-1931 wlebSi iyo banakebis mTavari sammarTvelos sawarmoo ganyofilebis ufrosi, xolo Semdeg TeTri zRvisa da baltiis zRvis SemaerTebeli arxis mSeneblobis sawarmoo ganyofilebis ufrosi. 1934 wels dainiSna transcimbiris sarkinigzo magistralis mSeneblobis mTavari sammarTvelos ufrosad. iTvleboda patimarTa Sromis gamoyenebis karg mcodned. 1940 wels dainiSna sarkinigzo mSeneblobis banakebis mTavari sammarTvelos ufrosad, imavdroulad iyo banakebis mTavari sammarTvelos ufrosis moadgile. 1947 wels gavida pensiaze.

garda banakebis mTavari sammarTvelosa, Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatis sistemaSi Seiqmna **Sose gzebis mSeneblobis mTavari sammarTvelo** (1936 w.), **gansakuTrebul mSeneblobaTa sammarTvelo** (1936 w.), **Soreuli CrdiloeTis mSeneblobaTa mTavari sammarTvelo** (1938 w.), **sarkinigzo mSeneblobis banakebis mTavari sammarTvelo** (1940 w.), **hidroteqnikur mSeneblobaTa mTavari sammarTvelo** (1940 w.) da sxva strukturuli erTeulebi. yvela zemoT CamoTvlili mTavari sammarTvelo patimarTa Sromas iyenebda.

1932 wels SemoiRes **sapasporto sistema**. pasportebi eZleodaT qalaqebis, muSaTa da-

saxlebebis, raionuli centrebis mcxovrebt. soflis mosaxleobas (kolmeurne glexobas) pasporti ar eZleoda. soflis mcxovrebi pasports mxolod gansakuTrebul SemTxvevaSi iRebda, pasportis gareSe ki soflidan wasvla ikrZaleboda. pasportebis gacemis Semdeg daapatimres da iZulebiT samuSaoze gagzavnes wina wlebSi soflebidan qalaqebSi TavSefarebuli upasporto adamianebi.

2. organizebuli opoziciis ganadgureba. XX saukunis 20-iani wlebis bolosa da 30-iani wlebis pirvel naxevarSi gaimarTa ramdenime gaxmaurebuli politikuri procesi. 1930 wels mimdinareobda **samrewvelo partiis~** procesi. sasamarTlom **mavnebluri saqmianobisaTvis~** sasjeli daado bevr maRalkvalificirebul specialists. maT bralad edebodaT `imperialisturi saxelmwifoebis dazvervasTan TanamSromloba~. 1931 wels gaimarTa **menSevikebis sakavSiro biuros~** procesi. organizaciis wevrebs bralad dasdes ucxoeTis dazvervasTan TanamSromloba.

30-iani wlebis politikuri procesebi Cafiqrebuli iyo rogorc **winaswari dartyma~ potenciur mowinaaRmdegeTa~** mimarT. potenciur mowinaaRmdegebad ki aRiqmebodnen **Zveli inteligenciis~** warmomadgenlebi, e.w. **burJuaziuli specialistebi~**, romlebic jer kidev moRvaweobdnen saxelmwifo mmarTvelobis

sergo orjonikiZe

organoebSi, armiaSi, skolebSi, umaRles

saswawleblebSi, samecniero dawesebulebebSi, janmrTelobis dacvisa da kulturul-saganmanaTleblo dawesebulebebSi. sabWoTa kavSiris politikuri xelmZRvanelobis azriT, `burJuaziul specialistebS~ `imperialisturi qveynebis intervenciis~ SemTxvevaSi SeeZloT `mexuTe kolonis~ roli SeesrulebinaT. mexuTe kolonad iqna miCneuli 20-iani wlebis bolos ganadgurebuli `memarjvene opozicia~, romelsac skp (b) rigebSi da, saerTod, qveynis mosaxleobaSi bevri mxardamWeri hyavda.

sakavSiro komunisturi partiis (bolSevikebis) XVI yrilobaze (1930 w.) i. stalinma amxila komunistur partiaSi aRmocenebuli `memarjvene gadaxra~. memarjvene gadaxris lideri **n. buxarini** yrilobas ar eswreboda. n. buxarinis Tanamoazreebma **a. rikovma**, **m. tomskim** da **n. uglanovma** `aRiares~ maT mier daSvebuli `Secdomebi~ da sajarod moianies. miuxedavad amisa, a. rikovi qveynis politikur xelmZRvanelobas Camoaciles _ skp (b) centraluri komitetis politbiurodan gamoiyvanes da imavdroulad sabWoTa kavSiris saxalxo

aleqsi rikovi

komisarTa sabWos Tavmjdomaris

Tanamdebobidanac gaaTavisufles. skp (b) centraluri komitetis politbiuros wevrad airCies i. stalinis politikis Tavgamodebuli momxre **s. orjonikiZe**, xolo saxalxo komisarTa sabWos Tavmjdomared daniSnes aseve i. stalinis Zveli TanamebrZoli **v. molotovi**. politikuri motiviT devna mimdinareobda mokavSire respublikebis xelmZRvanelTa Sorisac, aseve olqebSa da raionebSi.

aleqsei ivanes Ze rikovi (1881-1938) _ *gamoCenili saxelmwifo moRvawe. daibada vaWris ojaxSi, swavlobda yazanis universitetis iuridiul fakultetze, romelic ar daumTavrebia. 1899 wels gaxda rsdmp wevri, 1903 wels miemxro bolSevizms. eweoda aralegalur muSaobas, risTvisac ramdenjerme daapatimres. 1910-1911 wlebSi cxovrobdasafrangeTSi. 1917 wels iyo jer moskovis, xolo Semdeg petrogradis deputatTa sabWos aRmasrulebeli komitetis wevri. 1917 wlis 26 oqtombridan iyo sabWoTa ruseTis Sinagan saqmeTa saxalxo komisari. 1917 wlis 4 noembers koaliciuri mTavrobis SeqmnasTan dakavSirebiT daupirispirda v. lenins da gadadga saxalxo komisris Tanamdebobidan, arCeuli iyo ruseTis damfuZnebeli krebis wevrad. 1918-1921 wlebSi iyo ruseTis saxalxo meurneobis umaRlesi sabWos Tavmjdomare, 1921-1923 wlebSi _ ruseTis saxalxo komisarTa sabWos Tavmjdomaris moadgile. 1924 wlis 2 Tebervals dainiSna sabWoTa kavSiris saxalxo komisarTa sabWos Tavmjdomared. imavdroulad 1924-1929 wlebSi iyo ruseTis saxalxo komisarTa sabWos Tavmjdomare. v. leninis sikvdilis Semdeg (1924 w.) aqtiurad uWerda mxars i. stalins l. trockis, g. zinovievisa da l. kamenevis winaaRmdeg brZolaSi. 1928-1929 wlebSi mxari ar dauWira i. stalins axali ekonomikuri politikis likvidaciis sakiTxSi. winaaRmdegi iyo industrializaciis daCqarebuli tempebiT gatarebisa, koleqtivizaciis ZaldatanebiT gatarebas damRupvelad miiCnevda. i. stalinis kursis kritikisaTvis brali dasdes `memarjvene gadaxraSi~ da 1929 wels uari aTqmevines Tavis Sexedulebebze. `monaniebis~ miuxedavad 1930 wels gaaTavisufles sabWoTa kavSiris saxalxo komisarTa sabWos Tavmjdomaris movaleobisagan da gamoiyvanes skp (b) centraluri komitetis politbiurodan. 1931 wels dainiSna fostisa da telegrafis (kavSirgabmulobis) saxalxo komisrad. 1936 wels saxalxo komisris Tanamdebobidan gaaTavisufles, 1937 wels skp (b) rigebidan garicxes, xolo 1937 wlis 27 Tebervals daapatimres. gaasamarTles memarjvene-trockistul blokSi monawileobisaTvis. 1938 wlis 13 marts miesaja sikvdiliT dasja. daxvrites 1938 wlis 15 marts. 1988 wlidan reabilitirebulia.*

nikolai ivanes Ze buxarini (1888-1939) – komunisturi (bolSevikuri) partiis gamoCenili moRvawe, sabWoTa kavSiris mecnierebaTa akademis akademikosi (1929 w.). daibada moskovSi, maswableblis ojaxSi. swavlobda moskovis universitetis iuridiuli fakultetis ekonomikur ganyofilebaze, universitetidan garicxes 1911 wels. aqtiurad monawileobda 1905-1907 wlebis revoluciaSi, 1906 wels gaxda rsdmp wevri. 1908-1910 wlebSi eweoda partiul muSaobas, risTvisac universitetidan garicxes da 1911 wels gadaasaxles arxangelskis guberniaSi. gadasaxlebidan gaqcevis Semdeg wavida emigraciaSi, sadac male gaxda rsdmp gamoCenili moRvawe, v. leninis uaxloesi TanamebrZoli. 1914 wels avstria-ungreTis xelisuflebam daapatimra da Semdeg qveynidan gasaxla, cxovrobdad londonSi, stockholmSi, kopenhagenSi, amerikis SeerTebul StatebSi. 1917 wlis maisSi iaponiis gavliT dabruna ruseTsi. 1917 wels airCies rsdmp centraluri komitetis wevrad. 1918-1929 wlebSi iyo rsdmp (b) centraluri organos, gazeT `pravdis~ mTavari redaqtori. 1917-1918 wlebSi iyo `memarcxene komunistebis~ lideri da ewinaaRmdegeboda brest-litovskis zavis dadebas, Semdeg miemxro v. lenins. ekonomikis sakiTxebSi iTvleboda did avtoritetad, swamda, rom kapitalizms gardaivali daRupva eloda. misi umTavresi naSromebia: `komunistebis (bolSevikebis) programa~, `msoflio meurneoba da imperializmi~, `komunizmis anbani~ (Tanaavtori e. preobraJenski), `gardamavali periodis ekonomika~. miuxedavad imisa, rom iyo im epoqis politikur moRvaweTagan erT-erTi yvelaze ganaTlebuli adamiani, fanatikuri rwmeniT Sepyrobils politikuri miznis miRwevisaTvis brZolaSi arad uRirda adamianTa sicocxle, aqtiurad uWerda mxars `wiTel terors~. 1919-1920 wlebSi iyo komunisturi internacionalis aRmasrulebeli komitetis wevri. 1919 wels airCies rkp (b) centraluri komitetis politbiuros wevrobis kandidadad, xolo 1924 wels wevrad. iyo i. stalinis Tavgamodebuli momxre jer l. trockis winaaRmdeg brZolaSi (1923-1924 ww.), xolo Semdeg g. zinovievisa da l. kamenevis winaaRmdeg brZolaSi (1925-1926 ww.). am periodSi misi saxeli Zalze popularuli gaxda. 1928 wels gamovida koleqtivizaciis ZaldatanebiT gatarebis winaaRmdeg da antkicebda, rom evoluciis gziT kooperaciuli seqtori sruliad umtkivneulod mospobda kerZo seqtors. i. stalinTan polemikaSi Cabmulma mas `patara aRmosavleli despoti~ uwoda. 1928 wels skp (b) centraluri komitetis plenumma n. buxarinisa da misi momxreebis Sexedulebebi Seafasa, rogorc `memarjvene gadaxra~. 1929 wels gaaTavisufles yvela Tanamdebobidan, magram imave wels `monaniebis~ Semdeg isev Seiyvanes skp (b) centraluri komitetis politbiuroSi, 1929-1934 wlebSi ekava mniSvnelovani partiuli da saxelmwifo Tanamdebobebi, 1934-1937 wlebSi iyo gazeT

`izvestias~ mTavari redaqtori. 1935 wels gamarTul sasamarTlo procesze g. zinovievma da l. kamenevma igi daasaxeles rogorc opoziciis Tanamoazre da Tanamonawile, ris gamoc 1937 wels skp (b) rigebidan garicxes da daapatimres. brali edeboda memarjvene-trockistuli blokis SeqmnaSi. sasamarTlo procesze wayenebuli braldebebi uaryo. 1938 wels miusajes sikvdiliT dasja. daxvrites 1939 wlis 15 marts. 1956 wliidan reabilitirebulia. n. buxarini samjer iyo daqorwinebuli. 1938 wels daapatimres da Semdgom patimrobaSi gardaicvala n. buxarinis pirveli meuRle nadeJda lukina. meore meuRle _ esfira gurviCi 1949 wels daapatimres da aTi wlis vadiT patimroba miusajes. represiebs gadaurCa n. buxarinis mesame meuRle _ ana larina.

30-iani wlebis damdegisaTvis i. stalinma SeZlo komunistur (bolSevikur) partiaSi arsebuli opoziciis ganadgureba. miuxedavad amisa, i. stalinis politikuri kursis mowinaaRmdegeni iaraRs ar yridnen. 1932 wels **martemian riutinma** Seqmna **marqsist-leninelTa kavSiri~**, romelmac miznad daisaxa `stalinisa da misi mimdevrebis~ winaaRmdeg brZola. m. riutinis mier Seqmnilma organizaciama sul erTi Tve iarseba, Semdeg misi wevrebi daapatimres. i. stalinis moTxovniT m. riutini da misi momxreebi skp (b) rigebidan garicxes. gaerTianebuli mTavari politikuri sammarTvelos kolegiis gadawyvetilebiT m. riutins daxvreta miesaja. cnobilma bolSevikebma s. kirovma, s. orjonikiZem da v. kuibiSevma i. stalinis m. riutinis Sewyaleba sTxoves. i. stalinma Txovna gaiTvaliswina. m. riutins aTi wlis vadiT patimroba miesaja.

3. lavirebis politika. ioseb stalinma kargad icoda, rom opoziciis ganadgurebis miuxedavad sakavSiro komunistur partiaSi (bolSevikebisa) misi mowinaaRmdegeebi mravlad iyvnen. es exeboda rogorc komunisturi (bolSevikuri) partiis zeda eSelonebs, ise respublikur, saolqo da raionul partiul organizaciebs. 1932 wels i. stalinma skp (b) wmenda Caatara. wmendis Sedegad skp (b) rigebidan garicxes 450 aTasi kaci. skp (b) centraluri komitetis politbiuroSi, marTalia, i. stalinis momxreebi Warbobdnen, magram maT gverdiT iyvnen `zomierebic~ (s. kirovi, v. kuibiSevi da sxv.), romlebic politikuri reJimis Serbiblebas iTxovdnen. maTi moTxovna kidev ufro aqtualuri gaxda 1932-1933 wlebis ekonomikuri krizisis dros, rasac Sedegad mohyva socialuri urTierTobis

daZabva. **i. stalini iZulebuli gaxda lavireba daewyo.**

gaerTianebul mTavar politikur sammarTvelos aekrZala komunisturi (bolSevikuri) partiis wevrebis dapatimreba, Tu winaswar nebarTvas ar miiRebda skp (b) centraluri komitetidan. specialistebis dapatimrebisaTvis aucilebeli iyo saTanado saxalxo komisariatis nebarTva.

politikuri reJimis Serbileba da `zomieri~ politikisaken kursis aReba aisaxa sakavSiro komunisturi (bolSevikuri) partiis XVII yrilobis (1934 w.) gadawyvetilebebSi. yrilobam gamoacxada, rom sabWoTa kavSirSi socializmma gaimarjva. `gamarjvebuli~ xelisufleba daTmobebze wavida. **daiwyo opoziciis liderebis reabilitacia.** n. buxarini dainiSna gazeT `izvestiis~ mTavar redaqtorad. skp (b) rigebSi aRadgines erT dros partiidan garicxuli `memarjvene opoziciis~ erT-erTi lideri n. uqlanovi. g. zinovievi Seiyyanes Jurnal `bolSevikis~ saredaqcio kolegiaSi, xolo l. kamenevi dainiSna literaturis institutis direktorad. gadasaxlebidan daabrunes trockistuli opoziciis erT-erTi lideri x. rakovski.

i. stalinis iniciativiT daiwyo kulakebTan damokidebulebis gadasinjva. jer kidev 1932 wlidan iklo kulakTa winaaRmdeg mimarTulma represiebma. 1932 wlis ivnisSi sabWoTa kavSirSi centralurma aRmasrulebelma komitetma da saxalxo komisarTa sabWom miiRo erToblivi dadgenileba **`revoluciuri kanonierebis Sesaxeb~.** dadgenilebaSi dagmobili iyo koleqtivizaciis wlebSi daSvebuli

sergei kirovi

kanondarRvevebi. 1934 wlis 27 maiss gamocxadda **kulakebis nawilobrivi amnistia.** i. stalinis sajaro gancxadebam imis Sesaxeb, rom **`Svili mamis gamo pasuxs ar agebs~,** imedi aRuZra represirebul ojaxebs.

4. s. kirovis mkvleloba. 1934 wlis 1 dekembers leningradSi, smolnSi, **leonid nikolaevma** mokla skp (b) centraluri komitetis politbiuros wevri, komunisturi (bolSevikuri) partiis leningradis saqalaqo organizaciis lideri, cnobili bolSeviki **sergei kirovi (kostrikovi).** s. kirovi `zomierTa~ jgufs miekuTvneboda, rogorc aRvniSneT, igi politikuri reJimis Serbilebis momxre iyo. miuxedavad amisa, i. stalini mkvlelobis damkveTi ar unda yofiliyo.

leonid vasilis Ze nikolaevi (1904-1934) _sergei kirovis mkvleli. damTavrebuli hqonda saqalaqo saswavleblis eqvsi klasi da partiuli skola. iyo avadmyofuri xasiaTis, mudam aRgznebuli

valerian kuibiSevi

andrei viSinski

pirovneba. xSirad icvlida samuSao adgils, iyo pasuxsageb komkavSirul da partiul samuSaoze, maT Soris skp (b) leningradis saolqo komitetSi. 30-iani wlebis damdegs garicxes skp (b) rigebidan, 1934 wlis aprilSi ise v aRadgines partiaSi, Tumca amis Semdeg partiul samuSaoze uars ambobda, uari Tqva skp (b) leningradis saolqo komitetSi samuSaod dabrunebazec. daqorwinebuli iyo milda drauleze, romelic skp (b) leningradis saolqo komitetSi muSaobda. erT-erTi versiiT sergei kirovsa da milda draules romani hqondaT, rac cnobili gaxda leonid nikolaevisaTvis. 1934 wlis 5 oqtombers l. nikolaevi daakaves s. kirovis sacxovrebel saxlTan, gaCxrekisas upoves cecxlsasroli iaraRi, magram Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatits leningradis sammarTvelos operatiuli ganyofilebis ufrosis gankargulebiT gaaTavisufles. 1934 wlis 1 dekembers l. nikolaevma leningradSi, smolnSi, ramdenime nabijis mocilebiT, zurgidan kefaSi esrola s. kirovs. mkvleli iqve Seipyres, gaasamarTles da 1934 wlis 29 dekembers daxvrites. milda draule skp (b) rigebidan garicxes da 1935 wlis 10 marts dasTan erTad daxvrites. daxvrites l. nikolaevs deda, mama, Zma, debi, biZaSvili da sxva naTesavebi.

s. kirovis mkvleloba i. stalinma SesaniSnavad gamoiyena Tavisi miznebisatvis. 1934 wlis 1 dekembers sabWoTa kavSiris centraluri aRmasrulebeli komitetis prezidiumma miiRo dadgenileba teroristuli aqtebis momzadebisa da ganxorcielebis Sesaxeb saqmeTa warmoebaze. aRniSnuli kategoriis danaSaulTa **gamoZieba aTi dRis ganmavlobaSi unda dasrulebuliyo. braldebuls sabraldebo daskvna sasamarTlomde mxolod erTi dRiT adre unda gadascemoda, sasamarTlo ki prokurorisa da advokatis monawileobis gareSe mimdinareobda. ganaCeni gasaCivrebas ar eqvemdebareboda, msjavrdebulis Sewyaleba ar SeiZleboda. sikvdilis ganaCeni dauyovnebliv unda aRsrulebuliyo.** aRniSnuli wesiT mxolod 1934 wlis dekemberSi daxvrites 6501 kaci (1937 wlis seqtembridan imave wesiT sjidnen diversiuli da sxva mavnebluri saqmianobis braldebiT gasamarTlebulebs). 1935 wlis martSi miRebuli **kanonis ZaliT isjebodnen `samSoblos moRalateTa~ ojaxis wevrebi.** 1935 wlis aprilidan sisxlis samarTlis pasuxisgebaSi aZlevdnen bavSvebs, romelTac 12 weli SeusruldaT.

sabWoTa kavSiris politikurma xelmZRvanelobam s. kirovis mkvlelobaSi brali dasdo **l. trockis, g. zinovievs, l. kamenevsa** da maT momxreeps (trockistul-zinovievur opozicias).

1935 wlis ianvarSi g. zinovievi, l. kamenevi da maTi Tanamoazreebi gaasamarTles. daxurul sasamarTlo procesze daswreba mxolod specialuri saSvebiT iyo SesaZlebeli. g. zinovievs miesaja 10 wliT, xolo l. kamenevs _ 5 wliT Tavisuflebis aRkveTa. 1935 wlis mart-aprilSi gamarTul procesze gaasamarTles 20-ian wlebSi arsebuli `muSaTa opoziciis~ liderebi **a. Sliapnikovi** da sxvebi. yvela maTgans sxvadasxva vadiT patimroba miesajaT.

1935 wels Catarda sakavSiro komunisturi partiis (bolSevikebisa) wmenda. 1935 wlis 1 dekembrisaTvis skp (b) rigebidan garicxes da daapatimres 15 aTas kacze meti.

1936 wlis 19-24 agvistos moskovSi mimdinareobda **`antisabWoTa trockistul-zinovievuri gaerTianebuli centris~** procesi. sul sasamarTlos winaSe warsdga 16 kaci (g. zinovievi, l. kamenevi da sxvebi). sasamarTlo procesze mTavari bralmdeblis rolSi gamovida sabWoTa kavSiris generaluri prokurori **a. viSinski.** Ziebis procesSi braldebulebs wamebis gziT CamoarTves Cveneba, romelSic isini aRiarebdnen, rom maTTan erTad `kontr-revoluciur~ da `terroristul~ saqmianobas eweodnen n. buxarini, a. rikovi, m. tomski, g. piatakovi da sxvebi. yvela isini sasamarTlos ganaCeniT daxvrites.

giorgi (iuri) leonidis Ze piatakovi (1890-1937) _ komunisturi (bolSevikuri) partiis gamoCenili moRvawe. daibada Saqris qarxnis mmarTvelis ojaxSi, swavlobda peterburgis universitetis ekonomikur fakultetze, universitetidan garicxes 1910 wels. 1905-1907 wlebis revoluciis periodSi, rogorc anarqisti, moRvaweobda kievSi. 1910 wels gaxda rsdmp wevri, revoluciur moZraobaSi monawileobisaTvis ramdenjerme daapatimres. 1915 wels gadasaxlebidan gaiqca da SveicariaSi myof v. leninis jgufs SeuerTda. 1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg dabruna ruseTSi, gamodioda v. leninis `aprilis Tezisebis~ winaaRmdeg. 1917 wlis oqtombridan iyo kievis revoluciuri komitetis Tavmjdomare, 1917 wlis dekembridan 1918 wlis martamde _ ruseTis saxelmwifo bankis mTavari komisari. g. piatakovi, `memarcxene komunistebis~ erT-erTi lideri, gamodioda brest-litovskis zavis dadebis winaaRmdeg. 1918 wels iyo ukrainis droebiTi muSur-glexuri mTavrobis Tavmjdomare. winaaRmdegi iyo axali ekonomikuri politikis SemoRebisa. 1923 wels dainiSna sabWoTa kavSiris saxalxo meurneobis umaRlesi sabWos Tavmjdomared. v. leninis sikvdilis Semdeg (1924 w.) i. stalinis winaaRmdeg brZolaSi mxars uWerda l. trockis. 1927 wels dainiSna safrangeTSi

sabWoTa kavSiris savaWro warmomadgenlad. mogvianebiT Secdomebi `moinania~ da emxroboda i. stalins. 1929 wels dainiSna sabWoTa kavSiris saxelmwifo bankis gamgeobis Tavmjdomared, 1934 wels dainiSna mZime mrevelobis saxalxo komisris pirvel moadgiled. 1936 wels daapatimres g. piatakovis meuRle. g. zinovievis, l.kamenevisa da sxvaTa sasamarTlo procesis mzadebis periodSi g. piatakovi sajarod iTxovda maTi sikvdiliT dasjas. i. stalins gadawyvetili hqonda g. zinovievisa da l. kamenevis sasamarTlo procesze g. piatakovis daniSvna sazogadoebriv bralmdeblad, magram male cnobili gaxda, rom gansasjelTa dakiTxvisas g. piatakovi maTi `SeTqmulebis~ Tanamonawiled daasaxeles. i. stalinma gadawyvetileba Secvala, ramac Zalze SeaSina g. piatakovi. n. eJovTan saubrisas g. piatakovma ganaxxada, rom mzad iyo Tavisi xeliT daexvrita yvela sikvdilmisjili, maT Soris sakuTari meuRlec. 1936 wlis 12 seqtembers g. piatakovi daapatimres, gaasamarTles antisabWoTa trockistul centrTan TanamSromlobis braldebIT da sikvdiliT dasja miusajes. daxvrites 1937 wlis 1 Tebervals. 1988 wlidan reabilitirebulia.

5. sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris 1936 wlis konstitucia. sabWoTa kavSirSi damkvidrebuli politikuri, ekonomikuri da socialuri sistema daakanona **1936 wlis konstituciam.** axali konstitucia 1936 wlis 5 dekembers daamtkica sabWoTa kavSiris sabWoebis VIII sagangebo yrilobam.

1936 wlis konstituciis ZaliT, sabWoTa kavSiris sabWoebis yrilobas aRar iwvevdnen. umaRlesi sakanonmdeblo organos funqcia mieniWa **sabWoTa kavSiris uzenaes sabWos**, mokavSire respublikebSi _ respublikebis **uzenaes sabWoebis**, xolo olqebSi, qalaqebSa da raionebSi _ olqebis, qalaqebisa da raionebis **sabWoebis**. yvela donis sabWoebis irCevda mTeli mosaxleoba **pirdapiri xmis micemiT**. yovelgvari SezRudva arCevnebSi gauqmda.

sabWoTa kavSiris uzenaes sabWo Sedgeboda ori palatisagan _ **kavSiris sabWosagan** (sadc delegatebs irCevdnen mTeli qveynis saarCevno olqebidan) da **erovnebaTa sabWosagan** (sadc yovel mokavSire respublikasa da erovnul-teritoriul erTeuls xmaTa gansazRvruli raodenoba hqonda). uzenaes sabWo **sesiebs (sxdomebs)** marTavda ori wesiT: uzenaes sabWos yvela deputati ikribeboda **erTad**, an kavSiris da erovnebaTa sabWo ikribeboda **cal-calke**. uzenaes sabWos hyavda **Tavmjdomare**.

Tavmjdomareebi hyavda kavSiris sabWosa da erovnebaTa sabWoebisac. uzenaes sabWo irCevda **prezidioms**, romelsac hyavda **Tavmjdomare** da **mdivani**. uzenaes sabWo ikribeboda periodulad, xolo mudmivmoqmedi organo iyo **uzenaesi sabWos prezidiumi**.

aRmasrulebeli xelisufleba Tavmoyrili iyo **sabWoTa kavSiris saxalxo komisarTa sabWos** xelSi, romlis daqvemdebarebaSi iyo **saxalxo komisariatebi**.

1936 wlis konstituciis ZaliT gauqmda amierkavkasiis sabWoTa federaciuli respublika. **saqarTvelo, somxeTi** da **azerbajani** calke **mokavSire respublikebad** iqcnen.

6. 1937 weli. 1937 weli istoriaSi Sevida **`eJovSCinis~** saxelwodebiT. cxadia, sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisari **nikolai eJovi** TviTneburad ar moqmedebda, metic, igi qveynis politikuri xelmZRvanelobis kurss axorcielebda.

1937 wels warmoudgenlad farTo masStabebi miiRo 1934 wlis dekembridan dawyebulma politikurma represiebma. represiebi igegmeboda da xorcieldeboda sabWoTa kavSiris politikuri xelmZRvanelobis mier, kerZod, sakavSiro komunisturi partiis (bolSevikebis) centraluri komitetis politbiurosa da piradad ioseb stalinis mier. swored skp (b) centraluri komitetis politbiurodan momdinareobda iniciativa adgilebze im avadsaxsenebeli **`sameulebis~** Seqmnis Sesaxeb, romelTa ganaCeniTac uamravi adamiani sikvdiliT dasajes. skp (b) centraluri

karl radeki

komitetis politbiuros dadgenilebis safuZvelze Sinagan saqmeTa saxalxo komisariati `antisabWoTa elementebis~ likvidacias axdenda. sikvdiliT dasjis ganaCens, romelic gamohqonda sabWoTa kavSiris uzenaesi sasamarTlos samxedro kolegijs, samxedro tribunalebs, Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatjs gansakuTrebula TaTbirs, amtkicebda skp (b) centraluri komitetis politbiuros sasamarTlo saqmeTa komisia. daxuruli sasamarTlo procesebis garda moskovsa da sxva qalqebSi imarTeboda **Ria sasamarTlo procesebi**, romelTac propagandistuli mniSvneloba hqondaT. Ria sasamarTlo procesebic skp (b) centraluri komitetis politbiuros dakveTiT imarTeboda.

marTalia, politikuri represiebi sabWoTa kavSiris politikurma xelmZRvanelobam da piradad ioseb stalinma dagegma, magram `zemodan~ dagegmili kampania male gamovida kontrolidan. 1937-1938 wlebis represiebi Seexo mosaxleobis yvela socialur fenas, komunistur (bolSevikur) partias, umaRles sakanonmdeblo da aRmasrulebel xelisuflebas, xelisuflebis adgilobriv organoebis, armias, flots da TviT Sinagan saqmeTa saxalxo komisiatsac ki. mogvianebiT, 1957 wels, sabWoTa kavSiris politikurma xelmZRvanelobam oficialurad daadastura, rom **1937-1938 wlebSi daapatimres 1,5 milioni kaci, romelTagan 680.692 daxvrites**. politikuri represiebis yovlismomcvelobaze metyvelebs Semdegi faqtic. skp (b) XVII yrilobis (1934 w.) 1961 delegatidan momdevno wlebSi sikvdiliT dasajes 1108 kaci. yrilobis mier centraluri komitetis wevrebada da wevrobis kandidatebad arCeuli 139 kacidan momdevno xanebSi sikvdiliT dasajes 98.

politikur represiebs verc yofili opozicionerebi gadaurCnen. 1937-1938 wlebSi sikvdiliT dasajes: n. buxarini, k. radeki, a. rikovi, q. rakovski, g. sokolnikovi da sxvebi.

karl berngardis Ze radekis (1885-1939) namdvili gvaria sobelsoni. daibada qalaq lvovSi, romelic imxanad avstria-ungreTis SemadgenlobaSi iyo. mama maswavlebeli iyo. daamTavra krakovis universitetis istoriis fakulteti. 1902 wels Sevida poloneTis socialistur partiaSi, 1903 wels _ ruseTis social-demokratiul muSaTa partiaSi, 1904 wels _ poloneTis samefosa da litvis social-demokratiaSi,

1908 wels miemxro germaniis social-demokratiuli partiis memarcxene frTas, magram roza luqsemburgTan uTanxmoebis gamo germaniis social-demokratiuli partiidan garicxes. pirveli msolfio omis wlebSi dauaxlovda v. lenins. 1917 wlis Teberval-martis revoluciis Semdeg imyofeboda stockholmSi da v. leninis davalebiT aqtiur monawileobas iRebda germaniis generalur StabTan molaparakebaSi, romlis mizani iyo v. leninisa da misi Tanamoazreebis ruseTis dabrunebis nebarTvis miReba. 1917 wlis oqtombris kontrrevoluciuri saxelmwifo gadatrialebis Semdeg dabruna ruseTis, iyo brest-litovskSi mivlinebuli sazavo delegaciis wevri, emxroboda `memarcxene komunistebis~. 1919 wels revoluciis momzadebis mizniT imyofeboda germaniaSi, daapatimres, magram male gaaTavisufles. 1919-1924 wlebSi iyo rkp (b) centraluri komitetis wevri. 1920 wels iyo komunisturi internacionalis aRmasrulebeli komitetis mdivani, 1920-1924 wlebSi aRmaskomis wevri. eweoda Jurnalistur moRvaweobas, iTvleboda mosyiduli Jurnalistis nimuSad. 1923 wels aqtiurad uWerda mxars l. trockis, 1927 wels trockistuli opoziciis wevrebTan erTad garicxes skp (b) rigebidan. 1928 wlis ianvarSi gaerTianebul saxelmwifo politikur sammarTvelosTan arsebulma gansakuTrebulma TaTbirma antisabWoTa moRvaweobisaTvis sami wliT gadasaxleba miusaja. gadasaxlebidan gaTavisuflda 1929 wlis maisSi. sajarod ganaxxada, rom yovelgvar kavSirs wyvetda trockizmTan. 1930 wels aRadgines skp (b) rigebSi, ris Sedegadac agrZelebda komunistur (bolSevikur) presaSi aqtiur TanamSromlobas. 1936 wlis 6 seqtembers daapatimres. Ziebis procesSi ganaxxada, rom mzad iyo mieca nebismieri Sinaarsis Cveneba. misi Cvenebebi gamoiyenes uamravi adamianis dapaatimrebisa da dasjisaTvis. sasamarTlom antisabWoTa trockistuli centris monawileni ZiriTadad swored k. radekis Cvenebis safuZvelze dasaja. sasamarTlo procesze warmodgenili braldebulebis umravlesoba sikvdiliT dasajes, TviT k. radeks ki 1930 wlis 30 ianvars 10 wlis vadiT patimroba miusajes. k. radeki verxneuraliskis sakoncentracio banakSi mokles sixxlis samarTlis damnaSaveebma. 1988 wliidan reabilitirebulia.

politikurma represiebma Seiwira Sinagan saqmeTa saxalxo komisiariatjs muSakTa umravlesoba, romelTac Tavis droze usafuZvlod dasajes aTasobiT adamiani. represiebs Seewira Sinagan saqmeTa ori komisari _ h. iagoda da n. eJovi.

henrix iagoda

henrix grigoris Ze iagodas (1891-1938) namdvili saxeli da mamis saxeli iyo **enox gerSenis Ze**. daibada xelosnis ojaxSi, iyo iakob sverdllovis biZaSvili. 1907 wels gaxda rsdmp wevri, emxroboda bolSevikur mimdinareobas. eweoda aralegalur partiul muSaobas, risTvisac 1911 wels daapatimres da gadaasaxles. piradad icnobda da sicocxlis bolomde megobrobda maqsim gorkisTan. 1913 wlihan muSaobda peterburgSi, putilovis qarxanaSi. 1915 wels gaiwvies moqmed armiaSi. monawileobda 1917 wlis oqtombris kontrrevoluciur saxelmwifo gadatrialebaSi. 1918-1919 wlebSi muSaobda wiTeli armiis umaRles samxedro inspeqciaSi, 1919-1920 wlebSi iyo sagareo vaWrobis saxalxo komisariat is kolegiis wevri, 1920-1922 wlebSi _ ruseTis saxalxo komisarTa sabWosTan arsebuli sagangebo komisiis prezidiumis wevri, 1922-1923 wlebSi ruseTis Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatTan arsebuli saxelmwifo politikuri sammarTvelos kolegiis wevri da saxelmwifo politikuri sammarTvelos saqmeTa mmarTveli. iyo f. ZerJinskis erTguli TanamebrZoli, romelic yovelmxriv uwyobda xels mis samsaxurebriv

winsvlas. 1923 wlihan iyo sabWoTa kavSiris gaerTianebuli saxelmwifo politikuri sammarTvelos Tavmjdomaris meore moadgile, male gaxda am sammarTvelos sagangebo ganyofilebis, xolo Semdeg saidumlo-politikuri ganyofilebis ufrosi. l. trocki aRniSnavs, rom h. iagoda tovebda `guliTadi araraobis~ STabeWdilebas. f. ZerJinskis sikvdilis Semdeg (1926 w.) gaxda gaerTianebuli saxelmwifo politikuri sammarTvelos Tavmjdomaris pirveli moadgile da sammarTvelos Tavmjdomaris v. menJinskis avadmyofobis periodSi erTpirovnulad ganagebda gaerTianebul mTavar politikur sammarTvelos. 1929-1930 wlebSi xelmZRvanelobda patimarTa ZalebiT mimdinare TeTri zRvisa da baltiis zRvis SemaerTebeli arxis mSeneblobas. 1934 wels gaerTianebuli saxelmwifo politikuri sammarTvelos bazaze Seiqmna sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisariati, saxalxo komisrad i. stalinis iniciativiT h. iagoda dainiSna. misi iniciativiT Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatma daiwyo patimarTa Sromis masobrivad gamoyeneba da male iqca samrewvelo imperiad. Sinagan saqmeTa saxalxo komisariats daevala sabWoTa kavSiris CrdiloeTi regione bis aTviseba. aTiaTasobiT patimari gagzavnes unZimes samuSaoze. s. kirovis mkylelobis Semdeg (1934 wlis 1 dekemperi) piradad xelmZRvanelobda masobriv represiebs, daeswro g. zinovievisa da l. kamenevis daxvretas. 1935 wels mieniWa saxelmwifo uSiSroebis generaluri komisris wodeba. 1936 wlis 26 seqtembers trockistul-zinovievuri blokis ganadgurebisas arasakmarisi aqtiurobisaTvis i. stalinma h. iagoda gaaTavisuflla sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisris Tanamdebobidan da daniSna kavSirgabmulobis saxalxo komisrad. 1937 wlis 3 aprils gaaTavisufles saxalxo komisris Tanamdebobidan, xolo 4 aprils daapatimres samsaxurebrivi movaleobis Sesrulebis dros Cadenili sixxlis samarTlis danaSaulebaTa gamo. h. iagodas brali dasdes v. menJinskis, m. gorkisa da misi Svilis mowamvlaSi, n. eJovis mowamvlis mcdelobaSi da sxv. h. iagodas uamravi miutevebeli danaSauli hqonda Cadenili, magram arc erTi ar gauxsenes da mTlianad yalbi braldebebi wauyenes. 1938 wlis 13 marts sikvdiliT dasjis ganaCeni gamoutanes, xolo 1938 wlis 15 marts daxvrites. daxvrites misi colic _ ida averbaxi. 1988 wels uari eTqva rehabilitaciaze.

nikolai ivanes Ze eJovi (1895-1940)

peterburgSi, metalurgis ojaxSi daibada. miRebuli hqonda dawyebiTi ganaTleba (daamTavra mxolod pirveli klasi), Semdeg swavlobda skp (b) centralur komitetTan arsebul marqsizm-leninizmis kursebz. 1909-1915 wlebSi muSaobda mkeravis Segirdad. monawileobda pirvel msofliu omSi. 1917 wlis maisSi Sevida rsdmp (b) rigebsi. 1917-1918 wlebSi meTauboda wiTeli armiis razms, 1919-1921 wlebSi politikur samuSaozea wiTel armiasi. 1922 wlidan ekava sxvadasxva Tanamdeboba rkp (b) samxareo organizaciebSi, yazaxeTSi ebrZoda basmaCTa razmebs. 1927 wlidan skp (b) centraluri komitetis aparatSi muSaobs, 1929-1930 wlebSi iyo sabWoTa kavSiris miwaTmoqmedebis saxalxo komisris moadgile, aqtiurad monawileobda koleqtivizaciis procesSi. 1930 wels dainiSna sabWoTa kavSiris saxalxo meurneobis umaRlesi sabWos Tavmjdomaris moadgiled. 1933 wels i. stalinis iniciativiT dainiSna skp (b) rigebis wmendis mizniT Seqmnili centraluri komisiis Tavmjdomared. 1934 wlidan iyo skp (b) centraluri komitetis wevri, centraluri komitetis saorganizacio biuros wevri da partiuli kontrolis biuros wevri. 1935 wlis Tebervlidan 1939 wlis martamde iyo skp (b) centralur komitetTan arsebuli partiuli kontrolis komisiis Tavmjdomare, 1935 wlis 2 ianvars airCies skp (b) centraluri komitetis mdivnad. piradad eswreboda g. zinovievis, l. kamenevisa da sxvebis daxvretas. 1936 wlis 26 seqtembers dainiSna sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisrad. Tanamdebobidan gaaTavisufles da daxvrita h. iagodas mier dawinaurebuli muSakebi. 1937 wels mieniWa saxelmwifo uSiSroebis generaluri komisris wodeba. amave wels airCies sabWoTa kavSiris uzenaesi sabWos deputatad da skp (b) centraluri komitetis wevrad. misi uSualo xelmZRvanelobiTa da monawileobiT mimdinareobda 1936-1938 wlebis represiebi. piradad monawileobda dapetimrebulTa dakiTxvebsa da sikvdiliT dasjaSi. 1938 wlis 25 noembers represiebis dros daSvebuli SecdomebisaTvis gaaTavisufles sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisris Tanamdebobidan, xolo 1939 wlis 10 marts skp (b)

nikolai eJovi

centralur komitetTan arsebuli partiuli kontrolis komisiis Tavmjdomaris, skp (b) centraluri komitetis mdivnisa da politbiuros saorganizacio biuros wevris movaleobisagan. mcire xnis manZilze muSaobda sabWoTa kavSiris sawyalosno transportis saxalxo komisrad, am Tanamdebobidan gaaTavisufles 1939 wlis 9 aprils. 1939 wlis 10 aprils daapatimres i. stalinis winaaRmdeg teroristuli aqtis mzadebis braldebiT, gaasamarTles da 1940 wlis 4 Tebervals daxvrites. 1988 wels uari eTqva rehabilitaciaze.

represiebs Seewira Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatis cnobili jalaTebi, magaliTad **iakob agranovi**. sabWoTa kavSiris xuTi marSlidan daxvrites sami, maT Soris **mixeil tuxaCevski**. sul wiTel armiasa da samxedro flotSi represiebs emxverpla 40 aTasi oficeri.

iakob agranovi

iakob saulis Ze agranovis (1893-1938) namdvili saxeli da gvaria **iankel Smais Ze sorenseni**. iyo saxelmwifo uSiSroebis organoebis erT-erTi xelmZRvaneli, saxelmwifo uSiSroebis pirveli rangis komisari (1935 w.). daibada meSCanis ojaxSi, daamTavra oTxklasiani saqalaqo saswavlebeli. 1912 wels Sevida ruseTis socialist-revolucionerTa (eserTa) partiaSi, xolo 1915 wels gaxda rsdmp (b) wevri. pirvel msoflio omSi ar gauwveviaT avadmyofobis gamo, muSaobda buRaltrad, kantoris moxeled. 1915 wels daapatimres da cimbirSi gadaasaxles. 1918 wlis Tebervlidan iyo ruseTis saxalxo komisarTa sabWos mdivani. 1919 wlidan samuSaod gadavida sruliad ruseTis sagangebo komisiaSi da dainiSna gansakuTrebuli ganyofilebis sagangebo rwmunebulad. male gaxda sagangebo komisiis erT-erTi yvelaze ufro gavleniani xelmZRvaneli muSaki. misi moRvaweobis sferos Seadgenda Zveli inteligenciisa da Zveli bolSevikebisadmi Tvalyuris devneba. xelmZRvanelobda kronStadtis ajanyebis (1921 w.) saqmis Ziebas, aseve im saqmis Ziebas, romlis Sedegadac daxvrites Zveli inteligenciis 87 warmomadgeneli, maT Soris poeti n. gumiliov, manve gamoiZia tambovis guberniaSi glexTa ajanyebis saqme. misi xelmZRvanelobiT momzadda XX saukunis 20-iani wlebisa da 30-iani wlebis damdegis falsificirebuli sasamarTlo procesebi (memarjvene eserTa procesi, samrewvelo partiis procesi, mSromel glexTa partiis procesi), romelTa Sedegad sxvadasxva vadiT patimroba miesajaT Zveli inteligenciis cnobil warmomadgenlebs. v.

leninisa da f. ZerJinskis davalebiT i. agranovma Seadgina ruseTidan gasasaxlebeli Zveli inteligenciis warmomadgenelTa sia (gasaxlebulTa Soris iyo nikoloz berdiaevi). 1922-1923 wlebSi xelmZRvanelobda sruliad ruseTis sagangebo komisiis inteligenciis antisabWoTa elementebis administraciuli gasaxlebis gansakuTrebul biuros. Semdeg wlebSi mniSvnelovani Tanamdebobebi ekava ruseTis saxalxo komisarTa sabWosTan arsebul saxelmwifo politikur sammarTveloSi, sabWoTa kavSiris saxalxo komisarTa sabWosTan arsebul gaerTianebul saxelmwifo politikur sammarTveloSi. i. agranovis organizebuli iyo vladimer maiakovskis `TviTmkvleloba~. iyo h. iagodas megobari da yvela misi sisxlani saqmis Tanamonawile. 1933-1934 wlebSi iyo gaerTianebuli saxelmwifo politikuri sammarTvelos Tavmjdomaris moadgile, 1934-1937 wlebSi sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisaris pirveli moadgile _ h. iagodasa da n. eJovis uaxloesi TanamebrZoli. Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatSi ganagebda saxelmwifo uSiSroebis mTavar sammarTvelos, Tumca oficalurad am uweyebis xelmZRvaneli h. iagoda iyo. s. kirovis mkvlelobis Semdeg droebiT dainiSna Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatis leningradis sammarTvelos ufrosad da saTaveSi Caudga s. kirovis mkvlelobis saqmis gamoZiebas. misi uSualo brZanebiT daapatimres da sikvdiliT dasajes uamravi udanaSaulo adamiani. misive brZanebiT aTi dRis ganmavlobaSi Sedga leningradidan gasasaxlebeli adamianebebis sia, romelSic 11 aTasi kaci iqna Setanili. i. agranovi iyo erT-erTi organizatori g. zinovievis, l. kamenevis da sxvaTa procesebisa. 1937 wels n. eJovma i. agranovi Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatis centraluri aparatidan gaaZeva, xolo imave wels daapatimrebina kidec. 1938 wlis I agvistos antisabWoTa teroristuli organizaciis wevrobis braldebiT sikvdili miusajes da imave dRes daxvrites.

mixeil nikolozis Ze tuxaCevski (1893-1937) _ cnobili sabWoTa mxedarTmTavari aznauris ukanono Svili iyo. daamTavra aleqsandres samxedro saswavlebeli, monawileobda pirvel msoflio omSi, iyo semionovis gvardiuli polkis poruCiki. 1915 wels tyved Cauvarda germanelebs, ruseTSi dabruna 1917 wlis agvistoSi. 1918 wels Sevida wiTel armiaSi, gaxda rkp (b) wevri. 1918-1919 wlebSi iyo pirveli armiis sardali, romelic aRmosavleT frontze ibrZoda. 1919 wels aRmosavleT frontze dainiSna me-5 armiis sardlad, 1920 wels sardlobda kavkasiis, xolo 1920-1921 wlebSi dasavleTis fronts. 1921 wels me_7 armiis ZalebiT sisxlSi CaaxSo kronStadtis ajanyeba. 1921 wels rogorc damsajeli eqspediciis gamocdili xelmZRvaneli glexTa ajanyebis CasaxSobad

gaigzavna tambovis guberniaSi. ajanyebis CaxSobis procesSi daxvrita uamravi adamiani, sikvdiliT dasaja mZevlebi, gadavva uamravi sofeli, ajanyebuli glxebis winaaRmdeg momwamlavi gazic ki gamoiyena. dapaTimrebuli ajanyebulebi da maTTan erTad sruliad udanaSaulo adamianebic mis mier Seqmnil sakoncentracio banakebSi gagzavna. 1921-1922 wlebSi iyo wiTeli armiis samxedro akademiis ufrosi, 1922-1924 wlebSi dasavleTis frontis sardali, 1925-1928 wlebSi _ wiTeli armiis Stabis ufrosi, 1928-1931 wlebSi _ leningradis samxedro olqis sardali. 1931 wels dainiSna sabWoTa kavSiris samxedro da sazRvao saqmeTa saxalxo komisris moadgiled, samxedro-revoluciuri sabWos Tavmjdomared da wiTeli armiis SeiaraRebis ufrosad. 1934 wels gaxda sabWoTa kavSiris Tavdacvis saxalxo komisris moadgile, 1936 wels _ pirveli moadgile, 1937 wlis 11 maiss daaqveiTes da daniSnes volgispireTis samxedro olqis sardlad. 1937 wlis 13 maiss Sexvda i. stalins, romelmac daarwmuna, rom misi daqveiTeba droebiTi iyo. 11 dRis Semdeg daapatimres da bralad dasdes wiTel armiaSi faSisturi SeTqmulebis organizeba. dakiTxvis dros awames da daasaxelebines `Tanamzraxvelebi~ _ cnobili samxedro moRvaweebi. 1937 wlis 11 ivniss sabWoTa kavSiris uzenaesi sasamarTlos sagangebo sxdomam v. ulrixis TavmjdomareobiT

(wevrebi: marSali v. bliuxeri, marSali s. budioni, armiis sardlebi: i. belovi, b. SapoSnikov, i. aleqsini, p. dibenko, n. kaSirini, diviziis meTauri e. gorjaCevi) m. tuxaCevski sikvdiliT dasaja. germaniis dazvervam SeTxza saqme m. tuxaCevskis ucxo qveynebis dazvervasTan TanamSromlobisa da mis mier samxedro gadatrialebis mzadebis Sesaxeb. es saqme Cexoslovakiis mTavrobis meSveobiT sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisariats gadaeca. ucnobi mizezebis gamo germaniis dazvervis mier SeTxzuli masalebi Ziebasa da sasamarTlos ar gamouyenebia. m. tuxaCevski daxvrites 1937 wlis 12 ivniss. 1957 wlidan reabilitirebulia.

30-iani wlebis politikuri represiebi xSirad i. stalins saxels ukavSirdeba, rac swori araa. **politikuri represiebi ganpirobepuli iyo ara i. stalins miswrafebebiT, aramed politikuri sistemis bunebiT.** i. stalins rom opoziciasTan brZolaSi xelisufleba daekarga, maSin politikur represiebs gamarjvebuli opozicia (l. trocki, g. zinovievi, l. kamenevi, n. buxarini da sxvebi) mimarTavda. **represiebis gareSe komunisturi (bolSevikuri) partia xelisuflebas ver SeinarCunebda.**

თავი XIII. საბჭოთა კავშირის საგარეო პოლიტიკა 1921-1937 წლებში

sagareo politikis principebi, romelic sabWoTa ruseTis politikurma xelmZRvanelobam SeimuSava, ucvleli darCa sabWoTa socialisturi respublikebis kavSiris Seqmnis Semdegac.

§ 1. diplomatiuri urTierTobis damyareba evropisa da aziis qveynebtan. pirvel msoflio omSi germaniis damarcxebam da avstria-ungreTis imperiis daSlam inglissa da safrangeTs xelsayreli mdgomareoba Seuqmna. inglisTan da safrangeTTan erTad evropis kontinentze umniSvnelovanesi sakiTxebis gadawyvetaSi sul ufro did rols asrulebda amerikis SeerTebuli Statebi. pirveli msoflio omis Semdeg axali ZaliT gaCaRda brZola gavlenis sferobisaTvis _ gasaRebis bazrebisa da nedleulis wyarobisaTvis.

bolSevikebis gamarjvebam samoqalaqo omSi da ucxoeTis samxedro intervenciis kraxma **dasavleTis qveynebi aiZula Seguebodnen sabWoTa ruseTis arsebobas.** dasavleTis diplomatiam ruseTTan urTierTobis mogvarebaze daiwyo fiqri. omisagan dangreuli dasavleT evropis qveynebis ekonomikis aRdgena Zalze garTuldeboda ruseTTan savaWro-ekonomikuri urTierTobis, ruseTis bazrisa da nedleulis gareSe. cxadia, dasavleT evropis qveynebs ekonomikuri daxmarebis miReba amerikis SeerTebuli Statebidanac SeeZloT, magram es amerikas xelsayrel pirobebs Seuqmnida dasavleT evropaSi Tavisi politikuri gavlenis gaZlierebisaTvis. swored amitom dasavleT evropis qveynebi iwyeben ruseTTan savaWro-ekonomikuri urTierTobis gzebis Ziebas.

inglisi erTguli darCa tradiciuli sagareopolitikuri doqtrinisa _ msoflio hegemoniis miRweva calkeul regionebsi vaWrobis xelSi Cagdebis gziT. 1920 wlis TebervalSi TemTa palataSi gamosvlisas **loid-jorjma** ganaxxada: `Cven ver mivaRwiet ruseTis Zalis gamoyenebiT aRdgenas. me mwams, rom Cven amas SevZlebT vaWrobiT. ubralo cifrebi, romelic vaWrobiT miRebul Semosavalsa da mogebas gamoxatavs, veluri Theoriebis swrafi mkurnalia~. 1921 wlis 16 marts daido **ruseT-ingლის** savaWro xelSekruleba. ingლისი da ruseTi valdebulebas iRebden erTmaneTis winaarmdog ar

ewarmoebinaT mtruli propaganda, monawileoba ar mieRoT saziანo ekonomikur blokadebSi, ar SemoeRoT saziანo savaWro wesebi. xelSekruleba iTvaliswinebda moskovSi ingლისი, xolo londonSi sabWoTa ruseTis savaWro warmomadgenlis (agentis) daniSvnas. savaWro warmomadgenლისი funqciebi ar Semoifargleboda mxolod savaWro-ekonomikuri sakiTxebiT, igi faqtobrivad, diplomatiuri warmomadgenლისი daniSnulebas asrulebda.

1922 wlis 10 aprils qalaq **genuaSi** (italia) gaixsna ekonomikuri sakiTxebisadmi miZRvnili saerTasorisო konferencia. konferenciaSi 34 qveyana monawileobda. amerიკის SeerTebulma Statebma konferenciis muSaobaSi monawileoba ar miiRo. ingლისი iniciativiT sabWoTa ruseTi oficialurad miiwvies konferenciaze. dasavleT evropis qveynebma ruseTs Semdegi moTxovnebi wauyenes: 1) sabWoTa ruseTis mTavrobas unda gadaexada ruseTis imperiis mTavrobisa da ruseTis droebiTi mTavrobis valebi procentiTurT; 2) dasavleT evropis qveynebi mZad iyvnen sabWoTa ruseTisaTvis SeemcirebinaT pirveli msoflio omis wlebSi ruseTis imperiis mTavrobis mier aRebuli vali; 3) ucxoeTis qveSevrdomebisaTvis sabWoTa xelisuflebis mier nacionalizebuli qarxnebis dabruneba; 4) sabWoTa ruseTis mTavrobas uari unda eTqva im zaralis anazRaurebaze, romelic qveyanas ucxoelma interventebma miayenes. sabWoTa ruseTis delegaciis meTaurი, sagareo saqmeTa saxalxo komisari **giorgi CiCerini** mZad iyo mieRo es moTxovnebi, Tuki dasavleTis qveynebi sesxs miscemdnen ruseTs. g. CiCerini aseve cdilobda SeTanxmეbis miRwevas ingლისისა da sxva qveynebis sakonცესიო sawarmoebis amoqmedebis Taobaze. v. leninma ar miiRo dasavleTis saxelmwifoTa moTxovnebi da g. CiCerins kategoriuli formiT moTxova mtkice poziciis dakaveba. v. lenini did riskze midioda. **Tu genuaSi pirvel msoflio omSi gamarjvebulი qveynebi (ingლისი, safrangeTi da sxv.) da damarcxebული germania morigdebodnen, sabWoTa ruseTi absolutur diplomatiur izolaciaSi aRmoCndeboda.** sabWoTa ruseTis diplomatiam isargebla

germaniis dapirispirebiT inglis-safrangeTTan. 1922 wlis 16 aprils qalaq **rapaloSi** daido **ruseT-germaniis** xelSekruleba. xelSekrulebis ZaliT ruseTsa da germanias Soris myardeboda diplomatiuri da savaWro urTierToba. xelSekrulebis damdebi mxareebi uars ambobdnen urTierTpretenziebze, romelic dakavSirebuli iyo Zvel valebTan da sxv.

giorgi vasilis Ze CiCerini (1872-1936) – sabWoTa saxelmwifo moRvawe. daamTavra peterburgis universitetis istoria-filologiis fakulteti, muSaobda ruseTis imperiis sagareo saqmeTa saministroSi. 1904 wliდან emigraciaSia, cxovrobdan germaniaSi. 1905 wels Sevida rsdmp rigebSi da miemxro menSevikebs. finansurad exmareboda partias (dedisagan memkvidreobiT miiRo didi goneba). 1908 wels ZirgamomTxreli saqmianobisaTvis gaasaxles germaniidan, cxovrobdan jer safrangeTSi, Semdeg inglisSi. londonSi TanamSromlobda inglis socialistor partiasTan. 1917 wels muSaobda im komisiaSi, romelic ruseTSi politikur emigrantTa dabrunebis mizniT Seiqmna. 1917 wels inglis xelisuflebam daapatimra da sapyrobleSi Casva. 1918 wlis ianvarSi inglis mTavrobam g. CiCerini ruseTSi myof inglis elCSi d. biukenenSi gacvala. 1918 wlis 29 ianvars g. CiCerini dainiSna sabWoTa ruseTis sagareo saqmeTa saxalxo komisrad da 24 Tebervliდან Seiyvanes brest-litovskis sazavo molaparakebaze mivlinebul delegaciaSi. 1918 wlis 3 marts g. sokolnikovTan, n. krilenkosTan da l. karaxanTan erTad xeli moawera brest-litovskis sazavo xelSekrulebas. 1918 wlis 30 maiss g. CiCerinma l. trocki Secvala sagareo saqmeTa saxalxo komisris Tanamdebobaze. didi wvili Seitana sabWoTa ruseTis diplomatiuri izolaciidan gamoyvanis saqmeSi. misi uSualo xelmZRvanelobiT daido xelSekrulebebi iranTan, TurqeTTan da avRaneTTan. g. CiCerini daupirispirda sruliad ruseTis sagangebo komisiis mier dawyebul represiebis kurss, gansakuTrebiT aprotestebda ucxoeTis qveSevrdomebis dapaatimrebis faqtebs. xelmZRvanelobda sabWoTa delegacias genuisa (1922 w.) da lozanis (1922-1923 ww.) saerTasoris konferenciebze. 1923 wels dainiSna sabWoTa kavSiris pirvel sagareo saqmeTa komisrad. 20-iani wlebis bolodan dasneulda, 1928 wliდან faqtobrivad veRar asrulebda saxalxo komisris movaleobas. 1930 wliდან pensiaze gavida. g. CiCerini Tavis politikur anderZSi aRniSnavda, rom sagareo saqmeTa saxalxo komisaratis normalur muSaobas xels uSlida skp (b) kadrebis mudmivi wmenda, aTasgvare sazogadoebrivi samuSao, Worebi, erTmaneTisaTvis Ziris gamoTxra da dasmenebi.

giorgi CiCerini

genuis konferenciis monawile qveynebma germania `saerTo saqmis **RalatSi**-daadanaSaules. politikuri, ekonomikuri da kulturuli TanamSromlobis garda ruseTi da germania eswrafodnen samxedro TanamSromlobis gafarToebas. ruseTsa da germanias Soris samxedro TanamSromlobis pirveli nabijebi jer kidev 1920 wels gadaidga. germaniis armiis mTavarsardal general **fon seqtsa** da ruseTis samxedro-revoluciuri sabWos Tavmjdomare **I. trockis** Soris miRweul iqna saidumlo SeTanxmeba. amis Semdeg 1921-1923 wlebsi moskovsa da berlinSi kidev gaimarTa ramdenime saidumlo Sexvedra. miRweuli SeTanxmebis Sedegad 1924-1926 wlebsi sabWoTa kavSiris teritoriaze amoqmedda **germaniis armiis mosamzadebeli samxedro centrebi** (aseTi centrebis Seqmna sakuTriv germaniis teritoriaze versalis xelSekrulebiT ikrZaleboda). qalaq **lipeckTan** Seiqmna sazafxulo samxedro skola, qalaq **yazanTan** – satanko skola, qalaq **saratovTan** – qimiuri Tavdacvis skola. ruseT-germaniis urTierTobaSi umniSvnelovanesi adgili ekava samxedro mrewvelobis sferoSi TanamSromlobas. sabWoTa kavSiris teritoriaze erToblivi an sakoncesio sawarmoebis niSniT moqmedebda qarxnebi, romlebic germaniis samxedro SekveTebs asrulebda (moskovis axlos moqmedebda saaviacio qarxana, samaris axlos – momwamlavi qimiuri nivTierebebis damamzadebeli qarxana). yovelive amis

sanacvlod germaneli mecnierebi da samxedro mrewvelobis specialistebi sabWoTa mxares acnobdnen teqnologiur siaxleebisa da sxva miRwevebs. **adolf hitleris** xelisuflebis saTaveSi mosvlis Semdeg (1933 w.) **iosef stalinis** iniciativiT sabWoTa kavSir-germaniis samxedro TanamSromloba Seferxda, Tumca ar Sewyvetila.

ekonomikuri sakiTxebis ganxilva gagrZelda **haagis** saerTaSoriso konferenciaze (1922 wlis ivnis-ivlisi). sabWoTa delegacia daTanxmda pirveli msfliio omis winandeli valebis nawilobriv gadaxdas, aseve ucxoeTis qveSevrdomebisaTvis sabWoTa xelisuflebis mier CamorTmeuli qonebis sxvadasxva gzebiT dabrunebas im SemTxvevaSi, Tu evropis qveynebi did sesxs miscemdnen sabWoTa kavSirs. evropis qveynebs Soris ganxeTqilebis Camogdebis mizniT sabWoTa kavSiris mTavrobam gamoaqveyina im sawarmoebis sia, romelTa koncesiiT gacemas apirebda. am manevrma Sedegi ar moitana. haagis konferenciis monawile qveynebma dades SeTanxmeba, romlis ZaliTac ruseTTan separatiuli sakoncesio xelSekrulebis dadeba ikrZaleboda.

miuxedavad haagis konferenciaze gancdili marxisa, sabWoTa kavSiris diplomatia kargad iyenebda Seqmnil viTarebas, kerZod, inglisisa da safrangeTis miswrafebas savaWro-ekonomikuri urTierToba daemyarebina sabWoTa kavSirTan. 1924 wlis 1 Tebervals **inglisma**, xolo 24 oqtomers **safrangeTma** oficialuri notiT **de iure** cnes sabWoTa kavSiris mTavroba **`ruseTis imperiis im teritoriaze, romelic scnobda mis xelisuflebas~**. 1924 wels sabWoTa kavSirTan diplomatiuri urTierToba daamyara **italiam, avstriam, norvegiam, Sveciam, daniem** da **saberZneTma**.

1924 welsve daido **inglis-sabWoTa kavSiris** xelSekruleba, magram misi

ratifikacia inglis is parlamentma ar moaxdina. es iyo niSani inglis-sabWoTa kavSiris urTierTobis daZabvisa. 1927 wlis maisSi inglisma diplomatiuri urTierToba gawyvita sabWoTa kavSirTan, imave dros Zaladakargulad gamoacxada 1921 wlis savaWro xelSekruleba. miuxedavad amisa, inglis-sabWoTa kavSiris savaWro urTierToba grZeldeboda, radgan inglis is ekonomika sabWoTa kavSiridan Semotanili nedleulis gareSe mZime mdgomareobaSi aRmoCndeboda.

1925 wlis 20 ianvars xelmoweril iqna **sabWoTa kavSir-iaponiis** konvencia diplomatiuri da sakonsulo urTierTobis damyarebis Sesaxeb. konvencia ar exeboda sabWoTa kavSir-iaponiis sazRvrebis gamijvnas, maT Soris arc samxreT saxalinis sakiTxs, romelic iaponiam portsmuTis zaviT (1905 w.) miiRo. sabWoTa kavSirisa da iaponiis daaxloebam amerikis SeerTebuli Statebisa da evropis didi qveynebis SeSfoTeba gamoiwvia.

1924 wlis 31 maiss xelmoweril iqna **sabWoTa kavSir-CineTis** SeTanxmeba urTierTobis mogvarebis principebisa da diplomatiuri urTierTobis aRdgenis Sesaxeb. sabWoTa kavSirma uari Tqva yvela im xelSekrulebaze, romelic ruseTis imperias dadebuli hqonda CineTTan da romelic laxavda CineTis suverenitets. sabWoTa kavSiri aseve uars ambobda im xelSekrulebebsa da SeTanxmebebeze, romelic ruseTs sxva qveyanasTan (an qveynebTan) hqonda dadebuli da vnebda CineTs. sabWoTa kavSiri valdebulebas iRebda monRoleTidan gamoeyvana Tavisi jarebi (10 aTasi kaci), romelic iq 1921 wlidan imyofeboda. sabWoTa kavSir-CineTis SeTanxmeba **aRmosavleT CineTis rkinigzas** ganxilavda rogorc komerciul sawarmos, romlis gamosyidvis ufleba CineTs gadaeca.

20-iani wlebis Sua xanebSi CineTSi Sidapolitikuri viTareba ukiduresad daiZaba. komunisturi internasionalis xelmZRvanelobam CineTSi revoluciis dawyebe dagegma. am periodisaTvis CineTSi Zlier Zalas warmoadgenda **saxalxo fronti (gomindani)**, romelsac saTaveSi **Can kaiSi** edga. kominternma CineTis kompartias gomindanSi gaerTianebebis miTiTeba misca, raTa am gziT gomindani komunisturi orientaciis organizaciad eqcia. Can kaiSim kominternis gegmebi amoicno da 1927 wlis apriliSi komunistur partiasTan TanamSromlobaze uari ganacxada. 1927 wlis 6 aprils CineTis policiam **amerikis SeerTebuli Statebis, inglis, iaponiis, safrangeTisa** da sxva qveynebis winaswari Tanxmobis miRebis Semdeg daarbia sabWoTa kavSiris saelCo. saelCoSi aRmoCnda 3 aTasze meti saidumlo dokumenti, romelic cxadyofda, Tu rogor emzadebodnen komunisturi internasionali da sabWoTa kavSiri CineTSi sabWoTa wyobilebis damyarebisaTvis. CineTSi samoqalaqo omis gaCaRebis mcdelobis saidumlo gegmis gamomJRavnebam Zalze dasca sabWoTa kavSiris da kominternis avtoriteti. 1929 wlis ivlisis **Can kaiSim** sabWoTa kavSirTan diplomatiuri urTierToba gawyvita. Can kaiSis TqmiT, sabWoTa kavSiri **`wiTel imperialism~** ganasaxierebda, romelic **`TeTr imperialismze~** ufro saSiSi iyo. sabWoTa kavSiri CineTis winaaRmdeg samxedro intervenciis mzadebas Seudga. 1929 wlis 6 agvistos Soreul aRmosavleTSi ganlagebuli sabWoTa jarebi Soreuli aRmosavleTis gansakuTrebul armiaSi gaerTianda, romlis sardladac **vasili bliuxeri** dainiSna. manjuriaSi ganlagebulma CineTis jarebma v. bliuxeris armiis Setevas ver gauZles. 1929 wlis 22 dekembers **xarbinSi** xelmoweril iqna sabWoTa kavSir-CineTis oqmi. oqmis ZaliT aRmosavleT CineTis rkinigzaze aRdga is mdgomareoba, romelic konfliqtamde arsebobda.

1931 wels **iaponiam** daipyro Crdilo-aRmosavleT CineTi (manjuria). amerikis SeerTebulma Statebma, inglisma da safrangeTma, faqtobrivad, araferi gaakeTes CineTis dasacavad, Tumca arc iaponiisaTvis dauWeriaT mxari. CineTma igrZno, rom diplomatiur izolaciaSi aRmoCnda da iZulebuli gaxda, 1932 wlis dekemberSi, sabWoTa

vasili bliuxeri

kavSirTan diplomatiuri urTierToba aRedgina. 1934 wels **Can kaiSim** scada sabWoTa kavSirTan urTierTobis mogvareba. am process xels uSlida gomindansa da CineTis komunistur partias Soris arsebuli mtruli urTierToba. 1935-1936 wlebsi gomindansa da sabWoTa kavSirs Soris mimdinare molaparakebam Sedegi ar gamoiRo. sabWoTa mxarem uari ganacxada ganexila CineTis Sidapolitikuri viTareba, xolo gomindans urCia, moegvarebina urTierToba CineTis komunistur partiasTan.

CineTi cdilobda iaponiasTan mosalodnel omSi sabWoTa kavSiris mxridan daxmarebis garantia mieRo, iaponias ki amis daSveba ar surda. 1937 wlis apriliSi dawyebuli **CineT-iaponiis** molaparakeba gaWianurda. iaponiam daswreba arCia da 1937 wlis 7 ivliss CineTis winaaRmdeg omi daiwyo. iaponiis mier CineTis dapyroba did safrTxes uqmnida sabWoTa kavSirs.

1937 wlis 21 agvistos xelmoweril iqna **sabWoTa kavSir-CineTis** xelSekruleba Tavdausxmlobis Sesaxeb. 1938 wels sabWoTa kavSirma da CineTma xeli moaweres SeTanxmebas im kreditis realizebis Sesaxeb, romelic sabWoTa kavSirma CineTs gamouyo (kreditis raodenoba 50 milion amerikul dolars udrida). momdevno ori wlis ganmavlobaSi sabWoTa kavSirs da CineTs Soris kidev ori xelSekruleba daido, romlis ZaliTac CineTma kidev ufro didi (200 milioni amerikuli dolaris Rirebulebis) krediti miiRo sabWoTa kavSirisagan. sabWoTa kavSirma

CineTs gadasca 1235 TviTmfrinavi, 1600 qvemexi, 14 aTasze meti tyviamfrqvevi, didi raodenobiT satvirTo manqana, benzini da sabrZolo saWurveli. 1939 wlis damdegisaTvis CineTSi 3665 sabWoTa samxedro specialisti imyofeboda.

CineTSi sabWoTa kavSirisa da iaponiis dapirispireba sul ufro mwwavdeboda.

§ 2. sabWoTa diplomatia XX saukunis 20-iani wlebis meore naxevarsa da 30-iani wlebis pirvel naxevarSi.

1925 wels belgiam, inglisma, germaniam, italiam, poloneTma, safrangeTma da Cexoslovakiam dades e.w. **rainis paqti**, romelic germanias dasavleTis sazRvrebis xelSeuxeblobis garantias aZlevda. imavdroulad paqti ar exeboda germaniis aRmosavleTis sazRvrebs. sabWoTa kavSiris politikurma xelmZRvanelobam rainis paqti Seafasa rogorc sabWoTa kavSiris winaaRmdeg dasavleTis qveynebis erTiani frontis Seqmna.

rainis paqtm sabWoTa diplomatia aiZula mezobeli qveynebisagan **Tavdausxmlobis garantiis** miRebaze ezruna. sabWoTa kavSirisaTvis aucilebeli iyo mezobel qveynebtan iseTi xelSekruleba daedo, romelic, im SemTxvevaSi, Tu sabWoTa kavSiri mesame mxaresTan omSi Caebmeboda, am qveynebisagan neitralitetis dacvis garantias miscemda qveyanas. pirveli aseTi xelSekruleba 1925 wlis 17 dekembers sabWoTa kavSirma **TurqeTTan** dado. 1925-1932 wlebSi msgavsi xelSekrulebebi daido **avRaneTTan, litvasTan, iranTan, latviasTan, estoneTTan, poloneTTan, fineTTan** da **safrangeTTan**. poloneT-sabWoTa kavSiris xelSekrulebaSi sagangebod iyo aRniSnuli, rom poloneTs monawileoba ar unda mieRo sabWoTa kavSiris winaaRmdeg Seqmnil samxedro blokebiSi.

1926 wlis 24 aprils gaformda **sabWoTa kavSir-germaniis** xelSekruleba, romelmac daadastura **rapalos** (1922 w.) xelSekrulebiT nakisri valdebulebani.

1928 wlis 6 seqtembers sabWoTa kavSiri SeuerTda omze uaris Tqmis Sesaxeb **parizis paqts**. 1933 wels sabWoTa kavSirma konvenciebi dado **estoneTTan, latviasTan, poloneTTan, rumineTTan, TurqeTTan, iransa** da **avRaneTTan**. konvenciebSi zustad iyo gansazRvruli, Tu ra unda CaTvliiliyo

agresiad da rogor unda emoqmedaT konvenciis damdeb mxareebis agresiiis SemTxvevaSi.

1934 wlis 18 seqtembers sabWoTa kavSiri 30 qveynebis iniciativiT **erTa ligaSi** miiRes. am periodisaTvis erTa ligis roli dakninebuli iyo am organizaciidan **germaniisa** da **iaponiis** gasvlis gamo.

sabWoTa diplomatiis warmatebad unda CaiTvalos 1935 wlis 2 maiss dadebuli **sabWoTa kavSir-safrangeTis** xelSekruleba urTierTdaxmarebis Sesaxeb. 1935 wlis 16 maiss aseTive xelSekruleba daido **CexoslovakiasTan**.

XX saukunis 30-iani wlebis Sua xanebisaTvis evropasi vitareba sul ufro iZabeboda. movlenebi sabWoTa kavSirisaTvis saSiS xasiaTs iRebda. 1933 wlis 15 ivniss **benito musolinis** iniciativiT **inglisma, safrangeTma, germaniam** da **italiam** xeli moaweres **oTxTa paqts**~. paqtis ratifikacia ar Sedga inglisisa da safrangeTis parlamentebSi misi sastiki kritikis gamo.

saerTaSoriso urTierTobebi kidev ufro daZaba 1933 wlis oqtomberSi erTa ligidan germaniis gasvlam. **erTa ligidan gasvliT germaniam exadad mianiSna, rom ar apirebda saerTaSoriso xelSekrulebebis dacvas**. sabWoTa kavSirisaTvis miurebeli iyo 1934 wlis ianvarSi dadebuli **germania-poloneTis** Tavdausxmlobis xelSekruleba.

1935 wels inglissa da germanias Soris xelSekrulebis dadebis mizniT molaparakebebi mimdinareobda. 1935 wlis 21 maiss reixstagSi gamosvlisas **adolf hitleri** momavali xelSekrulebis arss ase ganmartavda: `Tavisufali moqmedebis ufleba ingliss zRvebze da okeanis iqeTa qveynebiSi, Tavisufali moqmedebis ufleba germanias kontinentze (e.i. evropasi _ avt.) da aRmosavleTSi eqspansiisas~. 1935 wlis 18 ivniss xeli moaweres **inglis-germaniis** sazRvao SeTanxmebas, romlis ZaliTac germanias ufleba mieca samxedro-sazRvao Zalebi gaezarda.

1936 wlis 7 marts germaniam jarebi Seiyvana **rainis demilitarizebul zonaSi** (rainis zona demilitarizebulad iyo gamocxadebuli versalisa da lokarnos xelSekrulebebiT). 1938 wlis 13 marts germaniam **avstriis anslusis** (SeerTebis)

Sesaxeb kanoni miiRo. avstriis anSlusi cnes inglisma da safrangeTma.

sabWoTa diplomatiis mniSvnelovan warmatebad unda miviCnioT 1933 wlis 16 noembers diplomatiuri urTierTobis damyareba **amerikis SeerTebul Statebsa da sabWoTa kavSirs** Soris. amis Semdeg ori didi qveyinis urTierTobas im valis sakiTxiRa Zabavda, romelic ruseTis droebiTma mTavrobam amerikis SeerTebuli Statebisagan aiRo. 1933 wels valis sakiTxi ver gadaiWra. gadauWreli darCa igi 1938 welsac, roca amerikis SeerTebuli Statebis elCi moskovSi **j. devisi** sabWoTa kavSiris saxalxo komisarTa sabWos Tavmjdomares **v. molotovs** Sexvda (am Sexvedras **i. stalinic** eswreboda). diplomatiuri urTierTobis damyarebis miuxedavad sabWoTa kavSiri da amerikis SeerTebuli Statebi saerTaSoriso asparezze erTi frontiT ar gamosulan.

§ 3. komunisturi internasionalis strategია XX saukunis 20-iani wlebis bolosa da 30-ian wlebSi.

sakavSiro komunisturi partiis (bolSevikebisa) XV yrilobaze (1927 w.) gadawda: aucilebeli iyo sabWoTa kavSiris gaZliereba **`rogorc msofliu revoluciuri moZraobis kerisa~**. komunisturi internasionalis VI kongresma (1928 w.) msofliu burJuaziuli qveynebis umTavres miznad sabWoTa kavSiris winaaRmdeg brZola miiCnia. **l. trocki** SeuZleblad miiCnevda erT qveyanaSi socializmis aSenebas, ris gamoc moiTxovda komunisturi internasionalis VI kongress mxari daeWira msofliu revoluciis ideisaTvis. kongresis mier miRebul TezisebSi aRniSnuli iyo: **`kapitalizmi uaxles istoriaSi omebis mizezia~**.

ioseb stalini kargad xedavda, rom komunistur internasionalSi **l. trockisa** da opozicionerebs sakmao momxreebi hyavdaT. 1929 wels i. stalinma komunisturi internasionalis aRmasrulebeli komitetidan **n. buxarinis** gaZevebas miaRwia. komunisturi internasionalis aRmasrulebeli komitetis XI plenumma (1929 w.) miiRo **i. staliniseuli**

formulireba revoluciisa da omebis axali etapis momwifebis Sesaxeb. aqedan gamomdinareobda komunisturi internasionalis strategია: **mzadeba revoluciisaTvis, romelic daamxobda burJuaziis xelisuflebas rogorc faSisturi diqtaturis, ise parlamenturi mmarTvelobis saxiT.**

komunisturi internasionalis aRmasrulebeli komiteti gadaWarbebulad afasebda calkeul qveynebSi komunisturi da memarcxene partiebis Zalebs. kominternis aRmaskomSi aseve gadaWarbebuli mniSvneloba mianiWes 1932 wlis 6 noembris germaniis **raixstagis** (parlamentis) arCevnebSi germaniis komunisturi partiis warmatebas. germanel komunistTa warmateba faSizmis dasustebad miiCnies, rasac germaniaSi revoluciis dawyeba unda mohyoloda. es iyo absoluturad mcdari Sefaseba.

germaniis garda faSizmi Zlierdeboda **safrangeTSi, avstriaSi, saberZneTSi, espaneTSi.** aseT viTarebaSi komunisturi internasionalis VII kongresma (1935 w.) **antifaSisturi saxalxo frontis** Seqmnis idea wamoayena.

30-iani wlebis dasaruls ioseb stalini aRar malavda Tavis uaryofiT damokidebulebas kominternisadmi. 1937 wlis TebervalSi i. stalinma kominternis aRmaskomis Tavmjdomares, bulgarel komunist **g. dimitrovs** pirdapir ganuxxada: **`Tqven yvelani, kominternSi, mtris sasargeblod muSaobT~**. komunistur internationals didi represiebi daatyda Tavs. daapatimres da sikvdiliT dasajes kominternis cnobili moRvaweebi: **g. zinovievi, n. buxarini, i. unSlisti, v. osinski, x. rakovski, g. klinger, g. eberleini, f. plateni, k. radeki, m. borodini, b. kuni** da sxvebi.

1940 wlis agvistoSi meqsikaSi espanelma komunistma **ramon merkaderma** sabWoTa kavSiris politikuri xelmZRvanelobisa da piradad i. stalinis dakveTiT mokla **lev trocki.** amiT i. stalinma saerTaSoriso komunistur moZraobas da kominternSi Semaval komunistur da memarcxene partiebs misdami sruli morCilebisaken mouwoda.

ramon merkaderi (1913-1978) igive rio del merkaderi, igive ramon ivanes Ze lopesi iyo sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatis agenti, 1960 wels mianiWes sabWoTa kavSiris gmiris wodeba. iyo espaneTis komunisturi partiis wevri, sabWoTa dazvervam gadaibira dedamisis, maria karididis meSveobiT, romelic aseve sabWoTa kavSiris Sinagan saqmeTa saxalxo komisariatis agenti iyo. l. trockis mkvleloba momzadda uSiSroebis samsaxuris general-maioris naum eitingonis xelmZRvanelobiT. r. merkaderi dauaxlovda l. trockis mdivans, Jak mornaris saxeliT SeZlo l. trockis vilaSi SeRweva da 1940 wlis 20 agvistos Tavis areSi sasikvdilo Wriloba miayena mas. r. merkaderi daapatimres da meqsikis sasamarTlom 20 wlis vadiT patimroba miusaja. sasjeli mTlianad moixada. cixidan gaTavisuflebis Semdeg 1960 wels gadaiyvanes kubaze, saidanac Caiyvanes sabWoTa kavSirSi. 70-iani wlebis Sua xanebSi isev kubaze dabruna, sadac gardaicvala 1978 wels. dakrZalulia moskovSi sxvisi gvarti, kuncovis sasaflaoze.

* * *

msofflio revoluciis momlodine sabWoTa kavSiris politikuri xelmZRvaneloba didi imedebiT Sexvda espaneTSi **saxalxo frontis** gamarjvebas 1936 wlis TebervalSi gamarTul arCevnebSi. arCevnebSi espaneTis saxalxo frontis gamarjvebas general **francisko frankos** meTaurobiT memarjvene Zalebis ajanyebis dawyeba moyva. espaneTSi samoqalaqo omi gaCaRda. germaniam da italiam general f. frankos daxmareba aRmouCines. 1936 wlis SemodgomisaTvis espaneTSi f. frankos mxareze ibrZoda 10 aTasi germaneli samxedro da 50 aTasi italieli.

1936 wlis 5 agvistos safrangeTis mTavrobam inglis, germaniis, italiisa da sabWoTa kavSiris mTavrobebs daugzavna SeTanxmebis proeqti **espaneTis Sinaur saqmeebSi Caurevlobis Sesaxeb**. yvela qveyana daeTanxma safrangeTis iniciativas. Tanxmobis miuxedavad, germania da italia aWianurebdnen SeTanxmebis xelmoweras, raTa dro moegoT da general f. frankosaTvis respublikur Zalebze gamarjvebis saSualeba miecaT. 1936 wlis agvistoSi evropis umravlesma qveynebma espaneTis saSinao saqmeebSi Caurevlobis Sesaxeb SeTanxmebas xeli moaweres. Tumca **germania, italia** da **sabWoTa kavSiri** amis Semdegac

ramon merkaderi

agrZelednen espaneTis saSinao saqmeebiT dainteresebas.

sabWoTa kavSiri espaneTs komerciul sawyisebze awvdida SeiaraRebasa da sabrZolo masalas. 1936 wels espaneTidan sabWoTa kavSiris saxelmwifo bankSi gadaitanes 510 tona oqro (sul espaneTis oqros maragi 635 tonas udrida). sabWoTa kavSirma espaneTs aRmouCina 202,4 milioni amerikuli dolaris Rirebulebis daxmareba. 1936-1938 wlebSi sabWoTa kavSirma espaneTSi gagzavna 648 TviTmfrinavi, 347 tanki, 120 javSniani manqana, 1186 qvemexi, 20,5 aTasi tyviamfrqvevi, 500 aTasi SaSxana da didi raodenobiT sabrZolo masala. espaneTSi imyofeboda 584 sabWoTa samxedro mrCeveli, 772 mfrinavi, 354 tankisti, 100 artileristi, 77 mezRvauri, 166 mekavSire, 140 samxedro inJineri da teqnikasi, 204 mTargmneli da sxv.

komunisturma internacionalma espaneTSi respublikuri xelisuflebis dasacavad gagzavna **moxaliseTa internacionaluri brigadebi**, sul 54 qveynis 50 aTasi moqalaqe (9 aTasi frangi, 5 aTasi poloneli, 5 aTasi germaneli, 5 aTasi italieli, 3 aTasi amerikeli, 2 aTasi ingliseli da sxv.).

sabWoTa kavSirisa da komunisturi internacionalis daxmarebis miuxedavad, generalma francisko frankom samoqalaqo omSi gaimarjva. **espaneTSi faSisturi diqtatura damyarda.**

I. რსფსრ და სსრკ ხელისუფლების უმაღლესი საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ორგანოები (1917 – 1936 წწ.)

1. რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკა – რსფსრ (შეიქმნა 1917 წლის 25 ოქტომბერს).

ა) ხელისუფლების უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო: სრულიად რუსეთის დეპუტატთა საბჭოების ყრილობა (ყრილობათა შორის ხელისუფლების უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს ფუნქციას ასრულებდა რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი – ცაკი). ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პირველი თავმჯდომარე იყო ლევ კამენევი (როზენფელდი).

ბ) უმაღლესი აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანო: რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭო – სახკომსაბჭო (რსფსრ სახკომსაბჭოს პირველი თავმჯდომარე იყო ვლადიმერ ლენინი)

2. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი – სსრკ (შეიქმნა 1922 წლის 30 დეკემბერს).

ა) ხელისუფლების უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო: სრულიად საკავშირო (საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის) დეპუტატთა საბჭოების ყრილობა (ყრილობათა შორის ხელისუფლების უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს ფუნქციას ასრულებდა სრულიად საკავშირო (საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის) ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი – ცაკი). ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პირველი თავმჯდომარე იყო მიხეილ კალინინი.

ბ) უმაღლესი აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანო: საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახალხო კომისართა საბჭო – სახკომსაბჭო. (სსრკ სახკომსაბჭოს პირველი თავმჯდომარე იყო ვლადიმერ ლენინი).

II. კომუნისტური (ბოლშევიკური) პარტიის ოფიციალური სახელწოდებები და ხელმძღვანელი ორგანოები (1898 – 1952 წწ.)

1. კომუნისტური (ბოლშევიკური) პარტიის ოფიციალური სახელწოდებები:

- ა) 1898 წლის მარტიდან 1912 წლის იანვრამდე – რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია – რსდმპ;
- ბ) 1912 წლის იანვრიდან 1918 წლის მარტამდე – რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია (ბოლშევიკებისა) – რსდმპ (ბ);
- გ) 1918 წლის მარტიდან 1925 წლის დეკემბრამდე – რუსეთის კომუნისტური პარტია (ბოლშევიკებისა) – რკპ (ბ);
- დ) 1925 წლის დეკემბრიდან 1952 წლის ოქტომბრამდე – საკავშირო კომუნისტური პარტია (ბოლშევიკებისა) – სკპ (ბ).

2. კომუნისტური (ბოლშევიკური) პარტიის ხელმძღვანელი ორგანოები:

- 1. უმაღლესი ორგანო – ყრილობა;
- 2. უმაღლესი ორგანო ყრილობიდან ყრილობამდე – ცენტრალური კომიტეტის პლენუმი;
- 3. ცენტრალური კომიტეტის მუშაობას პლენუმებს შორის ხელმძღვანელობდა – ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიკური ბიურო – პოლიტბიურო;
- 4. მიმდინარე სამუშაოს ხელმძღვანელობდა – ცენტრალური კომიტეტის სამდივნო;
- 5. ორგანიზაციულ მუშაობას ხელმძღვანელობდა – ცენტრალური კომიტეტის სა-ორგანიზაციო ბიურო;
- 6. ცენტრალურ კომიტეტს ჰყავდა რამდენიმე მდივანი. 1922 წლის 3 აპრილს და-წესდა ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის თანამდებობა. 1922 წლის 3 აპრილიდან 1953 წლის 5 მარტამდე ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივანი იყო იოსებ სტალინი (ჯუღაშვილი).

III. რსფსრ და სსრკ შინაგან საქმეთა და სახელმწიფო უშიშროების ორგანოები

1. რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკა – რსფსრ

ა) 1917 წლის 26 ოქტომბრიდან – რსფსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი (სახალხო კომისრები: ალექსეი რიკოვი – 1917 წელს, გრიგორი პეტროვსკი – 1917-1919 წლებში, ფელიქს ძერჟინსკი – 1919-1923 წლებში);

ბ) 1917 წლის 7 დეკემბრიდან 1922 წლის 6 თებერვლამდე – რსფსრ სახალხო კომისართა საბჭოსთან არსებული სრულიად რუსეთის საგანგებო კომისია (თავმჯდომარე ფელიქს ძერჟინსკი);

გ) 1922 წლის 6 თებერვლიდან – რსფსრ სახალხო კომისართა საბჭოსთან არსებული სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველო (თავმჯდომარე ფელიქს ძერჟინსკი).

2. საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი – სსრკ

ა) 1923 წლის 6 ივნისიდან 1934 წლის 10 ივლისამდე – სსრკ სახალხო კომისართა საბჭოსთან არსებული გაერთიანებული სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველო (თავმჯდომარეები: ფელიქს ძერჟინსკი – 1923 წლის 6 ივნისიდან 1926 წლის 20 ივლისამდე; ვიაჩესლავ მენჟინსკი – 1926 წლის 30 ივნისიდან 1934 წლის 10 მაისამდე);

ბ) 1934 წლის 10 ივლისიდან – სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი (სახალხო კომისრები: ჰენრიხ იაგოდა – 1934 წლის 10 ივლისიდან 1936 წლის 26 სექტემბრამდე; ნიკოლაი ეჟოვი – 1936 წლის 26 სექტემბრიდან 1938 წლის 25 ნოემბრამდე; ლავრენტი ბერია – 1938 წლის 25 ნოემბრიდან 1941 წლის 3 თებერვლამდე).

IV. სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის სტრუქტურული ერთეულები, სადაც მასობრივად გამოიყენებოდა პატიმართა შრომა

1. ბანაკების მთავარი სამმართველო (ГУЛАГ) – შეიქმნა 1930 წელს

უფროსები:

- ა) მატვეი ბერმანი (1934-1937)
- ბ) იზრაილ პლინერი (1937-1938)
- გ) გლებ ფილარეტოვი (1938-1939)
- დ) ვასილი ჩერნიშევი (1939-1941)

2. შოსე გზების მშენებლობის მთავარი სამმართველო (ГУШОСДОР) – შეიქმნა 1936 წელს

უფროსები:

- ა) გიორგი ბლაგონრაგოვი (1936-1937)
- ბ) მიხეილ ვილკოვი (1938)
- გ) დიმიტრი დიმიტრიევი (1938)
- დ) ნიკოლაი მალინინი (1938-1939)
- ე) ვასილი ფედოროვი (1939-1941)

3. განსაკუთრებულ მშენებლობათა სამმართველო (ОСОБСТРОЙ) – შეიქმნა 1936 წელს

უფროსი: ალექსანდრე ლეპილოვი (1940-1941)

4. სარკინიგზო მშენებლობის ბანაკების მთავარი სამმართველო (ГУЛЖДС) – შეიქმნა 1940 წელს

უფროსი: ნაფტალი ფრენკელი (1940-1941)

5. ჰიდროტექნიკურ მშენებლობათა მთავარი სამმართველო (ГЛАВГИДРОСТРОЙ) – შეიქმნა 1940 წელს

უფროსი: იაკობ რაპოპორტი (1940-1941)

6. შორეული ჩრდილოეთის მშენებლობათა მთავარი სამმართველო (ДАЛЬСТРОЙ) – შეიქმნა 1938 წელს

უფროსები:

- ა) კირილ პავლოვი (1938-1939)
- ბ) ივანე ნიკიშოვი (1939-1941)